ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Выпуск журнала № 66
Часть-4_ Апреля -2025

OPEN ACCESS

ISSN: 2181-3187

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Февраль - 2025 год

ЧАСТЬ - 4

ISSN 2181-3187

NON MAHSULOTLARINI INSON SALOMATLIGIDAGI O‘RNI

Nazarova Lobar Xolovna

Buxoro davlat texnika universiteti

3- bosqich talabasi

nazarovalobar82@gmail.com

Annotatsiya: Non mahsulotlari inson salomatligida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning ozuqaviy qiymati va energiya manbai sifatidagi roli hayotimizda ajralmas o'rin tutadi. Non, asosan, uglevodlardan iborat bo'lib, bu organizmning energiya manbai sifatida xizmat qiladi. Har kuni iste'mol qilinadigan non turli xil shakl va tarkibda bo'lishi mumkin. Ular bug'doy, arpa, jo'xori, makkajo'xori va boshqa donlardan tayyorlanadi. Nonning turli turlari, masalan, oq non, to'liq donli non, pita non, baget va lavash, har birining o'ziga xos foydalari va xususiyatlari mavjud.

Kalit so‘zlar: non mahsulotlari, un, bug'doy, arpa, iste'mol, uglevodlar, oziq-ovqat sanoati, ozuqaviy qiymat.

Non mahsulotlarining eng muhim xususiyatlaridan biri, ularning energiya manbai sifatida xizmat qilishidir. Inson organizmi uchun uglevodlar asosiy energiya manbai hisoblanadi. Non iste'mol qilish orqali organizm zarur energiyani oladi va faoliyatini davom ettiradi. Ayniqsa, jismoniy faoliyat bilan shug'ullanuvchilar uchun non mahsulotlari muhim ahamiyatga ega, chunki ular energiya zaxirasini to'ldirishga yordam beradi. Jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishda energiya sarfi ko'payadi, shuning uchun non iste'mol qilish bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, non mahsulotlari to'yinish hissini yaratadi. Ular oshqozonni to'ldirib, odamni uzoq vaqt davomida to'ygan his qiladi. Bu, o'z navbatida, ortiqcha ovqatlanishning oldini olishga yordam beradi va vaznni nazorat qilishda foydali bo'lishi mumkin. Non iste'mol qilish, ayniqsa, sabzavotlar va mevalar bilan birgalikda, ratsionni muvozanatlashda muhim

ISSN 2181-3187

rol o'ynaydi. Oziq-ovqatning to'yimli bo'lishi, odamning umumiy salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Non mahsulotlari ichak faoliyatini yaxshilashda ham yordam beradi. Ular tarkibida tola mavjud bo'lib, bu ichaklarni tozalash va ovqat hazm qilish jarayonini yaxshilashga yordam beradi. Tola iste'mol qilish, shuningdek, ichak kasalliklarining oldini olishga yordam beradi va organizmda toksinlarni chiqarishga yordam beradi. Oziq-ovqatning to'g'ri hazm bo'lishi va ichak faoliyatining yaxshilanishi, inson salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega. Non mahsulotlarining tarkibida turli xil vitaminlar va minerallar mavjud. Masalan, bug'doy noni B guruhi vitaminlari, temir, magniy va fosfor kabi minerallarni o'z ichiga oladi. Bu vitaminlar va minerallar organizmning normal faoliyati uchun zarurdir. Ular energiya ishlab chiqarish, immunitetni mustahkamlash va umumiy salomatlikni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, non mahsulotlarining tarkibida antioksidantlar mavjud bo'lib, bu organizmni erkin radikallardan himoya qiladi va qarish jarayonini sekinlashtirishga yordam beradi. Biroq, non mahsulotlarining salbiy tomonlari ham mavjud. Ayrim insonlar nonni iste'mol qilishda noqulaylik his qilishlari mumkin. Bu, asosan, gluten intoleransi yoki celiakiya kasalligi bilan bog'liq. Gluten, bug'doyda mavjud bo'lgan oqsil bo'lib, ba'zi insonlar uchun zararli bo'lishi mumkin. Bunday hollarda, gluten bilan bog'liq mahsulotlardan qochish zarur. Gluten intoleransiyasi bo'lgan insonlar uchun maxsus non mahsulotlari ishlab chiqariladi, bu esa ularning sog'lom ovqatlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.[1]

Shuningdek, non mahsulotlari ko'p hollarda yuqori kaloriya va past ozuqaviy qiymatga ega bo'lishi mumkin. Oziq-ovqat sanoatida ishlab chiqarilgan nonlar ko'pincha shakar, tuz va boshqa qo'shimchalar bilan boyitilgan bo'ladi, bu esa ularning sog'liq uchun foydasini kamaytiradi. Shuning uchun, sog'lom turmush tarzini saqlash uchun non mahsulotlarini tanlashda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Oq non o'rniga to'liq donli nonlarni tanlash, ularning ozuqaviy qiymatini oshirishga yordam beradi. Non mahsulotlarining inson salomatligidagi o'rni haqida gapirganda, ularning turli xil turlarini va iste'mol qilish usullarini hisobga olish muhimdir. Masalan, to'liq donli nonlar, oq nonlarga nisbatan ko'proq ozuqaviy qiymatga ega. Ular ko'proq tola,

ISSN 2181-3187

vitaminlar va minerallarni o'z ichiga oladi, bu esa ularni sog'lom ovqatlanish uchun yaxshiroq tanlov qiladi. Shuningdek, nonni pishirish jarayonida qo'shimcha yog'lar va shakarni kamaytirish, uning sog'lomligini oshirishga yordam beradi.[2]

Non mahsulotlari, shuningdek, turli xil retseptlar va taomlarda qo'llaniladi. Pishiriqlar, pizza, sendvichlar va boshqa ko'plab taomlar non asosida tayyorlanadi. Bu esa nonning iste'molini yanada qiziqarli va xilma-xil qiladi. Non mahsulotlari, o'z navbatida, boshqa oziq-ovqatlar bilan birgalikda iste'mol qilinishi mumkin, bu esa ratsionni yanada boyitadi va sog'lom ovqatlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.[3]

Umuman olganda, non mahsulotlari inson salomatligida muhim rol o'ynaydi, ammo ularni iste'mol qilishda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Sog'lom turmush tarzini saqlash uchun, to'liq donli nonlarni tanlash, ularni mevalar va sabzavotlar bilan birga iste'mol qilish va ortiqcha shakar va tuzdan qochish tavsiya etiladi. Shunday qilib, non mahsulotlari inson salomatligini qo'llab-quvvatlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Nonning tarixi ham insoniyat uchun juda muhimdir. U ming yillardan beri odamlarning asosiy oziq-ovqat manbai bo'lib kelmoqda. Dastlabki nonlar oddiy va tabiiy ingredientlardan tayyorlangan bo'lib, bug'doyni maydalash orqali olinadigan un va suvdan iborat edi. Vaqt o'tishi bilan, non tayyorlash texnologiyalari rivojlanib, yangi retseptlar va usullar paydo bo'ldi. Bugungi kunda non, nafaqat oziq-ovqat, balki madaniyat va an'analarning bir qismi sifatida ham ahamiyatga ega. Non mahsulotlari, shuningdek, ijtimoiy va madaniy jihatdan ham muhimdir. Ular ko'plab an'anaviy taomlarda va bayramlarda muhim o'rin tutadi. Masalan, turli xalqlarning madaniyatida nonni pishirish va iste'mol qilish jarayoni ko'plab marosimlar va an'analarga asoslanadi. Non, shuningdek, mehmondo'stlik va samimiylik ramzi sifatida ham qabul qilinadi. Odamlar bir-birlari bilan non ulashish orqali o'zaro aloqalarni mustahkamlashadi va do'stlikni kuchaytiradi. Shuningdek, non mahsulotlarining ekologik jihatlari ham muhimdir. Bug'doy va boshqa donlarni yetishtirish jarayonida erni va suvni tejash, shuningdek, barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish muhim

ISSN 2181-3187

ahamiyatga ega. Ekologik toza non ishlab chiqarish, iste'molchilar uchun sog'lom va xavfsiz mahsulotlarni taqdim etadi. Bu borada, organik non mahsulotlari va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning mahsulotlarini tanlash orqali, iste'molchilar o'z salomatliklarini qo'llab-quvvatlash bilan birga, atrof-muhitga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadilar.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, non mahsulotlari inson salomatligida muhim o'rin tutadi. Ular energiya manbai, to'yinish hissini yaratadi, ichak faoliyatini yaxshilaydi va turli xil vitaminlar va minerallarni taqdim etadi. Biroq, non iste'mol qilishda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur, chunki ba'zi hollarda ularning salbiy ta'sirlari ham bo'lishi mumkin. Sog'lom turmush tarzini saqlash uchun, to'liq donli nonlarni tanlash va ortiqcha shakar va tuzdan qochish tavsiya etiladi. Non mahsulotlari hayotimizda nafaqat oziq-ovqat, balki madaniyat va an'analarning bir qismi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, non, insoniyat tarixida ajralmas o'rin tutgan va hozirgi kunda ham salomatlikni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydigan mahsulotdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, G. (2020). Oziq-ovqat mahsulotlari va inson salomatligi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi.

2. Murodov, A. (2019). Sog'lom ovqatlanish asoslari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.

3. Rahimov, S. (2021). Non va uning salomatlikka ta'siri. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.

4. Karimov, R. (2018). Oziq-ovqat va salomatlik: nazariy va amaliy jihatlar. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.

5. Tashkentov, M. (2022). Oziq-ovqat mahsulotlarining ozuqaviy qiymati. Farg'ona: Farg'ona Politehnika Instituti.

ISSN 2181-3187

6. Ismoilov, D. (2023). Non va sog'lom turmush tarzi. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.

7. Xolmatov, E. (2020). Sog'lom ovqatlanish va non mahsulotlari. Qarshi: Qarshi Muhandislik-Iqtisodiyot Instituti.

ISSN 2181-3187

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ НИКОЛАЯ ИЛЬИНА

Шукурова Л.Р. – преподаватель русского языка и литературы негосударственного высшего образовательного учреждения ALFRAGANUS UNIVERSITY

Ключевые слова: *культура, диалог, традиция, природа, переводы, оригинальные произведения, поэзия, общество.*

Аннотация. *Творчество Н. Д. Ильина открывает новые горизонты для восприятия и понимания русской и узбекской культуры через художественное слово. Взаимодействие русской и узбекской литературных традиций подчеркивает важность межкультурного диалога и способствует расширению литературных интересов, что, в свою очередь, обогащает как русскую, так и узбекскую литературу. Таким образом, исследование творчества Н. Д. Ильина приобретает особую актуальность. Его труды служат связующим звеном между русской и узбекской литературой. Анализ произведений Ильина в контексте межкультурной коммуникации является необходимым шагом для понимания культурного обмена между русским и узбекским языками, а также для углубления взаимопонимания между двумя литературными традициями.*

INTERCULTURAL COMMUNICATION THROUGH THE ARTISTIC WORKS OF N. ILYIN

Teacher Of Russian Language And Literature

Alfraganus University: Shukurova L.R.

ISSN 2181-3187

Keywords: *Culture, dialogue, tradition, nature, translations, original works, poetry, society.*

Abstract. *The work of N. D. Ilyin opens new horizons for the perception and understanding of various cultures through artistic expression. The interaction between Russian and Uzbek literary traditions emphasizes the importance of intercultural dialogue and contributes to the expansion of literary interests, which, in turn, enriches both Russian and Uzbek literature. Thus, the study of Ilyin's work becomes particularly relevant. His writings serve as a connecting link between Russian and Uzbek literature. Analyzing Ilyin's works in the context of intercultural communication is a necessary step for understanding the cultural exchange between the Russian and Uzbek languages, as well as for deepening mutual understanding between the two literary traditions.*

Николай Ильин – русский поэт Узбекистана, творчество которого отражает взаимодействие русской и восточной культур. Вся русскоязычная поэзия современного Узбекистана интересна как раз не только сохранением русской ментальности в условиях нахождения в другой стране среди другого народа, не только экзотической окрашенностью лирики, связанной с миром Азии, но и достаточно глубоким проникновением в ее сущность и способностью сопрягать элементы различных эстетических систем, открывать русскому миру существенные черты мира Востока.

М. Бахтин подчёркивал, что актуальность проблемы межкультурной коммуникации в контексте современной научной и образовательной парадигмы обусловлена процессами глобализации и интеграции, которые способствовали формированию нового типа мышления, основанного на восприятии «своего через призму чужого»[1]. В дополнение к этому, исследователи связывают маргинальный статус современной культуры с концепцией «диалога культур»,

[1] М.Бахтин М. М. Слово в поэзии и прозе // Вопросы литературы. -1972.- N6. С. 54-87.

ISSN 2181-3187

который служит основой как для научно-исследовательских структур, так и для образовательных процессов.

Значимость и распространенность русской словесной культуры, с одной стороны, - а также важность ознакомления с узбекской культурой русскоязычного населения страны порождают настоятельную необходимость изучения и взаимодействия культурных традиций обеих языковых систем. В этом контексте задача фиксации современного состояния русского литературного языка и создаваемой на нем литературы в локальных сообществах приобретает особую значимость.

Н. Ильин внёс и продолжает вносить значительный вклад в развитие русской литературы, создавая произведения, которые отражают культурные и социокультурные аспекты нашего многонационального сообщества. Его творчество служит примером синтеза литературных традиций, что способствует формированию уникального литературного пространства. Автор десятка поэтических книг, поэт осуществляет также многочисленные переводы с узбекского языка на русский: это произведения классических и современных авторов, начиная с Пахлавана Махмуда, Алишера Навои и Бабура, классиков XX столетия (Чулпан, Абдуллы Арипов, Эркин Вахидов) до сегодняшних поэтических лидеров (Сирожиддин Саййид, Усман Азим, Фарида Афруз, Махмуд Таир и др.).

Переводимые авторы и их произведения осмысляются им также в научном аспекте (Книга литературоведческих исследований о русских и узбекских поэтах и писателях «Пересекающиеся параллели»). Переводы Ильиным узбекских оригинальных произведений на русский язык выполняют значимую роль в культурном обмене, обеспечивая передачу обычаев, традиций и глубинных представлений узбекского народа. Значимость такой работы отмечена на государственном уровне: указом Президента Узбекистана поэт награждён орденом «Дустлик».

ISSN 2181-3187

Естественно, что такое внимание к узбекской словесной культуре глубоко сказывается на всем поэтическом творчестве Николая Ильина. Сопряжение и взаимообогащение двух национальных поэтических систем проявляется практически во всех ведущих жанрах его лирики.

Так в философской лирике поэта, его размышлениях о времени, жизни и судьбе человека легко заметить, с одной стороны, понимание судьбы с элементами восточного фатализма, а с другой, - подчеркнутую свободу выбора человеком его жизненной позиции. И это может проявляться в рамках одного стихотворения:

Есть то, что не зависит от желанья,

В чем наша воля тщетна и слаба,

Что не подвластно силе осознанья –

И это называется судьба.

Но есть и то, что нам дано природой,

Что как свое осознаете вы,

Что в нас живет натурой и породой –

И это не зависит от судьбы.

Но в любом случае сохраняется понимание ответственности человека за сделанный выбор, свойственное обеим культурам:

Не дожидаясь преставленья

И приговора по Суду,

Творит расплату Проведенье

Как предрешенную судьбу.

ISSN 2181-3187

Ты волен взять стезю любую

Среди слепой текучки дней,

Но знай подсудность роковую

Свободной сущности твоей.

Известный литературовед Н.М.Миркурбанов отмечал: «В одной из первых книжек своих стихов Николай Ильин заметил: «*Чтоб время разгадать, забудьте память лет: воспоминание – искажённый след…»* Мне это ассоциативно напомнило великую и до сих пор до конца не разгаданную золоченую фразу российской поэзии: «Мысль, изречённая есть ложь». Нет, не по смыслу, не по лексическому и ритмическому строю, и да простит меня Ильин, не по гениальности, а по своей аксиоматичности и одновременно недоказуемости. Объектом искаженности обоих случаях выступает то, что уже свершилось, но к чему совершенно не допустимо прикасаться, в одном случае словом («мысль изречённая»), в другом – воспоминанием («забудьте память лет»).

Ильин объясняет мотив своего отказа от погружения в прошлое просто и категорично – стремлением «открыть и познать» современность:*/ Не ждать грядущего, не грезить о былом, / Но осознать сейчас и проясниться в нём».*[2]

Но и большое, и сиюминутное время в осмыслении поэта проникнуты пониманием нравственной ответственности человека за каждое мгновение жизни, очень близкое к восточному пониманию вещей.

Я научился ждать и верить времени,

Все ставящему на свои места,

[2] Н.Миркурбанов, Мгновения, застывшие в словах. // Николай Ильин. Обетованная память.- Ташкент: Ворис-нашриет, 2008, с.3-6.

ISSN 2181-3187

Одолевающему жесткость кремня

И возрождающему плоть листа.

И то же мысль Бабура отмечала,

Что всякой лжи провидится конец:

Все возвратится к своему началу –

И серебро, и злато, и свинец.

Лирический герой, изображаемый в произведениях Н. Ильина, демонстрирует сложный внутренний мир в его взаимодействии с миром внешним, где Азия оказывается источником самого понятия «земля»:

Я вырос в Ташкенте далекой поры

И помню окраин поля,

Где прямо за домом ряды джугары,

Где детство текло, как прозрачный арык,

Где мирно жила махалля.

Естественно, что это емкое поэтическое понятие реализуется созданием соответствующих пейзажных картин:

И тихо замирает на ладони

Сухим сверчком свернувшийся листок,

В ночной молитве преклонясь, Восток

Читает суры и творит поклоны,

И в глубине небесной тускло тонет

Луны полузавядший лепесток.

ISSN 2181-3187

Стилистическая изысканность и разнообразие форм в пейзажной лирике поэта часто основываются на понятийных сочленениях русского и восточного. В стихотворении «Фонтан», где, как кажется, нет собственно специфических восточных зарисовок, само словосочетание «памятник воде» обращает к особенно бережному отношению к воде в регионе.

Цветок лучами влаги нарисован,

Смеющийся и праздничный цветок;

И радугою с небом окольцован,

Чтоб дар воды не забывал Восток.

Он в пяльцах неба влажным шелком вышит

(Как тонко нить художник в иглы вдел!),

Живет фонтан, колышется и дышит,

Как памятник играющей воде.

Восточные мотивы глубоко пронизывают и любовную лирику поэта. В стилизованном цикле любовной лирики «Гульсанам», в одноименном стихотворении, созданном, как видится, по модели восточной газели, наглядно просматривается сочетание восточных и европейских понятий и реалий:

Светлая пери, озвучь мой иссякший калам:

Можно ль без сладких сонорных восторженным петь соловьям?

Голосом звонких согласных шепни свое имя звездам –

Звездной осанной откликнется нам – Гульсанам!

Ныне и присно твой образ мне стал талисман,

Я «Гульсанам» прошепчу в искупление смертным грехам.

ISSN 2181-3187

Мыслил Господь, дозволяя звучать именам:

Имя Мессии, ведущего в храм – Гульсанам!

Данное взаимодействие русской и узбекской литературных традиций подчеркивает значимость межкультурного диалога и способствует расширению литературных горизонтов, что, в свою очередь, обогащает как русскую, так и узбекскую литературу. Нельзя не отметить и значимость такого диалога культур в педагогическом аспекте. С. И. Шарина полагает, что «понятие диалога культур приобрело значительную популярность в современных реалиях, охватывая разнообразные области знаний, включая культурологию, искусствознание, литературоведение как пограничную дисциплину между искусствознанием и филологией, а также лингвистику — в частности, её аспекты, связанные с вопросами взаимодействия языка и культуры. «Это понятие также имеет важное значение в педагогике, особенно в контексте обучения представителей этнических меньшинств и формирования многонациональных коллективов в образовательных учреждениях»[3]

В настоящее время основная часть исследовательских работ в Республике осуществляется в рамках сравнительного литературоведения, что акцентирует внимание на ключевых аспектах межкультурной коммуникации в целом, особенно в контексте многоуровневой системы исследований «межлитературных общностей» — узбекской, русской и западноевропейской литературы. Междисциплинарные исследования в контексте литературоведческой научной парадигмы становятся все более актуальными. При изучении истории и теории мирового литературного процесса основным объектом данного научного направления является литература как развивающаяся система, что делает особенно значимым исследование исторических и теоретических особенностей

[3] Шарина С. И. Понятие «диалог культур» и образовательный процесс//Инновации и образование. Сборник материалов конференции. Серия «Symposium». Выпуск 29. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 511–514. – (http://anthropology.ru).

ISSN 2181-3187

художественного процесса и методологии его анализа. Важным также становится изучение таких проблем, как роль традиции в данной системе.

Изучение творчества Н. Ильина представляет собой важный аспект для понимания и дальнейшего развития межкультурных связей в социокультурном и литературном планах, формирования единого культурного пространства, а также способности выявить идейные, культурологические и эстетические особенности нашего региона. Исследование поэтического творчества Н. Ильина, таким образом, углубляет знания о литературе Узбекистана, способствует более широкому осмыслению вопросов межкультурного диалога и идентичности в современном мире.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. М.Бахтин М. М. Слово в поэзии и прозе // Вопросы литературы. -1972.- N6. С. 54-87.

2. Н.Миркурбанов, Мгновения, застывшие в словах. // Николай Ильин. Обетованная память.- Ташкент: Ворис-нашриет, 2008, с.3-6.

3. Шарина С. И. Понятие «диалог культур» и образовательный процесс//Инновации и образование. Сборник материалов конференции. Серия «Symposium». Выпуск 29. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 511–514. – (http://anthropology.ru).

1. Н.Д. Ильин «Пересекающиеся параллели», Литературно-критическое издание, Союз писателей Узбекистана «ADABIYOT» 2021 г. Стр.20.

4. Н.Д. Ильин «Ветви волшебного дерева» Классики узбекской поэзии. «ADABIYOT» 2024 г.

5. Н.Д. Ильин «Первая тетрадь», литературно -художественный альманах «Ark», «Yangi asr avlodi», 2004 г.

ISSN 2181-3187

TARBIYASI OG‘IR O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA MAKTAB AMALIYOTCHI PSIXOLOGINING ROLI

Kurbanova Dame Sarsenbaevna

Qaroqalpogiston Respublikasi Xujayli tumani

39-sonli maktabning amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiyasi murakkab bo‘lgan o‘quvchilar bilan samarali ishlashda muvaffaqiyatga erishish uchun, avvalo, maktab psixologining o‘quvchilarning oilaviy sharoitlari, ijtimoiy muhitlari, do‘stlik munosabatlari va boshqa amaliy yondashuvlar haqida to‘liq ma'lumotga ega bo‘lishi zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so‘zlar: psixolog, oilaviy muhit, nazorat, tarbiyasi murakkab bolalar.

Har qanday jamiyatning kelajakdagi rivojlanishini uning bilim va salohiyatga ega, zamonaviy ilm-fan va texnologiyalarni puxta o‘zlashtirgan yosh avlod belgilaydi. Yoshlar – bu jamiyatning eng faol va energiyaga to‘la qatlamidir. Ularning ijtimoiy hayotga bo‘lgan ta'siri, rivojlanishdagi o‘rni va global jarayonlarga qo‘shadigan hissalari beqiyosdir. Hozirgi kunda dunyo aholisining taxminan 30 foizi yoshlar tashkil etmoqda, ularning katta qismini o‘smirlar egallaydi. O‘smirlar haqida to‘g‘ri va chuqur ma'lumotga ega bo‘lish, ularning ehtiyojlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olish yoshlar tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi.

ISSN 2181-3187

O‘smirlik davri 10-11 yoshdan 14-15 yoshgacha bo‘lgan oraliqni qamrab oladi. Bu davrda o‘smirlar o‘zgacha fiziologik va psixologik o‘zgarishlarga duch keladi. Hozirgi o‘smirlar avlodining o‘ziga xosligi, ularda jismoniy, aqliy va ijtimoiy jihatdan tezroq rivojlanish, o‘smirlik davrida psixologik o‘sishning tezlashishi, yangi ijtimoiy qiziqishlar va qadriyatlar shakllanishi kabilardir. Shuningdek, bu davrda o‘smirlar o‘zlarini kattalar kabi tutishga intilishadi va o‘z layoqatlarini sinab ko‘rish, do‘stlar bilan o‘zaro munosabatlarni mustahkamlashga harakat qiladilar. Shu bilan birga, o‘smirlik davri ko‘plab ichki ziddiyatlar, yangi hissiyotlar va tajribalarning yuzaga kelishi bilan ajralib turadi. Ushbu davrda xarakterning shakllanishi, turli maqsadlar sari intilish va ijtimoiy ko‘nikmalar rivojlanadi. O‘smirlar o‘z hayotlariga katta umidlar bilan qarashadi, shu bilan birga, jamiyatning turli salbiy ko‘rinishlariga – masalan, tajovuzkorlik, zararli odatlar, va qonunlarga zid harakatlar kabi holatlarga duch keladilar. Shu sababli, o‘smirlar bilan ishlashda psixologlar va mutaxassislarning professional yondashuvlari, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, va oilaviy sharoitlarni chuqur o‘rganish muhimdir. Bunday axloqning sababi va insonning o‘ziga va atrofdagilarga zarar keltirishi bir nechta omillarga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bular orasida shaxsiy psixologik muammolar, oilaviy va ijtimoiy sharoitlar, travmalar, tarbiyasi yomon yoki yetarli darajada e'tibor berilmagan o‘sish davrlaridagi o‘zgartirishlar kabi omillar mavjud. Shuningdek, doimiy stress, xavotir, yoki tajovuzkorlikka nisbatan reaksiyalar ham shaxsni zararli odatlarga yoki asotsial xulq-atvorga olib kelishi mumkin.

ISSN 2181-3187

Insonni qayta-qayta o‘ziga yoki atrofdagilarga zarar keltirishga majburlovchi omillarni ko‘rib chiqish kerak. Bu, ko‘pincha, uning psixologik holati bilan bog‘liq. Agar shaxs ichki ziddiyatlar, hissiy bo‘shliqlar yoki o‘zini anglashdagi muammolarni boshdan kechirsa, u zararli xulqlarni takrorlashga moyil bo‘lishi mumkin. Shuningdek, o‘zini ko‘rsatishga intilish yoki boshqarishning etishmasligi ham insonning xulqini keskinlashtirishi mumkin. Bunday xulq-atvordan qanday qutilish mumkin? Avvalo, muammo yondashuvi ko‘p hollarda psixologik yordam va oilaviy terapiya orqali amalga oshiriladi. Ijtimoiy sharoitlar, ta'lim muhitlari, o‘smirlar va yoshlarning xavfsizligi va muvozanatli rivojlanishi uchun bir nechta ilg‘or psixoterapevtik metodlar qo‘llaniladi. Bu jarayonda o‘z-o‘zini anglash, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, hissiy va ijtimoiy yordam tizimlari muhim o‘rin tutadi.

«Og‘ishgan xulq», «tarbiyasi og‘ir», «deviant» kabi atamalar, umuman olganda, jamiyat tomonidan qabul qilingan ijtimoiy me'yorlardan og‘ishgan xulqlarni ta'riflashda ishlatiladi. Ushbu atamalarni ishlatish, ba'zan, noxush yoki salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin, chunki bu atamalar odamni stigmaga olib kelishi yoki jamiyatda izolyatsiyalashga olib chiqishi mumkin. Shu sababli, bu atamalarni qo‘llashda ehtiyotkorlik va aniq diagnostika talab etiladi. Psixologik yoki ijtimoiy nuqtai nazardan, bunday xulq-atvorlarni aniq va adolatli tahlil qilish, ularning ildiz sabablarini aniqlash va muvozanatli yondashuvlarni topish muhimdir.

Addiktiv xulq-atvor (qaramlik) - muayyan odat yoki holatga bo‘lgan qaramlikni bildiradi. Bu, masalan, psixotrop moddalar, internet, va boshqa zararli xulq-atvorlarga qaramlikni o‘z ichiga oladi.

Asotsial xulq-atvor esa, jamiyatning odatdagi me'yorlariga zid bo‘lgan, axloqiy va huquqiy jihatdan buzilgan harakatlar sifatida ifodalanadi. Bu, shuningdek, o‘zini

ISSN 2181-3187

ijtimoiy muhitdan chetlatish, depressiya yoki o‘z joniga qasd qilish kabi noxush holatlar bilan namoyon bo‘lishi mumkin.

Suitsidal xulq-atvor esa, shaxsning o‘zini-o‘zi o‘ldirish niyati yoki harakati bilan bog‘liq xulq-atvordir. Bu turdagi xulq atrofida chuqur psixologik muammolar, o‘ziga bo‘lgan ishonchning yo‘qligi va hissiy ziddiyatlar mavjud bo‘lishi mumkin.

Deviant xulq-atvor esa, ijtimoiy me'yorlardan og‘ishgan, odatdagi xulqdan farq qiladigan xatti-harakatlar sifatida ta'riflanadi. Bunday xulqlar ko‘pincha ijtimoiy muhitdan yiroqlashish, ziddiyatlar va ziddiyatli qarorlar orqali o‘zini namoyon qiladi. Ushbu muammolarni hal qilishda, avvalo, ularni chuqur tahlil qilish, shaxsning ichki va tashqi omillarini o‘rganish, va to‘g‘ri psixologik yordam ko‘rsatish muhimdir.

O‘smirlar orasida deviant xulq-atvorning paydo bo‘lishi, odatda, turli xil muammolar va ziddiyatlar bilan bog‘liq. Quyidagi belgilarning mavjudligi o‘smirlar orasidagi deviant xulq-atvorning shakllanishini ko‘rsatadi:

- **Xis-hayajonli portlashlar:** O‘smirlar o‘z his-tuyg‘ularini to‘liq ifoda eta olmaydilar, bu esa ba'zan agressiv portlashlar yoki hissiy o‘zgarishlarga olib keladi.
- **Kattalar bilan janjallar:** O‘smirlar o‘z mustaqilliklarini ko‘rsatishga intiladilar, bu esa kattalar bilan o‘zaro ziddiyatlarga sabab bo‘ladi.
- **Kattalarning qoidalari yoki iltimoslarini mensimaslik yoki bajarishni rad etish:** O‘smirlar jamiyatning belgilangan qoidalariga, ayniqsa kattalar tomonidan qo‘yilgan qoidalarga nisbatan qarshilik ko‘rsatadilar.

ISSN 2181-3187

- **Boshqa odamlarni jo‘rttaga bezor qilish:** Ijtimoiy muhitda o‘z o‘rnini topishga intilayotgan o‘smirlar boshqalar bilan aloqalarida ham jismoniy yoki ma'naviy bezorilik ko‘rsatishlari mumkin.
- **O‘z xatolarida boshqa birovlarni ayblash:** O‘smirlar o‘z xatolarini tan olishdan qochib, har doim boshqalarni ayblashadi.
- **Jizzakilikning eng keskin darajasi:** O‘smirlarning xarakterida jizzakilik va tajovuzkorlikning kuchayishi mumkin, bu esa ularning xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko‘rsatadi.
- **Badjaxllik, darg‘azablik, qasoskorlik, kek saqlash:** O‘smirlar o‘zining ichki hissiyotlarini boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelib, bu xulq-atvorni ko‘rsatishlari mumkin.

Deviant xulq-atvorning shakllanishiga turli nazariyalar orqali yondashiladi. Ular orasida ikki asosiy qarash mavjud:

1. **Tabiiy-biologik qarash:** Bu yondashuvga ko‘ra, deviant xulq-atvor biologik omillarga bog‘liq. Genetik tuzilish, biohimik boshqarishning buzilishi, asab tizimi mexanizmlarining faoliyati va boshqa biologik omillar deviant xulq-atvorni shakllantiradi.
2. **Ijtimoiy-reduksion qarash:** Bu nazariyaga ko‘ra, deviant xulq-atvor faqat ijtimoiy va iqtisodiy omillar bilan bog‘liq. Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, oilaviy holat, yashash darajasi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan intilish deviant xulq-atvorni yuzaga keltiradi.

ISSN 2181-3187

Deviant xulq-atvorning shakllanishiga ta'sir qiluvchi omillar, asosan, tashqi (ijtimoiy va iqtisodiy) va ichki (psixologik) omillar sifatida ajratilishi mumkin. **Tashqi omillar** o‘smirning ijtimoiy muhitidagi muammolar, misol uchun, ishsizlik, kam ta'minlangan hayot tarzi yoki jamiyatdagi o‘ziga xos qatlamlar bilan bog‘liq holatlar bo‘lishi mumkin. **Ichki omillar** esa o‘smirning psixologik holati, uning hissiy barqarorligi va ijtimoiy o‘z-o‘zini anglashdagi qiyinchiliklar bilan bog‘liq.

O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari ham deviant xulq-atvorning shakllanishiga katta ta'sir ko‘rsatadi. O‘smirlar bu davrda ko‘plab ichki va tashqi ziddiyatlar bilan kurashadilar. Ularning mustaqillikka intilishi, o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan istagi va hissiy rivojlanishi ularni ba'zan nojo‘ya xulq-atvorlarni qabul qilishga olib kelishi mumkin. Xususan, **oiladagi tarbiyaning noto‘g‘ri usullari** ham o‘smirning deviant xulqini kuchaytirishi mumkin. Oila ichidagi konfliktlar, ota-ona bilan bo‘lgan muloqotning yetarli emasligi yoki xatoliklar, o‘smirning xavfsizlik va e'tibor izlashiga olib keladi. Bu holatlarda o‘smirlar ko‘pincha ko‘chada o‘ziga e'tibor qidira boshlaydilar. Shuningdek, o‘smirlarning kattalarga nisbatan ishonchsizlik, tushunmovchilik va berahmlikni ko‘rishlari ham deviant xulq-atvorni keltirib chiqaradi. O‘smirlar, ba'zan, o‘zlarini kattalar dunyosidan chetlatilgan, tushunilmagan deb his qiladilar va bu holat ularni ijtimoiy izolyatsiya qilish yoki zararli xulq-atvorlarni ko‘rsatishga majbur qiladi.

ISSN 2181-3187

O‘smirlar va bolalar orasida yolg‘izlik, ularning xulq-atvoridagi og‘ishlarni keltirib chiqaruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Yolg‘izlik, o‘zini boshqalar tomonidan tushunilmagan yoki e'tiborsiz qilingan hissiy holatlar, ularni shavqatsizlik, qo‘pollik va tartibsizlikka olib kelishi mumkin. Bunday holatlarda o‘smirlarning kattalar bilan bo‘lgan munosabati yomonlashadi va ular o‘zlarini tashqi dunyodan ajralgan, qabul qilinmagan his qiladilar. Mamlakatimiz psixolog olimlari tomonidan taqdim etilgan tarbiyaning buzilishi va xulqning og‘ishiga ta’sir etuvchi omillar quyidagicha tasniflanadi:

1. Ijtimoiy omillar:

- ✓ **Erkinlik va ijtimoiy tartibdan qochish:** O‘smirlar o‘zini ijtimoiy me'yorlar va qoidalardan ozod qilishga harakat qilishadi, bu esa tartibni buzish va ijtimoiy xulqni buzishga olib keladi.
- ✓ **Hissiy xotirjamlikni izlash:** Ular ko‘pincha o‘zini topish uchun sharoit yaratishadi, bu esa salbiy xulqlarni keltirib chiqarishi mumkin.
- ✓ **O‘ziga past nazar bilan qarash, boshqalarga tobelik:** O‘smirlar o‘zlariga ishonchni yo‘qotgan va o‘zligini izlayotgan bo‘lishi mumkin, bu esa ularni atrofdagi odamlar bilan yomon munosabatlarga olib keladi.
- ✓ **Moddiy kam ta’minlanganlikni his qilish:** Moddiy qiyinchiliklar, ota-onaning xulq-atvori yoki uy sharoitining yomonligi o‘smirda o‘zini past his qilish va ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkin.

2. Oilaviy omillar:

- ✓ **Ota-ona, o‘qituvchi, kattalar va bolalar o‘rtasidagi muloqotdagi muammolar:** Agar o‘smirlar ota-onalari bilan samarali muloqot o‘rnatmasa, bu ularning xulqiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin.

ISSN 2181-3187

- ✓ **Diqqat e’tiborining yetishmasligi:** Ota-onalar yoki kattalar tomonidan bolalarga e'tiborning etishmasligi, ularni yolg‘iz qoldirishi va o‘zlarini tushunilmagan his qilishlariga olib kelishi mumkin.
- ✓ **Ota-onalar bilan farzandlar o‘rtasidagi o‘zaro tushunishning yo‘qligi:** Ota-onalar bilan farzandlar orasida ikki tomonlama tushunish va muvofiqlikning yetishmasligi, oilaviy aloqalarning buzilishiga sabab bo‘lishi mumkin.
- ✓ **Qo‘pol muomala:** Ota-onalar yoki kattalar farzandlar bilan qo‘pol muomalada bo‘lishi, ularning ruhiyatiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi va deviant xulq-atvorni rivojlantirishi mumkin.

3. Shaxsiy omillar:

- ✓ **Tengdoshlar bilan muammolar:** O‘smirlar ko‘pincha tengdoshlarining fikriga ko‘proq e'tibor beradilar. O‘rtoqlari bilan ijtimoiy aloqalar o‘smirlarning xulqiga katta ta'sir ko‘rsatishi mumkin.
- ✓ **O‘z-o‘zini tushunmaslik:** O‘smirlar o‘ziga salbiy munosabatda bo‘lishi va o‘zlarini boshqalardan ajralgan his qilishlari mumkin.
- ✓ **Hayotiy yo‘nalishlardagi orzu va havaslar:** O‘smirlarning orzu va havaslari, ba'zan, haqiqatga mos kelmaydigan narsalar bilan bog‘liq bo‘lib, bu ularni noto‘g‘ri yo‘lga boshlashi mumkin.
- ✓ **Ichki ruhiy yolg‘izlik:** O‘smirlar o‘zlarini izolyatsiyalangan va tushunilmagan his qilganda, ruhiy muammolar paydo bo‘lishi mumkin.
- ✓ **Baxtsizlikdan qiynalish:** Shaxsiy qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizliklar o‘smirni xulqiy og‘ishlarga olib kelishi mumkin.
- ✓ **Muammolardan havotirga tushish va irodasizlik:** O‘smirlar ba'zan muammolarni hal qilishda o‘zlarini kuchsiz his qilishi va irodasizlikni ko‘rsatishi mumkin.

4. Fiziologik omillar:

ISSN 2181-3187

- ✓ **Agressivlik, jahldorlik, asabiylashish:** O‘smirlarning psixologik va fiziologik o‘zgarishlari, jismoniy va hissiy qiyinchiliklar ularni agressiv va tartibsiz xulq-atvorga olib kelishi mumkin.
- ✓ **Bolaning ko‘p kasal bo‘lishi:** Jismoniy sog‘liq muammolari, o‘smirning xulqiga ta'sir qilib, ularni ijtimoiy muhitdan chetlatishga olib kelishi mumkin.
- ✓ **Qo‘zg‘aluvchanlikning kuchayishi:** O‘smirlar orasida qo‘zg‘aluvchanlik va harakatlarning kuchayishi, ularni ijtimoiy me'yorlardan og‘ishgan xulqlarni ko‘rsatishga majbur qilishi mumkin.
- ✓ **O‘zini-o‘zi boshqara olmaslik:** O‘smirlar o‘z his-tuyg‘ularini va xulqlarini nazorat qila olmaydilar, bu esa ularni ijtimoiy me'yorlarga zid xulqlarga olib keladi.
- ✓ **O‘zlashtirishda aqlan qolib ketish:** Ba'zi o‘smirlar aqlan rivojlanishda orqada qolishadi va bu ularning xulqini buzishga sabab bo‘lishi mumkin.
- ✓ **Aqlan zaiflashish:** Aqlan rivojlanishdagi zaifliklar, o‘smirlarning jamiyatga moslashishini qiyinlashtiradi va deviant xulq-atvorning rivojlanishiga olib keladi.

Bu omillar bir-birini kuchaytirib, o‘smirlarning xulqida buzilishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun o‘smirlarning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, oilaviy va ijtimoiy muhitni yaxshilash, hamda psixologik yordam taqdim etish juda muhimdir.

ISSN 2181-3187

Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar haqidagi ta'rifda ularning ko‘plab psixologik va ijtimoiy muammolarga duch kelishayotgani ta'kidlanadi. Bu o‘smirlar jismoniy sog‘lom bo‘lishiga qaramay, ta'lim va tarbiya sohasida katta qiyinchiliklarga duch keladilar. Ularning xotira, tafakkur va tasavvur qobiliyatlari yetarlicha rivojlanmagan, bu esa o‘qish va mehnat qilishni istamaslikka olib keladi. O‘smirlar o‘zlarini majbur qilishga qodir emaslar, ular tizimli va doimiy faoliyatlarga qiziqish ko‘rsatmaydilar. Bu o‘smirlar maktabda va jamiyatda intizomni buzishadi, o‘qishni istashmaydi, o‘qituvchilar, tengdoshlar va ota-onalar bilan nizolar yuzaga keladi. Ular maktabni tashlab ketishga, spirtli ichimliklar yoki giyohvand moddalarni iste'mol qilishga, va huquqbuzarliklarni sodir etishga moyil bo‘lishadi. Bunday o‘smirlarning pedagogik tarbiyasizligi jamiyatning o‘zgarishlarga qarshi chora ko‘rmasligi bilan izohlanadi.

Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar bilan ishlashda psixologik yondashuvlar

Tarbiyasi og‘ir o‘smirlar bilan ishlashda quyidagi yondashuvlar va shartlar muhim hisoblanadi:

1. **Aloqa o‘rnatish**: O‘smir bilan mustahkam va ochiq aloqa o‘rnatish, uning his-tuyg‘ularini va ichki dunyosini tushunish, bu jarayonda muhimdir. O‘smirning hissiy holatini va reaktsiyalarini aniqlash, ular bilan samarali muloqotda bo‘lish uchun zarur.
2. **Yaxshi o‘zaro munosabatlar o‘rnatish**: O‘smir bilan do‘stona, hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantirish, ularni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish tarbiya jarayonida muvaffaqiyatga olib keladi.

ISSN 2181-3187

3. **Reaktsiyalarni tushunish**: O‘smirning qiziqishlari, intilishlari, va kelajakdagi rejalari haqida bilib olish. Bu, o‘smirning nima istayotganini va qanday yondashuv bilan yordam berish kerakligini tushunishga yordam beradi.

4. **Pedagogik texnologiyalar**: A.B. Filonov tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar, kompleks yondashuvlar orqali o‘smirlarning xulq-atvorini boshqarish va ularni to‘g‘ri yo‘lga solishda yordam beradi. Bu metodlar o‘smirlarning guruh ichida yomon xulqlardan voz kechishiga yordam beradi.

Individik va guruh profilaktikasi

Psixologik va pedagogik yordamda individual yondashuvlar, ya’ni o‘smirning xususiyatlarini hisobga olib ish olib borish juda muhimdir. O‘smirning tarbiyasi og‘ir bo‘lganligi sababli, o‘quvchilarga muhimligini tushuntirish va ijtimoiy normalarga moslashtirish uchun shaxsiy va guruh profilaktikasi amalga oshiriladi. Bu holatda, o‘smirlar bir-birlarini qo‘llab-quvvatlab, yomon odatlardan saqlanishga o‘rgatish kerak.

Xulq-atvorini shakllantirishda usullar:

1. **Taqdirlash va jazolash**: O‘smirning ijobiy xulqlarini mustahkamlash va salbiy xulqlardan saqlanish uchun taqdirlash va jazolash vositalaridan foydalanish zarur. Taqdirlash o‘smirni ijobiy xulqni o‘zida shakllantirishga undaydi, jazolash esa salbiy xulqlarga qarshi ehtiyotkorlikni kuchaytiradi.

ISSN 2181-3187

2. **Adolatli jazolash**: Jazolashda adolatni saqlash, o‘smirni kamsitmasdan, uning shaxsini hurmat qilgan holda amalga oshirilishi kerak. Jazolashning maqsadi o‘smirning xatolarini tushunib yetishga va ularni to‘g‘ri yo‘lga qaytarishga yordam berishdir.

Foydalaniladigan metodlar:

- **Differensial yondashuv**: O‘smirlarning yoshiga, jinsiga va individual xususiyatlariga qarab farqli yondashuvlarni ishlab chiqish. Bu metod yordamida o‘smirlarning o‘ziga xos ehtiyojlariga mos tarzda tarbiyaviy ish olib borish mumkin.
- **Mintaqaviy xususiyatlar**: Tarbiyaviy tadbirlarni o‘tkazishda, o‘smirlarning yashash sharoitlari, ijtimoiy va madaniy vaziyatlarini hisobga olish zarur. Bu yordamida o‘smirlar o‘z atrof-muhitlarini tushunish va uning yomon ta'sirlaridan xoli bo‘lishga o‘rgatish mumkin.

Xulosa

Tarbiyasi og‘ir bo‘lgan bolalar bilan ishlashda samarali pedagogik va psixologik yordam ko‘rsatish jamiyat uchun muhim. Bu bolalarning xulq-atvoridagi salbiy o‘zgarishlar, ularni ijtimoiy normallarga moslashtirish, hayotdagi muvaffaqiyatga erishish uchun yuqorida sanab o‘tilgan yondashuvlar va usullarni ishlatish zarur. Maktab, oila va jamiyatning hamkorligi orqali bu o‘smirlarga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish, ularning kelajagini yoritishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2017. - 80 b.

ISSN 2181-3187

2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2016 yil 14 sentyabr. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 37- son, 426-modda

3. G. Shoumarov, B. Umarov, F. Akromova. Yoshlarda xulq ogishi va tarbiya buzilishining oldini olish bo‘yicha psixologik maslahatlar. Uslubiy qo‘llanma. T- 2015

4. N. G`. Komilova. Xulqi og`ishgan bolalar psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. T.- 2007.

5. O. Qodirova, B. Parmonov Xulqi og‘ishgan bolalar psixologiyasi O‘quv-uslubiy majmua Andijon-2019..

ISSN 2181-3187

HAYOT GO'ZAL YASHASH UCHUN 1001 SABAB

Zohidova Zamira Hazratovna

Qahqadaryo viloyati Kitob tumani 90 –umumiy

o‘rta ta`lim maktab amaliyotchi psixologi

Annotatasiya: mazkur maqolada har bir insonning o‘z hayot yo‘lini mustaqil o‘zi tanlashi va munosib hayot formulasini tanlashdagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari haqida fikr va mulohazalar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: hayot, muammolar, maqsad, ijobiy yechim, ota-ona ko‘magi, pedagogik-psixologik tavsiyalar.

Biz barcha insonlar bir yer yuzida yashaymiz, har birimiz o'z fikrlarimiz, his-tuyg'ularimiz, sevgimiz va nafratimiz bilan dunyoni boshqacha ko'ramiz. Xudo insonni yaratgan bo'lsa-da, inson o'z hayotining yaratuvchisiga aylandi. Hayotimiz qisqa vaqtdan iborat bo'lib, uni imkon qadar mazmunli, yorqin va qiziqarli o'tkazishga intilishimiz zarur.Agar biz his-tuyg'ularimizni ichimizda saqlab, dunyoviy shovqin-surondan chetlanib, boshqalarni eshitmay, sevgi va mehrni unutib, faqat o'zimiz uchun yashasak, hayotni to'liq anglamagan baxtsiz insonlarga aylanamiz. Inson tinchlikka erishish uchun yaratilmagan; hayot ehtiroslar va qarama-qarshiliklar o'yini sifatida davom etadi. Ushbu o'yinni muvaffaqiyatli boshqara olganlar maqsadlariga erishadilar.

ISSN 2181-3187

Inson «kuyish» uchun tug'iladi, ya'ni g'oyalar olovida yonib, boshqalarni haqiqiy hayotga chorlash uchun yashaydi. Hayotdan nafratlangan odam baxtsizdir. Ozod bo'lgan va bu erkinlikni boshqalarga bergan kishi go'zaldir. «Odamlar uchun yashash» shiori hamma uchun bo'lmasa-da, ko'pchilik uchun hayot mazmuniga aylanishi kerak. Buyuk yozuvchi M. Gorkiy ta'kidlaganidek, «O'zingizga achinmang - bu yer yuzidagi eng mag'rur, eng go'zal hikmatdir.» Men buyuk insonlarning hayotiga qoyil qolaman. Jahon adabiyoti klassiklari, rassomlar, aktyorlar, qo'shiqchilar nafaqat tarixga kirib qolgan, balki Yer yuzida o'zlarining yorqin izlarini qoldirib, odamlarni hayratga solganlar. V. G. Belinskiy shunday deb yozgan edi: «Buyuk odamning hayoti tomoshasi har doim go'zal manzaradir: u ruhni ko'taradi ... faollikni qo'zg'atadi».

ISSN 2181-3187

Men va mening avlodim hali oldinda. Bir oz vaqt o'tib, biz yangi, notanish hayotga qadam qo'yamiz. Albatta, har kim o'z yo'lidan boradi, lekin unutmangki, Yer yagona va umumiydir, unga g'amxo'rlik qilish esa butun insoniyatning vazifasidir. Har kim o'zidan boshlashi kerak: u odamlar uchun nima qildi? U yer yuzida qanday «iz» qoldirdi?

Haqiqiy odam uchun irodani aqlga bo'ysundirish qobiliyati muhimdir. Faqat shunday odamlar barcha sinovlardan o'tadi va faqat ular Yerni qutqaradi. Buyuk pedagog A.S. Makarenko ta'kidlashicha, «buyuk iroda - bu nafaqat nimanidir orzu qilish va unga erishish qobiliyati, balki o'zini majburlash va kerak bo'lganda nimadandir voz kechish qobiliyatidir». Inson go'zal va zo'ravon yashashga intilishi, odamlarni sevish, mehribon va hamdard, mard va olijanob bo'lishi, ona va Vatanni sevishi kerak. Bu haqiqatlar hamisha bardavomdir.Hayot biz uchun bir imkoniyat va uning qanday o‘tilishi to‘liq bizning qo‘limizda. Hammamizga bu haqiqatni o‘rgatishdi, ammo hamma ham bu bilimlarni amalga oshira olmaydi. Hayotni haqiqatan qadrlash va uning har bir daqiqasini to‘liq anglash kerak. Yer yuzida har bir inson bir marta yashaydi, va bu faqat bir imkoniyatdir. Shuning uchun, bu imkoniyatni yaxshilab, o‘zimizga va boshqalarga foyda keltiradigan tarzda yashashimiz zarur.

Odamning hayoti qisqa va uning ma’nosi ko‘plab omillarga bog‘liq. A.P. Chexovning aytganlari shunday deyilgan: “Hayot bir marta beriladi, va uni quvnoq, mazmunli va chiroyli yashashni xohlaysiz”. Bu so‘zlar bizni o‘z maqsadimizni

ISSN 2181-3187

aniqlashga undaydi. Har kim o‘zining hayotiga nisbatan farqli qarashga ega, lekin asosiy maqsad bitta – hayotda iz qoldirish, yaxshi ishlar qilish va boshqalarga ijobiy ta’sir ko‘rsatishdir. Biror inson hayotiga qanday qarashda bo‘lsa, shunday yashaydi. Odamlar turli xil yo‘llardan boradilar, ammo eng muhim savol bitta: “Men bu dunyoga nega keldim? Kim uchun yashayapman va nima uchun yashayapman?” Shu savollarga javob topgan insonlar haqiqatdan ham maqsadli yashaydilar. Boshqalar esa o‘zlarini kelajakda nima kutayotganini bilmaydi, bir kunlik rejalari bilan hayotini o‘tqazib yuboradi. Aksariyat holatda, ertaga nima bo‘lishini aniq bilish qiyin, lekin buni yaratish imkoniyatimiz bor. Shu o‘rinda, ko‘plab buyuk insonlar, olimlar va mutafakkirlarning muvaffaqiyatlariga misol keltirish mumkin. Ular qanday qilib o‘z maqsadlariga erishganlar? Ular qanday qilib tarixda o‘z izlarini qoldirishgan? Bu savollarga javob, eng asosiysi, shundaki, ular hech qachon qo‘rquvga berilmagan, va ular har doim harakatda bo‘lganlar. Ular o‘zlari uchun yuksak maqsadlar qo‘yishgan va ularni amalga oshirish uchun mehnat qilishgan. Misol uchun, kalendar, telefon, kompyuter va boshqa bir qancha buyuk ixtirolar insoniyat aqli tomonidan yaratilgan. Bu kabi kashfiyotlar, hayotimizni yaxshilashga yordam beradi.

Biroq, inson o‘z imkoniyatlari chegarasiz mavjudotdir. Hozirda uchayotgan odamlar haqida eshitganimizda hech qanday hayratlanmaymiz. Bu ko‘rinish biz uchun oddiy holga aylangan. Har qanday texnologiya, robotlar, mashinalar, va boshqa hayotimizga

ISSN 2181-3187

qulaylik yaratadigan ixtirolar, barchasi insonning aqli va mehnati natijasidir. Odam o‘z qobiliyatini amalga oshirib, hayotini yangilash uchun harakat qilishda davom etmoqda. Bunday o‘zgartirishlarni kiritish har bir inson uchun muhimdir. Shu bilan birga, maqsadni belgilash va unga erishishning muhimligi haqida ham unutmaslik kerak. Har bir insonning maqsadi o‘ziga xosdir, lekin barcha maqsadlar bitta umid bilan birlashadi: ularga erishish va yaxshilik qilish. “Insonda bir foiz qobiliyat va to‘qson to‘qqiz foiz mehnat muvaffaqiyatga yetaklaydi” degan gap to‘g‘ri. Biroq, har doim muvaffaqiyatlarning ortida faqat bitta omil turadi: bu qobiliyatni hayotda amaliyotga tatbiq etish.

Ko‘pincha odamlar muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rqib, ishni boshlashdan qo‘rqishadi. Ammo hayotda o‘zgarishlarni kiritish uchun o‘zini cheklash, ikkilanish va qo‘rquvni yengib o‘tish zarur. Agar biz bularni yengsak, yuksak maqsadlarga erishishimiz mumkin. O‘zingizga ishonish, tavakkal qilishni o‘rganish va hayotni o‘zgarishga tayyor bo‘lish kerak. Bu bizning kelajagimizni yaratishda muhim qadam bo‘ladi.

Arastuning hayotga nisbatan aytgan fikri, maqsadga erishish yo‘lidagi birinchi qadamning muhimligini ta’kidlaydi. Birinchi qadamni qo‘yish — bu maqsadga yaqinlashishning eng muhim bosqichi. Hayotimizda har bir qadamni aniq va maqsadli qo‘yishimiz kerak, chunki bu bizni orzu va niyatlarimizga erishish uchun zarur bo‘lgan motivatsiya bilan ta’minlaydi. Barchamiz hayotda o‘z orzularimizni ro‘yobga chiqarishni xohlaymiz, lekin bu faqat orzu qilish bilan cheklanmasligi kerak. Arastu ta’kidlaganidek maqsadga erishish uchun avvalo ishonch, qat’iyatlik va o‘z-o‘zini nazorat qilish zarur. Maqsadli hayot, faqat nafaqat orzu qilish, balki harakat qilishni talab qiladi. Har bir insonning o‘ziga xos hayot maqsadi bor, lekin bu maqsadni amalga oshirish uchun belgilangan rejalar va ularning amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, hozirgi kunda davlat rahbarlari ham xalqning maqsadlarini, orzularini tushunib, ularni amalga oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirmoqda. Prezidentning mamlakatda amalga oshirgan islohotlari, odamlarning hayotini yaxshilashga, ularga yangi imkoniyatlar yaratishga xizmat qilmoqda. Odamlar orasidagi

ISSN 2181-3187

o‘zaro munosabatlarni yaxshilash, ijtimoiy faollikni oshirish, va xalqni ko‘proq eshitish – bularning barchasi hayotning yangi ma’nosini keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, davlat rahbarining xalq bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri uchrashuvlari, ularning dardini eshitib, ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan sa’y-harakatlarining samarasi ko‘rilyapti. Bu orqali nafaqat odamlarning turmush sharoiti yaxshilanmoqda, balki ularda yangi umid va kelajakka ishonch paydo bo‘lmoqda. Bu o‘zgarishlar faqat insonning hayotini yaxshilash bilan cheklanmaydi, balki butun jamiyatning siyosiy faolligini ham oshiradi, shu bilan birga, xalqni yangi kelajakka olib chiqadi.

Hayotda maqsadli yashash faqat o‘zimizni anglash va harakatga o‘tish bilan bog‘liq. Har bir insonning hayoti o‘ziga xos va unikal, shuning uchun har birimiz o‘zimizni yanada rivojlantirish va boshqalarga yordam berish orqali ulkan o‘zgarishlarni yaratishimiz mumkin. Arastu, aynan shu maqsadli va qat’iyatli hayot tarzini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Z.T. Nishanova «Rivojlanish psihologiyasi. Pedagokik psihologiya».

2. Xasanova.O U «Maktabgacha ta’lim pedagogikasi «

3. Ganiyeva, M. (2021). Effective Methods of TRIZ.

4. Ганиева, М. А., & Жумаева, Ш. Х. (2018). Формирование методов групповой работы с учащимися общеобразовательных школ. Вопросы науки и образования, (10 (22)), 149-151.

5. Maftuna, G. (2021). Effective ways to Use Triz (The Theory of Inventive Problem Solving) in Elementary School. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 9, 85-88.

ISSN 2181-3187

HAYOT GO‘ZAL, YASHASH UCHUN 1001 SABAB

Rahimova Mohim

Qashqadaryo viloyati Kitob tuman 43-umumiy

òrta tàlim maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hayot haqida,uning go‘zalligini vaqtida qadrlash haqida fikr yuritilgan. Hayot insonga bir marta beriladi va uning go‘zalligini qadrlash, oilada doimo tinchlik bo’lishi, bo’sh vaqtini faol tashkil etish, madaniyat, san’at maskanlariga oilaviy sayohatlar uyushtirish lozim.Vaqt bu eng qadrli va bebaho nemat.

Kalit so’zlar: hayot, , vaqt, vatanparvarlik, go’zallik, qadr-qimmat, ota-ona, mehr-muhabbat.

Insonlar vaqtni boshqarish borasida turlicha qarashlarga ega. Ba'zilar uchun vaqt etishmaydi, boshqalar esa vaqtni "o'ldirish" niyatida turli xil befoyda ishlarga sarflaydilar. Bunday holatlar hayotimizda ko'p uchraydi. Bekorchilikdan aziyat chekish, kunning tezroq o'tishini kutish, vaqtni qandaydir notanish faoliyatlarga sarflash – bular hammasi insonlarning vaqtni boshqarishdagi noaniqliklari yoki maqsadsizligi bilan bog'liq. Boshqalar esa doimiy ravishda shoshilishadi, juda band bo'lib, o'z vaqtlarini to'g'ri boshqarishda qiynaladilar. "Nima uchun?" deb o'ylashimiz mumkin. Nega kimdadir vaqt ko'proq, boshqalarda esa u yetishmaydi? Balki, vaqtni samarali ishlatishni bilishmaydi, degan savol tug'iladi. Bir paytlar buyuk bir maqolda shunday deyilgan: "Inson nimani eksa, o'shani o'radi." Bu so'zlar bizni o'z vaqtimizni qanday sarflayotganimizni o'ylashga majbur qiladi. Agar biz vaqtimizni yaxshilikka, foydali ishlar uchun sarflasak, kelajakda biz bu harakatlarimizning mevasini albatta ko'ramiz. Shunday ekan, vaqtni o'zimiz va boshqalar uchun yaxshilikka ishlataylik. Buning uchun nafaqat o'z vaqtimizni hech kimga zarar yetkazmasdan yashashimiz kerak, balki boshqalarga ko'proq yordam berish va yaxshiliklar qilishimiz zarur.

ISSN 2181-3187

Vaqtni to'g'ri taqsimlash — bu muhim san'atdir. O'z vaqtimizni oilaga, ish yoki o'qishga, do'stlarimizga va hordiq chiqarishga ajratish, albatta, biz uchun zaruriy maqsaddir. Shuningdek, eng muhim narsa — yaqinlarimiz va do'stlarimiz bilan birga bo'lishni, ularga e'tibor va sevgi ko'rsatishni unutmaslikdir. Chunki vaqtni ular bilan o‘tkazish imkoniyati har doim ham bo'lmaydi. Vaqtni qadrlash, uni samimiy va mazmunli tarzda o‘tkazish, kelajakda bizni yanada baxtli qiladi.

Albatta, ish hayotining o‘zi ham juda muhimdir, chunki yashash uchun pul zarur. Ammo ish vaqti ham cheklangan bo'lishi kerak. Agar ish vaqti rejalashtirilmagan bo‘lsa, undan to‘liq foydalana olmaymiz. Vaqtni rejalashtirish va maqsadli ishlatish hammasi ham bizning kelajagimizni yaratadi.

Hayot go'zalligini his qilishning 5 usuli

1. **O'zlikni sevish san'atini o'rganing**. Hayotning go'zalligini his qilishning birinchi qadamlaridan biri o'zingizni sevishdir. Har tong uyg'onganingizda, o'zingizga "Hayotim asosi – o'zim" deb aytishni o'rganing. Bu nafaqat sizning o'ziga bo'lgan ishonchingizni oshiradi, balki hayotingizga ijobiy energiya kiritadi. "Men kuchliman", "Men o'zimni sevaman" kabi so'zlarni takrorlash ham ruhiy holatingizni yaxshilaydi.
2. **Osoyishtalikni saqlang**. Ichki xotirjamlik har qanday vaziyatda ham zarur. O'zining markaziga qaytish, tinchlanish va meditatsiya qilish orqali siz hayotingizdagi stressni kamaytirishingiz mumkin. Ko'zingizni yumib, nafasingizni chuqur olish orqali tanangiz bo'ylab yorqin nur tarqalishini tasavvur qilishingiz mumkin. Bu oddiy, ammo samarali amaliyot, sizga kuch-quvvat va yangi kuchni his qilish imkoniyatini beradi. Har kuni 10 daqiqa meditasiya qilish kayfiyatingizni yuqori saqlashga yordam beradi.
3. **Ko'tarinki kayfiyat**. Kayfiyatni tezda ko'tarishning eng oddiy usulidan biri — chuqur nafas olish va kulishga harakat qilishdir. Tik turgan holda, nafas olib, yuzingizni jilolashni boshlang. Agar g'amginlik sizni tark

ISSN 2181-3187

etmasa, bu usulni sinab ko'ring. Buni amalda qo'llash juda oson, lekin natijalarini tezda ko'rishingiz mumkin.

4. **Hayotingizni 180 darajaga o'zgartiring**. Agar siz o'zingizni monotonlikda va bir xil voqealar ichida qolsangiz, unda kichik o'zgarishlar kiritish hayotingizni yangi shaklga keltirishi mumkin. Yotoqxonangizdagi karavotingizni o'zgartirish yoki ishga borayotganda boshqa yo'nalishdan borish kabi kichik o'zgarishlar sizga yangi energiya kiritadi. Bu o'zgarishlar sizga yangi g'oyalar va ilhom beradi, va hayotingizni yangilanishga olib keladi.

5. **Orzularingizni aniqlang**. Hayotda nimaga erishmoqchi ekanligingizni aniq belgilash juda muhimdir. Orzularingizni aniqlang, maqsadlaringizni o'zingiz oldingizga qo'ying va ularni amalga oshirish uchun birinchi qadamlarni tashlang. Har kuni o'zingizning orzularingizni ko'rib chiqing, ular haqida o'ylang, va hatto qog'ozga yozing. Bu sizga o'z maqsadlaringizga erishish uchun kuch bag'ishlaydi.

Hayotdagi bu oddiy, lekin samarali usullarni amalda qo'llash orqali siz uning go'zalligini yanada chuqurroq anglab, his qilishingiz mumkin. Aslida, hayot — bu saboqlar, sarguzashtlar va o'zgarishlar bilan to'la go'zal sayohat. Unda yashash uchun kurashni qattiqqo‘l murabbiyga o'xshatish mumkin. Har bir harakatingizning, fikringizning va his-tuyg'ularingizning sizning bugungi kuningiz va kelajagingizga ta'siri katta. Hammasi o'zingizga bog'liq: siz qanday tanlovlar qilishingiz va qanday qarorlar qabul qilishingiz hayotingizni belgilaydi. Shunday qilib dunyo ajoyib imkoniyatlar, mehr va muhabbat bilan to'la ekanligini his qilish uchun, biz quyidagi maslahatlar orqali hayotimizga yangi yorqinlik kiritishimiz mumkin. Har bir kunda yangi imkoniyatlarni ko'rib chiqish va ularni qadrlash hayotga bo'lgan munosabatimizni yanada ijobiy qiladi.

O‘tmishning ketishiga yo‘l bering

ISSN 2181-3187

Agar siz doimiy ravishda o‘tmishdagi xotiralar bilan yashab, eski voqealar haqida o‘ylashda davom etsangiz, yangi kunlardan zavq olish qiyinlashadi. O‘zingizni o‘tmishdan ozod qilib, faqat hozirgi va kelajakka e'tibor qaratish zarur. O‘tmishda bo‘lgan voqealarni qayta-qayta o‘ylash, o‘zgarmas holatga olib keladi va hayotingizni to‘liq boshqarish imkoniyatini yo‘qotadi. Ko‘plab holatlarda, masalan, yaqinlarimizni yo‘qotish, xatolarimiz, g‘azablangan paytimizda aytgan so‘zlarimiz yoki noto‘g‘ri qarorlarimiz haqida ortiqcha o‘ylash, o‘zimizni tushkunlikka solishi mumkin. Lekin har bir xato va noqulay holat bizga kelajakda nima qilmaslikni o‘rgatadi. Bu bizga o‘z xatolarimizni tahlil qilish va yangi harakatlar rejasini tuzish imkonini beradi. O‘tmishni kechirib, kelajakka ishonch bilan qarash kerak.

Shaxsiy narsalarga haddan tashqari berilmang

Hayotda ko‘pincha kichik tafsilotlarga juda ko‘p e'tibor beramiz va bu bizni chalg‘itadi. Yomon voqealar yuz berganda, hayotni adolatsiz deb his qilamiz, yoki kimdir bizni tark etganida, "nima uchun?" deb o‘ylashda davom etamiz. Bu holatlar muvaffaqiyatsizlikka olib keladi va tezda taslim bo‘lishimizga sabab bo‘ladi. Biroq, har bir insonning o‘ziga xos hayoti, muammolari va yo‘llari bor. Odamlar siz bilan faqat ma'lum bir davrda bo‘lishadi, va ular o‘z yo‘llarini topgach, ketishadi. Bunda siz aybdor emasligingizni tushunish juda muhim. Xatolar qilish, muvaffaqiyatsizlikka uchrash — bu hayotning ajralmas qismidir. Har bir sinov sizni yanada kuchliroq va tajribali qiladi. Og‘ir sinovlar sizni yangi lider sifatida shakllantiradi. Shunday qilib, hayotdagi yomonliklarni yengilroq qabul qiling, bu sizga tezda ulardan o‘tish imkonini beradi.

Ko‘pdan ko‘ra kami yaxshi

Bugungi kunda, ayniqsa, ko‘plab narsalarni ortiqcha sotib olish, yangi texnologiyalar va o‘ziga xos imtiyozlarga ega bo‘lish oson. Ammo shuni unutmaslik kerakki, haqiqatan ham muhim bo‘lgan narsalarga ega bo‘lish — bu ortiqcha iste'mol va harakatlardan voz kechishni anglatadi. Sog‘lom va baxtli bo‘lish uchun ko‘proq

ISSN 2181-3187

ovqatlanish yoki juda ko‘p narsalarga ega bo‘lish shart emas. Ba'zan hayotingizda ko‘proq bo‘lishi kerak bo‘lgan narsa — bu tinchlik, kamroq gapirish, ko‘proq tinglash va to‘g‘ri muvozanatni topishdir. Hayotingizdagi salbiy odamlardan, sizni pastga tortadigan yoki doimiy stressga sabab bo‘ladigan kishilardan uzoqroq turish ham muhim. Sizning e'tiboringizni faqat sizni rivojlantiradigan, ilhomlantiradigan va baxtli qiladigan odamlarga qarating. O‘z ishingizni va maqsadlaringizni aniqlang, oraliqdagi vazifalaringizni kamaytiring. Bu sizga o‘zingiz uchun eng muhim va qiymatli bo‘lgan narsalarga ko‘proq vaqt ajratish imkonini beradi. Hayotda ko‘p narsalar bo‘lishi mumkin, lekin eng muhimi — o‘zimizni va hayotimizni qanday boshqarayotganimizdir. O‘tmishdan ozod bo‘lish, kichik tafsilotlarga haddan tashqari e'tibor bermaslik va hayotimizni minimalistik tarzda yashash bizni yanada baxtli va tinch qiladi. E'tiboringizni o‘zingizni rivojlantirishga, chinakam muhim narsalarga qaratganingizda, hayotingizning go‘zalligini to‘liq anglab etasiz.

Qo‘lingizdagi bor narsalarni qadrlang

Baxtli hayot kechirishning asosiy omillaridan biri — minnatdorlikdir. Hayotdagi barcha narsalar uchun, hatto kichik narsalar uchun ham minnatdor bo‘lish, hayotingizni yanada go‘zal qilishga yordam beradi. Sevgan insonlaringiz, atrofdagi imkoniyatlar, o‘zingiz qilayotgan ishlar va yashash joyingiz — bularning barchasi sizga minnatdorlikni his qilish imkonini beradi. Lekin, minnatdorlik faqat baxtli bo‘lishni anglatmaydi. Bu, ayniqsa qiyin vaqtlarda, sizga kuch beradi, va mushkulotlar bilan yuzlashganingizda hayotga yangi nuqtayi nazardan qarash imkonini yaratadi. Ijobiy fikrlash, ko‘plab muammolarni yengib o‘tishda yordam beradi. Agar siz minnatdorlikni his qilishni boshlamoqchi bo‘lsangiz, oson yo‘l bor: kundalik minnatdorlik yozuvlarini tuting. Har kuni o‘zingiz uchun minnatdor bo‘lishingiz mumkin bo‘lgan uchta narsani yozing. Bu suhbatlashgan odamlar, ijobiy tajribalar yoki sizga sovg‘a qilingan narsalar bo‘lishi mumkin. Bu oddiy amaliyot hayotingizni sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

ISSN 2181-3187

Hali noma’lum bo‘lgan narsalar haqida qayg‘urishni bas qiling

Kelajakda nima bo‘lishini bilmaslik, ko‘p odamlarni tashvishga soladi. Biz ko‘pincha ehtimoliy yomon holatlar haqida qayg‘urib, ertangi kun uchun tayyorgarlik ko‘ramiz, ammo bu bizning hozirgi holatimizni behuda isrof qilishga olib keladi. Hayot ko‘pincha kutilmagan hodisalarga boy bo‘lib, bu juda yaxshi narsa. Biz tashvishlanib, o‘zimizni noqulay vaziyatlarga solamiz, holbuki, kelajakdagi voqealar o‘z-o‘zidan yuzaga keladi. Bunday noaniq holatlar haqida qayg‘urishni bas qiling va o‘zingizni hozirgi paytda saqlashga harakat qiling. Sport mashg‘ulotlari, yoga yoki meditasiya yordamida o‘zingizni hozirgi holatda tutish, hayotingizni boshqarishga yordam beradi.

Munosib ekanligingizni his qiling

Siz o‘zingizni hurmat qilishingiz uchun boshqalarning yordamiga muhtoj emassiz. Boshqalar ko‘magini kutishdan ko‘ra, o‘zingizning ichki kuchingizga ishonib, harakat qiling. Ko‘plab odamlar sevgidan yoki do‘stlaridan tasavvur qilinadigan baxtni qidirishadi, ammo aslida ichki hurmat va o‘zingiz bilan munosabatlarni to‘g‘rilash juda muhimdir. O‘zingizning ichki kuchingizni anglab, muammolarni o‘zingiz hal qilishni o‘rganing. Boshqalar ko‘magiga tayanmasdan ham siz o‘z maqsadlaringizga erishishingiz mumkin.

Yangi imkoniyatlar qidiring

Hayotda yangi imkoniyatlarni izlash, o‘z chegaralaringizni kengaytirish va o‘zingizni yangi yo‘nalishlarda sinash juda muhimdir. Xatarlardan qo‘rqmang va o‘zingizga qarshi chiqishdan qo‘rqmang. Hayotda toblanish, sinovlar orqali amalga oshadi. Yangi imkoniyatlarga ochiq bo‘lish sizni erkin va baxtli hayotga olib keladi. Shunday qilib, har hafta biror yangi narsaga «ha» deyishga harakat qiling. Bu yangi imkoniyatlar va hayajonli tajribalar sizni yanada kuchliroq qiladi.

Xushfe’llikni tanlang

ISSN 2181-3187

Xushfe’llik har bir kishi uchun muhimdir. Har bir uchrashgan insonga xushmuomalalik, tabassum yoki yordam taklifi qilish, sizning insoniyligingizni ko‘rsatadi. Ehtimol, kimdir yomon kayfiyatda bo‘lsa, ular uchun o‘zingizning yaxshi so‘zingiz yoki biror hazilingiz ularga yordam berishi mumkin. Xushfe’llik ko‘rsatish orqali siz boshqa biror kishining kunini yaxshilab, o‘zingizni ham baxtli his qilasiz. Hayotda har kuni biror kishiga biror yaxshi so‘z aytishni maqsad qilib qo‘ying. Bu oddiy amaliyot sizni ijobiy tomonga o‘zgartiradi va dunyoqarashingizni boyitadi.

Xulosa: Dunyo ko‘pincha salbiy yangiliklar bilan to‘lib-toshgan bo‘lsa-da, hayotda go‘zal narsalarni ko‘rish va qadrlashni o‘rganish zarur. Hayotingizdagi imkoniyatlarni to‘liq baholang, ijobiy fikrlarni o‘zingizda rivojlantiring va yangi sinovlardan qo‘rqmasdan ularga qarshi chiqing. Bu orqali hayotingizni yanada baxtli va ma'naviy jihatdan boy qilish mumkin. Harakatni hozirdan boshlang — atrofingizdagi imkoniyatlardan foydalaning va shunchaki hayotingizni yaxshilang.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мирзиёев М.М.–“Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. - Т: «Ўзбекистон» НМИУ, 2018. 143-144 б

2. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 7 iyundagi “Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 472-sonli qarori.

3. I.Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va faravon hayet-pirovard maqsadimiz.T-2000y.

4. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 12 iyuldagi “O’quvchilarni psixologik-pedagogik qo’llab-quvvatlash ishlarini yanada takomillashtirish to’g’risida”gi 577-sonli qarori.

5. A.K.Munavvarov.Pedagogika.T-1996y.

ISSN 2181-3187

6. A.K.Munavvarov.Oila pedagogikasi.T-1994y.

ISSN 2181-3187

BIZ ZO‘RAVONLIKKA QARSHIMIZ

Qahhorova Dilnora

Qashqadaryo viloyati Kitob tumani 62-umumiy

o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada zo‘ravonlikning turli shakllari va uning jamiyatga ta'siri ko‘rib chiqiladi. Zo‘ravonlik nafaqat jismoniy, balki ruhiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda ham o‘z ifodasini topadi, insonlarning erkinligi, xavfsizligi va huquqlarini buzadi. Ushbu maqola, zo‘ravonlikka qarshi kurashishning ahamiyatini va tinchlikni ta’minlashdagi rolini tahlil qiladi. Shuningdek, jamiyatda zo‘ravonlikni oldini olish uchun qonunlarni kuchaytirish, ta'limni targ‘ib qilish, ijtimoiy himoya tizimlarini kuchaytirish va shaxsiy mas'uliyatni oshirish kabi chora-tadbirlarning zarurligi yoritiladi. Maqolada, zo‘ravonlikka qarshi kurashish uchun jamiyatning barcha qatlamlarining birlashgan harakati va ongli fuqarolik jamiyatini yaratishning ahamiyati haqida fikrlar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Zo‘ravonlik, jamiyatda tinchlik, inson huquqlari, ruhiy zo‘ravonlik, jismoniy zo‘ravonlik, zo‘ravonlikka qarshi kurash, tinchlik va barqarorlik, ijtimoiy himoya, ta'lim va ongli jamiyat, qonunlar va huquqiy choralar, zo‘ravonlikni oldini olish, ijtimoiy mas'uliyat, yig‘ish va integratsiya, kambag‘allik va zo‘ravonlik, tashqi va ichki zo‘ravonlik.

Maktabda Zo‘ravonlik va Uning Ta’siri

Maktab — o‘quvchilarning bilim olish, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘zlashtirish jarayonidagi eng muhim o‘quv muhitidir. Bu yerda nafaqat akademik bilimlar, balki insoniy qadriyatlar ham shakllanadi. Ammo, bu jarayonni buzib qo‘yadigan muhim omillardan biri — maktabda zo‘ravonlikning mavjudligidir.

ISSN 2181-3187

Zo‘ravonlik, o‘quvchilarning, ba’zan o‘qituvchilarning ham jismoniy, ruhiy yoki emosional zarar ko‘rishiga sabab bo‘luvchi xatti-harakatlarni anglatadi. Maktabda zo‘ravonlikning turli shakllari mavjud bo‘lib, har biri o‘zining salbiy ta’sirlarini keltirib chiqaradi.

Zo‘ravonlikning Turlari

Zo‘ravonlikni maktab muhitida bir necha turga ajratish mumkin. Har bir tur o‘zining maxsus ta’siriga ega va o‘quvchilarning o‘sish jarayoniga turli xildagi zarar yetkazadi:

1. **Jismoniy Zo‘ravonlik:** Bu zo‘ravonlik turi o‘quvchilarning bir-biriga yoki o‘qituvchilarga qarshi qo‘l ko‘tarish, urish, itarish, turli jismoniy hujumlar amalga oshirishni o‘z ichiga oladi. Bunday hujumlar o‘quvchilarning jismoniy salomatligiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin va ularning o‘ziga nisbatan ishonchsizlikni keltirib chiqaradi.
2. **Psixologik yoki Emotsional Zo‘ravonlik:** Bu turdagi zo‘ravonlik o‘quvchilarning ruhiy holatini izdan chiqaradi. Masxara qilish, kamsitish, izolyatsiya qilish, tahdid qilish kabi xatti-harakatlar psixologik zo‘ravonlikni tashkil etadi. Psixologik zo‘ravonlik ko‘pincha jismoniy zo‘ravonlikdan kamroq sezilarli bo‘lsa-da, uning uzoq muddatli ta’siri o‘quvchilarning o‘zini past baholashiga va o‘z-o‘ziga ishonchsizligiga olib keladi.
3. **Kiber-Zo‘ravonlik:** Texnologiyaning rivojlanishi bilan maktabda kiber-zo‘ravonlikning yangi turi paydo bo‘ldi. Bu internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshiriladigan zo‘ravonlik turidir. O‘quvchilar onlayn xabarlar, video yoki suratlar orqali haqorat qilishadi yoki maqsadli hujumlarga duchor bo‘lishadi. Kiber-zo‘ravonlikning xususiyati shundaki, u ko‘pincha ko‘zga ko‘rinmas bo‘lib, o‘quvchilar uchun sezilarli og‘riqlarga olib keladi.
4. **Zoravonlikni Ko‘rish (Viktim-Blaming):** Ba’zan o‘quvchilar zo‘ravonlikka uchraganida ular o‘zingga ayb qidirishadi. Bu holatni inkor qilish yoki

ISSN 2181-3187

“bunday bo‘lganiga o‘zingiz aybdorsiz” degan fikrlar zo‘ravonlikka uchragan o‘quvchilarning psixologik holatini yanada og‘irlashtiradi. Bunday holatlar o‘quvchilarning qo‘llab-quvvatlash tizimlariga ishonchni yo‘qotishiga va jamoaviy yordamga ehtiyojni kamaytiradi.

Zo‘ravonlikning Ta’siri

Zo‘ravonlikning maktabdagi salbiy ta’siri juda keng va chuqur. Bu nafaqat o‘quvchilarning jismoniy salomatligiga, balki ularning ruhiy va ijtimoiy holatiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Har bir turdagi zo‘ravonlikning o‘quvchilarga bo‘lgan salbiy ta’sirini chuqurroq tahlil qilsak, quyidagi oqibatlarni ko‘rishimiz mumkin:

1. **Psixologik Salbiy Ta’sir:** Zo‘ravonlikka uchragan o‘quvchilar o‘zlarini xavotirda, depressiv holatlarda yoki o‘z-o‘ziga ishonchsizlikda his qilishadi. Ko‘pincha bunday o‘quvchilar maktabda o‘zlarini xavfsiz his qilmaydilar va ijtimoiy aloqalardan chekinadilar. Buning natijasida ularning o‘qish va o‘sish jarayoni susayadi, o‘z-o‘zini anglash darajasi pasayadi. Bundan tashqari, zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan o‘quvchilar maktabga bormaslik yoki o‘qishdan to‘xtash kabi ijtimoiy izolyatsiya jarayonlariga kirishishi mumkin.
2. **Akademik Natijalarga Ta’sir:** Zo‘ravonlik o‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishini va diqqatini kamaytiradi. Maktabda o‘zini xavfsiz his qilmagan o‘quvchi darslarda muvaffaqiyatli bo‘lishi qiyinlashadi. Bu o‘z navbatida akademik yutuqlarning pasayishiga, darslarga to‘liq diqqat jamlay olmaslikka va bilim olish jarayonida to‘siqlarga olib keladi.
3. **Sosial Aloqalarga Ta’sir:** Zo‘ravonlik maktabda o‘quvchilarning ijtimoiy aloqalarini, do‘stlik munosabatlarini shakllantirishni qiyinlashtiradi. Zo‘ravonlikka uchragan o‘quvchilar o‘zlarini izolyatsiya qilishi, boshqa o‘quvchilar bilan muomala qilishda qiynalishi mumkin. Bu holat o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini o‘rganishiga va boshqalar bilan ijobiy munosabatlar o‘rnatishiga to‘sqinlik qiladi.

ISSN 2181-3187

4. **Maktabdagi Umumiy Atmosfera:** Maktabda zo‘ravonlikning mavjudligi maktab jamoasida xavotir, qo‘rquv va stress holatlarini yuzaga keltiradi. Bu esa, maktabda umumiy ijobiy muhitning yo‘qolishiga olib keladi. O‘quvchilar, o‘qituvchilar va boshqa xodimlar o‘zlarini xavfsiz va hurmatli his qilmasliklari mumkin, bu esa maktabning umumiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Maktabda zo‘ravonlik nafaqat o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, balki maktabda yaratilgan o‘quv muhitiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Zo‘ravonlikning oldini olish va uni bartaraf etish uchun nafaqat o‘quvchilar, balki o‘qituvchilar, ota-onalar va ta’lim tizimi birgalikda faoliyat yuritishi kerak. Maktabda xavfsiz va salbiy ta’sirlardan himoyalangan muhit yaratish o‘quvchilarning rivojlanishiga, o‘ziga bo‘lgan ishonchining ortishiga va akademik muvaffaqiyatlarining yaxshilanishiga yordam beradi. Zo‘ravonlikka qarshi kurashishda ijtimoiy ongni oshirish, har bir o‘quvchining huquqlarini himoya qilish va maktabda ijtimoiy adolatni ta’minlash asosiy vazifalardan biri bo‘lishi kerak.

Zo‘ravonlikning Sabablarini O‘rganish

Maktabda zo‘ravonlikni kamaytirish va unga qarshi kurashish uchun uning asosiy sabablarini chuqur tahlil qilish zarur. Zo‘ravonlik, o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlarida yoki maktabda ishlov berayotgan pedagogik muhitda yuzaga keladigan salbiy holat bo‘lib, uning turli omillari mavjud. Har bir omil o‘ziga xos ta’sir ko‘rsatadi va maktabda zo‘ravonlikni bartaraf etishda alohida e’tibor talab qiladi. Quyida zo‘ravonlikni keltirib chiqaruvchi asosiy omillarni keltirib o‘tamiz:

1. Oiladagi Zo‘ravonlik:

Zo‘ravonlikning dastlabki va eng muhim sabablaridan biri — oiladagi zo‘ravonlikdir. Oila — bolaning shakllanishida eng muhim muhitdir. Agar bola oilasida jismoniy yoki emotsional zo‘ravonlikka duchor bo‘lsa, u bu xatti-harakatlarni normal deb qabul qiladi va maktabda ham o‘zgalar bilan munosabatlarida shu tarzda

ISSN 2181-3187

namoyon etishi mumkin. Oila ichidagi zo‘ravonlik bolaning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi, uning emotsional va psixologik holatiga zarar yetkazadi.

2. Ijtimoiy Ta’sirlar:

Ijtimoiy tarmoqlar va media bugungi kunda zo‘ravonlikni normal holat sifatida ko‘rsatuvchi vositalarga aylanmoqda. Ba’zan media vositalarida, filmlar yoki videolarda zo‘ravonlikni dramatize qilish, uni "qahramonlik" yoki "adolatni tiklash" sifatida tasvirlash mumkin. Bu ta’sir o‘quvchilarda zo‘ravonlikni qanday qilib va qachon amalga oshirishni o‘rganishga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, do‘stlar va tengdoshlar orasida o‘zaro raqobat va zo‘ravonlikni "o‘yin" sifatida qabul qilish ham muammolarni keltirib chiqaradi.

3. Kam Rivojlangan Ijtimoiy va Emotsional Ko‘nikmalar:

Ba’zi o‘quvchilar o‘z hissiyotlarini boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Muammolarni hal qilishda, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishda yoki ijtimoiy aloqalarni o‘rnatishda zaifliklar mavjud. Bu o‘quvchilar ko‘pincha o‘zlari yoki boshqalar bilan muloqotda zo‘ravonlikka murojaat qilishadi. Shuningdek, o‘quvchilarning empatiya (boshqalarni tushunish va ularning his-tuyg‘ulariga hurmat ko‘rsatish) darajasi ham kam bo‘lishi mumkin, bu esa zo‘ravonlikka olib keladi.

4. Maktabdagi Qo‘llab-Quvvatlash Tizimlarining Zaifligi:

Maktabda zo‘ravonlikni oldini olish yoki unga qarshi kurashish uchun maxsus yordam tizimlari yetarli bo‘lmasligi mumkin. O‘qituvchilar, psixologlar va boshqa yordam beruvchi xodimlar maktabda to‘g‘ri tayyorlanmagan yoki ularning imkoniyatlari cheklangan bo‘lishi mumkin. Agar maktabda zo‘ravonlikka qarshi samarali tizim bo‘lmasa, bu holatlar yanada kuchayishi mumkin.

ISSN 2181-3187

5. Bolalarni Tabiiy Ofatlar va Harbiy Harakatlar Ta’sirida Qo‘llash:

Tabiiy ofatlar, harbiy harakatlar va boshqa sharoitlar bolalarni katta xavf ostiga qo‘yadi. Ko‘p hollarda, bolalar o‘z uylarini tark etishga majbur bo‘lishadi, bu esa ularni jismoniy va emotsional zo‘ravonlikka nisbatan zaiflashtiradi. Ular ko‘pincha boshqa o‘rganish muhitlarida yoki notanish joylarda ham jismoniy, emotsional va jinsiy zo‘ravonlikka duchor bo‘lishadi. BMTning ma’lumotlariga ko‘ra, har yili 14 yoshgacha bo‘lgan 2 millionga yaqin bola ota-onalarining zo‘ravonligi qurboniga aylanadi.

Zo‘ravonlikni turli ko‘rsatkichlar asosida tasniflash mumkin. Har bir tasnif maktabda va jamiyatda zo‘ravonlikka qarshi kurashish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim o‘rin tutadi.

1. **Ochiq va Yopiq Zo‘ravonlik:** Ochiq zo‘ravonlik, odamlar tomonidan oshkor qilingan va ko‘rinadigan xatti-harakatlar sifatida ifodalanadi. Yopiq zo‘ravonlik esa ko‘pincha yashirin tarzda amalga oshiriladi va ko‘pincha victim-blaming (zo‘ravonlikka uchragan shaxsni ayblash) holatlari bilan bog‘liqdir.
2. **Davom Etayotgan va O‘tgan Zo‘ravonlik:** Zo‘ravonlik hozirgi paytda davom etishi yoki o‘tgan voqealar bo‘lishi mumkin. O‘tkazilgan zo‘ravonlik holatlari o‘quvchilarni uzoq muddatli ruhiy va psixologik ta’sirlar bilan ta’minlashi mumkin.
3. **Birlik yoki Ko‘plikda Zo‘ravonlik:** Zo‘ravonlik bir kishi tomonidan yoki bir nechta odam tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Boshqa o‘quvchilarni zo‘ravonlikka jalb qilish ko‘proq jamoaviy zo‘ravonlikka olib keladi.
4. **Sodir Etayotgan Joy va Muhitga Ko‘ra Zo‘ravonlik:** Zo‘ravonlikning sodir bo‘lishi turli joylarda bo‘lishi mumkin — uyda, maktabda, ko‘chada yoki boshqa jamoaviy joylarda. Masalan, maktabda pedagoglar yoki tengdoshlar tomonidan, ko‘chada esa notanish kattalar tomonidan amalga oshirilgan zo‘ravonliklar o‘ziga xosdir.

ISSN 2181-3187

Zo‘ravonlikning Turlariga Qarshi Kurash

Asanova tomonidan taklif etilgan zo‘ravonlik klassifikatsiyasida bolalarga nisbatan jismoniy, jinsiy va emotsional zo‘ravonlikning turli shakllari ko‘rsatilgan. Jismoniy zo‘ravonlik, bolalarga jismoniy jarohat yetkazish, urish, itarish yoki boshqa jismoniy hujumlarni o‘z ichiga oladi. Jinsiy zo‘ravonlik esa bolalarni o‘z jinsiy ehtiyojlarini qondirish uchun foydalanish, fohishabozlikka jalb qilish yoki jinsiy aloqalar uchun majburlashni anglatadi. Bundan tashqari, bolalarni zarur ehtiyojlaridan beparvo bo‘lishi, ularni oziqlantirish, ta’lim olish yoki tibbiy yordamdan mahrum qilish ham zo‘ravonlikning turli shakllaridan biridir. Zo‘ravonlikning sabablarini chuqur tahlil qilish va ularni aniqlash maktabda zo‘ravonlikni oldini olish va bartaraf etishda samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun zarurdir. Bu holatlarning oldini olish uchun oilaviy, ijtimoiy va pedagogik muhitni yaxshilash, o‘quvchilarda ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalarni rivojlantirish, shuningdek, maktabda samarali qo‘llab-quvvatlash tizimlarini yaratish zarur. Zo‘ravonlikni oldini olish bo‘yicha barcha mutaxassislar va ijtimoiy guruhlar o‘zaro hamkorlik qilib, maktablarda xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishga intilishlari kerak.

Psixologik va Emotsional Zo‘ravonlik: Sabablari va Agressiv Xulq-Atvorning Tushunilishi

Zo‘ravonlikning psixologik va emotsional shakllari bolalarning rivojlanishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. Psixologik zo‘ravonlik, bolaning ruhiy holatini buzishi, uning o‘zini past baholashiga olib kelishi mumkin. Bunday zo‘ravonlik ko‘pincha ota-onalar, o‘qituvchilar yoki boshqa kattalar tomonidan bolaga nisbatan haqorat qilish, qo‘rqitish, uning g‘ururini kamsitish va unda muhabbatning yo‘qligini ko‘rsatish orqali amalga oshiriladi.

ISSN 2181-3187

Psixologik Zo‘ravonlik

Psixologik zo‘ravonlik bolaning his-tuyg‘ulari bilan o‘ynash, uni psixologik jihatdan haqoratlash va unga salbiy ta’sir ko‘rsatishni anglatadi. Bu, o‘z navbatida, bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini yo‘qotishiga, ichki xatolarni o‘zida his qilishiga, va hayotga bo‘lgan umumiy salbiy qarashlarga olib kelishi mumkin. Psixologik zo‘ravonlikning ko‘plab shakllari mavjud, jumladan:

- **Haqoratlash:** Bolaga doimiy ravishda salbiy fikrlar bildirish, uning qadrini pasaytirish.
- **Qo‘rqitish:** Bola doimiy ravishda qo‘rqitilib, xavotirga solinadi. Bu psixologik zo‘ravonlikning asosiy ko‘rinishlaridan biridir.
- **Muhabbatning yo‘qligi:** Bola o‘zini sevgi va g‘amxo‘rlikdan mahrum his qiladi, bu esa uning emosional holatiga salbiy ta’sir qiladi.
- **Talablar:** Bola yoshiga mos kelmaydigan talablar qo‘yilishi, bu esa uning o‘zini yomon his qilishi va muvaffaqiyatsizliklarga olib keladi.

Bundan tashqari, psixologik zo‘ravonlikning yana bir shakli bolaga yolg‘on gapirish va unga noma’lum talablarga erishish orqali amalga oshiriladi. Bu esa bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlikni kuchaytiradi va u psixologik jihatdan yanada zaif bo‘ladi.

Emotsional Zo‘ravonlik

Ba’zi tadqiqotchilar har qanday zo‘ravonlikning asosida emotsional zo‘ravonlik yotadi, chunki bu bola uchun eng jiddiy ta’sir qiluvchi holatdir. Emotsional zo‘ravonlik bola o‘zini hissiy jihatdan ta’sirlangan va yolg‘iz his qilishiga olib keladi. Zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan bola odatda bir vaqtning o‘zida bir nechta zo‘ravonlik turlarini boshdan kechiradi, jumladan jismoniy va emotsional zo‘ravonlik. Bu holatlarning birgalikda yuzaga kelishi bolada ruhiy va psixologik muammolarni kuchaytiradi.

ISSN 2181-3187

Emotsional zo‘ravonlikka olib keladigan omillar orasida ijtimoiy va madaniy sharoitlar ham mavjud. Misol uchun, jamiyatda zo‘ravonlikni ko‘rsatuvchi media va ijtimoiy ta’sirlar bolalar uchun salbiy ta’sirlar keltirishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, ota-onalarning asabiylashuvi va noroziliklari bolada zo‘ravonlikni qo‘zg‘atadi.

Zo‘ravonlikka Eng Ko‘p Duchor Bo‘ladigan Bolalar

Zo‘ravonlikka eng ko‘p duchor bo‘ladigan bolalarda bir qator xususiyatlar mavjud. Odatda, zo‘ravonlikka uchragan bolalar quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lishadi:

1. **Istalmagan bolalar:** Ota-onalar tomonidan qabul qilinmagan yoki ular tomonidan noxush munosabatga duchor bo‘lgan bolalar.
2. **Ota-onalari ilgari bolalarni yo‘qotgan bolalar:** Ota-onalari birinchi farzandlarini yo‘qotganidan keyin tug‘ilgan bolalar.
3. **Boshqalardan tashqi ko‘rinishi bilan ajralib turuvchi bolalar:** Masalan, bolaning jinsiyoti, tashqi ko‘rinishi yoki boshqa xususiyatlari ota-onalarga ma’qul bo‘lmaydi.

Bu bolalar o‘zlarini ko‘pincha ijtimoiy jihatdan chetlatilgan va noqulay his qiladilar. O‘smirlik yoshiga kelib esa bu holat ular uchun jinsiy qiziqishlarning sekinlashishiga olib kelishi mumkin.

Agressiv Xulq-Atvorning Manbalari

Agressiv xatti-harakatlar bolalar orasida psixologik zo‘ravonlik, emotsional befarqlik va oiladagi ta’sirlar orqali rivojlanadi. Bunday xatti-harakatlar ko‘pincha uchta asosiy manbaga asoslanadi:

1. **Nosog‘lom Oila Muhiti:** Oila muhitida ota-ona bilan farzand o‘rtasida ijobiy psixologik munosabatlar mavjud emasligi, oiladagi nizolar va

ISSN 2181-3187

kelishmovchiliklar bolalarida agressiv xatti-harakatlarni shakllantiradi. Oila iqlimining ta’siri boladagi agressivlikni kuchaytiradi.

2. **Tengdoshlar Guruhi:** Bolalar oiladan tashqarida tengdoshlar bilan o‘zaro munosabatda ham agressiv xatti-harakatlarni o‘zlashtiradilar. Tengdoshlar bilan munosabatda ko‘p hollarda bolalar do‘stlarining xatti-harakatlarini kuzatishadi va o‘zlarida ham shunday xatti-harakatlarni qo‘llashga intiladilar.

3. **Ommaviy Axborot Vositalari:** Bugungi kunda bolalarga ta’sir etuvchi eng kuchli vositalardan biri ommaviy axborot vositalaridir, ayniqsa internet va media orqali. Oynai jahonda namoyish etilayotgan turli jangari filmlar va ko‘rsatuvlar bolalarda agressivlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Psixologik zo‘ravonlik va agressiv xulq-atvor bolalar o‘rtasida jamiyat va oila ta’siridan shakllanadi. Oila muhitidagi salbiy omillar, tengdoshlar guruhi va ommaviy axborot vositalari bolalarning psixologik holatini o‘zgartirib, agressivlik va zo‘ravonlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, bu muammolarni bartaraf etish uchun oila va jamiyatda to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatish zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayev, A. (2020). «Zo‘ravonlik va uning maktabda tarqalishi: Psixologik va sotsiologik tahlil.» O‘zbekiston psixologiya jurnali, 5(2), 45-58.

2. Ibragimov, F. (2019). «Maktabda zo‘ravonlikning oldini olishda oila va maktabning roli.» O‘zbekiston pedagogika va ta’lim innovatsiyalari, 12(1), 123- 136.

3. Kamilov, Sh. (2021). «O‘quvchilarda psixologik zo‘ravonlikni kamaytirishning usullari.» Psixologik ta’lim (3), 78-92.

4. Mamatov, B. (2022). «Internet zo‘ravonligining ta’siri va unga qarshi kurashish usullari.» Jahon ta’limi va internet psixologiyasi, 7(4), 50-67.

ISSN 2181-3187

ГЛАГОЛЫ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В СРАВНЕНИИ С РУССКИМИ: МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ, СИНТАКСИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Камолиддинова Дилноза Шухрат кизи
студентка группы K.RF-23-04 направления:
Филология ва тилларни укитиш рус тили
ЧВУЗ UNIVERSITY OF BUSINESS AND SCIENCE
Научный руководитель: Тургунова Саёра
Ахмаджановна преподаватель ЧВУЗ
UNIVERSITY OF BUSINESS AND SCIENCE

Аннотация: В статье рассматриваются особенности употребления глаголов узбекского языка в сравнении с русскими. Анализируется их морфологическая структура, синтаксическая роль и лексико-семантические характеристики, с целью выявления универсальных и уникальных черт обеих языковых систем. Работа предоставляет базу для интеграции сравнительного анализа в образовательную методику, способствуя развитию двуязычного обучения и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: узбекские глаголы, русские глаголы, сопоставительный анализ, морфология, синтаксис, лексико-семантические особенности, двуязычное обучение, межкультурная коммуникация.

Annotation: The article examines the features of Uzbek verbs compared to Russian ones. It explores their morphological structure, syntactic role, and lexico-semantic characteristics to identify universal and unique traits of both language systems. The work provides a basis for integrating comparative analysis into educational methodologies, fostering bilingual education and intercultural communication.

ISSN 2181-3187

Keywords: Uzbek verbs, Russian verbs, comparative analysis, morphology, syntax, lexico-semantic features, bilingual education, intercultural communication.

Annotatsiya: Maqola o‘zbek tilidagi fe’llarning rus tili fe’llari bilan qiyosiy xususiyatlarini ko‘rib chiqadi. Fe’llarning morfologik tuzilishi, sintaktik roli va leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinib, har ikkala til tizimining universal va noyob xususiyatlari aniqlanadi. Ish qiyosiy tahlilni ta’lim metodologiyasiga integratsiya qilish uchun asos yaratadi va ikki tilli ta’lim hamda madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek fe’llari, rus fe’llari, qiyosiy tahlil, morfologiya, sintaksis, leksik-semantik xususiyatlar, ikki tilli ta’lim, madaniyatlararo muloqot

Введение

Глаголы являются ключевым элементом грамматической структуры любого языка, выполняя важнейшую функцию передачи действий, состояний и процессов. Узбекский язык, принадлежащий к тюркской языковой семье, и русский язык, относящийся к индоевропейской языковой семье, обладают уникальными особенностями в использовании глагольных форм, что делает их сравнительный анализ актуальным как для теоретической лингвистики, так и для образовательной практики. Сравнение этих систем позволяет глубже понять их грамматические характеристики, культурное влияние на язык, а также способы выражения когнитивных моделей носителей языка.

Исследования глагольных категорий русского языка уже давно занимают важное место в отечественной лингвистике. В.В. Виноградов в своей работе подчеркивал, что «глагол занимает центральное место в системе частей речи, определяя динамику и структуру предложения»[1]. Аналогично, А.Н. Кононов в своей монографии о грамматике узбекского языка отмечал, что «глаголы формируют основу синтаксической структуры узбекского языка, отражая

[1] Виноградов В.В. Глагол в русском языке: грамматическое и лексико-семантическое значение. — Москва: Наука, 1972. — 358 с.

ISSN 2181-3187

специфику тюркской аналитичности»[2]. Эти работы закладывают фундамент для изучения функциональных и семантических особенностей глаголов.

Материалы и методы

В рамках настоящего исследования была применена теоретическая лингвистическая методология, включающая следующие подходы: Сопоставительный метод позволил выявить сходства и различия в употреблении глаголов русского и узбекского языков. Особое внимание уделено грамматическим категориям времени, вида и модальности, а также их лексико-семантическим особенностям. Этот метод дал возможность понять, как данные языковые системы отражают когнитивные и культурные модели своих носителей. Использование описательного метода обеспечило системное изучение структурных особенностей глаголов, их морфологии и синтаксиса в двух языках. Это способствовало организации лингвистических данных и выявлению ключевых закономерностей. Метод включал подробное изучение научных публикаций, грамматик, словарей и других литературных источников. Данный этап помог уточнить и дополнить исследуемые аспекты языковых систем. Проведен анализ употребления глаголов в литературных, публицистических и учебных текстах, чтобы выявить их роль в реальных коммуникативных ситуациях.

Этапы исследования

1. Обзор академической литературы для выбора ключевых источников.

2. Теоретический анализ грамматических категорий глаголов, включая морфологию, синтаксис и семантику.

3. Сопоставление данных, выявление универсальных и уникальных черт языковых систем.

4. Систематизация результатов и формулировка выводов.

[2] Кононов А.Н. Грамматика узбекского языка. — Ташкент: Академия наук Узбекистана, 1960. — 412 с.

ISSN 2181-3187

Результаты

Проведенное исследование позволило выявить ряд ключевых результатов, касающихся глагольных систем русского и узбекского языков, которые можно разделить на категории: морфологические особенности, синтаксические функции и лексико-семантическая роль глаголов в обоих языках.

Морфологические структуры глаголов в русском и узбекском языках демонстрируют значительные отличия. В русском языке глаголы имеют сложную систему видообразования, где различия между совершенным и несовершенным видом выражаются за счет приставок и суффиксов. Например, пары глаголов "писать" (несовершенный вид) и "написать" (совершенный вид) иллюстрируют это явление. В узбекском языке видовая категория не является столь выраженной; в большинстве случаев завершенность действия обозначается с помощью лексических средств или контекстуально, например, через использование слова "tugadi" (завершено).

Анализ синтаксических функций показал, что глаголы в русском языке активно взаимодействуют с другими частями речи, включая существительные и наречия, через падежные формы и согласование. Например, в русском языке глагол требует точной согласованности с подлежащим по числу и лицу, что значительно влияет на синтаксическую структуру предложения. Узбекский язык, напротив, характеризуется фиксированным порядком слов, где грамматические отношения между глаголом и другими членами предложения часто определяются их расположением.

Русские глаголы обладают богатой системой приставок, которые позволяют не только изменять вид, но и добавлять дополнительные семантические оттенки. Например, приставка "на-" в глаголе "написать" вносит значение завершенности действия. Узбекские глаголы, напротив, сохраняют относительную простоту

ISSN 2181-3187

формы, но их лексико-семантическая роль часто дополняется использованием вспомогательных слов и контекстуальных значений.

Выявлено ряд универсальных черт, присущих глаголам обоих языков. К ним относятся необходимость выражения времени, вида и модальности, что подчеркивает функциональную природу глаголов как основы предикативной структуры. Оба языка демонстрируют схожую потребность в передаче временных рамок действия, несмотря на различие в подходах к их реализации. Глагольные системқ двух языков имеют значительную практическую значимость для образовательной методологии. Сравнение структур русского и узбекского языков помогает разрабатывать более эффективные методы преподавания, особенно для двуязычных учащихся. Например, через сопоставление видовых категорий студенты могут быстрее освоить принципы функционирования грамматических систем обоих языков.

Результаты исследования также подчеркнули влияние когнитивных и культурных факторов на развитие глагольных систем. Богатство видовых форм в русском языке отражает внимание к детализации действия и акцент на завершенности. В узбекском языке ориентированность на ясность и простоту выражения коррелирует с коллективистским характером культуры и упрощенной когнитивной моделью.

Таблица1. Примеры употребления глаголов в русском и узбекском языках:

Грамматическая категория	Русский язык	Узбекский язык	Комментарии
Время	Я писал письмо (прошлое время).	Men xat yozdim (o'tgan zamon).	Временные категории выражаются через морфологию в русском, через

ISSN 2181-3187

			аффиксы в узбекском.
Вид	Я написал письмо (совершенный вид).	Men xat yozdim (tugallangan amal).	Русский язык использует приставки для обозначения завершенности действия.
Наклонение	Напиши письмо (повелительное).	Xat yoz (buyruq mayli).	Узбекский язык часто использует фиксированные конструкции для выражения модальности.
Модальность	Ты можешь написать письмо.	Xat yozishing mumkin.	В узбекском модальность выражается аналитически через вспомогательные слова.
Синтаксическая роль	Я начал писать письмо.	Men xat yozishni boshladim.	Русский язык согласует формы, узбекский чаще использует вспомогательные конструкции.
Полисемия	Я зашел в магазин.	Men do‘konga	Русские глаголы часто

ISSN 2181-3187

	(действие + направление)	kirdim. (faqat amal	имеют дополнительные значения через приставки

Обсуждение результатов

Исследование грамматических систем глаголов русского и узбекского языков открыло множество аспектов, которые помогают глубже понять их функциональные, структурные и когнитивные особенности. Обсуждение результатов исследования позволяет более детально рассмотреть выявленные закономерности, акцентируя внимание на их значении для лингвистической теории, образовательной практики и межкультурной коммуникации.

Одним из важнейших выводов исследования является наличие универсальных аспектов глагольных систем обоих языков. Глаголы, независимо от языковой принадлежности, служат основным средством передачи действия и его параметров, таких как время, вид и модальность. Эти универсальные черты отражают общечеловеческие коммуникативные потребности, что делает глаголы центральным элементом грамматической структуры. Временные категории в русском и узбекском языках демонстрируют универсальность передачи временных рамок действия, хотя их реализация отличается. Русский язык использует морфологические формы (например, "писал", "пишу", "буду писать"), тогда как узбекский язык прибегает к аффиксации и аналитическим конструкциям (например, "yozdim", "yozyapman", "yozaman"). Несмотря на различия, оба языка сходятся в необходимости обозначения временных аспектов действия. Категория вида является уникальной чертой русского языка, где различие между совершенным и несовершенным видом имеет важное значение. Узбекский язык менее явно выражает видовые различия, предоставляя больше свободы для контекстуальной интерпретации. Это различие подчеркивает структурную сложность русского языка и аналитическую природу узбекского.

ISSN 2181-3187

Культурные и когнитивные особенности играют важную роль в формировании грамматических систем языков. Богатая видовая структура русского языка отражает внимание к детализации действия и его завершенности. Это может быть связано с ментальной ориентацией русской культуры на точность и последовательность. Узбекский язык, напротив, акцентирует ясность и простоту, что связано с коллективистским характером культуры и ее упрощенной когнитивной моделью. Аналитический характер узбекского языка, выражающийся в использовании вспомогательных конструкций для передачи временных и модальных значений, демонстрирует стремление к практичности и коммуникативной эффективности. В то время как синтетическая природа русского языка подчеркивает глубину и структурированность выражения.

Лексико-семантическая роль глаголов в русском и узбекском языках имеет значительные различия. Русский язык использует систему приставок, что позволяет не только изменять грамматическое значение глагола, но и добавлять дополнительные семантические оттенки. Например, "писать" (несовершенный вид) и "написать" (совершенный вид) иллюстрируют видовые различия, а "записать" добавляет дополнительное значение (зафиксировать). Узбекский язык, напротив, имеет более прямолинейную семантику глаголов, которая чаще определяется контекстом, чем морфологическими изменениями. Синтаксические особенности глаголов также играют важную роль в их функционировании. Русский язык демонстрирует высокий уровень согласования глаголов с подлежащими и другими элементами предложения. Узбекский язык характеризуется фиксированным порядком слов, где отношения между глаголом и другими членами предложения определяются их расположением. Эти различия отражают типологические особенности языков: русский язык синтетический, узбекский — аналитический.

Настоящее исследование открывает множество перспектив для дальнейших эмпирических работ. Например, можно изучить влияние родного языка на

ISSN 2181-3187

восприятие и освоение грамматических категорий русского языка студентами. Также перспективным направлением является исследование синтаксических конструкций с участием глаголов, чтобы понять их роль в построении предложения.

Заключение

Настоящее исследование глагольных систем русского и узбекского языков на основе сравнительного анализа позволило глубже понять их грамматические, синтаксические и лексико-семантические особенности. Полученные результаты подчеркивают как универсальность этих языковых структур, так и их уникальность, обусловленную культурными, когнитивными и историческими различиями. Глаголы в русском и узбекском языках выполняют ключевую функцию передачи действия, времени, вида и модальности. Эти элементы являются основой для построения предложения и передачи смысла. Несмотря на различия в способах выражения временных рамок действия и завершенности, оба языка демонстрируют схожую коммуникативную природу. Особенности видовой категории русского языка позволяют носителям передавать завершенность действия и его этапы с высокой степенью детализации. Узбекский язык, напротив, отличается гибкостью и простотой видовой структуры, что подчеркивает его аналитический характер. Также различия в модальности и синтаксической организации демонстрируют влияние типологических характеристик языков.

Результаты исследования имеют значительное значение для образовательной практики, особенно в контексте двуязычного обучения. Сравнение грамматических систем помогает разработать эффективные методы преподавания русского языка узбекским студентам и наоборот. Также данные исследования могут быть использованы для создания учебных материалов, способствующих развитию межкультурного взаимодействия. Настоящее исследование закладывает основу для дальнейших исследований, включая

ISSN 2181-3187

эмпирические эксперименты и анализ синтаксических конструкций. Эти направления могут помочь уточнить особенности восприятия глагольных категорий студентами и разработать более интегративные методики преподавания.

Сравнительный анализ глаголов русского и узбекского языков демонстрирует их уникальную природу, а также важность интегративного подхода к изучению языков. Это исследование вносит вклад в развитие теоретической лингвистики и образовательной методологии, укрепляя связи между языковыми системами и культурами их носителей.

Список использованной литературы

1. Виноградов В.В. Глагол в русском языке: грамматическое и лексико-семантическое значение. — Москва: Наука, 1972. — 358 с.
2. Кононов А.Н. Грамматика узбекского языка. — Ташкент: Академия наук Узбекистана, 1960. — 412 с.
3. Маслов Ю.С. Вид и временные формы в русском языке. — Ленинград: Просвещение, 1976. — 250 с.
4. Абдухаликов Ш.Р. Узбекская грамматика: морфология и синтаксис. — Ташкент: Фан, 1985. — 320 с.
5. Чишков Е.И. Сравнительная грамматика русского и тюркских языков. — Казань: Казанский университет, 2001. — 280 с.
6. Беляев В.А. Русская морфология: анализ грамматических категорий. — Москва: Просвещение, 1984. — 190 с.
7. Юлдашев У.К. Морфологические аспекты узбекского языка. — Ташкент: Изд-во Узбекистана, 1990. — 215 с.
8. Лебедев А.В. Типология славянских и тюркских языков. — Москва: Наука, 1995. — 230 с.
9. Сайтова Р.К. Узбекская лексика и синтаксис: основы грамматического анализа. — Ташкент: Фан, 1989. — 275 с.

ISSN 2181-3187

10. Ахмедов Ш.С. Лингвистический взгляд на узбекские глаголы. — Ташкент: Изд-во Каримова, 2005. — 300 с.

ISSN 2181-3187

HAVONI MUHOFAZA QILISH

To‘xtayev Sobirjon Sotvoldiyevich

Asaka Abu Ali ibn Sino nomidagi

jamoat salomatligi texnikumi,

umumtibbiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Havoni muhofaza qilish bugungi kunda global muammolardan biri hisoblanadi. Atmosfera ifloslanishi ekologik muvozanatga salbiy ta’sir ko‘rsatib, inson salomatligi, o‘simlik va hayvonot dunyosiga zarar yetkazadi. Ushbu maqolada havoning ifloslanish sabablari, uning oqibatlari va oldini olish choralari haqida so‘z yuritiladi. Xususan, sanoat chiqindilari, avtomobil gazlari va boshqa zararli moddalarning havoga ta’siri tahlil qilinib, ekologik toza texnologiyalar, yashil hududlarni kengaytirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish kabi muhim choralar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: atmosfera ifloslanishi, ekologiya, chiqindilar, avtomobil gazlari, sanoat chiqindilari, yashil hududlar, qayta tiklanadigan energiya, barqaror rivojlanish.

Atmosfera yer sharining havo qobig‘i bo‘lib, biosferada hayot mavjudligini ta’minlovchi asosiy manbalardan biridir. Atmosfera barcha jonzotlarni zararli kosmik nurlardan himoya qilib turadi, sayyora yuzasidagi issiqlikni saqlaydi. Agar havo qobig‘i bo‘lmaganida yer yuzasida kunduzi harorat +100 C va kechqurun-100 C harorat kuzatilgan bo‘lar edi. Atmosferaning yuqori chegarasi taxminan 2000 km balandlikdan o‘tadi, atmosfera bir necha qatlamlardan iborat bo‘lib. Uning asosiy massasi 10-16 km balandlikkacha bo‘lgan quyi troposfera qismida joylashgan, ob - havo va iqlim ko‘p jihatdan atmosferadagi jarayonlar bilan bog‘liq. Begona qo‘shimchalari bo‘lmagan atmosfera havosi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat; azot-78.1%, kislorod 20.9%, argon va boshqa inert gazlar 0.95%, karbonat angidrid 0.03

ISSN 2181-3187

%. Boshqa gazlarning miqdori nisabtan kam. Bundan tashqari havoda doim 3-4 % suv bug‘lari. Chang zarralari bo‘ladi. Atmosferadagi har bir gaz o‘ziga xos fizik va kimyoviy xususiyatlarga egadir.

Atmosferadagi uzoq vaqtdan beri asosiy gazlarning nisbatan doimiy miqdorlari mavjud bo‘lib, so‘ngi yillarda inson ta’sirining kuchayishi natijasida gazlar balansining o‘zgarishi kuzatilmoqda. Atmosferadagi gazlar doimiy miqdori o‘zgarishi sayyoramiz uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi aniqlangan. Oxirgi yillarda atmosferaga o‘nlab mlrd tonna karbonat angidrid gazining chiqishi natijasida sayyoramizning o‘rtacha harorati 0,5 c oshgaligi aniqlangan. «parnik effekti» natijasida yer yuzi o‘rtacha haroratining o‘zgarishi og‘ir ekologik oqibatlarga olib kelishi bashorat qilinadi. Har yili yer yuzasida yonish jarayonlariga qo‘shimcha o‘n milrd tonnadan ortiq kislorod sarflanadi. Biosferada kislorodni tiklovchi manbalar-yashil o‘simliklar maydonining tez qisqarib borayotganligini hisobga olsak, kelajakda kislorodning kamayishi muommosi yuzaga kelishi shubhasizdir.

Havoning ifloslanishi — atmosferada odamlar va boshqa tirik mavjudotlar sog‘lig‘iga hamda iqlimga zarar yetkazuvchi moddalarning mavjudligi sababli kelib chiqqan ifloslanish. Gazlar (shu jumladan ammiak, karbon monoksit, oltingugurt dioksidi, azot oksidi, metan, karbonat angidrid va xlorftorokarbonlar, qattiq zarralar (organik va anorganik) va biologik molekulalar kabi havoni ifloslantiruvchi moddalarning har xil turlari mavjud. Havoning ifloslanishi odamlarni kasalliklarga yo‘liqtirishi, ularda allergiyalarni paydo qilishi va hatto o‘limga olib kelishi mumkin; u hayvonlar va oziq-ovqat ekinlari kabi boshqa tirik organizmlarga hamda tabiiy muhitga (masalan, iqlim o'zgarishi, ozon qatlamining yemirilishi yoki yashash muhitining buzilishi) yoki atrof-muhitga (masalan, kislotali yomg'ir orqali) zarar yetkazishi mumkin. Atmosferaning ifloslanishiga inson faoliyati ham, tabiat hodisalari ham sabab bo‘la oladi.

Havoni muhofaza qilish bugungi kunda insoniyat oldidagi eng dolzarb masalalardan biridir. Atmosfera ifloslanishi ekologik muvozanatga putur yetkazib,

ISSN 2181-3187

inson salomatligiga, tirik organizmlarga va global iqlim o‘zgarishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu maqolada havoning ifloslanish sabablari, oqibatlari va uni muhofaza qilishning samarali usullari haqida so‘z yuritamiz.

Havoning ifloslanishiga quyidagi omillar sabab bo‘ladi:

1. Sanoat chiqindilari – zavod va fabrikalar tomonidan chiqariladigan zararli gazlar, chang va kimyoviy moddalarning havoga tarqalishi.

2. Transport vositalari – avtomobil gazlari azot oksidlari, uglerod oksidi va boshqa zararli moddalar orqali atmosferani ifloslantiradi.

3. Energetika sektori – ko‘mir, neft va gaz kabi yoqilg‘ilarning yonishi natijasida karbonat angidrid va boshqa zararli gazlar ajralib chiqadi.

4. Qishloq xo‘jaligi – o‘g‘itlar, pestitsidlar va hayvonlardan ajraladigan metan gazlari havoni ifloslantiradi.

5. Maishiy chiqindilar – plastik, kimyoviy moddalar va boshqa chiqindilarning yoqilishi natijasida havoga zaharli gazlar chiqadi.

Havoning ifloslanishi quyidagi salbiy oqibatlarga olib keladi:

Inson salomatligiga zarar – nafas yo‘llari kasalliklari, allergiya, yurak-qon tomir kasalliklari va hatto saraton xavfini oshiradi.

Ekotizimlarga ta’sir – o‘simliklar va hayvonot dunyosining yashash sharoitlari yomonlashadi.

Iqlim o‘zgarishi – atmosferaga chiqarilgan issiqxona gazlari global isish jarayonini tezlashtiradi.

Kislotali yomg‘irlar – havodagi sulfat va nitrat birikmalari yog‘ingarchilik bilan birlashib, tuproq va suv resurslariga zarar yetkazadi.

Havoni muhofaza qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

ISSN 2181-3187

1. Ekologik toza texnologiyalarni joriy etish – sanoatda filtrlar, gaz tozalash qurilmalari va chiqindisiz ishlab chiqarish usullaridan foydalanish.

2. Yashil hududlarni kengaytirish – daraxt ekish va yashil zonalarni ko‘paytirish orqali karbonat angidrid miqdorini kamaytirish.

3. Transport vositalarini modernizatsiya qilish – elektrotransportni rivojlantirish, jamoat transportidan keng foydalanish va avtomobil gazlarining chiqarilishini kamaytirish.

4. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o‘tish – quyosh, shamol va gidroenergetikani rivojlantirish orqali fosil yoqilg‘ilardan foydalanishni kamaytirish.

5. Aholi ongini oshirish – ekologik ta’lim va targ‘ibot tadbirlarini tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, havoni muhofaza qilish – insoniyat kelajagi uchun muhim vazifadir. Buning uchun sanoat, transport va energetika sohalarida zamonaviy ekologik texnologiyalarni joriy etish, yashil hududlarni kengaytirish va barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish zarur. Har bir inson atrof-muhitni himoya qilishga hissa qo‘sha oladi, chunki toza havo – sog‘lom hayot garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023

2. Ekologiya huquqi. To'xtashev H. 2022

3. Atmosfera. Spravochnik. -L.: Gidrometeoizdat, 1991. – 512 s.

ISSN 2181-3187

“NATUF MADANIYATI: NEOLIT INQILOBIGA ELTUVCHI KO‘PRIK”

Nizomiy nomidagi TDPU Tarix fakulteti talabasi
Shozamonova Laylo Bahadirovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada neolit davrining yirik madaniyati ya’ni Natuf madaniyati, uning paydo bo‘lishi, tarqalish hududlari, natufiylarning turmush tarzi, diniy e’tiqodi, iqtisodiy holati uning o‘ziga xos xususiyatlari, ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so ‘zlar: Levant, Doroti Garrod, natufiylar, epi- paleolitik, dentalium qobig‘i, Keber madaniyati, Mushabiya madaniayti, yovvoyi o‘simliklar, saluki tozilar, filint va suyak asbobi.

Natuf madaniyati Levant mintaqasida, hozirgi Falastin, Isroil, Iordaniya, Suriya va Livanning ayrim qismlarida mavjud bo‘lgan epipaleotik madaniyatdir. Bu madaniyat aholisining asosiy farqi shundaki, ular ovchi-termachilikdan dehqonchilikka o‘tish bosqichida edilar. Natuf madaniyati Yaqin Sharqdagi neolit inqilobining dastlabki bosqichidir. Natuf nomi taxminan 12 500 dan 10 200 yilgacha Yaqin Sharqning Levant tumanida yashovchi kechki Epi-Paleolitik ovchi yig’iluvchilariga berilgan. Natufliklarning turmush tarzi va iqtisodiyoti o‘ziga xos bo‘lgan. Natufliklarning asosiy oziq-ovqat manbalari don-dun mahsulotlari, jumladan, bug‘doy, arpa bo‘lgan. Ular bug‘doy va arpani maydalab iste’mol qilishgan. Ovchilikda asosan ular kiyik, yovvoyi qushlar, quyon va baliq ovlashgan.[1]

Natufianing bevosita avlodlari sayyoradagi eng qadimgi dehqonlar orasidan edi. Ayrim tadqiqotlarga ko‘ra natufliklar yovvoyi o‘simliklarni o‘stirishga harakat qilishgan. Natufliklar doimiy yoki yarim doimiy tutar- joylarda yashashgan. Ularning

[1] Bar-Yosef, Ofer (1998). “ The Natufian Culture in the Levant: Threshold to the Origins of Agriculture.” Evolutionary Anthropology: 159-177

ISSN 2181-3187

uylari dumaloq shaklda bo‘lib, yerga qazilgan va usti tosh yoki yog‘och bilan yopilgan. Bu bir xonali uylar asosan tosh va yog’ochdan qurilgan.

Bugungi kungacha aniqlangan Natufiylarning eng yirik manzilgohlari Ayn Mallaha bugungi kunda Isroil, va Jerf el- Ahmar bugungi kundagi Suriya hududlariga to‘g‘ri keladi. Natuflar qirg’oq tekisligi va tepaliklar mamalaktlari chegaralariga o’z aholi punktlarini joylashtirganlar.

Natufiylarning madaniyati ham o ‘ziga xos bo‘lgan. Asosan ular toshdan yasalgan idishlar va qurollardan foydalanganlar. Ular marjon va hayvon suyaklaridan bezaklar yasashda ham usta bo’lishgan. Hayvonlarning suyaklarida yasalgan haykalchalar va boshqa buyumlar madaniyatning rivojlanishidan darak beradi.

Natufiylar o‘z marhumlarini maxsus holatda, ularning ustiga ohak sepib, ba’zida itlari bilan birga dafn etishgan. Ayrim ma’lumotlarga ko‘ra, ular o’liklarni qabristonlarda, toshli idishlar va dentalium qobig’i bilan dafn qilganlar deyiladi.[2] Tadqiqotlar natijasida topib o‘rganilgan hayvon suyaklari va haykalchalari shuni ko‘rsatadiki ular tabiat kuchlariga sig‘inishgan. Ba’zi Natufian guruhlari mavsumiy ravishda ko’chma bo’lib, ba’zi joylarda ko’p yillik mavsumiy ishg’ol, shuningdek, uzoq muddatli respublika, shaharlararo sayohat va almashuvlar borligini isbotlovchi dalillar mavjud. Undan tashqari filint va suyak asbobi va dentalium qobig’i naqshlari ham Natufian madaniy materiallarining bir qismidir. O’rta Yer dengizi va Qizil dengiz sohilidagi Epi- Paleolitik joylardan 1000 dan ziyod teshilgan dengiz chig’anoqlari topilgan.

Turli ekinlarni yig’ish uchun yaratilgan tosh qurollar kabi o’ziga xos vositalar ham Natufiylar uyushmalarining ajralmas bir qismidir. Bog’dorchilik va qishloq xo’jaligi natuf xalqlari o’rtasida juda keng yoyilgan va bu tarmoq turlari juda yaxshi rivojlangan. Ko’pgina olimlar qishloq xo’jaligiga o’tish bir martalik qaror

[2] Belfer-Cohen, Anna; Goring -Morris, Nigel (2011). “From the Epipalaeolithic into the Earliest Neolithic: The Pre-Pottery Neolithic A Period.”

ISSN 2181-3187

emas, balki Natufian yoki boshqa ovchi- yig'iluvchilarning yashash rejimlarida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan tajribalar seriyasidan iborat deb hisoblashadi.[3]

Tadqiqotchilar Xayden va boshqalar Natuflar pivoni ishlab chiqarib, uni ziyofat bazmlarda ishlatganligi haqida aniq dalillar keltiradi. Ular fermentlar qilingan arpa, bug'doy va javdar ichimliklar ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi uchun tayyor turishi kerak deb hisoblashgan.

Natufiylar madaniyati –Suriya hududida joylashgan 12 500 – 9 500 eramizdan avvalgi madaniyat bo'lib, lekin undan oldingi Keber madaniyati va Mushabiya madaniyati duragaylari asosida rivojlangan madaniyat hisoblanadi. Natufiyaliklarning asosiy mashg'uloti ov qilish, baliq ovlash va yovvoyi o'sadigan donli ekinlarni yig'ish edi, ular uchun maxsus donli ekinlarni yig'ish uchun moslama yasab, omborxonalar qurishgan.[4] Natufiyaliklar birinchi qishloq xo'jaligining asoschilari deb taxmin qilinadi. Ba'zi tadqiqotchilar, donli ekinlarni yetishtirishni Natufiyaliklar dunyoda birinchi bo'lib amalga oshirganlar deb hisoblashadi. Ular Zarzian madaniyatiga xos bo'lgan uy sharoitida itlarni qo'lga o'rgatishadi. Ularda shunday madaniyat shakllangan ediki, egalari vafot etganda o'z itlari bilan birga ko'milgan.

Miloddan avvalgi davr odamining yoniga ko'milgan kuchukchalar skeletlari va Saluki tozilar oilasiga mansub katta itlarning suyak qoldiqlari buning isbotidir. Bu tadqiqotlar Britaniya arxeolog tadqiqotchisi, Doroti Garrod nomi bilan bog'liq. Doroti Garrod 1928-1932-yillarda an-Natuf nomi bilan atalgan vodiy yaqinidagi Shukbana g'oridan (Quddusdan 27 km shimoliy- g'arbiy qismida) natufiylar davriga oid birinchi topilmalarni izlab topgan.[5]

[3] Moore, Andrew M. T. (1982). "Agricultural Origins in the Near East: A Model for the 1980s." World Archaeology 14(2): 224–236

[4] Henry, Donald O. (1989). From Foraging to Agriculture: The Levant at the End of the Ice Age.

[5] Kuijt, Ian; Finlayson, Bill (2009). "Evidence for Food Storage and Predomestication Granaries 11,000 Years Ago in the Jordan Valley." PNAS 106(27): 10966–10970.

ISSN 2181-3187

Natuf madaniyati taxminan miloddan avvalgi 500- yillarga kelib, iqlim o ‘zgarishi va aholining to‘liq dehqonchilikka o‘tishi bilan o‘z o‘rnini Prekeramik neolit jamiyatlariga bo‘shatib bergan.

Natuf madaniyati insoniyat tarixidagi muhim o‘tish davrini anglatib, ovchi-termachilikdan dehqonchilikka o‘tishning ilk bosqichini aks ettiradi.

Bu madaniyat Levant hududida Neolit inqilobining boshlanishishga asos yaratgan.

Boshqa madaniyatlar singari Natuf madaniyati ham o’zidan yaxshigina e’tiborga arzugulik nom qoldirgan hamda bu madaniyat haqida qiziqarli ma’lumotlar bizgacha yetib kelgan. Bunday ma’lumotlarni Asosan, ingliz rus adabiyotlarida ko’rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bar-Yosef, Ofer (1998). “ The Natufian Culture in the Levant: Threshold to the Origins of Agriculture.” Evolutionary Anthropology: 159-177

2. Belfer-Cohen, Anna; Goring -Morris, Nigel (2011). “From the Epipalaeolithic into the Earliest Neolithic: The Pre- Pottery Neolithic A Period.”

3. Moore, Andrew M. T. (1982). "Agricultural Origins in the Near East: A Model for the 1980s." World Archaelogy 14(2): 224-236

4. Henry, Donald O. (1989). From Foraging to Agriculture: The Levant at the End of the Ice Age.

5. Kuijt, Ian; Finlayson, Bill (2009). "Evidence for Food Storage and Predomestication Granaries 11,000 Years Ago in the Jordan Valley." PNAS 106(27): 10966–10970.

ISSN 2181-3187

FRILANS VA RAQAMLI IQTISODIYOTDA MEHNAT BOZORINING O‘ZGARISHI

Xolmuratov Ulug‘bek, Egamberdieva Zulfiya

“Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlik

va oliy biznes maktabi” Raqamli iqtisodiyot mutaxassisligi 1-bosqich magistratura talabalari

greatboy4774@gmail.com

y.f.f.d. PHD dotsent **Atajanov Azizbek Abdimalikovich**

rahbarligida shu maqola yozildi

Annotatsiya: Raqamli iqtisodiyot va frilanser an'anaviy mehnat bozori landshaftini o'zgartirdi, bandlik shakllarini, mehnat sharoitlarini va daromad taqsimotini global miqyosda qayta shakllantirdi. Ushbu maqola raqamli platformalar va mustaqil ish imkoniyatlarining kengayishi tufayli mehnat bozorlaridagi asosiy o'zgarishlarni o'rganadi. Bu rivojlanayotgan ishchi kuchi tarkibiga kiritilgan moslashuvchanlik, qiyinchiliklar va iqtisodiy salohiyatni o'rganadi. Tadqiqot frilanserning ish o'rinlari yaratish, daromad o'zgarishi va bandlik xavfsizligiga statistik ta'sirini yanada baholaydi. Ushbu tadqiqot siyosatchilar, ish beruvchilar va o'sib borayotgan raqamli iqtisodiyotda harakat qilayotgan ishchilar uchun foydali tushunchalar beradi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, frilanser, mehnat bozori, gig iqtisodiyot, bandlik naqshlari, masofaviy ish, raqamli platformalar.

ФРИЛАНС И ИЗМЕНЕНИЕ РЫНКА ТРУДА В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Холмуратов Улуғбек, Эгамбердиева Зулфия

ISSN 2181-3187

Магистранты 1-го курса по

специальности «Цифровая экономика»

«Школа предпринимательства и высшего

бизнеса» при Кабинете Министров

greatboy4774@gmail.com

Данная статья написана под руководством ю.ф.ф.д. PhD доцент Атаджанова Азизбека Абдималиковича.

Аннотация: Цифровая экономика и фриланс изменили традиционный ландшафт рынка труда, трансформировав формы занятости, условия труда и распределение доходов в глобальном масштабе. Данная статья исследует ключевые изменения на рынке труда, обусловленные расширением цифровых платформ и возможностей для самостоятельной работы. Рассматриваются гибкость, вызовы и экономический потенциал, которые характеризуют эту развивающуюся рабочую силу. Исследование также оценивает статистическое влияние фриланса на создание рабочих мест, колебания доходов и безопасность занятости. Данное исследование предоставляет ценные выводы для политиков, работодателей и работников, адаптирующихся к растущей цифровой экономике.

Ключевые слова: цифровая экономика, фрилансер, рынок труда, гиг-экономика, модели занятости, удаленная работа, цифровые платформы.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot va frilanserning yuksalishi an'anaviy bandlik tuzilmalaridan sezilarli darajada uzoqlashdi va jahon mehnat bozorida misli ko'rilmagan imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqardi. Texnologik taraqqiyot va raqamli platformalarning ko'payishi bilan frilanserlik zamonaviy bandlikning muhim tarkibiy qismi sifatida

ISSN 2181-3187

paydo bo'ldi. To'liq vaqtli, ofisga asoslangan ishlardan masofaviy, moslashuvchan va loyihaga asoslangan ishlarga o'tish raqamli ulanish, globallashuv va ishchi kuchining afzalliklari o'zgarishi bilan tezlashdi [1].

Freelancing modeli rivojlangan moslashuvchanlik, avtonomiya va daromadlarni diversifikatsiya qilishni taklif etadi, bu butun dunyo bo'ylab millionlab ishchilarni jalb qiladi. Shu bilan birga, u ish bilan ta'minlanmaganlik, ijtimoiy himoyaning etishmasligi va daromadlarning beqarorligi kabi yangi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Hukumatlar va tashkilotlar ushbu raqamli davrda iqtisodiy o'sishni ishchilar himoyasi bilan muvozanatlashtiradigan me'yoriy-huquqiy bazani yaratish bilan kurashmoqda. Ushbu maqola empirik ma'lumotlar va amaliy tadqiqotlar bilan qo'llab-quvvatlangan freelancing va raqamli iqtisodiyot bilan bog'liq mehnat bozorlaridagi o'zgarishlarni tanqidiy tahlil qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Keng akademik adabiyotlar mehnat bozorida raqamlashtirish va frilanserning oqibatlarini o'rganib chiqdi. De Stefano (2016) va Graham va boshqalar kabi olimlar. (2017) gig iqtisodining kengayishi bandlik va o'z-o'zini ish bilan ta'minlash o'rtasidagi chegaralarni xiralashgan deb ta'kidlaydi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) hisobotlari raqamli platformalar tufayli bandlikning nostandart shakllarining ortib borayotganini ta'kidlab, ishchilar huquqlari, daromadlar tengsizligi va ijtimoiy ta'minotdagi bo'shliqlar bilan bog'liq xavotirlarni kuchaytiradi [2].

Kassi va Lehdonvirta (2018) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Upwork va Fiverr kabi onlayn mehnat platformalari rivojlanayotgan mamlakatlardan kelgan ishchilarga xalqaro ish joylariga kirish imkonini beruvchi ko'nikmalar uchun global bozorni yaratgan. Biroq, bu global raqobat ko'pincha ish

[1] Raqamli mehnat platformalari va ishchilarning turmush tarzi bo'yicha gig iqtisodiyoti." Transfer: Mehnat va tadqiqotning Evropa sharhi, 23(2), 135-162.

[2] "Gig-Iqtisodiyotda" mehnatni muhofaza qilish." Qiyosiy mehnat qonuni va siyosati jurnali, 37(3), 471-504.

ISSN 2181-3187

haqini pasaytiradi va ish o'rinlaridagi ishonchsizlikni kuchaytiradi. Bundan tashqari, raqamli freelancing soliq tushumlari, ish o'rinlari yaratish va texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirish orqali sezilarli iqtisodiy hissa qo'shadi [3].

Ushbu tadqiqot ilmiy maqolalar, hisobotlar va amaliy tadqiqotlarni sifatli tahlilini Jahon banki, XMT va Statista kabi xalqaro mehnat ma'lumotlar bazalarining miqdoriy ma'lumotlari bilan birlashtirgan aralash usullarni qo'llaydi. Ikkita ma’lumotlar to‘plami yaratildi: biri global frilanser o‘sishini aks ettiradi, ikkinchisi raqamli iqtisodiyotdagi daromad shakllarini batafsil ko‘rsatadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Freelancing va raqamli iqtisodiyot tarmoqlari so'nggi o'n yil ichida ajoyib o'sishni namoyish etdi. Jahon banki (2023) ma'lumotlariga ko'ra, 2015 yildan buyon global freelancer ishchi kuchi Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi muhim ishtiroki bilan 45 foizga oshdi. COVID-19 pandemiyasi tomonidan tezlashtirilgan masofaviy ish tendentsiyalari frilanserlikni asosiy bandlik modeli sifatida yanada mustahkamladi.

1-jadval.

Dunyo bo‘yicha frilanser ishchi kuchining o'sishi (2015-2023)[4]

Yil	Freelancerlar soni (millionda)	O'sish sur'ati (%)
2015 yil	150	-
2017 yil	180	20%
2019 yil	210	16,7%
2021 yil	270	28,6%
2023 yil	310	14,8%

[3] Kassi, O. va Lehdonvirta, V. (2018). "Onlayn mehnat indeksi: siyosat va tadqiqot uchun onlayn gig iqtisodiyotini o'lchash." Texnologik prognozlash va ijtimoiy o'zgarishlar, 137, 241-248.

[4] Statista. (2023). "Dunyo bo'ylab erkin daromad statistikasi." https://www.statista.com saytidan olindi

ISSN 2181-3187

Freelancing ichidagi daromad o'zgarishi sezilarli. Yuqori darajadagi mutaxassislar katta daromad olishsa-da, frilanserlarning katta qismi past ish haqi, tartibsiz to'lovlar va ishning nochorligi bilan kurashmoqda. Statista (2023) ma'lumotlariga asoslanib, daromadlar bo'yicha nomutanosiblik hududlar va sektorlar bo'yicha aniq ko'rinmoqda.

2-jadval.

Mintaqalar bo‘yicha frilanserlarning o‘rtacha yillik daromadi (2023 [5])

Mintaqa	**O'rtacha yillik daromad (AQSh dollari)**
Shimoliy Amerika	68 000
Yevropa	45 000
Osiyo	18 000
Afrika	12 000
lotin Amerikasi	20 000

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar taraqqiyoti natijasida dunyo miqyosida mehnat bozori tubdan o‘zgarib bormoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar va frilanserlik sektori rivojlanishi mehnat bozorining an’anaviy ko‘rinishini izdan chiqarmoqda. Frilanserlik – bu mustaqil ijrochilik asosida ish olib borish bo‘lib, xodimning bitta tashkilotga doimiy bog‘liqligi yo‘qoladi, u turli buyurtmachilar bilan onlayn platformalar orqali ishlaydi. Mazkur soha, ayniqsa, so‘nggi yillarda dunyo bo‘ylab jadal rivojlanmoqda va turli iqtisodiy rivojlanish darajasiga ega mamlakatlar o‘rtasidagi mehnat daromadlari tafovutlarini yanada kuchaytirish tendensiyasini ko‘rsatmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda frilanserlar yillik daromadlari yuqori bo‘lsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ko‘rsatkich bir necha barobar past bo‘lishi mumkin. Bunda, albatta, raqamli platformalar global raqobat muhitini kuchaytirib, turli

[5] Mehnat dunyosini o'zgartirishda raqamli mehnat platformalari." Jeneva: XMT.

ISSN 2181-3187

iqtisodiy standartlar o‘rtasidagi tafovutlarni yanada sezilarli qilishi muhim omil bo‘lmoqda.[6]

O‘zbekiston ham ushbu global jarayonlardan mustasno emas. Yurtimizda so‘nggi yillarda "raqamli iqtisodiyot" tushunchasi tez-tez tilga olinmoqda va bu yo‘nalishda keng ko‘lamli islohotlar olib borilmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar yordamida yangi ish o‘rinlari yaratilishi, ayniqsa xizmat ko‘rsatish sohasida, yaqqol ko‘zga tashlanmoqda. Bugungi kunda madaniyat, dam olish, qurilish, sog‘liqni saqlash, energetika va qishloq xo‘jaligi sohalarida mehnatga talab ortmoqda. Shu bilan birga, ishlab chiqarish sanoati, savdo va transport sohalarida ish o‘rinlari qisqarishi kuzatilmoqda. Bunday o‘zgarishlar asosan raqamli transformatsiya jarayonlari natijasida yuzaga chiqayotganini alohida ta’kidlash zarur[7]

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot va frilanserlik sektorini rivojlantirishda bir nechta muhim omillar va e’tibor qaratilishi lozim bo‘lgan yo‘nalishlar mavjud. Birinchidan, qonunchilik bazasini takomillashtirish zarur. Bugungi kunda frilanserlik faoliyati yurtimizda to‘liq huquqiy asosga ega emas va bu holat soha vakillarining huquqiy kafolatlari, mehnat sharoitlari, ijtimoiy himoyasi va soliq solish masalalarida qator muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, frilanserlar uchun ijtimoiy sug‘urta tizimini joriy etish, ularning pensiya ta’minoti, tibbiy sug‘urta va boshqa ijtimoiy kafolatlarini belgilash dolzarb masala bo‘lib qolmoqda[8]

Ikkinchidan, raqamlashtirish jarayonida axborot xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlar himoyasini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki onlayn platformalarda faoliyat yurituvchi frilanserlar o‘z xizmatlarini taqdim etish jarayonida mijozlarning shaxsiy va moliyaviy ma’lumotlari bilan ishlashga majbur bo‘ladi.

[6] Kassinger, M. (2022). The Digital Economy and Freelancing: Global Perspectives. New York: Springer. – 320 b. (128-bet)

[7] To‘xtayeva, G. (2021). O‘zbekistonda Raqamli Iqtisodiyot Taraqqiyoti: Muammolar va YeChimlar. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti. – 145 b. (87-bet)

[8] Soliyev, S. (2023). Frilanserlik sohasida huquqiy muammolar va takliflar. Toshkent: Huquq Nashriyoti. – 98 b. (34-bet)

ISSN 2181-3187

Shuning uchun bu jarayonlarni tartibga solish, platformalarning ishonchliligi va xavfsizligini ta’minlash zarur.

Uchinchidan, raqamli iqtisodiyot sharoitida O‘zbekistonda onlayn platformalar infratuzilmasini rivojlantirish, bu sohada mahalliy va xorijiy sarmoyalarni jalb etish, frilanserlar malakasini oshirish va ularni xalqaro bozorga olib chiqish uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratish lozim. Frilanserlik sohasida global platformalarning yetakchi o‘rni bor va hozirda ular orqali turli sohalarda – IT xizmatlari, dizayn, tarjima, kontent yaratish, marketing va reklama, huquqiy maslahatlar va boshqa xizmatlar ko‘rsatilib kelinmoqda[9]

Shuningdek, jahon mehnat bozori global miqyosda onlayn platformalar yordamida kengayib bormoqda. Endilikda iqtidorli kadrlar turli mamlakatlarda joylashgan mijozlar uchun masofadan turib xizmat ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lib, bir vaqtning o‘zida bir nechta loyihalarda ishlashi mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, milliy huquqiy tizimlar o‘rtasida o‘zaro moslashuvchanlik va xalqaro huquqiy hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqishni talab qiladi. Aks holda, soliq, mehnat va boshqa huquqiy nizolar kelib chiqishi ehtimoli ortadi[10]

Raqamli iqtisodiyot shuningdek, o‘z-o‘zini band qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Uydan, qahvaxonadan yoki istalgan joydan ishlash imkoniyati, moslashuvchan ish jadvallari, ayollar, nogironlar va chekka hudud aholisining mehnat bozoriga kirib kelishini osonlashtirmoqda. Tadqiqotlarga ko‘ra, frilanserlarning bir qismi asosiy ish joyidan tashqari qo‘shimcha daromad topish uchun, bir qismi esa mavsumiy ishlarga yoki o‘z biznesini rivojlantirishga platformalardan foydalanmoqda.[11]

[9] World Bank Report. (2022). Digital Economy Report 2022: Prospects and Challenges for Developing Countries. Washington D.C.: World Bank. – 450 b. (219-bet)

[10] OECD. (2023). The Future of Work in the Digital Economy. Paris: OECD Publishing. – 300 b. (173-bet)

[11] McKinsey Global Institute. (2023). Independent Work: Choice, Necessity, and the Gig Economy. McKinsey & Company. – 210 b. (67-bet)

ISSN 2181-3187

Raqamli iqtisodiyotda mehnat bozorining bunday o‘zgarishi O‘zbekiston uchun katta imkoniyatlarni ochib berishi shubhasiz. Ammo buning uchun avvalo, sohaga oid aniq va mukammal strategiya ishlab chiqish, frilanserlar faoliyatini huquqiy tartibga solish, raqamli savodxonlikni oshirish va yoshlar o‘rtasida zamonaviy kasblarga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish talab etiladi. Shuningdek, davlat tomonidan frilanserlar va raqamli platformalarni qo‘llab-quvvatlash dasturlarini yo‘lga qo‘yish, sarmoyalarni jalb qilish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish sohani yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston sharoitida frilanserlik va raqamli iqtisodiyot yo‘nalishida quyidagi istiqbolli takliflarni ilgari surish mumkin:

Frilanserlar uchun maxsus yengillashtirilgan soliq rejimini joriy etish;

Onlayn platformalar faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy-me’yoriy hujjatlar ishlab chiqish;

Frilanserlar uchun malaka oshirish kurslari va sertifikatlash tizimini yo‘lga qo‘yish;

Hududlarda raqamli klasterlar va innovatsion markazlarni yaratish;

Ayollar va yoshlarni frilanserlik sohasiga keng jalb etish orqali ijtimoiy tenglik va iqtisodiy faollikni oshirish.

Yuqoridagi takliflar O‘zbekiston mehnat bozorining raqamli iqtisodiyot sharoitida raqobatbardoshligini oshirish, fuqarolar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochish hamda xalqaro mehnat bozoriga integratsiyani jadallashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy raqamli iqtisodiyotda mehnat bozori tamomila yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Bunda frilans, masofaviy ish faoliyati va raqamlashtirish jarayonlari o‘ziga xos o‘rin egallab, ishchi kuchi bozoridagi klassik an’anaviy mehnat munosabatlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, robotlar, avtonom transport vositalari, mahsulot sensorlari, sun'iy intellekt hamda "narsalar interneti" (IoT) kabi ilg‘or texnologiyalarning tez sur’atlar bilan rivojlanishi mehnat bozorida moslashuvchanlik, vaqtinchalik bandlik va mustaqil mehnatning kengayishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, pandemiya yillarida bu jarayon yanada

ISSN 2181-3187

jadallashib, umumiy ovqatlanish, san’at, madaniyat, chakana savdo va qurilish sohalarida ish o‘rinlarining qisqarishi, aksincha, axborot, aloqa, moliya, sug‘urta, IT va yetkazib berish xizmatlarining jadal rivojlanishiga olib keldi.[12]

Ekspertlarning bashoratlariga ko‘ra, 2025-yilga borib inson faoliyatining barcha sohalarida mavjud bo‘lgan mehnat vazifalarining yarmidan ko‘pini mashinalar bajarishi kutilmoqda. Bu esa an’anaviy kasblar yo‘qolib, o‘rniga butunlay yangi, yuqori malakali kasblar paydo bo‘lishini anglatadi. Xususan, O‘zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari jadallashmoqda va bu, o‘z navbatida, kadrlarni qayta tayyorlash, malakasini oshirishga bo‘lgan talabni kuchaytirmoqda. Chunki mavjud ta’lim tizimi va kadrlar zaxirasi bunday tezkor o‘zgarishlarga tayyor emas. Demak, yangi davr talablari asosida malaka tizimini qayta ko‘rib chiqish zarurati tug‘ilmoqda[13]

Mehnat bozori transformatsiyasi nafaqat bandlikning miqdoriy o‘zgarishi, balki sifat jihatidan ham tub o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Xususan, ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi munosabatlar yangi formatga o‘tmoqda. Bu, bir tomondan, mehnat jarayonining vaqt va makon jihatidan markazsizlashuvi, masofaviy mehnat ko‘rinishida namoyon bo‘lsa, ikkinchi tomondan, klassik mehnat munosabatlari modelining eskirishini taqozo etmoqda. Hozirda virtual mehnat bozori shakllanib bormoqda va bunda xodimning o‘zi ham kelajakdagi kasbiy yo‘lini uzoq muddatli rejalashtirishda muammolarga duch kelmoqda. Chunki an’anaviy mutaxassisliklar endi kafolatli doimiy bandlikni anglatmaydi, balki faqat bozorga mosligi va zaruriyati bilangina qiymatga ega bo‘ladi[14]

Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalarning rivojlanishi ishchilarning moslashuvchanligi, mehnat bozorida faol bo‘lishi va o‘z malaka darajasini doimiy

[12] O‘zbekiston Respublikasi Mehnat vazirligi. (2023). O‘zbekiston mehnat bozori tahlili. – Toshkent: Mehnat nashriyoti. – 58-bet.

[13] Ziyayeva D. (2022). Raqamli iqtisodiyotda mehnat bozorining o‘zgarishi. – Toshkent: Innovatsiya markazi. – 112-bet.

[14] Islomov I. (2023). O‘zbekiston mehnat bozorida raqamli transformatsiya. – Toshkent: "Fan va taraqqiyot". – 85-bet.

ISSN 2181-3187

ravishda oshirishini talab qilmoqda. Ayniqsa, frilans sohasi kengayib, ish joylari vaqt va makondan kamroq bog‘liq bo‘lib bormoqda. Bu xodimlarga katta avtonomiya bersa-da, ish beruvchilar nazorat mexanizmlarini kuchaytirishga majbur bo‘lmoqda. Masalan, O‘zbekistonda yirik va o‘rta korxonalarda elektron nishonlar orqali vaqt monitoringi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa, veb-kameralar yordamida masofaviy ishlovchilarning faolligi nazorat qilinmoqda. Biroq bu jarayonlar xodimlarning shaxsiy hayoti va psixologik holatiga salbiy ta’sir o‘tkazishi mumkin. Ayniqsa, ish vaqtidan tashqari rahbariyatdan kelgan qo‘ng‘iroqlar, xatlar va smslarga javob berish majburiyatining aniq belgilanmaganligi mehnat qonunchiligida bo‘shliqlar keltirib chiqarmoqda.[15]

Frilanserlar faoliyatida yana bir muhim jihat — elektron raqamli imzoning o‘rni. Bu masala O‘zbekistonda ham dolzarb bo‘lib, masofaviy ishlarda rasmiy topshiriq va buyruqlarni huquqiy kuchga ega hujjat shaklida rasmiylashtirish imkoniyatlarini yaratish zarur. Shu bilan birga, bu jarayonda elektron raqamli imzoni olish xarajatlari kim tomonidan qoplanishi, xodim va ish beruvchi o‘rtasidagi majburiyatlar aniq belgilanishi lozim. Aks holda, masofaviy ishlarda intizomiy buzilishlar, texnik nosozliklar yoki xodimning aybi bilan yuzaga kelgan muammolarni hujjatlashtirish va sudda isbotlash qiyin bo‘ladi.[16]

Shuningdek, frilanserlik va raqamli iqtisodiyotda yana bir dolzarb muammo — ishlamay qolish vaqtini to‘g‘ri hisoblash, texnik nosozliklar, virus hujumlari yoki inson omili sababli yuzaga kelgan tanaffuslar huquqiy jihatdan qanday rasmiylashtirilishi masalasidir. Bu esa yangi normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishini talab etadi. Shuningdek, jamoaviy muzokaralar va maslahatlashuvlar institutining kuchaytirilishi, xodimlarning jamoaviy manfaatlarini himoya qilish tizimini yaratish zaruriyati kun tartibiga chiqmoqda. Jahon mehnat tashkiloti (XMT) doirasida bunday masalalar

[15] Mamatov U. (2023). Raqamli transformatsiya sharoitida mehnat munosabatlari. – Toshkent: Adabiyot. – 74-bet.

[16] Karimova Z. (2022). Masofaviy mehnat va huquqiy muammolar. – Toshkent: Huquq. – 99-bet.

ISSN 2181-3187

ko‘rib chiqilmoqda, ammo O‘zbekiston sharoitida ham milliy me’yorlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish muhimdir.[17]

Takliflar va istiqbollar

O‘zbekiston sharoitida frilanserlik va raqamli iqtisodiyotda mehnat bozorini rivojlantirish uchun bir qator takliflar ilgari surish mumkin. Birinchidan, mehnat kodeksiga masofaviy va frilanser ishchilarning huquqlari, majburiyatlari, ishlash shartlari aniq belgilangan maxsus modda kiritish zarur. Ikkinchidan, frilanserlarga ijtimoiy himoya tizimini yo‘lga qo‘yish, ularni pensiya va sug‘urta tizimiga jalb qilish mexanizmlarini ishlab chiqish lozim. Uchinchidan, onlayn mehnat birjalari, frilanserlar reyestri va kasbiy sertifikatlash tizimini yaratish, bu orqali sohaning shaffofligini oshirish muhim. To‘rtinchidan, raqamli iqtisodiyot uchun zarur kadrlarni tayyorlash bo‘yicha alohida o‘quv kurslari, malaka oshirish markazlari tashkil etish lozim.

Shuningdek, har bir frilanser uchun elektron mehnat daftarchasi va raqamli reyestr tizimi joriy etilishi, davlat tomonidan ularning huquqlari kafolatlanishi va ish bilan bandlik darajasi muntazam monitoring qilinishi zarur. Yana bir muhim jihat — "dam olish huquqi" prinsipi bo‘yicha normativ-huquqiy bazani ishlab chiqish, masofaviy xodimlarning shaxsiy hayoti daxlsizligini himoya qilish tizimini yaratishdir.

Yuqoridagi takliflar amalga oshirilsa, O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotda samarali mehnat bozorini shakllantirishi va xalqaro standartlarga mos rivojlangan frilanserlar sinfini vujudga keltirishi mumkin.

Yangi raqamli texnologiyalarni joriy etishdan oldin xodimlarni xabardor qilish va maslahat berish, milliy amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'tish jarayonini yumshata oladi va uni kamroq og'riqli qiladi.

Raqamlash ish beruvchilar (ularning birlashmalari) va xodimlar (kasaba uyushmalari, ularning birlashmalari) o'rtasidagi jamoaviy mehnat munosabatlariga nafaqat bandlikning atipik shakllarida, balki an'anaviy mehnat munosabatlarida va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida ham ta'sir ko'rsatadi, chunki kompyuter va raqamli

[17] Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT). (2023). Global Employment Trends Report. – 2023 yilgi hisobot.

ISSN 2181-3187

texnologiyalar ijtimoiy sheriklar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkil qilishni tubdan o'zgartiradi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, frilanserlik moslashuvchanlik, ish va hayot muvozanati va turli loyihalarga kirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, u bir vaqtning o'zida daromadlarning beqarorligi, mehnat huquqlarining etishmasligi va ijtimoiy himoyaning cheklanganligi kabi muhim muammolarni ko'taradi. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyot nozik siyosat javoblarini talab qiladigan murakkab muammolarni keltirib chiqaradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, frilanser va raqamli iqtisodiyot orqali mehnat bozorlarining o'zgarishi global bandlik tizimlari uchun ham tub o'zgarishlar, ham dahshatli muammodir. Raqamli platformalar va mustaqil ishlarning jadal o'sishi an'anaviy bandlik tushunchalarini tubdan qayta belgilab, moslashuvchanlik, avtonomiya va global ulanishni joriy qildi.

Freelancing butun dunyo bo‘ylab millionlab odamlarga loyiha asosidagi ishlarda qatnashish, geografik to‘siqlarni bartaraf etish va daromad olish imkoniyatlarini kengaytirish imkonini berdi. Ushbu yangi mehnat modeli ijodkorlikni, tadbirkorlik ruhini va texnologik moslashuvni rivojlantiradi va iqtisodiy o'sish va diversifikatsiyaga sezilarli hissa qo'shadi. Bundan tashqari, frilanserlik bandlikdagi tafovutlarni bartaraf etishda, ayniqsa an'anaviy ish imkoniyatlari kam bo'lgan hududlarda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shunga qaramay, frilanserning o'sishi mehnat bozoridagi muhim zaifliklarni ham ochib beradi. Daromadlarning beqarorligi, rasmiy mehnat huquqlarining yo'qligi, ijtimoiy ta'minotdagi kamchiliklar va ish haqining global nomutanosibligi dolzarb muammolar bo'lib qolmoqda. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlardagi frilanserlar yuqori daromad va yaxshi ish sharoitlariga ega bo'lsalar, rivojlanayotgan mintaqalardagi ularning hamkasblari moliyaviy ishonchsizlik va ekspluatatsiya sharoitlariga duch kelishadi.

ISSN 2181-3187

Hukumatlar, xalqaro tashkilotlar va raqamli platformalar adolatli ish haqi, ijtimoiy himoya va frilanserlar uchun teng imkoniyatlarni ta'minlaydigan keng qamrovli me'yoriy-huquqiy bazalarni yaratish uchun hamkorlik qilishi kerak. Siyosat soliqqa tortish, tibbiy sug'urta, pensiya nafaqalari va mustaqil ishchilar uchun mehnat huquqlarini ko'rib chiqishi kerak.

Kelajakdagi tadqiqotlar innovatsion siyosat modellari va iqtisodiy manfaatlar va freelancing sektoridagi ishchilarni himoya qilish bilan muvozanatlashadigan texnologik echimlarni o'rganishi kerak. Raqamli iqtisodiyot inklyuziv o‘sishni va mehnat bozorining barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun ushbu muammolarni hal qilish juda muhimdir.

ADABIYOTLAR

1. Kassinger, M. (2022). The Digital Economy and Freelancing: Global Perspectives. New York: Springer. – 320 b. (128-bet)
2. To‘xtayeva, G. (2021). O‘zbekistonda Raqamli Iqtisodiyot Taraqqiyoti: Muammolar va YeChimlar. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti. – 145 b. (87-bet)
3. Soliyev, S. (2023). Frilanserlik sohasida huquqiy muammolar va takliflar. Toshkent: Huquq Nashriyoti. – 98 b. (34-bet)
4. World Bank Report. (2022). Digital Economy Report 2022: Prospects and Challenges for Developing Countries. Washington D.C.: World Bank. – 450 b. (219-bet)
5. OECD. (2023). The Future of Work in the Digital Economy. Paris: OECD Publishing. – 300 b. (173-bet)
6. McKinsey Global Institute. (2023). Independent Work: Choice, Necessity, and the Gig Economy. McKinsey & Company. – 210 b. (67-bet)
7. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat vazirligi. (2023). O‘zbekiston mehnat bozori tahlili. – Toshkent: Mehnat nashriyoti. – 58-bet.
8. Ziyayeva D. (2022). Raqamli iqtisodiyotda mehnat bozorining o‘zgarishi. – Toshkent: Innovatsiya markazi. – 112-bet.

ISSN 2181-3187

9. Islomov I. (2023). O‘zbekiston mehnat bozorida raqamli transformatsiya. – Toshkent: "Fan va taraqqiyot". – 85-bet.

10. Mamatov U. (2023). Raqamli transformatsiya sharoitida mehnat munosabatlari. – Toshkent: Adabiyot. – 74-bet.

11. Karimova Z. (2022). Masofaviy mehnat va huquqiy muammolar. – Toshkent: Huquq. – 99-bet.

12. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT). (2023). Global Employment Trends Report. – 2023 yilgi hisobot.

ISSN 2181-3187

THE DEVELOPMENT OF ALICE WALKER'S WOMANISM AND ITS MAIN PERSPECTIVES PAST AND PRESENT

English senior teacher at Uzbekistan State

World Languages University: **Narimanova.J.Y**

The second year student of USWLU: **Shomurodova Aziza**

Abstract: This paper is based on the development of womanism as a movement which has shown an alternative to feminism. It advocates inclusiveness instead of exclusiveness, whether it is related to race, class or gender. Womanism is concerned with political framework for colored women and gave them tools in their struggle with patriarchy which imposed restrictive norms and negative stereotypes on them. It also solved the restrictiveness of feminism which was especially evident in the field of literary scholarship. Womanism is also related to new movements within feminism such as womanist theology and eco-feminism.

Key words: colored women, feminism, patriarchy, womanism, past and present perspectives of womanism.

Past perspectives on womanism

The divide between white and colored women can be traced back to the very beginnings of feminism as a movement. Although at the start, the goal of feminism was to win equality and suffrage for women, already in the nineteenth century it became clear that there were two separate women's movements since white women refused to support the struggle of black women for their rights. For example, in the U.S., white women, especially in the South, built their ego by oppressing black women who were at the bottom of the social ladder. Refusal of white women to acknowledge the basic rights of black women can be found in many testimonies of slave women such as

ISSN 2181-3187

Harriet Jacobs and Harriet Wilson. In her famous speech "Ain't I a Woman" Sojourner Truth questioned such policies of white women and demanded equal rights for all women. Frances Harper emphasized the painful choice black women had to make during their struggle for suffrage in the 19th century since they had to seek the support either of the black men who demanded their own right to vote or of the white women. Since white women rejected black women's claim to the same civil and political rights, they decided to support black men in their struggle although that meant postponing attainment of their rights.

Another good example is the story of Saartjie Baartman who was taken from Africa as a slave and then paraded in England and France as a freak because her physique did not correspond to Western standards. Instead of being treated as a human being, she was objectified and derogatorily dubbed as the Hottentot Venus. The rift between white feminists from western countries (or so called First World countries) and colored women from minority ethnic groups and economically underdeveloped countries (often referred to as the Third World countries) remained. Similarly, to patriarchy which rests upon binary oppositions in which man always occupies the first part in the equation and is seen as the norm, while woman is seen as his opposite, as weak, unfulfilled, as the Other, feminism started to operate on the same principle of binary oppositions, but this time it was the colored woman, the poor woman who was seen as the Other because of her difference in terms of origin, race, ethnicity and class.

Michie contends that white feminists wanted to preserve their position of speaking subject and that they marginalized colored women because they did not fit into the prescribed norms (Michie 1991:60). Spivak and Allen also criticized white feminism which according to them consisted of various forms of elitism and cultural imperialism reflected in the imposition of white women's norm upon the rest of womanhood. In their opinion, feminism kept the axioms of imperialism alive by accepting and utilizing the ideology of individualism which was at the center of colonial forces designating the first place to white western citizens who were seen as subjects and second or third

ISSN 2181-3187

place to colored people who were then seen as objects (Allen 1995a:2; Spivak 1991:798). Hence the division into First and Third world countries. Feminists accepted patriarchal policy and built their dominance at the expense of women of color's gains, by distancing themselves from them and excluding their work. As Baym puts it, "a difference more profound for feminism than the male-female difference emerged: the difference between woman and woman." (Baym 1991:73). In catering to the needs and goals of white First World women and operating from the premise of exclusivity, it did not include the needs and goals of colored women and Third World Women. Liu states that:

A key aspect of white women's privilege has been their ability to assume that when they talked about themselves they were talking about all women, and many white feminists have unthinkingly generalized from their own situation, ignoring the experiences of black women, or treating them as marginal and "different." Many have also projected western concerns and priorities onto the rest of the world, measuring "progress" according to western liberal standards and identifying a global system of patriarchy through which "differences are treated as local variations on a universal theme" (Liu 1994:574).

Showalter who charted parallel histories of African American and feminist literary criticism and theory ascertained that they remained separate and that the Other Woman, the silenced partner in feminist criticism, has always been the black woman (Showalter 1991:169). Eminent African American writers and scholars such as Barbara Christian, Mary Helen Washington, bell hooks, Audre Lorde, Gwendolyn Brooks, Toni Morrison and Alice Walker kept pointing out that racism became part of feminism and feminist scholarship. Walker especially begrudged feminists for not perceiving colored women as women, but as a completely different species, thus reserving for themselves the prerogative of womanhood. In her opinion, the reason for it was the desire of the white feminists to avoid assuming responsibility for the lives of colored women and their children so they denied them the rights they had (Walker 1983:374).

ISSN 2181-3187

Exclusiveness of feminism was particularly evident in the field of literary scholarship since white feminist critics in the 1970s and 1980s largely ignored the work of colored women or relegated it to the margins of literature. Alice Walker in her description of the circumstances that prompted her to create the womanist movement recalled how her colleagues Patricia Meyer Spacks and Phyllis Chesler rejected the inclusion of African American women writers in their survey of women writers' history. When Walker questioned such a stance, Spacks and Chesler tried to justify themselves by saying that they could not write about women whose experience was so different from theirs. That, however, did not stop them from writing extensively about eighteenth and nineteenth century British women writers whose experience was also presumably quite different from that of Spacks and Chesler who are American scholars living in the twentieth century. Physil Chesler also stated that Third World women have a special psychology which scholars have to master in order to be able to write about their work (Walker 1983:372). While this example shows that the existence of racial and cultural differences was ignored, when at the end of the twentieth century the growing body of ethnic writers made it no longer possible, feminists placed a lot of emphasis on racial differences stating that a special knowledge and expertise were necessary to enable analysis of the work of ethnic and minority women writers thus effectively marginalizing them again. Mridula Nath Chakraborty is one of the scholars who posits that as soon as white feminists realized that they could no longer insist on unified subjectivity or singular identity of women because this position was contested by colored women, they started claiming that feminism was dead just like literary scholars proclaimed the death of the author precisely at the time when multicultural authors started dominating the literary scene (Chakraborty 2007:102). Womanism reflected the decision of colored women to clearly state their objections to such an exclusive position of white feminists and to create a paradigm which would incorporate values important to them. Not only did womanism distance itself from feminism, it also presented itself as stronger and more original thus applying the feminist strategy of distancing in order to underscore the restrictiveness of their paradigm. Womanists

ISSN 2181-3187

wanted to decenter white feminists and challenge the ‘normality’ of their perspective (Bryson 2003:228).

As an alternative to dominant patriarchal and 309 feminist models, womanism served as an example of different modes of behavior and thinking, and retrieved the submerged history which led to the transformation and redefinition of existing norms and to the broadening of traditional views. According to Valerie Bryson, black women’s analysis of the interlocking and interdependent nature of oppression has constituted a paradigm shift in feminist understanding: “Placing African American women and other excluded groups in the center of analysis opens up possibilities for a both/and conceptual stance, one in which all groups possess varying amounts of power and privilege in one historically created system” (Bryson 2003:229). While womanism does not claim that black women have discovered the “truth”, their insight into the multi-faceted and interlocking nature of class, race and gender can enable awareness of other systems of oppression such as age, physical ability and sexual orientation (Bryson 2003:230). Womanism thus grew from an answer to the exclusionary practices of feminism into a larger form of political activism and became a tool for colored women with which they could not only challenge policies which marginalized them, but more importantly, provide the framework for the empowerment of colored women and women from ethnic minorities all over the world. In order to build a womanist paradigm which rests upon notions of inclusion and support among women, womanism insisted on the selfsufficiency and self-confidence of women since they had to deal with racism and denigration on a daily basis, and emphasized the need for a strong community of women who would help each other and provide the support needed to resist oppression and patriarchal dominance and transform traditional systems into new ones in which they would have more possibilities to express themselves. In order to provide women with the positive values which would sustain them, Walker found inspiration in the matrilinear culture of African American foremothers which is largely based on the tradition of building networks among women. Many African American scholars and writers supported such solidarity among women. Solidarity enables

ISSN 2181-3187

different groups of women to support each other without insisting that their situation is identical; it also enables women to form alliances with oppressed groups of men. Womanism strived to challenge all power structures which inhibit human growth and development and it largely contributed to the discussions about dynamics of power not just within feminist and womanist circles but also on a more global scale. In her works, Walker painstakingly demonstrates that women become supporters of patriarchy when they subscribe to power games whose aim is to win dominance through the subjugation of others which can take many forms such as racism, sexism and classism. The answer obviously lies in steering away from dominating behavior and accepting a broader platform of interaction among women. That is why womanism placed to the forefront the commonality of female experience and introduced nonexclusive womanist alternatives to enhance social equality. Precisely because it provided a broader framework than feminism, many prominent female scholars and writers such as Buchi Ememcheta, Mariana Bâ, Miriam Tlali identified themselves as womanists rather than feminists and used womanism as a paradigm in their analysis of the texts of women from ethnic minorities or economically undeveloped countries.

Women from Africa and the African diaspora have particularly embraced the idea of a network of women who support each other, especially mothers, since mothers are most vulnerable in the early stages of their children's development and need additional sustenance in African countries which often struggle with poverty, diseases and political turmoil. The womanist concept of universality also underscores as its utmost goal the wellbeing of the whole community or as Walker puts it: survival and wholeness of entire people and love for the Folk (Walker 1983:xii). These tenets gain special value in societies torn by ethnic divisions and civil wars in Africa. Mehta maintains that [t]he communal mother, who occupies a privileged place in West African societies, exemplifies Alice Walker's definition of a womanist who is committed to the integrity, survival and wholeness of entire peoples due to her sense of self and her love for her culture. Several African feminists like Filomena Steady and Chikwenye Ogunyemi are self-identified womanists who have demonstrated how the

ISSN 2181-3187

philosophy and practice of womanism have enabled them to propose a new model of femininity for African women that is independent of patriarchal and western definitions of the feminine. Situating itself at the grassroots level, womanism posits the impracticality and inviability of feminist utopias, by seeking total commitment, as the woman factor is an integral part of the human factor. (Mehta 2000:396).

Present Perspectives on Womanism

While during the 1970s and 1980s the focus of womanism was predominantly on political activism and the struggle against racism, sexism and classism, during the late 1990s and in the first decade of 21st century, womanism changed under the influence of the fragmentation of feminism but most significantly under the influence of multicultural feminism. Multicultural feminism shares many of the tenets of womanism such as insistence on the analysis of the influence of the social categories of race, ethnicity, sex and class on the lives of women and the decentralization of feminism. Multicultural feminists criticized womanism for its exclusionistic stance in relation to white feminists which influenced Walker to change her original standpoint and to allow for the possibility of including all women, colored or white within the span of womanism, including men who respect women and their rights. One of the reasons for this change of opinion was the fact that under the constant criticism of colored women, some of the white feminists changed their stance and recognized the need to incorporate different voices and discourses into feminism and to avoid divisions along the lines of race and class. It also became clear to Walker and other womanist scholars that womanism is in danger of becoming similar to feminism if it continues its policy of exclusion. As Bryson observes: “Any claim that black women have a superior ‘standpoint’ upon the world is highly suspect” (Bryson 2003:231). Heidi Mirza also expresses reservations about the notion that there is a fixed identity possessed by all black women since she thinks it is a “naïve, essentialist universal notion of homogenous black womanhood” (Mirza 2004:5).

ISSN 2181-3187

She states that depending on the context, black women may be aware of themselves as black, female or black women. This means that black women should explore “this fluidity by facilitating the construction and articulation of more positive black female identities” and use their view from the margins to challenge “dominant ways of seeing the world” (Bryson 2003:232). Womanists heeded such criticism and worked to diversify womanism which resulted in some significant changes of the movement during the 1990s. The focus of womanism most importantly shifted to the exploration of the spiritual and religious aspects of womanism. Walker developed the spiritual side of womanism in her novels The Color Purple, The Temple of My Familiar and Possessing the Secret of Joy in which she examines the ways dominant Judeo Christian religion subjugates women by imposing on them strict norms and modes of behavior which objectify women and assign only two possible roles for them: pure Virgin mother or sullied Mary Magdalene. She goes back to the beginnings of civilizations on the African and Latin American continents and explores the ways matriarchal societies were suppressed by patriarchal and pantheistic religions and worship of Mother Goddess was supplanted by Christianity and Islam. She offers a more integrative vision of religion resting upon the premise of equality of all beings and celebration of both male and female aesthetics.

As Montelaro states: “Womanism allows women to weave together their maternal identities and histories in order to revise their oppressive circumstances and to rewrite more acceptable scripts for themselves” (Montelaro 1996:71). This broadening of the scope of womanism corresponds to other women’s movements within and without feminism which also combined political activism, spirituality (with particular emphasis on female manifestations of divine power) and ecology in the 1990s. Most notably, in its more recent forms, womanism has integrated aspects of eco-feminism in its dedication to wholeness, ecology and preservation of natural resources. Since eco-feminism is based upon an assumption that all forms of life are sacred and interconnected, it opposes patriarchal attitudes, which led to the exploitation of the earth’s resources without concern for long-term consequences. Many eco-feminists see

ISSN 2181-3187

a link between the way society treats animals and the natural environment and the way it treats women. A parallel can also be drawn between womanism and spiritual eco-feminism in their 314 concerns for the preservation of Earth, respect for all beings and the spiritual component of people's lives. The branch of womanism concerned with spirituality developed into womanist theology which gained in significance during the first decade of the 21st century.

Nnaemeika observes that the concept of womanism has had a profound influence on the formulation of theories and analytical frameworks in women/gender studies, religious studies, African American studies, and literary studies. Because of the interweaving of womanism and spirituality in Walker's project, many African American female theologians have incorporated womanist perspectives in their work. African American womanist theologians question the subordination of women and assume a leadership role in reconstructing knowledge about women. Prominent black womanist theologians and scholars of religion such as Cheryl Townsend Gilkes, Katie Geneva Cannon, Delores S. Williams, Emilie Maureen Townes, and Marcia Y. Riggs – bring womanist perspectives to bear on their church, canon formation, social equality, race, gender, class, and social justice. The impact of womanism goes beyond the United States and many women scholars and literary critics have embraced it as an analytical tool.

Thus, womanism continues to reinvent itself and functions as an operational paradigm which carefully monitors processes of creation and definition of the roles of women play in their communities so that previous mistakes can be avoided and essential balance maintained. Womanism is still dedicated to the struggle against oppression and fragmentation and against any kind of behavior whose goal is to denigrate a community or an individual based on the difference in race, culture or class. It can therefore be asserted that womanism evolved from a policy to a philosophy of life. Walker voices this philosophy in her call to all women to create a platform based

ISSN 2181-3187

on the communality of female experience which would allow them to communicate better with one other.

References:

1. Allan, Tuzyline Jita. 1995. Womanist and Feminist Aesthetics: A Comparative Review. Athens: Ohio University Press.
2. Andersen, M. L. 2003. Thinking about Women Sociological Perspectives on Sex and Gender. Boston: Pearson Education Inc.
3. Baym, N. 1991. 'The Madwoman and Her Languages: Why I Don't Do Feminist Literary Theory' in R. Warhol and D. Price Herndl (eds.). Feminisms. An Anthology of Literary Theory and Criticism. New Brunswick: Rutgers University Press, pp.81-101. Bryson, V. 2003. Feminist Political Theory. New York: Palgrave, Macmillan.
4. Chakraborty, M. N. 2007. 'Wa(i)ving It All Away, Producing Subject and Knowledge in Feminisms of Colours' in G. Stacy, G. Howie and R. Munford (eds.). Third Wave Feminism A Critical Exploration. Palgrave Macmillan, New York, pp.101-114.
5. Davis, A. 1990. Women, Culture and Politics. New York: Vintage. Hull G., Bell Scout P., B. Smith (eds.). 1982. All the Women Are White, All the Black Are Men, But Some of Us Are Brave. New York: The Feminist Press.
6. Showalter, E. 1991. 'A Criticism of Our Own Autonomy and Assimilation in African American and Feminist Literary Theory' in R. Warhol and D. Price Herndl (eds.). Feminisms. An Anthology of Literary Theory and Criticism. New Brunswick: Rutgers University Press, pp. 347-369.
7. Walker, A. 1983. In Search of Our Mothers' Gardens. Womanist Prose. New York: Harcourt Brace Jovanovic.
8. Walters, M. 2005. Feminism. A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

ISSN 2181-3187

EKOLOGIK JIHATDAN TOZA AVTOBUSLAR: KELAJAK TRANSPORTI

Ergashev Nurillo Xusanboy o'g'li
Andijon mashinasozlik instituti bakalavr talabasi
Tel:+998942331070
@email: ergashevnurullo01@gmail.com
Radjabov Muhammadjon Ilhom o'g'li
Andijon Mashinasozlik Instituti bakalavr talabasi
Tel:+998931412411
@email: miradjabov777@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada ekologik jihatdan toza avtobuslarning atrof-muhitga ta'siri, ularning ahamiyati va kelajakdagi transport sohasidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Bugungi kunda global miqyosda havoning ifloslanishini pasaytirish va tabiatni himoya qilish uchun ekologik toza transport vositalariga talab ortib bormoqda. Elektr, gibrid va vodorodli avtobuslar kabi texnologiyalar, bu yo'nalishdagi eng istiqbolli yechimlar sifatida ko'rilmoqda.

Kalit so'zlar: Ekologiya, atrof muhit, avtobuslar, havo, muammolar, yechimlar.

Bugungi kunda avtotransport vositalari jamiyat uchun katta rol oynaydi. So'nggi yillarda aholiga avtotransport xizmati korsatishni yaxshilash, jamoat transporti yonalishlari tarmogini kengaytirish va harakat tarkibini zamonaviy, ekologik toza avtobuslar bilan yangilash boyicha keng kolamli ishlar amalga oshirilishi yuzasidan Ozbekiston respublikasi prezidentining 16.02.2023-yil PQ-59-sonli qaroriga muvofiq Jamoat transporti tizimini isloh qilish chora tadbirlari togrisidagi qarori qabul qilindi.Jamoat transporti tizimining yaxshilanishi nafaqat shahar infratuzilmasini optimallashtirishga, balki ekologik jihatdan toza va tejamkor transport tizimini yaratishga ham yordam beradi. Shu bilan birga, jamoat transportining ko'proq

ISSN 2181-3187

rivojlanishi, aholining avtomobilga bo‘lgan ehtiyojini kamaytirishga, shaharlar orasidagi tirbandlikni pasaytirishga xizmat qiladi.

Hozirgi kunda dunyo miqyosida ekologik barqarorlikni ta’minlash maqsadida transport tizimlarini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Avtobuslar, shuningdek, shaharlar va qishloqlardagi odamlar uchun muhim transport vositalaridan biri hisoblanadi. Ammo ularning atmosferaga chiqaradigan chiqindilari, ayniqsa, benzin yoki dizel yoqilg’isi bilan ishlaydigan avtobuslar atrof-muhitga salbiy ta’sir ko’rsatadi. Bu muammo, ayniqsa, yirik shaharlarda havoning ifloslanishiga va global isish muammolarining kuchayishiga olib kelmoqda. Shu bois, ekologik jihatdan toza avtobuslar kelajak transporti sifatida keng rivojlanmoqda.

Mamlakatimizda ham bu masalada bir qancha ishlar olib borilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi “Toshkent shahar jamoat transporti tizimini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi.Toshkentga Xitoydan olib kelingan 223 ta yangi avtobus va elektrobuslar aynan havodagi zaharli tashlamalarni kamaytirishga xizmat qiladi. Negaki mazkur jamoat transporti vositalari ekologik jihatdan xavfsiz hisoblanadi.Yangi transport vositalari bugundan poytaxt ko‘chalarida 1000 dan ortiq yo‘nalishda harakatlanmoqda. Natijada atmosfera havosiga chiqariladigan zaharli gazlar miqdori bir yilda o‘rtacha 1,2 ming tonnaga kamayishiga erishiladi. Davlatimiz rahbarining joriy yil 16 fevraldagi «Jamoat transporti tizimini isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qaroriga asosan Toshkent shahri jamoat transporti uchun 200 dona 18 metrli va 500 dona 12 metrli tabiiy gazda ishlaydigan avtobuslar hamda 300 dona 12 metrli elektrobuslar xarid qilish belgilangan. Qaror ijrosini ta’minlash maqsadida Transport vazirligi mutasaddilari boshchiligidagi ishchi guruh Xitoyda avtobuslar ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalarga borgan va avtobuslarning texnik holati, imkoniyatini o‘rgangan. Natijada “Yutong Bus” kompaniyasi bilan shartnoma imzolangan. Kelishuvga muvofiq, kompaniya buyurtmalarni ishlab chiqarishni boshlagan. 2025 yilga qadar Toshkent shahrida jamoat transportini qulay va ekologik toza

ISSN 2181-3187

harakatlanuvchi jamoat transporti bilan ta’minlash, ularning atrof-muhitga salbiy ta’sirini 35 foizga kamaytirish ko‘zda tutilgan.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi loyihasida mamlakat jamoat transportini “elektrobus va elektromobillar” bilan yangilash taklif etilgan. Shuningdek, jamoat transportini ekologik toza yoqilg‘iga o‘tkazish nazarda tutilgan.2030-yilga borib O‘zbekistonda butun yer usti jamoat transporti parkini elektrobus va elektromobillar bilan yangilash taklif qilinmoqda.prezident tomonidan tasdiqlangan Toshkent shahrini 2030-yilgacha rivojlantirish rejasida elektrobuslarning jamoat transportidagi ulushini hozirgi 17 foizdan 50 foizga oshirish vazifasi belgilangan.

Muammolar: Dizel va benzin bilan ishlaydigan avtobuslar atmosferaga zararli gazlar, masalan, karbon dioksid (CO_2), azot oksidlari (NOx), va boshqalar chiqaradi. Bu gazlar iqlim o’zgarishiga, havoning ifloslanishiga va salomatlikka zararli ta’sir ko’rsatadi. Ifloslanish, ayniqsa, shaharlar va aholisi zich joylashgan hududlar uchun jiddiy muammo bo’ladi.

Shovqin ifloslanishi: An’anaviy avtobuslar shovqin chiqaradi, bu esa shaharlar va jamoat joylarida yashovchi aholi uchun qo’shimcha stress va salomatlik muammolarini keltirib chiqaradi. Shovqin ifloslanishi yurak-qon tomir kasalliklari, stress va uyqusizlikka olib kelishi mumkin.Shu bilan birga, ekologik toza avtobuslar va yangi texnologiyalar bu muammolarni kamaytirish imkoniyatini yaratadi. Elektr, gibrid, siqilgan tabiiy gaz yoki gidrojenli avtobuslar kabi transport vositalari atmosferaga chiqariladigan zararli gazlarni kamaytirish, shovqin ifloslanishini pasaytirish va tabiiy resurslarni samarali ishlatish orqali ekologik muammolarni engishga yordam beradi.

Ekologik jihatdan toza avtobus yaratishda bir qator muammolar mavjud. Quyida asosiy muammolar va ularning

mumkin bo‘lgan yechimlari keltirilgan:

1. Batareya texnologiyasi va zaryadlash infratuzilmasi. Elektr avtobuslarning batareyalari qimmat va og‘ir bo‘lib, uzoq muddatli zaryad talab qiladi. Zaryadlash stansiyalarining yetarli emasligi avtobuslar samaradorligini kamaytiradi.

ISSN 2181-3187

2. Ishlab chiqarish va ekspluatatsiya narxi. Elektromobillarni ishlab chiqarish odatiy dizel avtobuslarga qaraganda qimmatroq. Narx yuqori bo‘lgani uchun har bir shahar yoki kompaniya bunday avtobuslarni sotib olishga tayyor emas.

3. Resurslar va ekologik ta’sir. Elektr batareyalari uchun kerakli materiallar (litiy, kobalt) qazib olish jarayoni ekologiyaga zarar yetkazadi. Batareyalar chiqindisini qayta ishlash muammosi hali to‘liq hal qilinmagan.

4. Iqlim sharoiti va harakat diapazoni. Sovuq ob-havo sharoitida elektr avtobuslarning batareyasi tezroq quvvat yo‘qotishi mumkin. Uzoq masofalarga harakatlanish qiyin bo‘lishi mumkin.

Yechimlar:

1. Yaxshiroq batareya texnologiyalarini joriy qilish. Tez zaryad oladigan va uzoq umr ko‘radigan yangi avlod batareyalarini ishlab chiqish. Quyosh panellari va regenerativ tormozlash texnologiyalaridan foydalanish.

2. Davlat subsidiyalari va xususiy sarmoyalarni jalb qilish. Elektr avtobuslarni arzonroq qilish uchun davlat tomonidan subsidiyalar va soliq imtiyozlari berilishi. Xususiy kompaniyalar bilan hamkorlikda infratuzilmani rivojlantirish.

3. Alternativ energiya manbalaridan foydalanish. Batareyalarga qo‘shimcha sifatida vodorod yoqilg‘ili avtobuslarni joriy qilish. Shaharlar bo‘ylab ekologik toza zaryadlash stansiyalarini qurish.

4. Batareyalarni qayta ishlash va ekologik zararini kamaytirish Batareyalar uchun samarali qayta ishlash tizimini yaratish. Litiy va kobaltga alternativ materiallardan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganish.

5. Iqlimga mos dizayn ishlab chiqish. Sovuq ob-havo sharoitida samaradorlikni oshirish uchun isitish tizimlarini optimallashtirish.Qishki sharoitlarga moslashgan energiya tejovchi texnologiyalarni qo‘llash.

Shunday qilib, ekologik toza avtobuslar yaratish muammolarini hal qilish uchun innovatsion texnologiyalar, davlat qo‘llab-quvvatlashi va samarali infratuzilma muhim ahamiyat kasb etadi.

ISSN 2181-3187

O‘zbekiston sharoitida ekologik toza avtobuslarni joriy etish bo‘yicha ilgari taqdim etilgan yechimlarning taxminiy tannarxlari quyidagicha:

1. Yaxshiroq batareya texnologiyalarini joriy qilish

Tez zaryad oladigan va uzoq umr ko‘radigan yangi avlod batareyalarini ishlab chiqish: Bunday batareyalarni ishlab chiqarish uchun yuqori texnologiyali uskunalar va malakali mutaxassislar talab etiladi. Taxminiy xarajatlar bir avtobus uchun 50 000 dan 100 000 AQSh dollarigacha bo‘lishi mumkin.

Quyosh panellari va regenerativ tormozlash texnologiyalaridan foydalanish: Quyosh panellari o‘rnatish va regenerativ tormozlash tizimini integratsiya qilish har bir avtobus uchun qo‘shimcha 20 000 dan 40 000 AQSh dollarigacha xarajatni talab etadi.

2. Davlat subsidiyalari va xususiy sarmoyalarni jalb qilish

Elektr avtobuslarni arzonroq qilish uchun davlat tomonidan subsidiyalar va soliq imtiyozlari berilishi: Davlat tomonidan har bir avtobus uchun 30 000 dan 50 000 AQSh dollarigacha subsidiya ajratilishi mumkin. Bu avtobuslarning yakuniy narxini pasaytirishga yordam beradi.

Xususiy kompaniyalar bilan hamkorlikda infratuzilmani rivojlantirish: Zaryadlash stansiyalarini qurish va texnik xizmat ko‘rsatish markazlarini tashkil etish uchun har bir stansiya uchun 100 000 dan 500 000 AQSh dollarigacha sarmoya talab etiladi.

3. Alternativ energiya manbalaridan foydalanish

Batareyalarga qo‘shimcha sifatida vodorod yoqilg‘ili avtobuslarni joriy qilish: Vodorod yoqilg‘ili avtobuslarning narxi har bir dona uchun 200 000 dan 300 000 AQSh dollarigacha bo‘lishi mumkin. Shuningdek, vodorod ishlab chiqarish va taqsimlash infratuzilmasini yaratish ham katta sarmoyani talab etadi.

Shaharlar bo‘ylab ekologik toza zaryadlash stansiyalarini qurish: Har bir zaryadlash stansiyasini qurish uchun 50 000 dan 150 000 AQSh dollarigacha mablag‘ kerak bo‘ladi. Bu xarajatlar stansiyaning quvvati va joylashuviga bog‘liq.

4. Batareyalarni qayta ishlash va ekologik zararini kamaytirish.

ISSN 2181-3187

Batareyalar uchun samarali qayta ishlash tizimini yaratish: Batareyalarni qayta ishlash zavodini qurish va jihozlash uchun 1 milliondan 5 million AQSh dollarigacha sarmoya talab etiladi.Litiy va kobaltga alternativ materiallardan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganish: Tadqiqot va rivojlantirish ishlari uchun yillik 500 000 dan 2 million AQSh dollarigacha mablag‘ ajratilishi mumkin.

5. Iqlimga mos dizayn ishlab chiqish.

Sovuq ob-havo sharoitida samaradorlikni oshirish uchun isitish tizimlarini optimallashtirish: Har bir avtobus uchun qo‘shimcha 10 000 dan 20 000 AQSh dollarigacha xarajat talab etiladi.

Qishki sharoitlarga moslashgan energiya tejovchi texnologiyalarni qo‘llash: Bu texnologiyalarni joriy etish har bir avtobus uchun 15 000 dan 30 000 AQSh dollarigacha qo‘shimcha xarajatni talab qilishi mumkin.

E’tibor bering, bu raqamlar taxminiy bo‘lib, aniq xarajatlar loyiha hajmi, texnologiya darajasi va mahalliy sharoitlarga qarab o‘zgarishi mumkin.

Xulosa

Ekologik toza avtobuslarning joriy etilishi transport sohasidagi barqarorlikni ta’minlashda muhim qadamdir. Shuningdek, bu avtobuslarning yuqori energiya samaradorligi va kamroq chiqindilar ishlab chiqarishi, iqtisodiy jihatdan ham foydali bo’lishi mumkin. Kelajakda bunday texnologiyalarning kengayishi nafaqat shaharlarni toza va yashash uchun qulay qilish, balki global ekologik muammolarga qarshi kurashda muhim yutuqlarga erishish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

https://eco.gov.uz/yz/site/news?id=3189

https://www.gazeta.uz/oz/2023/08/03/public-transport/

https://uza.uz/oz/posts/aholini-ekologik-toza-avtobuslar-bilan-taminlash-boyicha-keng-kolamli-ishlar-amalga-oshirilmoqda_459686

Electric Buses: Clean Transportation for Healthier Neighborhoods and Cleaner Air

ISSN 2181-3187

https://environmentamerica.org/resources/electric-buses-clean-transportation-for-healthier-neighborhoods-and-cleaner-air/

Electric School Buses are the Best Choice to Reduce Emissions

https://electricschoolbusinitiative.org/evidence-clear-electric-school-buses-are-best-choice-reduce-emissions

Design and Evaluation of Electric Bus Systems for Metropolitan Cities

https://arxiv.org/abs/2010.15606

ISSN 2181-3187

KICHIK VA O‘RTA BIZNES SUBYEKTLARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH TIZIMINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI

Muhammadjonov Ja'far Jamshid o'g'li
Toshkent Kimyo xalqaro universtiteti
70411302-Master of Business Administration yo'nalishi
magistratura talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik va o‘rta biznes subyektlarida inson resurslarini boshqarish (IRB) tizimini samarali joriy etishning zamonaviy yo‘nalishlari va amaliy muammolari tahlil qilinadi. Xususan, zamonaviy raqamli vositalar, xodimlar tanlovida kompetensiya yondashuvi, motivatsion tizimlar va inson kapitaliga sarmoya kiritish kabi tendensiyalar yoritiladi. Shu bilan birga, kichik korxonalar duch kelayotgan muammolar — cheklangan moliyaviy resurslar, HR bo‘yicha mutaxassislar yetishmasligi, mehnat qonunchiligi bilan bog‘liq masalalar ham ko‘rib chiqilgan. Maqola yakunida sohaga oid amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: inson resurslarini boshqarish, kichik biznes, o‘rta biznes, HR strategiyasi.

KIRISH

Bugungi kunda inson resurslari tashkilot faoliyatining eng muhim strategik omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlari raqobatbardosh bo‘lishi uchun xodimlarning salohiyatidan to‘g‘ri va samarali foydalanish zarurati ortib bormoqda. Biroq, ushbu sektorda inson resurslarini boshqarish tizimini joriy etish va tizimli yo‘lga qo‘yish hali ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

Kichik biznes ko‘pincha moslashuvchanlik, innovatsionlik va mehnat bozoriga tez moslashish bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, bu subyektlarda HR bo‘yicha maxsus bo‘linma yoki mutaxassislar yo‘qligi, moliyaviy imkoniyatlarning

ISSN 2181-3187

cheklanganligi, zamonaviy boshqaruv yondashuvlariga ega bo‘lmaslik kabi omillar ushbu sohada IRB tizimini joriy etishni murakkablashtiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Zamonaviy HR yondashuvlari inson kapitaliga sarmoya sifatida qaraydi. Ayniqsa, kichik biznesda quyidagi yo‘nalishlar dolzarb sanaladi:

Kompetensiya asosida tanlov va baholash – xodimlarning bilim, ko‘nikma va qadriyatlariga asoslangan yondashuv;

Motivatsiyaning moslashuvchan modeli – moddiy va nomoddiy rag‘batlar uyg‘unligi;

Raqamli HR vositalari – onlayn vakansiyalar, elektron rezyume, mobil ilovalar orqali ishga olish va monitoring;

Korxona madaniyatiga mos xodim tanlash – jamoada ishlay oladigan, tashabbuskor va moslashuvchan kadrlarni jalb qilish;

Trening va qayta tayyorlash tizimlari – kichik korxonalarning o‘zida malaka oshirishga yo‘naltirilgan ichki o‘quv jarayonlari.

Ushbu tendensiyalar kichik biznesda barqaror rivojlanish uchun muhim omil sifatida qaraladi.

Quyidagi asosiy to‘siqlar IRB tizimini keng joriy etishga to‘sqinlik qilmoqda:

Moliya va resurslar yetishmasligi – HR bo‘limi tuzish, treninglar o‘tkazish uchun mablag‘ yetarli emas;

Malakali mutaxassislar tanqisligi – HR sohasi bo‘yicha yetarli bilimga ega kadrlar yetishmaydi;

Tizimlashtirilmagan yondashuv – xodimlarni boshqarish ko‘pincha tajriba asosida olib boriladi;

Normativ-huquqiy hujjatlardan xabardorlik pastligi – bandlik, mehnat shartnomalari va qonunchilikda yo‘l qo‘yilayotgan xatolar;

Yuqori xodim aylanishi – kichik tashkilotlar malakali kadrlarda uzoq vaqt ushlanib tura olmaydi.

ISSN 2181-3187

Bu muammolarni hal etishda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, biznes-maktablar, konsalting xizmatlari va tajriba almashish tarmoqlari muhim ahamiyat kasb etadi.

KOB subyektlarida inson resurslarini samarali boshqarish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Kichik korxonalar uchun soddalashtirilgan HR modul va platformalarini ishlab chiqish;

HR-menejerlar tayyorlash bo‘yicha maqsadli qisqa muddatli kurslar va onlayn treninglar tashkil etish;

Raqamli texnologiyalardan foydalangan holda masofaviy kadrlar boshqaruvini yo‘lga qo‘yish;

Ish beruvchi–xodim o‘rtasidagi ochiq va halol muloqotni rag‘batlantiruvchi yondashuvlar joriy etish;

Mahalliy sharoitga mos, soddalashtirilgan kadrlar siyosati va hujjat yuritish tizimi ishlab chiqish.

An’anaviy yondashuvga ko‘ra, inson resurslarini boshqarish faqatgina xodimni ishga qabul qilish, mehnat shartnomasi tuzish yoki mehnat intizomini nazorat qilish bilan cheklanadi. Ammo zamonaviy yondashuvda HR jarayonlari korxonaning umumiy strategik maqsadlariga xizmat qilishi kerak.

KOB subyektlari uchun strategik HR quyidagilardan iborat:

Kadrlar orqali biznes maqsadlariga erishish: Har bir xodimning yutuqlari korxona strategiyasiga bog‘lanadi.

Kompetensiyalar xaritasi: Xodimlarda mavjud va zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalar tahlil qilinadi.

Karyera rivojlanishi: Kichik biznes ichida xodim uchun motivatsion o‘sish yo‘nalishlari belgilanadi.

Ish faoliyatini baholash tizimi: Natijadorlik mezonlari asosida baholash va mukofotlash yo‘lga qo‘yiladi.

ISSN 2181-3187

Bu kabi strategik yondashuv KOBlar uchun ham mehnat unumdorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi global biznesda barqarorlik (sustainability) tamoyili nafaqat ekologik, balki ijtimoiy va kadrlar siyosatida ham asosiy o‘ringa chiqmoqda. Kichik biznes doirasida bu tamoyil quyidagicha namoyon bo‘ladi:

Sog‘lom ish muhitini yaratish: Xodimlarning ruhiy va jismoniy salomatligini e’tiborga olish.

Kadrlarni o‘qitish va qayta tayyorlash: Doimiy rivojlanishga yo‘naltirilgan o‘quv strategiyalari.

Kadrlar oqimini kamaytirish: Xodimlarning doimiyligi orqali tajriba va ishonchni mustahkamlash.

Jamoaviy madaniyatni rivojlantirish: Do‘stona muhit, ochiq muloqot va o‘zaro hurmatni qo‘llab-quvvatlash.

Kichik korxonalarda xodimlar soni kam bo‘lgani uchun har bir inson resursi strategik resursga aylanadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Kichik va o‘rta biznesda inson resurslarini boshqarish tizimini joriy etish — bu faqatgina texnik jarayon emas, balki korxonaning raqobatbardoshligini ta’minlovchi muhim strategik omildir. Raqamli texnologiyalar, zamonaviy boshqaruv madaniyati va inson omiliga asoslangan yondashuvlar kichik biznesni keyingi rivojlanish bosqichiga olib chiqadi. Shu bois, kichik biznes subyektlari HR tizimini yirik korxonalar tajribasidan moslab joriy etishlari zarur.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Jo‘rayev, N. (2022). Inson resurslarini boshqarish asoslari. – Toshkent: Ilm Ziyo.
2. Tursunov, S. (2021). Kichik biznesni tashkil etish va boshqarish. – Samarqand: Ma’rifat.
3. Sattorova, M. (2020). Mehnat bozori va kadrlar boshqaruvi. – Toshkent: Innovatsiya.

ISSN 2181-3187

4. Abdurahmonov, A. (2019). HR menejment: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iqtisodiyot.

ISSN 2181-3187

AKADEMIK LITSEY MATEMATIKA KURSIDA IRRATSIONAL TENGLAMALAR VA TENGSIZLIKLARNI O‘QITISH METODIKASI.

Xudoyberdiyev Jahongir Orifovich

Shahrisabz “Temurbeklar maktabi” harbiy akademik litseyi matematika fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola bugungi kunda o‘quvchi va abituriyentlarni qiynab kelayotgan irratsional tenglamalar va tengsizliklarni o‘qitish usullari haqida bo‘lib, ularga doir misollar ishlab ko‘rsatilgan va mustaqil ishlash uchun misollar berilgan.

Kalit so‘zlar: Irratsional, chet ildiz, tengsizliklarni oraliqlar usuli, ildiz, modul, belgilash, darajaga oshirish, aniqlanish soha.

Irratsional tenglamalar . Agar $A(x)=B(x)$ tenglamadagi $A(x)$ yoki $B(x)$ ifodalardan hyech bo’lmasa biri irratsional bo’lsa, unga *irratsional tenglama* deyiladi. Ularni yechishda teng kuchli almashtirishlardan foydalanamiz.

Teorema: Agar n soni musbat va toi bo’lsa, u holda $A(x)=B(x)$ va $A^n(x)=B^n(x)$ tenglamalar teng kuchli bo’ladi. Agar n soni musbat va juft bo’lsa, $A^n(x)=B^n(x)$ tenglamaning ildizi $A(x)=B(x)$ va $A(x)=-B(x)$ tenglamalardan hyech bo’lmasa birini ianoatlantiradi.

Isbot: α soni $A(x)=B(x)$ tenglamaning ildizi, ya’ni $A(\alpha)=B(\alpha)$ bo’lsin. U holda $A^n(\alpha)=B^n(\alpha)$, ya’ni α soni $A^n(x)=B^n(x)$ tenglamaning ham ildizi. Aksincha, α soni $A^n(x)=B^n(x)$ ning ildizi, ya’ni $A^n(\alpha)=B^n(\alpha)$ bo’lsa, toi n larda $A(\alpha)=B(\alpha)$ bo’ladi, ya’ni $A(x)=B(x) \Leftrightarrow A^n(x)=B^n(x)$. Juft n larda $A^n(\alpha)=B^n(\alpha)$ tenglik yo $A(\alpha)=B(\alpha)$ bo’lganda, $A(\alpha)=-B(\alpha)$ da o’rinli va shunga ko’ra α soni $A(x)=B(x)$ va $A(x)=-B(x)$ tenglamalardan hyech bo’lmasa birining ildizi bo’ladi.

ISSN 2181-3187

Bularga iaraganda A(x)=B(x) irratsional tenglamaning ikkala iismi juft darajaga ko'tarilganda *chet ildizlar*, ya'ni A(x)=-B(x) tenglamaning ildizlari paydo bo'lishi mumkin. Juft darajaga ko'targanda chet ildizlarning paydo bo'lishi mavjudlik sohasining o'zgarishidan ham bo'lishi mumkin. Ularni aniilash uchun topilgan ildizlarni berilgan tenglamaga io'yib tekshirish, shuningdek, teng kuchlilik shartlariga rioya iilinganligini tekshirish kerak. Chunonchi, A(x), B(x) ifodalar ratsional ifoda va $\sqrt[2k]{A(x)} \geq 0$, $k \in N$, bo'lganda iuyidagi o'rinli bo'ladi:

$$\sqrt[2k]{A(x)} = B(x) \quad \Leftrightarrow \quad \begin{cases} A(x) = B^{2k}(x), \\ B(x) \geq 0. \end{cases}$$

1-misol. $\sqrt{x^2+3x+1} = x-2$ tenglamani yechamiz.

Yechish. Tenglama ushbu sistemaga teng kuchli:

$$\begin{cases} x^2+3x+1 = (x-2)^2, \\ x-2 \geq 0. \end{cases}$$

$x^2+3x+1=(x-2)^2$ tenglama yagona $x=3/7$ ildizga ega. Lekin u $x-2 \geq 0$ tengsizligini ianoatlantirmaydi.Tenglama yechimga ega emas.

2-misol. $\sqrt{-3x^2+3x-2} = \sqrt{-2x-10}$ tenglamani yechamiz.

Yechish. Tenglama ushbu sistemaga teng kuchli:

$$-3x^2+3x-2=-2x-10, \quad -2x-10 \geq 0.$$

$-3x^2+3x-2=-2x-10$ tenglamaning ildizlari -1 va $2\frac{2}{3}$. Lekin bu iiymatlarda $-2x-10 \geq 0$ tengsizligi bajarilmaydi. Demak, berilgan tenglama ildizga ega emas.

3-misol. $x^2-3x-11+\sqrt{x^2-3x-9}=0$ tenglamani yechamiz.

ISSN 2181-3187

Yechish. $u=\sqrt{x^2-3x-9}$ almashtirish tenglamani $y^2-2+y=0$ ko'rinishga keltiradi. Uning ildizlari $y_1=-2$, $y_2=1$ sonlari bo'lgani uchun, eski o'zgaruvchiga iaytish natijasida yechimga ega bo'lmagan $\sqrt{x^2-3x-9}=-2$ tenglamaga, hamda $x_1=-2$ va $x_2=5$ ildizlarga ega bo'lgan $\sqrt{x^2-3x-9}=1$ tenglamaga ega bo'lamiz. Demak, berilgan tenglama $x_1=-2$ va $x_2=5$ ildizlarga ega.

4-misol. $\sqrt{x^2-8x+16}+\sqrt{x^2-4x+4}=2$ tenglamani yechamiz.

Yechish. $\sqrt{x^2-8x+16}=|x-4|$ va $\sqrt{x^2-4x+4}=|x-2|$ bo'lgani uchun berilgan tenglama $|x-4|+|x-2|=2$ ko'rinishga keladi. Modul qatnashgan bu tenglama barcha $x\in[2;\ 4]$ lardagina to'Iri tenglikka aylanadi.

Mustakil ishlar.

Tenglamalarni mantiiy mulohazalar yuritib yeching:

1. $\sqrt{x+2}+\sqrt{2x-1}=-3.$ 2. $4+\sqrt{2y-3}=1.$

3. $6-\sqrt{x+\sqrt{2}}=7.$ 4. $\sqrt{10+\sqrt{x-\sqrt{3}}}=3.$

5. $\sqrt{x-3}+\sqrt{2-x}=5.$ 6. $\sqrt{x-4}+\sqrt{4-x}=1.$

7. $\sqrt{x-4}+\sqrt{4-x}=-1.$ 8. $\sqrt{x+4}+\sqrt{-x-5}=0.$

Tenglamalarni yangi o'zgaruvchi kiritib yeching:

1. $x^2-4x+6=\sqrt{2x^2-8x+12}$. 2. $2x^2+3x-5\sqrt{x^2+3x+9}+3=0.$

3. $x^2+\sqrt{x^2+2x+8}=12-2x.$ 4. $2x^2+\sqrt{2x^2-4x+12}=4x+8.$

5. $3x^2+15x+2\sqrt{x^2+5x+1}=2.$ 6. $\sqrt[3]{x}+2\sqrt[3]{x^2}=3.$

7. $\sqrt[3]{x^2}-\sqrt[3]{x}-6=0.$ 8. $\frac{4}{\sqrt[3]{x}+2}+\frac{\sqrt[3]{x}+3}{5}=2.$

ISSN 2181-3187

9. $\frac{8}{\sqrt{10-2x}} - \sqrt{10-2x} = 2.$ 10. $\sqrt{2-x} + \frac{4}{\sqrt{2-x}+3} = 2.$

11. $\sqrt{\frac{3-x}{2+x}} + 3\sqrt{\frac{2+x}{3-x}} = 4.$ 12. $\sqrt{\frac{2x+1}{x-1}} - 2\sqrt{\frac{x-1}{2x+1}} = 1.$

Irratsional tengsizliklar. a va b sonlari nomanfiy bo'lgandagina $a<b$ dan $a^n<b^n$ kelib chiiadi (va aksincha $a^n<b^n \Rightarrow a<b$). Shunga ko'ra A(x), V(x) irratsional ifodali tengsizliklarni yechishda ularning ishoralari e'tiborga olinishi kerak. Umuman,

$$\sqrt[2k]{A(x)} < B(x) \Leftrightarrow \begin{cases} A(x) \geq 0, \\ B(x) > 0, \\ A(x) < B^{2k}(x) \end{cases} \qquad (1)$$

bo'ladi. Sistemadagi birinchi tengsizlik ildiz ostidagi ifodaning nomanfiyligini, ikkinchisining musbatligini ifodalaydi, uchinchisi $a \geq 0$, $b \geq 0$ da $a<b$ va $a^{2k} < b^{2k}$ tengsizliklar bir vaitda bajarilishidan kelib chiiadi.

$\sqrt[2k]{A(x)} > B(x)$ tengsizligi $B(x)\geq 0$, $A(x)>B^{2k}(x)$ bo'lganda yoki

A(x) $\geq$ 0, B(x) $<$ 0 bo'lganda o'rinli. Shunga ko'ra

$$\begin{cases} B(x) \geq 0, \\ A(x) > B^{2k}(x) \end{cases} \quad \text{va} \quad \begin{cases} A(x) \geq 0, \\ B(x) < 0. \end{cases} \qquad (3)$$

tengsizliklar sistemalarini yechish va ularning yechimlarini birlashtirish kerak.

1-misol. $\sqrt{x^2+6x-16} > x-1$ tengsizligini yechamiz.

Ye ch i sh. Tengsizlikdan ushbu tengsizliklar sistemalari hosil bo'ladi:

$$\begin{cases} x-1 \geq 0, \\ x^2+6x-16 > x^2-2x+1 \end{cases} \quad \text{va} \quad \begin{cases} x^2+6x-16 \geq 0, \\ x-1 < 0. \end{cases}$$

ISSN 2181-3187

Birinchi sistemaning yechimi $\left(2\frac{1}{8};+\infty\right)$ to'plamdan, ikkinchi sistemaniki (-∞; -8) to'plamdan iborat. Javob: $(-\infty;-8)\cup\left(2\frac{1}{8};+\infty\right)$

Agar irratsional tengsizlik $\sqrt{A(x)}+\sqrt{B(x)}<C(x)$ (4) ko'rinishda berilgan bo'lsa, $A(x)\ge 0$, $B(x)\ge 0$ va $\sqrt{B(x)}<C(x)$ (yoki $\sqrt{A(x)}<C(x)$) shartlar bajarilganda berilgan tengsizlik $A(x)<(C(x)-\sqrt{B(x)})^2$ (yoki $B(x)<\left(C(x)-\sqrt{A(x)}\right)^2$) tengsizligiga teng kuchli bo'lib, yuiorida iaralgan turlardan biriga keladi.

2-misol. $\sqrt{x-1}+\sqrt{x+4}<5$ tengsizligini yechamiz.

Ye ch i sh. $\begin{cases} x-1\ge 0, \\ x+4\ge 0, \\ \sqrt{x-1}<5, \\ x+4<\left(5-\sqrt{x-1}\right)^2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} x\ge 1, \\ x\ge -4, \\ x<26, \\ x<5 \end{cases} \Rightarrow 1\le x\le 5$. Yechim: $1\le x\le 5$.

Tengsizliklarni yeching:

1. $\sqrt{x+7}<x$.
2. $\sqrt{x^2+4x+4}<x+6$.
3. $\sqrt{2x^2-3x-5}<x-1$.
4. $\sqrt{x+78}<x+6$.
5. $\sqrt{(x+2)(x-5)}<8-x$.
6. $1-\sqrt{13+3x^2}>2x$.
7. $\sqrt{x^2+x-12}<x$.
8. $\sqrt{2x+4}>x+3$.
9. $\sqrt{x^2+x-2}>x$.
10. $\sqrt{9-24x+16x^2}>8$.
11. $\sqrt{(x+4)(x+3)}>6-x$.
12. $\sqrt{x^2-5x-24}>x+2$.
13. $\sqrt{x^2-4x}>x-4$.
14. $\sqrt{x^2-x-6}\le x+5$.
15. $\sqrt{x^2-5x+6}\le x+1$.
16. $\sqrt{x^2-7x+12}\ge 1-x$.

ISSN 2181-3187

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Normetov “Trigonometriya”. Toshkent 2005-yil.

2. A. U. Abduhamidov va boshqalar Algebra va matematik analiz asoslari II qism. Toshkent 2005-yil.

3. A. Meliqulov, P. Qurbonov, P. Ismoilov Matematika II qism KXK uchun o’quv qo’llanma 2004 yil.Algebra 9-sinf Sh. Alimov, O. Xolmuhamedov.

4. A.Abduhamidov, H.Nasimov va boshqalar “Algebra va matematik analiz asoslari”-II qism, Toshkent, “O’qituvchi” 2005 yil.

ISSN 2181-3187

KHIVA: HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE AND ITS PLACE IN MODERN TOURISM

Ruzibayeva Gulbakhor Kamol kizi

Graduate student of Tashkent State University of Economics

E-mail:ruzibayevagulaci@gmail.com

Abstract: This thesis explores how Khiva's historical, cultural heritage has turned it into a lively tourist destination also the city masterfully combines its old-world charm with modern appeal to offer an unforgettable experience for all who visit its ancient walls.

Keywords: cultural heritage, sustainable tourism, economic benefits, tourism development, historic significance.

Annotatsiya: Ushbu tezis Xivaning tarixiy va madaniy merosi uni qanday qilib jonli sayyohlik maskaniga aylantirganini hamda shahar o'zining qadimiy devorlarini ziyorat qilganlar uchun unutilmas taassurot qoldirish maqsadida o'zining eski dunyo jozibasini zamonaviy joziba bilan ustalik bilan uyg'unlashtirganini o'rganadi..

Kalit so‘zlar: madaniy meros, barqaror turizm, iqtisodiy foyda, turizmni rivojlantirish, tarixiy ahamiyat.

Аннотация: В этой диссертации рассматривается, как историческое и культурное наследие Хивы превратило ее в оживленное туристическое направление. Город мастерски сочетает в себе очарование старого мира с современной привлекательностью, предлагая незабываемые впечатления всем, кто посещает его древние стены.

ISSN 2181-3187

Ключевые слова: культурное наследие, устойчивый туризм, экономические выгоды, развитие туризма, историческое значение.

An amazing cultural heritage can be offered by Khiva's rich history and unique architecture. The city presents beautiful buildings including Persian and Islamic styles with Central Asian designs. Many visitors who want to explore the city's strong cultural roots can be attracted by these impressive structures. There are places including the Ichan-Kala fortress and Djuma Mosque, considered real highlights of Khiva. As an example of this mix of styles The Pakhlavan Mahmud Mausoleum plays a great role. Detailed designs and impressive craftsmanship of buildings are being admired by visitors for years. The conservation work in Khiva is totally inspiring. Mostly teams and officials focus on saving landmarks. The sites like the Ichan-Kala fortress and Islam Khoja Minaret are important to history and attract lots of tourists. The Ichan-Kala fortress holds UNESCO World Heritage status as a living museum also known as open-air museum. The deep history of the city get explored by visitors. The Islam Khoja Minaret - a towering landmark in Khiva - is a symbol of the city's Islamic culture and a must-see for tourists. Khiva's cultural heritage preservation attracts tourists and enhances local tourism in the country. The economy can be boosted by this while keeping the city's culture alive for future generations. Discovering Islamic architecture in Khiva highlights the importance of protecting this historic area. Restoring these treasures safeguards Khiva's history and nurtures a culturally rich future filled with tourism opportunities.

Tourism is key to Khiva's economy thanks to its rich history and culture. Tourists flock to experience its heritage. Local authorities and groups strive to maintain this balance by overseeing new construction projects that safeguard Khiva's architectural beauty. Eco-friendly practices come first in accommodations and tours to reduce environmental harm. Visitors participate in programs about sustainability and cultural awareness. Support from UNESCO and international groups enhances tourism and preservation in Khiva activities. As stated by UNESCO, "Sustainable tourism in Khiva aims to preserve the city's rich heritage

ISSN 2181-3187

while ensuring its sustainable development and offering responsible travel experiences." By using sustainable tourism methods in Khiva the city's historic and cultural heritage can be preserved. This way tourism thrives and everyone benefits - both visitors and locals. It sets the stage for a successful future in Khiva's tourism sector. As sustainable tourism grows in Khiva, the area's tourism faces unique opportunities and challenges. Khiva should balance preserving its heritage with promoting growth. Supporting the community and the environment is crucial. This helps build a strong tourism industry. Such an approach respects Khiva's culture while boosting the economy and enhancing life for locals.

The city of Khiva, located in Uzbekistan, is a prime location for tourism development due to its rich cultural heritage and historic significance. In 2019 Khiva saw a huge amount of tourists visit the area and brought in significant money for the local economy. Also, its position on the ancient Silk Road makes it a unique attraction for promoting travel. However, sustainable tourism development in Khiva requires balancing economic, social, and environmental factors to ensure that tourism does not compromise the city's cultural heritage and historical significance. The World Tourism Organization stresses that communities must be involved in sustainable tourism. Involving local communities in tourism plans meets their needs and shares the benefits of tourism fairly. Responsible tourism respects local traditions and supports lasting economic growth. Successful examples from around the world show sustainable tourism is both possible and essential for long-term gains. Focusing on these methods in Khiva will protect cultural heritage and boost the local economy now and in the future. Careful planning is vital as are involving locals and staying dedicated to sustainability in making a better path for tourism here.

Khiva's rich history and culture make it a top tourist destination. Its famous architecture and role in Silk Road trade add to its charm. The city's Islamic buildings and art traditions reflect its deep cultural roots. Museums and sustainable tourism offer visitors plenty to explore. Blending past and present tourism invites guests to discover Khiva's treasures and helps preserve them

ISSN 2181-3187

for the future. This way we keep Khiva's timeless charm a source of inspiration and learning for everyone interested in human history and culture.

References

1. **UNESCO World Heritage Centre.** *Itchan Kala.* UNESCO. https://whc.unesco.org/en/list/543

2. https://uzbek-travel.com/about-uzbekistan/news/more-than-82-million-foreigners-have-visited-uzbekistan-during-2019/

3. World Tourism Organization. *Guidelines for Community-based Tourism.* UNWTO.https://www.unwto.org/project/guidelines-community-based-tourism

ISSN 2181-3187

THE SILK ROAD AND UZBEKISTAN: UNCOVERING THE TOURIST POTENTIAL OF A HISTORICAL TRADE ROUTE

Ruzibayeva Gulbakhor Kamol kizi

Graduate student of Tashkent State University of Economics

E-mail:ruzibayevagulaci@gmail.com

Abstract: Uzbekistan captivates with its history as a major stop on the Silk Road. Uzbekistan highlights its heritage through stunning architecture and lively traditions. In this article we will find out why this country plays a crucial role in reviving the Silk Road's cultural and economic significance.

Keywords: cultural heritage, tourism potential, cultural exchange, economic growth, foreign investment

The Silk Road was a vibrant trade network linking the East and West. It increased economic growth and cultural exchange in Uzbekistan. The region became an important stop. This is visible in the country’s rich architecture and art. Historic structures and artifacts still remain. Registan Square in Samarkand is a World Heritage site that features Timurid architecture from the Silk Road. Uzbek food and crafts reflect its rich history with travelers and traders.

Samarkand, Bukhara and Khiva are key cities on Uzbekistan's Silk Road. Samarkand holds a rich history and vibrant culture. It's known as a cultural hotspot of the Silk Road. Visitors can explore Registan Square and admire the detailed Bibi-Khanym Mosque. These landmarks show the city's importance in trade and religion during the Silk Road era. Bukhara is called the "Dome of Islam" and is considered to be essential to visit. It has more than 140 architectural sites like the famous Kalyan Minaret and Ismail Samani Mausoleum. These structures showcase a mix of Islamic and Central Asian styles. The city's rich history as a hub for learning and culture is still clear today. It draws many visitors for cultural and educational experiences. Khiva is

ISSN 2181-3187

an open-air museum with over 50 historic sites. The Djuma Mosque and Allakuli Khan Madrasah display stunning buildings and vibrant culture. Visitors can dive into Khiva's lively history. The Uzbek government keeps it well-preserved. Uzbekistan's key Silk Road cities offer thrilling cultural and educational tourism experiences. They draw local and international visitors alike. These cities hold historic importance and show how Silk Road trade influenced Uzbekistan's economy. Their special appeal and rich history draw people worldwide.

China proposed the Belt and Road Initiative (BRI) in 2013 to revive the historic Silk Road trade route. This opens up great opportunities for Uzbekistan's economy. Being a crucial part of this ancient network gives Uzbekistan a chance for economic growth and more jobs. The World Bank suggests that the BRI could help lift 32 million people out of moderate poverty and sees Uzbekistan as a major beneficiary. The Uzbek government is actively involved in the initiative. As a result of their efforts foreign investment has risen and transportation infrastructure is growing. For example, they have introduced the new Angren-Pap railway line. Reviving the trade route helps Uzbekistan modernize its economy and attracts tourists who are interested in their rich culture and Silk Road history. Some people may argue that the Belt and Road Initiative may result in debt sustainability issues for participating countries, including Uzbekistan. Uzbekistan aims to create a strong and lasting partnership with China to avoid possible downsides. Furthermore, the expected economic benefits of the BRI, the preservation and promotion of Silk Road historical sites outweigh the potential downsides. This approach sets the stage for a thriving and welcoming Uzbekistan for tourists. In short, the revival of the Silk Road trade that facilitated by China's Belt and Road Initiative holds huge potential for Uzbekistan's economy. Uzbekistan can seize this chance to improve its transport system. Attracting cultural tourists will boost the economy and help maintain historical and cultural heritage.

To better understand the tourism trends in Uzbekistan, the following table summarizes the key statistics for foreign tourist arrivals in the first two months of 2025, along with comparisons to previous years. It also

ISSN 2181-3187

highlights the top source countries for tourism and provides insight into the country's efforts to enhance international tourism standards.

Table 1

Statistic	Value
Foreign tourist arrivals in Uzbekistan (Jan-Feb 2025)	1.33 million
Year-on-year increase (Jan-Feb 2025 vs. Jan-Feb 2024)	37% increase (361,200 more visitors)
Year-on-year increase (Jan-Feb 2025 vs. Jan-Feb 2023)	52.8% rise
Top source country: Kyrgyzstan	422,500 visitors
Second source country: Tajikistan	401,300 visitors
Third source country: Kazakhstan	Over 199,000 visitors
Fourth source country: Russia	90,600 visitors
Fifth source country: Afghanistan	81,800 visitors
Sixth source country: Turkmenistan	48,800 visitors
Non-CIS countries (Top)	Türkiye - 22,500 visitors
Chinese tourists to Uzbekistan	14,000 visitors
Indian tourists to Uzbekistan	10,300 visitors
South Korean tourists to Uzbekistan	5,290 visitors

The Silk Road had a big impact on Uzbekistan's history and culture. This connection offers a valuable chance for tourism. It's important to explore the route's past and its influence on Uzbekistan's heritage. Travelers can visit ancient sites and see diverse architecture. There's also potential for major economic benefits. Uzbekistan is a vivid echo of the Silk Road's legacy. It invites visitors to explore its rich history and

ISSN 2181-3187

lively arts. Embracing this historic path allows Uzbekistan to shine as a top tourist destination that brings together people and cultures.

References

1. https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/7b901f03-d114-54de-a13b-6012a28f7934/content

2. Global Times. (2021, August). *Uzbekistan's Angren–Pop railway line strengthens Belt and Road ties*. Global Times. https://www.globaltimes.cn/page/202108/1231926.shtml

3. https://daryo.uz/en/2025/03/27/uzbekistan-sees-133mn-foreign-tourists-in-2m25-up-37-yy

ISSN 2181-3187

RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANAYOTGAN SHAROITDA TA'LIM TURIZMI: JAHON TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDAGI ISTIQBOLLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot Universiteti

Ilmiy rahbar: i.f.d.,prof.

Abduvohidov Abdumalik Maxkamovich

Otaboyeva Go'zal Beymamat qizi

Annotatsiya: Ta'lim turizmi raqamli iqtisodiyotda inson kapitalini rivojlantirish va xalqaro hamkorlikning asosiy omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqolada ta'lim turizmi bilim almashishni qanday amalga oshirishi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi ko'rib chiqiladi. Maqolada, shuningdek, siyosat harakatlar va infratuzilmadagi yangilanishlarni ko'rib chiqish orqali O'zbekistonning ta'lim turizmini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Ta'lim turizmi, raqamli iqtisodiyot, bilim almashinuvi, jahon ilg'or tajribalari, raqamli transformatsiya.

KIRISH

Tez rivojlanayotgan raqamli asrda ta'lim turizmi o'rganish va sayohat landshaftlarini qayta shakllantiradigan dinamik kuch sifatida paydo bo'ldi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, global ta'lim turizmi bozori taxminan 200 milliard dollarni tashkil qiladi. Raqamli iqtisodiyot taqdim etayotgan imkoniyatlardan foydalanish orqali O'zbekiston o'zining boy madaniy merosidan foydalanishi va barqaror rivojlanish va madaniyatlararo tushunishga hissa qo'shgan holda ta'lim turizmini rivojlantirishi mumkin. Raqamli

ISSN 2181-3187

dunyo ta’lim turizmini tubdan o‘zgartirdi. Bu o‘sish va yangi g’oyalar uchun eshiklarni ochdi. UNWTO ma’lumotlariga ko‘ra, 2030 yilga borib ta’lim turizmida qatnashuvchilar soni 500 millionga yetishi mumkin. O‘zbekistonning boy madaniyati va tarixi, asosiy joylashuvi va zamonaviy transporti uni bu sohada yetakchilikka kuchli da’vogarga aylantiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Altbach va Knight ilmiy ishlarida ta’lim turizmining akademik harakatchanlik va bilim almashinuvi jarayonidagi o‘rnini tahlil qilgan[1]. Ularning fikricha, xalqaro ta’lim aloqalarining kengayishi dunyo miqyosida ta’lim sifatining oshishiga xizmat qiladi. Ritchie o‘z tadqiqotida ta’lim turizmining tarkibiy qismlarini aniqlagan bo‘lib, bu sohaga chet elda ta’lim dasturlari, xalqaro konferensiyalar va akademik almashinuvlar kirishini ta’kidlagan. Xudoyberganov o‘z ishlarida O‘zbekistonda ta’lim turizmini rivojlantirishdagi asosiy to‘siqlarni, jumladan, infratuzilma yetishmovchiligi, raqamlashtirish jarayonidagi muammolar va tartibga solish cheklovlarini tahlil qilgan. Xalqaro tajribani o’rganish va raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini baholash orqali ushbu sohaning istiqbollari yanada aniqroq yoritildi.

Ushbu tadqiqot rivojlanayotgan raqamli iqtisodiyot kontekstida ta’lim turizmini tahlil qilish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

– Ma’lumotlar yig‘ish: Ta’lim turizmi va raqamli transformatsiya bo‘yicha akademik maqolalar, hukumat hisobotlari, ma’lumotlar to‘plami va sanoat hisobotlari tahlili.

– Qiyosiy tahlil: Ilg‘or jahon amaliyotlarini o‘rganish va O‘zbekistonning joriy siyosati va tashabbuslari bilan parallelliklarni o‘rganish.

[1] Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education, 11*(3-4), 290-305.

ISSN 2181-3187

– SWOT tahlili: O‘zbekiston ta’lim turizmi sektorining kuchli, zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash.

NATIJALAR

O‘zbekistonda ta’lim turizmini rivojlantirish uchun quyidagi texnologik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

–**Sun’iy intellekt asosida ta’lim dasturlarini moslashtirish** – xorijiy talabalar uchun moslashtirilgan kurslar yaratish.

–**Katta ma’lumotlar tahlili orqali strategik rejalashtirish** – talabalar oqimini taxminiy hisoblash va marketing strategiyalarini shakllantirish.

–**Blokcheyn va raqamli sertifikatlashtirish tizimlari** – xalqaro e’tirof etiladigan diplom va sertifikatlarni ishlab chiqish.

Jahon banki hisobotlariga ko‘ra, hukumat tomonidan amalga oshirilgan sarmoya va viza yengilliklari O‘zbekistonda xorijiy talabalar sonining ortishiga xizmat qilmoqda[2]. Biroq, Xudoyberganov tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, infratuzilma cheklovlari, raqamli transformatsiyadagi sustlik va tartibga solish to’siqlari hali ham dolzarb muammolardan biridir[3].

1-jadval

SWOT tahlili	**Tavsif**
Kuchli tomonlar (Strengths)	Boy madaniy va tarixiy meros Ta’lim tizimidagi islohotlar va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash O‘zbekistonning strategik geografik joylashuvi

[2] Jahon banki. (2022). *Higher education reforms and foreign student attraction in Uzbekistan*. World Bank Group.
[3] Xudoyberganov, I. (2022). O‘zbekistonda ta’lim turizmini rivojlantirishdagi muammolar: Infratuzilma, raqamli transformatsiya va tartibga solish to‘siqlari. *Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnali, 15*(2), 45-60.

ISSN 2181-3187

SWOT tahlili	Tavsif
Zaif tomonlar (Weaknesses)	Oliy ta’limning xalqaro miqyosda tan olinishi cheklanganligi Universitet infratuzilmasi va talabalar turar joylarining yetishmovchiligi Raqamli ta’lim resurslarining rivojlanmaganligi
Imkoniyatlar (Opportunities)	Raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali onlayn ta’lim dasturlarini kengaytirish Xalqaro universitetlar va tadqiqot markazlari bilan hamkorlikni kuchaytirish O‘zbekistonni Markaziy Osiyodagi ta’lim markaziga aylantirish
Tahdidlar (Threats)	Global raqobatning kuchayishi Raqamli infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi Xalqaro talabalar uchun muhitning to‘liq shakllanmaganligi

Strategik tavsiyalar va istiqbollar: O‘zbekiston universitetlari xalqaro talabalarga moslashuvchan ta’lim imkoniyatlarini taqdim etishi lozim. O‘zbekistonning ta’lim salohiyatini xorijiy auditoriyaga targ‘ib qilish uchun innovatsion marketing yondashuvlaridan foydalanish zarur. Dunyodagi yetakchi universitetlar bilan qo‘shma dasturlar va ilmiy tadqiqot loyihalarini yo‘lga qo‘yish lozim. Universitet shaharchalari, zamonaviy talabalar turar joylari va xalqaro talabalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish kerak.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim turizmi dunyo miqyosida raqamli iqtisodiyot sharoitida sezilarli darajada rivojlanib, o‘zgaruvchan global tendensiyalarga moslashmoqda. O‘zbekiston ham bu jarayonda faol ishtirok etayotgan

ISSN 2181-3187

bo‘lib, xalqaro tajriba va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali o‘z ta’lim turizmi sektorini rivojlantirishga intilmoqda. Dunyo miqyosida ta’lim turizmi virtual va gibrid shakllarga ko‘chmoqda. Gretzel tomonidan o‘rganilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, virtual o‘quv safarlari va onlayn almashinuv dasturlari xalqaro ta’lim oluvchilarga yanada qulay imkoniyatlar yaratmoqda[4]. O‘zbekistonda bu modelni rivojlantirish uchun oliy ta’lim muassasalarining raqamli platformalardan faol foydalanishini kengaytirish lozim. Buning uchun onlayn kurslar va gibrid ta’lim dasturlarini xalqaro talabalar uchun jozibador shaklda ishlab chiqish zarur. Ritchie ta’lim turizmining tarkibiy qismlarini tahlil qilib, chet elda ta’lim dasturlari va akademik hamkorlikning ahamiyatini ko‘rsatgan[5]. O‘zbekiston xalqaro almashinuv dasturlarini kengaytirish va nufuzli universitetlar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali xorijiy talabalar oqimini oshirishi mumkin.

Jahon Iqtisodiy Forumining 2019-yilgi hisobotida ta’kidlanganidek, ta’lim turizmi ish o‘rinlarini yaratish iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishi va madaniy almashinuvni rivojlantirishi mumkin[6]. Yana bir asosiy strategiya – raqamli marketing va ijtimoiy media kampaniyalari orqali O‘zbekistonning noyob madaniy va tarixiy obidalarini global auditoriyaga targ‘ib qilishdir. Bu O‘zbekistonda ta’lim turizmi bo‘yicha xabardorlik va qiziqishni oshirishi mumkin, buni rekord darajadagi sayyohlarni jalb etgan “Yaponiyaga tashrif buyuring” aksiyasi muvaffaqiyati ko‘rsatmoqda[7]. O‘zbekiston ko‘proq odamlar bilan bog‘lanish va madaniy merosi va tarixini yoritib berish uchun raqamli platformalardan foydalanishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, raqamli asrda ta’lim turizmi global taraqqiyot va O‘zbekiston uchun ulkan imkoniyatlarni taqdim etadi. Ta’lim turizmining raqamli

[4] Gretzel, U. (2020). The impact of digital technologies on educational tourism: Virtual learning experiences and online exchange programs. *Journal of Educational Technology & Society, 23*(2), 23-37.
[5] Ritchie, B. W. (2003). The competitive destination: A sustainable tourism perspective. *CABI Publishing*.
[6] World Economic Forum. (2019). *The future of travel and tourism: Trends and opportunities*. WEF Report.
[7] Yaponiya Milliy Turizm Tashkiloti. (2021). *Japan tourism campaign "Visit Japan" 2019 success report*. Japan National Tourism Organization.

ISSN 2181-3187

yutuqlar bilan qanday o‘zgarganiga nazar tashlasak, texnologiya ushbu sohani global miqyosda qayta shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston bu tushunchalardan o‘zining raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish uchun foydalanishi mumkin. Shunga qaramay, muammolar mavjud va O‘zbekiston uchun raqamli ta’lim turizmining foydalari va to‘siqlari haqida yaxshilab o‘ylab ko‘rish kerak. Raqamli ta’lim imkoniyatlarini targ‘ib qilish va qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan yaxshi rejalashtirilgan strategiya doimiy muvaffaqiyat uchun juda muhimdir. O‘zbekiston raqamli asrni bosib o‘tayotgan bir paytda, ta’lim, texnologiya va turizmning birlashuvi mamlakatga o‘zining ta’lim turizmi tashabbuslari orqali turli auditoriyani jalb etib, jahon miqyosida o‘zini namoyon qilish uchun transformativ imkoniyat yaratadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education, 11*(3-4), 290-305.
2. Gretzel, U. (2020). The impact of digital technologies on educational tourism: Virtual learning experiences and online exchange programs. *Journal of Educational Technology & Society, 23*(2), 23-37.
3. Jahon banki. (2022). *Higher education reforms and foreign student attraction in Uzbekistan*. World Bank Group.
4. Ritchie, B. W. (2003). The competitive destination: A sustainable tourism perspective. *CABI Publishing*.
5. World Economic Forum. (2019). *The future of travel and tourism: Trends and opportunities*. WEF Report.
6. Xudoyberganov, I. (2022). O ‘zbekistonda ta’lim turizmini rivojlantirishdagi muammolar: Infratuzilma, raqamli transformatsiya va tartibga solish to‘siqlari. *Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnali, 15*(2), 45-60.

ISSN 2181-3187

7. Yaponiya Milliy Turizm Tashkiloti. (2021). *Japan tourism campaign "Visit Japan" 2019 success report*. Japan National Tourism Organization.

ISSN 2181-3187

GAMIFICATION IN ESP: MAKING LEARNING ENGAGING AND EFFECTIVE

Akhmadullina Alina Ildarovna, Uzbek State World Languages University

Abstract

Gamification has emerged as a powerful tool in English for Specific Purposes (ESP) instruction, enhancing learner engagement, motivation, and language retention. This article explores the theoretical foundations of gamification in ESP, emphasizing its role in increasing student interaction and improving domain-specific language acquisition. A literature review highlights studies demonstrating the effectiveness of gamified learning in various ESP contexts, including business, medicine, law, and aviation. A case study of a gamified Business English course illustrates how role-playing, digital quizzes, leaderboards, and simulations contribute to significant improvements in students' communication skills and vocabulary retention. The findings suggest that integrating game-based elements into ESP instruction not only fosters active learning but also reduces language anxiety and enhances professional language proficiency. Practical recommendations for implementing gamification in ESP courses are provided, along with a discussion of challenges such as curriculum constraints and technological accessibility. The study concludes that gamification, when strategically designed, can transform ESP learning into a more engaging and effective experience.

Keywords: Gamification, English for Specific Purposes (ESP), Motivation, Vocabulary Acquisition, Role-Playing, Digital Learning

ISSN 2181-3187

English for Specific Purposes (ESP) focuses on equipping learners with language skills relevant to professional and academic contexts. However, ESP courses often present challenges such as low motivation, specialized vocabulary overload, and limited opportunities for active language use (Dudley-Evans & St John, 1998). One promising approach to overcoming these challenges is ‘‘gamification’’—the application of game design elements to non-game contexts, including education.

Gamification in ESP integrates competition, rewards, storytelling, and interactive challenges, transforming learning into a more engaging experience. Research suggests that gamification enhances student motivation, improves retention, and fosters deeper learning (Deterding et al., 2011). This paper explores the theoretical basis of gamification in ESP, reviews relevant literature, and discusses practical implementations.

Gamification has gained significant attention in second language acquisition (SLA) due to its ability to foster engagement and motivation (Hamari et al., 2014). Studies indicate that incorporating game mechanics’’—such as points, badges, and leaderboards—can ‘‘increase students' willingness to participate in language activities (Sailer et al., 2017). Moreover, the self-determination theory (Deci & Ryan, 1985) suggests that gamified elements support autonomy, competence, and relatedness, which are essential for effective learning.

In an ESP context, where learners often have specific professional goals, gamification helps create meaningful learning experiences by simulating real-world tasks. For example, Li and Liao (2022) found that role-playing games and problem-solving challenges in a Business English course improved students' confidence in professional communication.

ESP learners often struggle with complex terminology specific to their fields (Hyland, 2006). Gamification enhances repetitive exposure to specialized vocabulary in a fun and interactive manner. Research by Schmitt et al. (2019) shows that gamified

ISSN 2181-3187

vocabulary tasks lead to better long-term retention compared to traditional rote memorization. Similarly, Chen et al. (2021) highlight that digital language games, such as Kahoot! and Quizlet, improve recall rates in technical English courses.

Authenticity is a key component of ESP instruction (Flowerdew, 2013). Gamified learning allows students to practice real-world scenarios in a safe and controlled environment. For example:

- Medical ESP: Virtual patient simulations enable learners to practice clinical interactions in English (Peeters et al., 2020).

- Legal ESP: Mock trials and contract negotiation games enhance legal terminology comprehension (Breeze, 2015).

- Aviation ESP: Flight communication simulations help pilots and air traffic controllers improve clarity and accuracy (Kim & Elder, 2009).

Gamification enhances cognitive engagement and reduces anxiety in language learning (Landers, 2014). A study by Sánchez et al. (2020) found that students in gamified ESP courses reported lower stress levels and higher speaking confidence compared to those in traditional courses. Furthermore, instant feedback mechanisms in gamified tasks allow learners to correct mistakes immediately, reinforcing positive learning habits (Domínguez et al., 2013).

Gamification aligns with intrinsic motivation theories (Deci & Ryan, 1985), encouraging active participation. Research by Su and Cheng (2019) shows that students in gamified ESP classes engage more frequently and persist longer than those in non-gamified environments.

Gamification employs spaced repetition and contextual learning, which are proven to improve long-term memory retention (Nation, 2013). For instance, flashcard games and word-matching competitions in ESP courses have led to higher recall rates in specialized terminology (Schmitt et al., 2019).

ISSN 2181-3187

Gamification bridges the gap between classroom learning and real-world professional needs. In a study on ESP for engineering students, gamified tasks improved technical report writing skills by 35% over a semester (Tsai et al., 2021).

Gamification fosters collaboration and peer interaction, which are crucial in professional communication (Vygotsky, 1978). Studies by Wang et al. (2020) confirm that gamified group activities lead to better teamwork and problem-solving skills in ESP learners.

Gamification provides instant corrective feedback, which is essential for ESP learners who need precise language use in their fields (Domínguez et al., 2013).

Digital Learning Platforms

- Kahoot! and Quizizz: ESP-specific vocabulary and grammar quizzes

- Classcraft: Story-based role-playing for Business and Academic English

- Duolingo for Business: Personalized language learning paths for professionals

Role-Playing Games and Simulations

- Legal ESP: Mock trials and courtroom debates

- Medical ESP: Doctor-patient diagnosis role-plays

- Hospitality ESP: Virtual hotel customer service training

Gamified Writing Challenges

- ESP for Journalism: Headline-writing competitions

- ESP for Engineering: Technical report writing with point-based systems

Escape Rooms and Problem-Solving Games

- Business ESP: Solving contract disputes using legal English

ISSN 2181-3187

- Aviation ESP: Navigating emergency communication scenarios

Gamified ESP courses can use ‘levels’, where learners must complete tasks to ‘unlock’ advanced challenges, reinforcing gradual skill development (Su & Cheng, 2019).

- Balancing Fun and Learning: Gamification must support, not overshadow, learning objectives (Sailer et al., 2017).

- Time Constraints: ESP courses often have rigid curricula, limiting extensive gamification (Flowerdew, 2013).

- Technology Accessibility: Some students may have limited access to digital tools, requiring low-tech alternatives (Chen et al., 2021).

Gamification has revolutionized ESP instruction by enhancing motivation, increasing vocabulary retention, and fostering real-world communication skills. By integrating competition, storytelling, and interactive tasks, educators can transform specialized language learning into an engaging experience. While challenges exist, strategic gamification effectively prepares ESP learners for real-world professional communication.

References

1. Breeze, R. (2015). ‘Legal discourse in multilingual and multicultural contexts’. Multilingual Matters.
2. Chen, Y., Chang, C., & Chang, H. (2021). ‘Digital gamification in ESP vocabulary learning: A comparative study.’ ‘Language Learning & Technology, 25’(3), 45-63.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). ‘Intrinsic motivation and self-determination in human behavior’. Springer.
4. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). ‘Developments in English for Specific Purposes’. Cambridge University Press.

ISSN 2181-3187

5. Hamari, J., Koivisto, J., & Sarsa, H. (2014). 'Does gamification work? A literature review of empirical studies on gamification.' 'Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences', 3025-3034.

6. Su, C.-H., & Cheng, C.-H. (2019). 'A mobile gamification learning system for improving English skills.' 'Computers & Education, 137', 1-16.

7. Tsai, C., Wang, T., & Lin, H. (2021). 'The impact of gamification on ESP technical writing skills.' 'Journal of Technical Communication, 38'(2), 78-91.

ISSN 2181-3187

ЗНАЧИМОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ

Камалова Малика Низамовна
к.п.н., доцент, заведующий кафедрой «Узбекский и русский языки»
Ташкентский государственный экономический университет

Социокультурная компетенция представляет собой способность индивида эффективно взаимодействовать с представителями различных культур, включая глубокое понимание, принятие и уважение их традиций, норм и ценностей. Она включает в себя знание культурных характеристик, навыки межкультурного общения и адаптацию к различным социальным контекстам.

Роль социокультурной компетенции в процессе обучения языку заключается в её способности способствовать более полному и точному пониманию культурных особенностей, обычаев и традиций носителей языка. Это обеспечивает более глубокое погружение в языковую среду, стимулирует мотивацию к изучению и улучшает коммуникативные способности. Знание культурных аспектов позволяет предотвращать недопонимание и недоразумения в процессе межкультурного взаимодействия.

Социокультурная компетенция играет ключевую роль в процессе освоения иностранного языка, обеспечивая более глубокое понимание культурных норм, ценностей и традиций носителей языка. Она способствует адаптации к социокультурной среде, улучшению коммуникативных навыков и снижению риска межкультурного недопонимания.

Формирование социокультурной компетенции предполагает изучение культурных особенностей, включая обычаи, традиции, формы обращения и

ISSN 2181-3187

невербальные аспекты коммуникации. Например, в русском языке важны нормы гостеприимства, приветствия и формы вежливости, а в узбекском — уважительное отношение к старшим и семейные ценности.

Для развития социокультурной компетенции используются различные подходы: коммуникативный, социокультурный, когнитивный, интеракционистский, прагматический, критический и интегративный. Каждый из них акцентирует внимание на определённых аспектах социокультурной адаптации и может быть интегрирован в учебный процесс.

Развитие социокультурной компетенции способствует формированию культурной идентичности, сохранению культурного наследия и развитию межкультурного диалога. Студенты, изучающие русский язык, получают возможность глубже понять культурные особенности, что делает коммуникацию более эффективной и гармоничной.

Эффективное развитие социокультурной компетенции требует учёта контекста обучения и применения разнообразных методов, включая анализ литературы, просмотр фильмов, участие в культурных мероприятиях и взаимодействие с носителями языка. Это способствует комплексному освоению языка и формированию социокультурной компетентности.

Язык играет ключевую роль в формировании культурной идентичности, поскольку через него передаются традиции, ценности и мировоззрение. Он отражает особенности мышления народа, его историю и способствует сохранению культурного наследия.

Можно применять различные подходы для изучения культурных особенностей. Среди них: анализ литературных и медиатекстов; опросы студентов о восприятии культурных особенностей; наблюдение за коммуникативным поведением в различных ситуациях.

Также можно использовать метод сравнительного анализа для сопоставления культурных аспектов в разных языках и метод кейс-стади для изучения конкретных случаев.

ISSN 2181-3187

Например, можно сравнить формы вежливости. В русском языке принято обращаться на «вы», а в узбекском языке есть особые формы уважительного обращения, такие как «сиз». Также можно сравнить праздники: в России отмечают Новый год, а в Узбекистане — Навруз.

Можно сравнить невербальные жесты. В русском языке кивание головой означает согласие, а в узбекской культуре есть свои уникальные жесты, например, прикладывание руки к груди в знак уважения.

Также можно сравнить пословицы и поговорки, которые отражают мудрость народа. В русском языке есть поговорка «Без труда не вытащишь и рыбку из пруда», а в узбекском языке есть аналогичное по смыслу выражение.

В узбекском языке есть поговорка «Mehnat qilsang, rohat topasan», что можно перевести как «Трудись, и обретёшь радость». Она по смыслу близка к русской поговорке «Без труда не вытащишь и рыбку из пруда».

Таким образом изучение культурных особенностей требует комплексного подхода и внимательного анализа различных аспектов жизни общества. Сравнение форм вежливости, праздников, невербальных жестов и пословиц помогает глубже понять культурные различия и сходства между народами.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ислам Каримов. Национальная программа по подготовке кадров: влияние на развитие общества.- Т.: Университет, 1999. - 103 с.

2. Ислам Каримов. Мечта о совершенном поколении - Т.: Узбекистан, 1999. – 181 с.

3. Ислам Каримов. Гармонично развитое поколение - основа прогресса Узбекистана: Речь Президента Ислама Каримова на девятой сессии Олий Мажлиса Республики Узбекистан: Учитель Узбекистана. 1997. 3 сентября.

4. Постановление Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиёева "О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования" от 20 апреля 2017 года № ПП - 2909.

ISSN 2181-3187

5. Закон Республики Узбекистан. О государственном языке (в новой редакции): Принят Олий Мажлисом Республики Узбекистан 21 декабря 1995 г. // Правда Востока. - 1995. 22 декабря.

6. Акишина А.А., Коган О.Е. Учимся учить. 2-е изд., М.: Русский язык - Курсы. 2002.

7. Бабаходжаева М.Х. О функционировании лексических заимствований русского происхождения в речи узбеков.// Материалы 3-й межвузовской научно-исследовательской конференции. - М., 1992, часть 1, С. 5 .

8. Бабаходжаева М.Х. Семантика речевых формул узбекского приветствия в русской интерпретации // Материалы 3-й Межвузовской научно-исследовательской конференции. Часть 1. С. 5-6.

9. Бушуй А.М. Речевая деятельность в ракурсе текстопорождения. // Вестник казахского государственного национального университета им. Аль-Фараби. - Алмты: 2000. № 37. С. 62- 64.

10. Волков Г.Н., Баубекова Г.Д. Этнопедагогика. Изд. Фан АН Республики Узбекистан.- Т.: 2000. - 191с.

11. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учебное пособие.- 4-е изд. - М.: Флинта: Наука, 2001.

12. Кукушкин К.С. Современные педагогические технологии: Пособие для учителей. – Ростов на - Дону: Феникс, 2003.

13. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики: для вузов. – М., 1999.

14. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. – М. – Воронеж, 2001.

ISSN 2181-3187

MODDA TARKIBIDAGI BOG'LAR SONINI ANIQLASH

Boymirzayeva M.

Namangan Davlat Pedagogika instituti

Annotatsiya: maqolada kimyo fanini o'qitishdagi qiyinchiliklar, masalalar ishlash davomida duch kelinadigan ikkilanishlar va bularni bartaraf etish yo'llari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: sigma bog', pi bog', markaziy atom, bog'lar soni, kislota, o'rta tuz, asosli tuz, nordon tuz, kovalent, qutubli, qutubsiz, vodorod bog'lanish, metal bog'lanish, ion bog'lanish.

DETERMINATION OF THE NUMBER OF LINKS IN THE COMPOSITION OF THE SUBSTANCE

Boymirzayeva M.

Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: the article talks about the difficulties in teaching chemistry, the hesitations encountered during the work of problems and ways to overcome them.

Key words: sigma garden, pi garden, central atom, number of gardens, acid, Medium Salt, base salt, sour salt, covalent, quilt, quilt, hydrogen bond, metal bond, ion bond.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОЛИЧЕСТВА СВЯЗЕЙ В ВЕЩЕСТВЕ

Боймырзаева М.

Наманганский государственный педагогический институт

Аннотация: в статье рассказывается о трудностях в обучении химии, возникающих при работе с неуверенностью задачах и способах их преодоления.

ISSN 2181-3187

Ключевые слова: Сигма-связь, Пи-связь, центральный атом, число связей, кислота, средняя соль, основная соль, кислая соль, ковалентная, Полярная, неполярная, водородная связь, металлическая связь, ионная связь.

Kimyo – tabiatda sodir bo‘ladigan modda va hodisalarni o‘rganadigan fundamental fanlardan biri bo‘lib, uning asosiy tadqiqot yo‘nalishlaridan biri atomlar orasidagi bog‘lanishlar va ularning tuzilishini aniqlashdir. Moddalar tarkibidagi bog‘lar sonini aniqlash kimyoviy moddalarning fizik va kimyoviy xossalarini tushunish, ularning barqarorligi va reaksiyalarga kirishish qobiliyatini baholash uchun muhim hisoblanadi. Bog‘lar – bu atomlarni bir-biriga bog‘lab turuvchi kuchlardir. Ularning soni va turi moddaning barqarorligiga, reaksion faolligiga va umuman kimyoviy tabiatiga ta’sir ko‘rsatadi. Molekulalar ichida bog‘lar qanday shakllanganligi va qanday taqsimlanganligini o‘rganish turli kimyoviy hisob-kitoblar uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Bog‘lanish turlari

Moddalardagi bog‘lar kimyoviy tabiatiga qarab quyidagi turlarga bo‘linadi:

1. **Kovalent bog‘lanish** – elektron juftliklar orqali hosil bo‘ladigan bog‘lanish turi. Bu bog‘lanish sigma (σ) va pi (π) bog‘lariga ajraladi.
2. **Ion bog‘lanish** – metall va metalmaslar o‘rtasida elektron berish yoki olish yo‘li bilan hosil bo‘ladigan kuchli bog‘ turi.
3. **Metall bog‘lanish** – metall atomlari orasida elektronlarning erkin harakati natijasida hosil bo‘ladigan bog‘ turi.
4. **Vodorod bog‘lanish** – molekulalar orasidagi elektrostatik ta’sir orqali hosil bo‘luvchi nisbatan kuchsiz bog‘lanish.
5. **Koordinatsion (donor-akseptor) bog‘lanish** – elektron juftligi bitta atom tomonidan taqdim etiladigan bog‘ turi.

Bog‘lar sonini aniqlashning ahamiyati

Moddalarning bog‘lar sonini hisoblash, ayniqsa, anorganik kimyo va strukturaviy kimyo sohalarida muhim o‘rin tutadi. Bu usul quyidagilarni aniqlashga yordam beradi:

ISSN 2181-3187

- Moddalarning barqarorligi va reaktivligi
- Moddalarning energetik xususiyatlari
- Moddalarning fizik-kimyoviy xossalari
- Moddalarning hosil bo‘lish sharoitlari

Masalan, kislotalarda umumiy bog‘lar sonini aniqlash uchun kislorod sonini uning valentligiga ko‘paytirish, pi bog‘lar sonini esa kislorod sonidan vodorod sonini ayirish orqali hisoblash mumkin. Bundan tashqari, markaziy atomi ikki bo‘lgan moddalarda bog‘lar sonini aniqlashda qo‘shimcha tuzatish kiritiladi.

Mavzuning ta’limiy ahamiyati

Ushbu mavzuni o‘rganish kimyo fanida nazariy bilimlarni amaliy jihatdan mustahkamlashga yordam beradi. O‘quvchilarga va talabalarga moddalarning tuzilishini, ularning qanday bog‘lanishlarini tushuntirish uchun turli interfaol metodlardan foydalanish samarador hisoblanadi. Bunga quyidagi metodlarni misol qilish mumkin:

- **Kimyogar koptokcha usuli** – moddalar tuzilishini modellashtirish
- **Baliq skaleti metodi** – asosiy tushunchalarni vizual tasvirlash
- **Davra suhbati** – mavzuni muhokama qilish orqali chuqurroq tushunish

Mazkur mavzu bo‘yicha mustaqil tadqiqotlar, tajribalar va masalalar yechish orqali kimyo fani bo‘yicha nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyati ortadi. Shu bois, moddalardagi bog‘lar sonini aniqlash usullarini o‘rganish o‘quvchilar va talabalar uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni shakllantiradi.

OKSIDLAR UCHUN: Oksidlarda umumiy bog’ sonini undagi kislorod soniga qarab aniqlashimiz mumkin. $N_{(o)}$*2=u.b kislorod sonini ikkiga ko’paytirish orqali aniqlanadi.

π bog’ soni esa agar oksid (E_XO_Y) X qiymati birga teng bo’lsa pi bog’lar soni Y ga teng bo’ladi, ya’ni kislorod soniga teng bo’ladi. Agar X birga teng bo’lmasa pi bog’lar soni Y-1 ga teng bo’ladi, ya’ni kislorod sonidan 1 ni ayirganimizga teng.

ISSN 2181-3187

σ bog' soni esa agar oksid (E_XO_Y) X qiymati birga teng bo'lsa sigma bog'lar soni Y ga teng bo'ladi, ya'ni kislorod soniga teng bo'ladi. Agar X birga teng bo'lmasa sigma bog'lar soni Y+1 ga teng bo'ladi, ya'ni kislorod soniga 1 ni qo'shganimizga teng.

ASOSLAR UCHUN: Asoslarda umumiy bog' sonini undagi gidroksid guruh sonini ikkiga ko'paytirish orqali aniqlanadi.

π bog' mavjud emas shu sababli barcha bog'lar **σ bog'** hisoblanadi.

KISLOTALAR UCHUN: Kislotalarda umumiy bog' soni kislorod sonini uning valetligiga ko'paytirish orqali aniqlanadi.

π bog' soni esa kislorod sonidan vodorod sonini ayrish orqali topamiz.

σ bog' sonini topish uchun umumiy bog'dan πbog'ni ayramiz. **M:H_2SO_4** sulfat kislota tarkibida kislorod soni 4ta valentligi 2 demak umumiy bog'lar soni **4*2=8ta;** kislorod 4ta vodorod 2ta **4-2=2π**;

umiymiy bog' soni 8ta πbog' 2ta **8-2=6σ.**

ISTISNO TARIQASIDA: MARKAZIY ATOMI IKTA BO'LSA KISLOROD SONIDAN VODOROD SONINI AYRIB UNDAN YANA BIRNI AYRIB QO'YAMIZ. M:$H_4P_2O_7$ KISLOROD 7TA VODOROD 4TA. 7*2=14 UMUMIY BOG' 7-4=3 VA YANA 3-1=2 π BOG' 14-2=12σ BOG'.

BUNDAN TASHQARI $H_2Cr_2O_7$ VA SHU KABI MARKAZIY ATOMI IKTA BO'LGANLAR.

YANA FOSFORNING BAZI KISLOTALARI VA KISLORODSIZ KISLATALAR.

FOSFOR KISLOTALARDA V VALENTLIK BOLGANI UCHUN H_3PO_3 H_3PO_2

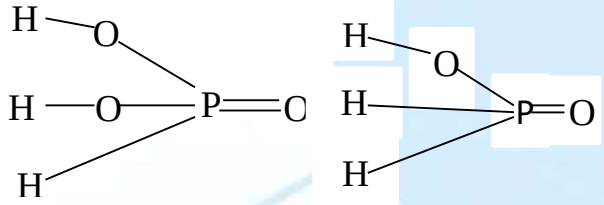

ISSN 2181-3187

Toqlari=σ

Juftini biri π biri σ

O'RTA TUZLAR UCHUN: Tuz Hosil Qilgan Kislota Bog'larini Kislota Soniga Ko'paytiramiz. **M: $Al_4(P_2O_7)_3$** Tuz Hosil Qilgan Kislota **$H_4P_2O_7$** bundagi **U.B.S=14, σ=12, π=2** kislota qoldig'i **3TA** bog'lar soniga ko'paytiramiz. **U.B.S=14*3=42TA, π=2*3=6TA, σ=12*3=36TA.**

NORDON TUZLAR UCHUN HAM HUDDI O'RTA TUZDAY TOPILADI.

ASOSLI TUZLAR UCHUN: bular uchun ham huddi o'rta tuzday topib **OH** sonini 2ga ko'paytirib qo'shiladi. **M:$(SnOH)_4(P_2O_7)_3$** bunda kislota **$H_4P_2O_7$** yuqorida topgandik **u.b.s=42ta σ=36 π=6ta** endi **OH**soni **4*2=8 bu σ va u.b.s qo'shiladi.** Demak javobi **u.b.s=50 σ=44 π=6ta.**

BOG' TURLARI: Bog'larni **s-s**($H-H$), **s-sp**(BeH_2), **s-sp^2**(AlH_3),**sp-sp**(C_2O_2), **sp-sp^2** (Al_2O_3), **sp-sp^3** (CO_2), **sp^2-sp^2** (N_2O_3), **sp^2-sp^3** (HNO_2), **sp^3-sp^3** (H_3AsO_3) va shunga o'xshash turlari mavjud. Bularni ajratib olishda biz bu bog'ni hosil qiluvchi elementlar juftligini gibridlanishiga qaraymiz.

M: HF tarkibidagi bog' s-sp^3 hisoblanadi, chunki H gibridlanishi s , F gibridlanishi sp^3.

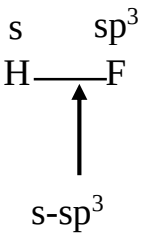

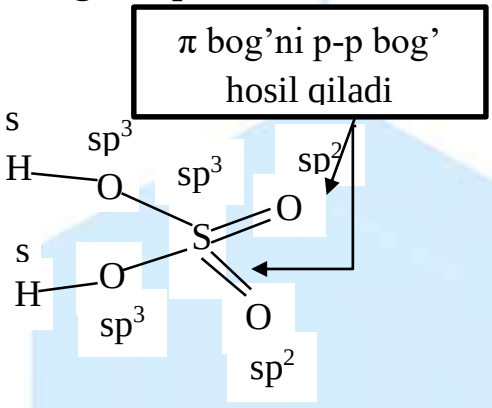

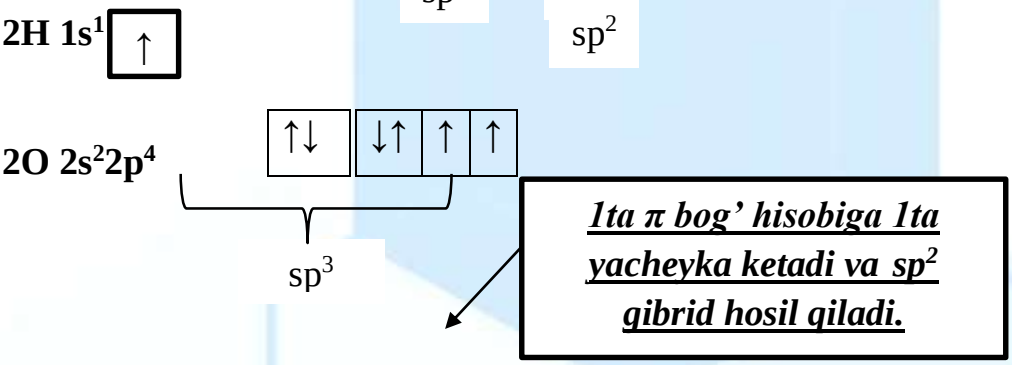

ISSN 2181-3187

2O $2s^2 2p^4$

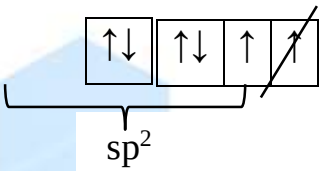

S $3s^1 3p^3 3d^1$

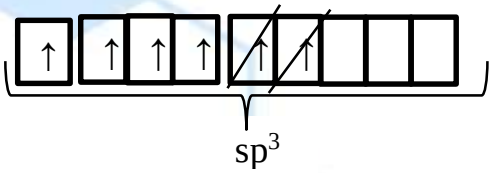

H_2SO_4 s-sp^3=2ta , sp^3-sp^3=2ta, sp^3-sp^2=2ta, p-p=2ta

ISSN 2181-3187

No	BOG'LANISH TURLARI	TARIF	MISOLLAR	BOG'LANISH ENERGIYASI
1	**Qutbsiz kovalent**	elektromanfiylik qiymatlari teng yoki biroz farq qiladigan elementlar orasida (0 dan 0,4 gacha) Metalmas + metalmas	F2, Cl2, Br2, J2, H2, O2, N2, O3, P4, S8, PH3, CS2, CH3SH, NCl3, peroksidlar – H2O2, barcha organik birikmalardagi C – C bog'i.	Mustahkam
2	**Qutbli kovalent**	elektromanfiylik qiymatlari farq qiladigan elementlar orasida (0,4 dan 1,8 gacha) Metalmas + metalmas	H2O, HCl, HBr, HJ, NH3, H2S, H2SO4, SF6, SO2, SO3, N2H4, PCl5, PCl3, PH3, SiCl4, kislotalar, azot, fosfor va uglerod oksidlari.	Mustahkam
3	**Ion**	Elektromanfiylik qiymati keskin farq qiladi. (1,8 dan katta.) Metall + metalmas	MeO, MeOH, MeH, tuzlar KCl, NaJ, CsF, BaCl2, Li2S, CaCl2, BeSO4, Zn(NO3)2 I guruh metallari va VII	Mustahkam

ISSN 2181-3187

			guruh metalmaslari hosil qilgan birikmalarda yaqqolroq namoyon bo’ladi	
4	**Metall**	Faqat metallar orasida Metall + metall	Barcha metallar va metall qotishmalari Al, Cu, Fe, Au, Ag va h.k.	Mustahkam
5	**Donorakseptor yoki Koordinat -sion bog’lanish**	_____	CO, N2O5, PH4Cl, H3O+, DNK, RNK, N2O, N2H5Cl, Kompleks birikmalar, kristallogidratlar, NH4 + ioni va uning tuzlari, HNO3 va uning tuzlari, kislota eritmalari	Mustahkam
6	**VODOROD**	Ichki molekulyar: Bir molekula ichidagi funksional guruhlar orasida	Ikki va uch atomli spirtlar, ko’p atomli spirtlar, salitsil	Oddiy kovalent bog’dan 10 marta zaif

ISSN 2181-3187

		vujudga keladi.	kislota, o-nitrofenol, o-xlorfenol, pirokatexin, DNK, RNK, oqsillar aminokislotalar	
		Molekulalararo: Molekulalar orasida vujudga keladi. Bir hil molekulalar gomoassotsiatlar, turli xil molekulalar esa geteroassotsiatlar hosil qiladi.	H2O, DNK, amidlar, nuklein kislotalar, aminokislotalar, bir atomli spirtlar, organik kislotalar, glukoza, suyuq holatdagi: HBr, H2S, NH3, HF, HCl	

Ushbu mavzuni o'quvchilarga tushuntrishda metod va usullardan foydalanish ijobiy natijalarga olib kelishi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu mavzuni tushuntrishda interfaol metodlar, kimyogar koptokcha metodi, baliq skaleti metodi, davra suhbati metodlari yaxshi samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.Parpiyev, A.Muftaxov, H.Raximov Anorganik kimyo Toshkent 2003
2. X.To'xtayev, R.Aristonbekov, K.Cho'lponov Anorganik kimyo Toshkent 2011
3. T.Toshpo'latov, G.Raxmatullayev Anorganik kimyo nazariy asoslari Toshkent 2005

ISSN 2181-3187

KOLLOID ERITMALAR: XOSSALARI, BARQARORLIGI VA AMALIY QO‘LLANILISHI

Boymirzayeva M.
Namangan Davlat Pedagogika institute
Kimyo yo’nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kolloid eritmalar va ularning fizik-kimyoviy xususiyatlari, tasnifi hamda amaliy qo‘llanilish sohalari tahlil qilinadi. Kolloid eritmalar dispers faza va dispers muhitdan tashkil topgan bo‘lib, ularning barqarorligi va xossalari Tyndall effekti, Braun harakati va elektroforez kabi hodisalar orqali tushuntiriladi. Kolloid tizimlar tibbiyot, farmatsevtika, oziq-ovqat sanoati, kosmetika va sanoat texnologiyalari kabi keng sohalarda qo‘llaniladi. Ushbu maqola kolloid eritmalarning amaliy ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi va ularning zamonaviy ilmiy-tadqiqotlar hamda sanoatdagi o‘rnini yoritadi.

Kalit so‘zlar: kolloid eritmalar, dispers faza, dispers muhit, Tyndall effekti, Braun harakati, elektroforez, lyofil kolloidlar, lyofob kolloidlar, farmatsevtika, oziq-ovqat sanoati, kosmetika, sanoat texnologiyalari.

COLLOIDAL SOLUTIONS: PROPERTIES, STABILITY, AND PRACTICAL APPLICATIONS

Boymirzayeva M.
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes colloidal solutions, their physicochemical properties, classification, and practical applications. Colloidal solutions consist of a dispersed phase and a dispersion medium, and their stability and characteristics are explained through phenomena such as the Tyndall effect, Brownian motion, and electrophoresis. Colloidal systems are widely used in medicine, pharmaceuticals, the food industry, cosmetics, and industrial technologies. This article helps to gain a deeper

ISSN 2181-3187

understanding of the practical significance of colloidal solutions and highlights their role in modern scientific research and industry.

Keywords: colloidal solutions, dispersed phase, dispersion medium, Tyndall effect, Brownian motion, electrophoresis, lyophilic colloids, lyophobic colloids, pharmaceuticals, food industry, cosmetics, industrial technologies.

КОЛЛОИДНЫЕ РАСТВОРЫ: СВОЙСТВА, СТАБИЛЬНОСТЬ И ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ

Боймырзаева М.

Наманганский государственный педагогический институт

Аннотация: В данной статье рассматриваются коллоидные растворы, их физико-химические свойства, классификация и практическое применение. Коллоидные растворы состоят из дисперсной фазы и дисперсионной среды, а их устойчивость и характеристики объясняются такими явлениями, как эффект Тиндаля, броуновское движение и электрофорез. Коллоидные системы широко применяются в медицине, фармацевтике, пищевой промышленности, косметологии и промышленных технологиях. Данная статья помогает глубже понять практическую значимость коллоидных растворов и подчеркивает их роль в современных научных исследованиях и промышленности.

Ключевые слова: коллоидные растворы, дисперсная фаза, дисперсионная среда, эффект Тиндаля, броуновское движение, электрофорез, лиофильные коллоиды, лиофобные коллоиды, фармацевтика, пищевая промышленность, косметика, промышленные технологии.

Kirish

Kolloid kimyo – moddalarning dispers holati va ularning muhit bilan o‘zaro ta’siri haqidagi fandir. Kolloid eritmalar fizik-kimyoviy jihatdan murakkab tizimlar bo‘lib, ularning xossalari va amaliy qo‘llanilish sohasi juda keng. Bu eritmalar biologik tizimlardan tortib sanoat texnologiyalarigacha ko‘plab jarayonlarda muhim rol o‘ynaydi. Farmatsevtika, oziq-ovqat sanoati, kosmetika, tibbiyot va texnologiya

ISSN 2181-3187

sohalarida kolloid eritmalar asosida ishlab chiqilgan mahsulotlar keng qo‘llaniladi. Ushbu maqolada kolloid eritmalarning tuzilishi, xossalari va ularning amaliy qo‘llanilish yo‘nalishlari haqida batafsil ma’lumot beriladi.

Kolloid eritmalarning umumiy tushunchasi

Kolloid eritmalar – bir modda boshqa muhit ichida juda mayda zarrachalar shaklida taqsimlangan dispers tizimdir. Bunday eritmalar o‘z tarkibiga ko‘ra ikki asosiy qismdan iborat:

Dispers faza – suyuqlik, qattiq yoki gaz holatidagi juda mayda zarrachalar.

Dispers muhit – bu zarrachalarni o‘rab turuvchi asosiy muhit (suv, organik erituvchilar, gaz va boshqalar).

Kolloid zarrachalarning o‘lchami 1 nm dan 100 nm gacha bo‘lib, ular odatdagi eritmalardagi ion yoki molekulalarga qaraganda ancha yirik, lekin suspenziyalardan mayda bo‘ladi. Kolloid eritmalar doimiy harakatda bo‘lib, ularning zarrachalari tortishish kuchi ta’sirida cho‘kmaydi.

Kolloid eritmalarning turlari

Kolloid eritmalar turli mezonlarga qarab tasniflanadi. Ularning eng muhim klassifikatsiyalaridan biri dispers fazaning va dispers muhitning holatiga asoslanadi:

Dispers faza - Dispers muhit - Misollar

Qattiq jism - Suyuqlik - Oltin zollari, gil eritmalari

Suyuqlik - Suyuqlik - Sut, mayonez, losyonlar

Gaz - Suyuqlik - Ko‘piklar (krem ko‘piklari)

Qattiq jism - Gaz - Tutun, chang zarrachalari

Suyuqlik - Gaz - Tuman, aerozollar

Shuningdek, kolloid eritmalar molekulalararo o‘zaro ta’siriga qarab ham tasniflanadi:

Lyofil (suvsevar) kolloidlar – dispers muhit bilan kuchli bog‘lanish hosil qiladi va barqaror tizimlarni hosil qiladi (masalan, jelatin eritmalari).

Lyofob (suvsezuvchi) kolloidlar – dispers muhit bilan sust o‘zaro ta’sir qiladi, stabilizatorlar yordamida barqarorlikka erishadi (masalan, oltin zollari).

ISSN 2181-3187

Kolloid eritmalarning fizik-kimyoviy xususiyatlari

Kolloid eritmalar odatdagi eritmalardan bir qancha o‘ziga xos xususiyatlari bilan farqlanadi:

Tyndall effekti

Kolloid zarrachalar yorug‘likni tarqatish xususiyatiga ega. Yorug‘lik nuri kolloid eritmadan o‘tganda, mayda zarrachalar nurni tarqatadi va eritma xiralashadi. Bu xususiyat eritmani haqiqiy eritmalar va suspenziyalardan farqlashga yordam beradi.

Braun harakati

Kolloid zarrachalar suyuqlik yoki gaz muhitida doimiy tartibsiz harakat qiladi. Bu harakat zarrachalarning doimiy to‘qnashuvi natijasida yuzaga keladi va kolloid eritmalarning cho‘kmay turishini ta’minlaydi.

Elektroforez

Elektr maydoni ta’sirida kolloid zarrachalar ma’lum qutblangan zaryadga ega bo‘lgan holda harakatlanadi. Bu jarayon eritmalarning elektrokimyoviy xususiyatlarini o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi.

4. Kolloid eritmalarning amaliy qo‘llanilishi

Kolloid eritmalar ko‘plab sohalarda keng qo‘llaniladi:

Tibbiyot va farmatsevtika – qon o‘rnini bosuvchi eritmalar, antibiotik suspenziyalar, vaksinalar tayyorlashda ishlatiladi.

Oziq-ovqat sanoati – yogurt, muzqaymoq, souslar kabi mahsulotlar tarkibida mavjud.

Kosmetika sanoati – kremlar, losyonlar, shampunlar, kosmetik emulsiyalar tarkibida ishlatiladi.

Sanoat va qurilish – bo‘yoqlar, yelimlar, neftni tozalash jarayonlarida qo‘llaniladi.

Xulosa

Kolloid eritmalar fizik-kimyoviy xususiyatlari va ko‘p funksiyali qo‘llanilishi bilan ajralib turadi. Ular tibbiyot, oziq-ovqat, kosmetika va sanoat sohalarida muhim o‘rin tutadi. Kolloid eritmalarning xossalarini chuqur o‘rganish orqali yangi

ISSN 2181-3187

texnologiyalarni rivojlantirish va ularni amaliyotga tadbiq qilish imkoniyati yanada kengayadi.

ISSN 2181-3187

ВЛИЯНИЕ ПОЧВЕННОЙ ЗАСУХИ КАК НЕБЛАГОПРИЯТНЫЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР НА ПРОДУКТИВНОСТЬ ХЛОПЧАТНИКА

Тешаева Дилфуза Рахим кизи

Доцент кафедры Биология. БухГУ

Сатторалиева Севинч Адхамжон кизи

Студентка. БухГУ.

Аннотация: в статье описывается структура почв Бухарской области, влияние состава почвы на выращивания хлопчатника, тосичность веществ влияющие на физиологические процессы хлопчатника.

Ключевые слова: засуха, хлопчатник, почва, кислотность,солончаки, сероземы, террогены.

Почвенная засуха является одним из важнейших экологических факторов, влияющих на продуктивность сельскохозяйственных культур, в том числе и на хлопчатник. Это явление связано с дефицитом воды в почве, что затрудняет нормальный рост и развитие растений. Почвы Бухарской области играют ключевую роль в выращивании хлопчатника. Хлопчатник является одной из основных сельскохозяйственных культур региона, и характеристика почвы существенно влияет на его продуктивность. Рассмотрим особенности почв Бухарской области и их пригодность для выращивания хлопчатника.

Бухарская область характеризуется засушливым климатом, что оказывает влияние на тип почв. В регионе преобладают следующие типы почв, солончаки, почвы, содержащие повышенное количество соли, особенно в низменных районах, подвергшихся орошению. Солончаки часто имеют низкую плодородность и могут требовать специальной обработки для нормального роста

ISSN 2181-3187

растений, в том числе хлопчатника. Сероземы-это почвы, характерные для полупустынных и сухих регионов. Они содержат достаточное количество органических веществ и минералов, но также требуют правильного управления водными ресурсами и поддержания структуры почвы.Терригенные почвы- эти почвы образуются из песчаных и глинистых осадков и могут быть полезными для выращивания хлопчатника, если их правильно орошать и обрабатывать. Почвы, подвергшиеся орошению- в Бухарской области активно используется система орошения, что изменяет свойства почвы. Хорошо орошаемые почвы могут стать более продуктивными для выращивания хлопчатника, но также могут страдать от засоления, если не применяется грамотное управление водными ресурсами.

Далее рассмотрим более подробно влияние почвенной засухи на продуктивность хлопчатника.

Хлопчатник -Gossypium - культура, которая требует значительных водных ресурсов для нормального роста и формирования высоких урожаев. Почвенная засуха, особенно в период вегетации, может привести к значительным потерям в урожайности, снижению качества волокна и ухудшению общего состояния растений. Засуха влияет на растение через несколько механизмов, недостаток воды, вода необходима для транспирации то есть, выпаривания влаги и фотосинтеза. В условиях засухи растения начинают испытывать стресс, что приводит к уменьшению фотосинтетической активности и замедлению роста. Из-за дефицита воды растения активируют механизмы, направленные на снижение потерь влаги, такие как закрытие устьиц, что, в свою очередь, замедляет процесс фотосинтеза, засуха может также привести к ухудшению структуры почвы, снижению её плодородия, а также увеличению концентрации токсичных веществ, что также сказывается на здоровье растений. Недостаток воды в почве приводит к замедлению роста корней и надземных органов растения. Корневая система, стремясь найти воду, может начать активно расти

ISSN 2181-3187

вглубь, но при этом не достигает нужного уровня водоснабжения, что ограничивает развитие всей культуры. При дефиците воды уменьшается количество углекислого газа, поступающего в листья, что негативно сказывается на фотосинтетическом процессе. Засуха может привести к преждевременному опаданию цветков и плодов, что приводит к значительному сокращению урожайности.

Урожайность хлопчатника существенно зависит от водных ресурсов. Почвенная засуха в критические периоды роста например, в период формирования и созревания капсул может снизить урожайность на 30-50% и даже более. Это связано с тем, что растение не успевает накопить необходимые питательные вещества и влагу, что напрямую отражается на количестве и качестве волокна.

Современные методы сельского хозяйства и селекции направлены на создание сортов хлопчатника, более устойчивых к засухе включают в себя, селекция засухоустойчивых сортов, исследования показывают, что определенные сорта хлопчатника обладают способностью выдерживать периоды засухи, благодаря развитой корневой системе и лучшей водоудерживающей способности тканей, полив и ирригация. В районах, где засухи становятся все более распространенными, применяют различные системы орошения, чтобы компенсировать дефицит осадков. Агротехнические мероприятия, применение мульчирования, правильный выбор даты посева, улучшение структуры почвы также способствуют снижению воздействия засухи. Экологические и экономические последствия, засуха не только снижает урожайность хлопчатника, но и может повлиять на экономику сельского хозяйства в целом. Это может привести к повышению цен на волокно, снижению доходов фермеров и ухудшению условий для местных сообществ, зависимых от сельского хозяйства. Экологически засуха также ведет к деградации земель и ухудшению биоразнообразия в регионе.

ISSN 2181-3187

Почвенная засуха является одним из серьезных экологических факторов, влияющих на продуктивность хлопчатника. Ее влияние может быть существенным, как в краткосрочной, так и в долгосрочной перспективе, однако с помощью современных методов селекции, агротехники и ирригации можно минимизировать потери и адаптировать культуру к условиям засухи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Holliev A. E., Safarov K. S. Effect of different soil moisture on the physiology of water exchange and drought-resistant varieties (Gossypiym hirsutum L.) of cotton //Europaische Fachhochschule. – 2015. – №. 9. – С. 7-9.

2. O'ktomovich A. A. et al. Kuzgi Bug'doy Navlarining Sho'rga Chidamliligini Oshirishning Fiziologik Asoslari //Miasto Przyszłości. – 2024. – Т. 53. – С. 261-263.

3. Холлиев А. Э. Особенности водообмена и продуктивность сортов хлопчатника в зависимости от водоснабжения : дис. – Ин-т физиол. и биофизики растений, 1991.

2. Сафарова З. Т., Фармонова О. С. К. Медоносные растения узбекистана //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1083-1084.

3. Сафарова З. Т., Фармонов С. С. У. Остаточная токсичность инсектицидов и акарицидов //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1085-1086.

4. Гафарова С. М., Алимова Л. Х. Биологические и экологические свойства марены красильной (Rubia tinctorum) //Вопросы науки и образования. – 2018. – №. 10 (22). – С. 23-25.

ISSN 2181-3187

FINLANDIYA TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTONNING MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMIDA FOYDALANILGAN DIDAKTIK O‘YINLAR

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti
Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi
v.v. b. dots., Phd **N. Xujamkulova**

ANNOTATSIYA. Maqolada Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimi dunyoda eng samarali tizimlardan biri hisoblanishi, Finlandiya tajribasi asosida O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim tizimida foydalanilgan didaktik o‘yinlar ularga ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini yaratish usullari haqida fikrlar mavjud.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim tizimi, Finlandiya, o‘yin, tarbiyachi.

O‘zbekistonning maktabgacha ta'lim tizimiga Finlandiya tajribasini joriy etish haqida fikr yuritish juda dolzarb va istiqbolli mavzu hisoblanadi. Finlandiya ta'lim tizimi dunyodagi eng samarali va innovatsion tizimlardan biri sifatida tan olingan.Ushbu tajribani O‘zbekistonda qo‘llash mamlakatda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkin.Quyida Finlandiya tajribasining asosiy jihatlari va ular O‘zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida qanday joriy etilishi mumkinligi muhokama qilinadi:

Finlandiyada har bir bolaning individual ehtiyojlariga e'tibor beriladi. Bolalarning rivojlanish darajasini baholash va ularning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqiladi.O‘zbekiston maktabgacha ta’limida bolalar nutqini rivojlantirish uchun nutqiy o‘yinlar o‘tkazildi.Bolalar nutqini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar ularning muloqot qobiliyatlarini shakllantirish va so‘z boyligini oshirishda muhimdir. Quyida turli yosh guruhlariga mos keladigan foydali mashg‘ulotlar misollari keltiramiz:

1. Nutqiy o‘yinlar

"Nima bu?" o‘yini

ISSN 2181-3187

-bolaga rasmlar yoki o‘yinchoqlar ko‘rsatib, "Bu nima?" deb so‘rang.

-bola javob beradi va ob'ektning rangini, shaklini yoki vazifasini tavsiflaydi.

-Masalan: "Bu nima? - Bu olma. Rangi qizil va u mazali."

"Xotiraviy so‘zlar" o‘yini

Bir so‘zni aytasiz (masalan, "kitob"), bola unga bog‘liq boshqa bir so‘zni aytadi (masalan, "kutubxona"). O‘yin zanjiri uzoq davom etsa, bolalar so‘z birikmalari tuzishni o‘rganadi

2. She’r va qo‘shiqlarni yodlash

Bolalar uchun qisqa va qiziqarli she’rlarni o‘qib berish, so‘ng ularni birgalikda yod olish. Masalan: “Qo‘lni yuvib ovqat yeyman, har doim sog‘lom bo‘laman.” Musiqa bilan birga she’rlar va qo‘shiqlarni ijro etish bolalar nutqini ritm va intonatsiya bilan boyitadi.

3. Hikoya aytish va davom ettirish

"Hikoya yaratamiz" mashg‘uloti

Bir hikoyani boshlang, masalan: "Bir kuni o‘rmonda kichkina quyoncha yashar edi..." Bola hikoyani davom ettiradi. Bu faoliyat tasavvur va so‘z boyligini rivojlantiradi.

Rasmlardan hikoya qilish

Turli rasmlar yoki suratlar ko‘rsatib, bolaga ularning haqida gapirishni so‘rang.

Savollar bilan yordam bering: "Bu rasmda kim bor? U nima qilyapti?"

4. So‘z birikmalarini kengaytirish

"Qo‘shib gapir" o‘yini

Bolaga bir nechta so‘z bering (masalan: "qush", "uchmoq"). Bola ularni bog‘lab gap tuzadi: "Qush uchyapti". Keyinchalik so‘zlarni ko‘paytirib gaplarni murakkablashtirish mumkin.

5. Rolli o‘yinlar

Do‘kon yoki shifokor o‘yini

Rolli o‘yinlar orqali bolalar muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

ISSN 2181-3187

Masalan, biri sotuvchi bo‘ladi, boshqasi esa xaridor. "Bu nechanchi? – Bu ming so‘m." kabi dialoglar yordamida bolalar nutqini boyitish mumkin.

6. Artikulyatsion mashqlar

Bolaning talaffuzini yaxshilash uchun maxsus mashqlar:

Og‘iz ochish va yopish: "Katta och og‘zingni – katta ajdarhoday".

Tilda aylantirish: Tilni yuqoriga va pastga harakatlantirish.

Shovqinli tovushlar chiqarish: “Sh-sh-sh” (shamol tovushi), “Z-z-z” (ari tovushi).

7. Nutqiy labirintlar

Bolaga bir masalni ko‘rsatib, so‘zlar yordamida uni hal qilishni so‘rang.

Masalan: "To‘rtta hayvon bor: mushuk, it, quyon, baliq. Qaysi biri suvda yashaydi?" Bu nutq bilan birga mantiqni ham rivojlantiradi.

8. Ertakni qayta so‘zlab berish

Bolaga oddiy ertak o‘qib bering (masalan, “Uchta to‘ng‘izcha”).

Keyin undan nima eslaganini so‘rang va o‘z so‘zlari bilan hikoyani aytib berishga undang.

9. Birgalikda rasmlar chizish va tavsiflash

Biror bir rasm chizib, boladan bu rasmni so‘z bilan tasvirlashni so‘rang.

Masalan: “Bu quyosh. U sariq va dumaloq.” Keyin bola o‘zi rasm chizib, uni tasvirlab beradi.

Bu mashg‘ulotlar bolaning so‘z boyligini kengaytirish, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish va o‘z fikrini ifodalash qobiliyatlarini shakllantiradi. Nutq rivojlanish mashg‘ulotlarini bolalarning qiziqishlariga moslashtirish juda muhimdir.Maktabgacha ta’lim samaradorligiga erishish uchun bolalarning savodxonligini rivojlantirish juda muhim. Bolalarni savodga o‘rgatuvchi mashg‘ulotlar ularning yoshiga mos ravishda qiziqarli, oson tushunarli va ijodiy tarzda tashkil etilishi kerak. Savod o‘rganish bolalarning harflarni tanishi, so‘zlarni o‘qishi va yozishni o‘zlashtirishni o‘z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

ISSN 2181-3187

1. Timoti Uoker. Finlyandiya ta’lim mo’jizasi. Toshkent: Global Books, 2023. 272 bet.
2. Samandarova Adolat. O‘zbekiston-Finlandiya pedagogik hamkorligi. Journal of Modern Scientific Research, 2023 yil.
3. Nazarova Sevara. Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimining o‘ziga xosliklari. International Journal of Education, 2024 yil.
4. Pasi Sahlberg. Finn Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? New York: Teachers College Press, 2015.
5. OECD. Education Policy Outlook: Finland. OECD Publishing, 2018.
6. Hancock, L. Why Are Finland’s Schools Successful? Smithsonian Magazine, 2011.
7. Finnish National Agency for Education. National Core Curriculum for Early Childhood Education. Helsinki, 2016.
8. Timothy Walker. Teach Like Finland: 33 Simple Strategies for Joyful Classrooms. W. W. Norton & Company, 2017.
9. Walker, T. maktabgachaTeach Like Finland: 33 Simple Strategies for Joyful Classroomsmaktabgacha.
10. Niemi, H., Toom, A., & Kallioniemi, A. maktabgachaMiracle of Education: The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schoolsmaktabgacha.
11. Hargreaves, A., & Shirley, D. maktabgachaThe Fourth Way: The Inspiring Future for Educational Changemaktabgacha.

ISSN 2181-3187

PROFESSIONAL TA`LIM TIZIMIDA MEDIATEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA ELEKTRON KUTUBXONALARNING AHAMIYATI.

F.K.Boltaev

Afshona Abu Ali ibn Sino

nomidagi jamoat salomatligi

texnikumi direktori

Annotatsiya

Ushbu maqolada yurtimiz bo‘ylab axborot resurs va yoshlar markazlari faoliyatlari yo‘lga qo‘yilganligi va uning bugungi kundagi ahamiyati to`grisida so`z borgan. Mazkur bilim, ma’rifat va ziyo o‘choqlarida ishni keng ko`lamli, foydali tashkil etish borasida kerakli tavsiyalar berilgan.

Kalit so`zlar: Mediatexnologiya, portativ, kommunikatsiya, avtomatlashtirish, premyera, didaktika, ekspert, mediapedagog, mediaolam, mediamadaniyat, klassifikator, indeks, relevant.

Zamonaviy jamiyat axborotga asoslangan. Dunyoning ko`pgina rivojlangan mamlakatlarida bugun axborot olish imkoniyati emas, balki uning haddan ortiq ko‘pligi muammo tug‘dirayotgani kuzatilmoqda. Ko‘p hollarda ommabop axborotlar ummonidan relevant axborotni ajratib olish juda mushkul kechmoqda. Manbalarning muvofiqlashmaganligi, xilma–xilligi va ishonchsizligi axborotni tashkil qilish va boshqarishni murakkablashtirmoqda. Shunday ekan, ishonchli axborotni tanlash, tahlil qilish va umumlashtirishga katta e’tibor qaratish talab etiladi. Bundan tashqari, axborotni aksariyat hollarda mutaxassislar emas, balki havaskorlar tayyorlayotgani

ISSN 2181-3187

bois, uning sifatiga ham alohida e’tibor berish zarur. O‘qish jarayonida tanqidiy yondashish, matn va uning manbasini tahlil qilish zarur bo‘ladi, chunki axborot yaratuvchisining nuqtai nazarini aks ettirishi va manfaatlariga xizmat qilishini unutmaslik lozim.

Axborotni tanqidiy qabul qilish bo‘lg‘usi jurnalist axborot savodxonligining darajasini belgilovchi omil hisoblanadi. Axborot hajmi ortib borgani sari uning o‘lchamlari doirasi ham ortib boraveradi. Bosma nashrlardan tashqari ovozli, grafika va boshqa turdagi raqamli materiallar soni ham ortib bormoqda. Texnologiyalar taraqqiyoti samarasi o‘laroq axborot oqimi tezligi ham beqiyos tarzda oshmoqda. Bunday sharoitda foydalanuvchilardan multimedia kontentidan foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘lish hamda yangi texnologiyalardan xabardorlik talab etiladi. Kutubxonalar misolida oladigan bo‘lsak, bu nafaqat yangicha shakl va o‘lchamlarga o‘tishni, balki o‘quvchilarga yangi tizimlardan foydalanishga yordam berishni ham nazarda tutadi. Bu ma’noda pedagoglarning foydalanuvchilarni o‘qitish sohasida, jamoatchilik bilan aloqalar va reklama sohalarida chuqur bilimga egaligi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Axborot xizmatlari bugungi kunda jamiyatning barcha tarmoqlariga kirib borayotgan va rivojlanayotgan soha sifatida tan olingan. O‘zbekistonda ham keyingi yillarda vazirlik, muassasa va idoralar tomonidan axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda.

Elektron kitoblar (portativ). Zamonaviy elektron kitoblarning afzallik va kamchiliklari. «Elektron kitob» tushunchasining paydo bo'lishi asosan no'ananaviy kitob shaklida kirib kelganidadir. Bu tushunchaning keng rivojlanishi va jamiyat hayotida o'ziga xos o'rin egallashiga axborot texnologiyalarining rivojlanishi sabab bo'ldi. Elektron kitoblar tez suratlarda jamiyat hayotining bir bo'lagiga aylandi. Bugungi kunda deyarli barcha kitoblaming elektron shakli mavjud bo'lib, ular internet tarmog'ida faol ulashilmoqda. Bu tushuncha ba'zida «elektron nashr» termini deb ham

ISSN 2181-3187

yuritiladi. “Elektron nashr” - bu tashkiliy ishlar mahsuli bo'lib. bunda kitob muallifi ijodiy mahsulotining barcha mavjud belgili ko'rinishlarda maxsus xotira qurilmalarida (ma'lum bir kompyuter foydalanuvchilari auditoriyasi uchun) axborot mahsulotiga aylantirilishidir. Demak, elektron kitoblar apparat qurilmalarida bir shaklda ma'lum auditoriya uchun ishlab chiqilar ekan. An'anaviy kitob esa o'z.navbatida hech qanday auditoriya tanlamaydi. Elektron kitoblarning afzalliklari: portativ ekanligi: USB flesh xotirali disklarda 10, 100, 500 dan ortiq kitoblarni saqlash mumkin bo'ladi; an'anaviy kitoblar kabi anchagina arzon hisoblanadi, ya'ni talab etiladigan pul asosan mualliflik gonorari, korrektor, bosmachilar mehnati uchun to'lanadi: ko'zni toliqtirmaslik uchun - maxsus himoya rejimlari mavjud bo'lib, ular orqali matn shrifti, kattaligi va rangini o'zgartirish mumkin; ma'lum bir kontekst matnni qidirish imkoniyati mavjud bo'lib, bunda ixtiyoriy matn fragmentini topish mumkin.

Elektron kitoblarning kamchiliklari: imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda qulay, ammo uning ham o'z kamchiligi bor,bu - elektr energiyasi sarfidir; bugungi kunda deyarli 10 ta elektron kitob o'quvchilarining 9 tasi doimiy ravishda smartfonlar va telefonlami elektr ulagichlariga ulaydilar; o'qish uchun maxsus dasturlar va qurilmalar zarur bo'ladi;

An'anaviy va elektron kitoblar orasidagi afzallik va kamchiliklar tahlili shuni ko'rsatdiki, deyarli farq ulaming bosma va virtual kitob shaklida ekanligidadir. Ammo, elektron kitoblarda energiya sarfi kuzatilsada ba'zi qurilmalar elektr sarfisiz bir necha kun yoki oylab maxsus quvvatlagichlar asosida ishlashi mumkin, o'z navbatida an'anaviy kitoblaming foydali jihatlari anchagina ko'proqdir. Ustunlik esa o'z navbatida aynan an'anaviy kitoblar tomonida bo'ladi. Chunki kitobni mutolaa qilganda uni qo'lga olib, sahifalami his etish orqali olinadigan ma'lumot elektron kitobga nisbatan anchagina ustunroqdir.

Avtomatlashtirilgan kutubxona — o‘zaro bog‘langan kompyuterlashgan avtomatik tizim. Asosiy vazifalari: kutubxonadagi barcha kitoblar, jurnallar va boshqa hujjatlarni to‘la qayd qilish; klassifikator bo‘yicha indekslar qo‘yish; bibliografik

ISSN 2181-3187

qidirish; tanlab olingan kitoblarning referatlarini ko‘rib chiqish; kutubxonaga a’zo bo‘lganlarni ro‘yxatga olish; buyurtmalarni ro‘yxatlashtirish; katalog va kartochkalarni hamda qayta ro‘yxatga olish varaqalarini bosmadan chiqarish, kitoblarni abonentlarga berish va qabul qilishni qayd qilish, muddatlarni cho‘zib berish; moliyaviy hisobotlar; yangi kitoblarni ro‘yxatga olish va holatini kuzatish; markazlashtirilgan buyurtmalar berish; kutubxonaga tushgan hujjatlarni doimo kuzatib borish va boshqa avtomatlashtirilgan kutubxonada elektron kataloglarni tuzish va yaratish dastlabki qadam bo‘lishi zarur.

Bu vazifalarni bajarish uchun avtomatlashtirilgan kutubxona ma’lumotlar bazasi kamida 1 mln. yozma ma’lumotga mo‘ljallangan bo‘lishi kerak. Avtomatlashtirilgan kutubxonada bir-biri bilan bog‘langan kompyuterlar tizimidan foydalaniladi. Avtomatlashtirilgan kutubxonaning ichki kompyuter tizimi boshqa shahar va davlatlarning o‘xshash kutubxonalariga aloqa zanjirlari orqali bog‘lanadi. Natijada yangi axborotlarni tezkor usullarda uzatish, qabul qilib olish, saqlash va ularga ishlov berish imkoni mavjud bo‘ladi. Avtomatlashtirilgan kutubxonada elektron kataloglar; turli sohalarga doir axborot bazalari va banklari; elektron kataloglarning bosma ko‘rinishida tayyorlangan analoglari; har oyda va yil choragida chiqariladigan sohalararo adabiyotlar ko‘rsatkichi; maxsus elektron jurnallar va boshqa tashkil qilinadi.

Mamlakatimiz bo‘ylab axborot resurs va yoshlar markazlari faoliyati yo‘lga qo‘yilgan. Agarda mazkur bilim, ma’rifat va ziyo o‘choqlarida ish to‘g‘ri tashkil etilsa, amalda ular media va axborot savodxonligi markazlariga aylanishi mumkin. Bundan tashqari, deyarli barcha ta’lim muassasalari, jumladan, oliy, o‘rta va o‘rta-maxsus ta’lim muassasalari o‘z veb-saytlariga ega bo‘lib, ularning barchasi yagona ZiyoNET Milliy ta’lim tarmog‘iga birlashtirilgan. Ta’lim muassasalari tarkibida mediamahsulotlarini tashkil etishning ijobiy natijasi sifatida ijodkor yoshlarning mediakontent yaratishga qaratilgan loyihalardagi faol ishtirokini ko‘rsatish joiz. Bularning barchasi respublikamiz ta’lim tizimida media va axborot savodxonligini ta’minlash uchun muhim platforma vazifasini o‘taydi.

ISSN 2181-3187

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1, Djurayevna, K. M. (2021). Russian Language as A Foreign Language in Medical Universities. Eurasian Journal of Research, Development and Innovation, 3, 14-18.

2, Койилова, М. Д., & Кароматов, И. Д. (2017). Фасоль как лечебное средство (обзор литературы). Биология и интегративная медицина, (8), 114-133.

3, Койилова, М. Д. (2018). Синяк обыкновенный, итальянский. Биология и интегративная медицина, (9), 117-121.

академических исследований, 3(9), 137-141.

5, Койилова, М. Д. (2020). Изменение Культуры Семейных Ценностей В Условиях Перехода К Модели Современной Семьи. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 8, pp. 164-167). Общество с ограниченной ответственностью Научно-издательский центр" Социосфера".

6, Djuraevna, K. M. (2023). Methodology of Inclusion of Healthy Lifestyle Skills in Adolescents with Deviant Behavior.

7, QURBONOVA, G., & KOYILOVA, M. DEVIANT XULQLI O'SMIRLARNI MEHNAT VOSITASIDA TARBIYALASH. Pedagogik mahorat, 102.

8, Qoyilova, M. (2022). Xulqi og ‘ishgan o ‘smirlarni mehnat vositasida tarbiyalash. Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali, 2(2).

9. Mekhriniso Qoyilova. The need for professional competence development in the training of senior nurses. Jamiyat va innovatsiyalar – Obщestvo i innovatsii – Society and innovations Journal home page: https://inscience.uz/index.php/socinov/index

10. Khoyilova Mekhriniso Djuraevna MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 Middle European Scientific Bulletin, VOLUME 17 Oct 2021 Copyright (c) 2021 METHODS OF FORMATION OF POSITIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS.

ISSN 2181-3187

11. Qoilova , M. (2023). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN THE TRAINING OF SENIOR NURSES THROUGH THE STRUCTURAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL COMPETENCE AND PROFESSIONAL MOBILITY. Yevraziyskiy jurnal akademicheskix issledovaniy, 3(9), 137–141. izvlecheno ot https://inacademy.uz/index.php/ejar/article/view/20623 DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.8371586

ISSN 2181-3187

YUK L-3 KOLLEKTORIDA O‘TKAZILGAN TADQIQOT ISHLARINING TAFSILOTI

Eshev Sobir Samadovich
texnika fanlari doktori, professor.,
Qarshi davlat texnika universiteti
Aralov Behro‘zjon G‘ayratovich
tayanch doktorant.,
Qarshi davlat texnika universiteti
Mannonov Jo‘rabek Sobir o‘g‘li
magistrant.,
Qarshi davlat texnika universiteti

Annotatsiya: Jahonda sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash va melioratsiya tadbirlarini amalga oshirish natijasida ochiq kollektorlarda deformatsiya jarayonlari vujudga kelmoqda. Shu sababli, so‘nggi yillarda ochiq kollektorlarda ilmiy tadqiqotlarni o‘tkazish dolzarb muammoga aylandi. Namligi kam va quruq gruntlar namlanganda o‘z xajmida bo‘lgan tuzlarning erishi tufayli o‘zining mustahkamlik, deformatsion va filtratsion xususiyatlarini keskin o‘zgartiradi. Shuningdek, ikkilamchi sho‘rlanish jarayoni ham rivojlanib, grunt sirtqi qatlamlarining sho‘rlanish darajasi ortadi. Ochiq kollektor tizimini samarali loyihalash, qurish va ekspluatatsiya qilish uchun sifatli va ishonchli tadqiqotlar olib borilishini taqoza etadi. Hozirgi paytda ochiq kollektorlarning qurilishida hamda keyinchalik foydalanish jarayonining mavjud muammolaridan biri bo‘lib, o‘zan deformatsiyalari hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Ochiq kollektor, deformatsiya, melioratsiya, filtratsiya, sho‘rlanish, grunt, yuvilish, ikkilamchi sho‘rlanish.

Аннотация: В результате улучшения мелиоративного состояния орошаемых земель мира и проведения мелиоративных мероприятий в открытых

ISSN 2181-3187

водоемах происходят деформационные процессы. Поэтому проведение научных исследований в открытых коллекционерах в последние годы стало актуальной проблемой. Маловлажные и сухие грунты резко меняют свои прочностные, деформационные и фильтрационные свойства из-за растворения солей в их объеме при намокании. Также развивается процесс вторичного засоления, повышается уровень засоления поверхностных слоев почвы. Эффективное проектирование, строительство и эксплуатация системы открытого коллектора требует качественных и надежных исследований. В настоящее время одной из существующих проблем при строительстве и последующем использовании открытых коллекторов является деформация сердечника.

Ключевые слова: Открытый водоем, деформации, рекультивация, фильтрация, засоление, грунт, выщелачивание, вторичное засоление.

Abstract: As a result of the improvement of the melioration status of irrigated lands and the implementation of melioration measures in the world, deformation processes are occurring in open collectors. Therefore, in recent years, conducting scientific research on open collectors has become an urgent problem. When low-moisture and dry soils are moistened, they sharply change their strength, deformation and filtration properties due to the dissolution of salts contained in their volume. In addition, the process of secondary salinization also develops, increasing the salinity of the surface layers of the soil. For the effective design, construction and operation of an open collector system, it is necessary to conduct high-quality and reliable research. Currently, one of the existing problems in the construction and subsequent operation of open collectors is the deformation of the bedrock.

Keywords: Open collector, deformation, land reclamation, filtration, salinization, soil, leaching, secondary salinization.

Kirish. Jahonda melioratsiya sohasida olib borilayotgan tadqiqotlar negizida sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, ochiq kollektorlarning

ISSN 2181-3187

yuvilishi va loyqa bosishdan himoya qilish hamda kollektorlarning suv o‘tkazish qobiliyatini oshirish masalalari yotadi.

Tadqiqot obekti sifatida Amu-Qashqadaryo ITHB huzuridagi Meliorativ ekspeditsiyasi hisobidagi “YUKL-3” kollektori qabul qilindi (1-rasm).

“YUKL-3” kollektori 1969 yilda qurilib ishga tushirilgan bo‘lib, kollektorning uzunligi 28,9 km. Kollektorning loyixaviy maksimal suv o‘tkazish qobiliyati 5,0 m^3/s bo‘lib, Tarkibiga kiruvchi Xo‘jaliklararo YUKL-3, 6-K-2, 4-K-5, Tumanlararo №3 Samarqand, №5 Do‘stlik, №6 U.Yusupov, №7 Oq oltin kollektori mavjud.

1-rasm. Nishon tumanida joylashgan “YUK L-3” kollektorini

“YUKL-3” kollektorining PK 18+00 va PK 19+00 uchastkalarida kollektor o‘zani tubida gidravlik yuvilish kuzatila boshlaganligi uchun, bu uchastkalarda tadqiqotlar olib borildi (2-rasm).

ISSN 2181-3187

2-rasm. Kollektorning ko‘rinishi.

3-rasm. Suvning noturg‘un harakati.

“YUKL-3” kollektorining PK 7-11-uchastkalarida o‘tkazilgan tadqiqot birlamchi ma’lumotlari 1-jadvalda kiritilgan.

1-jadval

“YUK L-3” kollektorining gidravlik parametrlari

ISSN 2181-3187

T/r	1	2	3	4	5
PK	PK 17+70	PK 17+00	PK 16+00	PK 15+00	PK 14+00
Qm^3/s	1.912	1.908	2.191	1.857	2.274
$v_{o/r}$	2.024	1.060	0.487	1. 034	0.792
v_{max}	1.0	1.0	1.0	1.0	0.80
h_{max}	0.3	0.6	1.0	0.8	0.6
i	0.0046				
B	6.79	5.198	5.637	3.111	6.634

4-rasm. Kollektorning o‘lchangan gidravlik parametrlar

XULOSA

Hozirgi paytda bir qator olimlar tomonidan ochiq kollektorning gidravlik hisob ususlini takomillashtirishga bag‘ishlangan juda ko‘p tadqiqotlar olib borilgan. Xulosa qilib shuni aytish joizki o‘rganilayotgan “YUKL-3” kollektorida olib borilgan tadqiqotlar natijasi o‘laroq o‘zanda kechadigan deformatsiyalarning qisman kamaytirish uchun naturada va laboratoriyada kuzatishlar olib borildi.

ISSN 2181-3187

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Эшев С.С. Расчет деформаций больших земляных каналов в условиях стационарности водного потока. Ташкент.” Fan va texnologiya”, 2017.-164 с.

2.Эшев С.С., Рахматов М.И., Нурова О.С. Исследование неразмывающих скоростей потока в трапециадальных каналах, пролегающих в несвязных грунтах. Агро илм. №3, 2011. с.58-59.

3.Эшев С.С., Усманов.Ж.Д. К вопросу определению силу сцепления грунтов при исследование механической суффозии связных грунтов. «Нефт ва газ саноати муаммолари ечимини топишда замонавий технологияларни қўллаш». Республика илмий-амалий анжумани. 2012йил 30-31март. С.22-27.

4.Эшев С.С. Каримов Ё.Л., Хамраев Б.Ш.,К вопросу физико-механических характеристик грунтов, пролегающих в ложе водотоков. Ўзбекистон кончилик хабарномаси №1(52), 2013. с.57-59.

5.Эшев С.С., Бобомуродов Ф.Ф., Маматов Н.З., Сафаров А., Боғланган грунтли каналлар ювилишининг назарий тадқиқотлари. Меъморчилик ва қурилиш муаммолари. 2022 йил, №3 (2-қисм) 34-36 бетлар. (05.00.00;№14).

6.Эшев С.С., Авлакулов М, Бобомуродов Ф.Ф. Боғланган грунтларнинг физик хусусиятларини ўзан ювилиш жараёнига таъсирини баҳолаш.. Инновацион технологиялар.2022/3(47)-сон. 49-54 бет. (05.00.00;№38).

ISSN 2181-3187

KEY ASPECTS OF THE NOVEL'S DIALOGICAL STRUCTURE

Diana Shimanskaya, researcher,
Samarkand Campus of ISFT Institute, Uzbekistan
diana_abdullaeva@bk.ru
Amira Sattorova, student,
Samarkand Campus of ISFT Institute, Uzbekistan
amirasattorova17@gmail.com

Abstract

The novel, as a literary genre, has evolved over the centuries, gradually turning into the most complex and polyphonic form of storytelling. Unlike poetry or drama, a novel is a space where different points of view collide and interact, creating a polyphonic picture of the world. The article emphasizes that the novel, which has a dialogical structure, does not provide unambiguous answers, but is an open system in which meaning is formed through the interaction of various voices.

Keywords: *beliefs, philosophical dialogues, internal monologue, narrative structure, narrative form, clash of ideas, values, linguistic worlds.*

Mikhail Bakhtin was one of the first researchers to study this feature of the novel in depth. In his theory of dialogism, he argued that different voices coexist in a truly artistic work, each of which carries a unique point of view, and their interaction forms the semantic fabric of the text [1]. In this sense, the novel becomes an arena where ideas are not only expressed, but also enter into an argument, change and develop.

Mikhail Bakhtin argued that there is only one dominant voice in a monologue text – the author's voice. He sets the only correct interpretation of the events and thoughts of the characters, leaving the reader no opportunity to doubt the authenticity of the presented picture [2].

In contrast, a novel with a dialogical structure is filled with different voices, each of which has its own point of view. In such works, the author does not impose on the

ISSN 2181-3187

reader the only possible perception of reality, but offers a polyphonic model where various ideas and values enter into complex relationships [3].

Examples of this approach can be found in the works of Zora Neale Hurston, Virginia Woolf, James Joyce and William Faulkner.

• Dostoevsky: In his novels (Crime and Punishment, the Brothers Karamazov), the characters not only express their beliefs, but also engage in deep philosophical dialogues in which no single point of view gains ultimate dominance [4].

• Faulkner: In Noise and Fury, the narrative is conveyed through the internal monologue of different characters, allowing you to see events from different angles.

Joyce: In Ulysses, the author destroys the traditional narrative structure, creating a polyphonic world where the characters' minds intersect, interrupt and merge.

In all these works, polyphony becomes not just a stylistic device, but the basic principle of text construction.

Another important aspect of the novel's dialogical structure is heteroglossia, or multilingualism. By this term, Bakhtin understood the presence in the text of various linguistic styles, dialects and social registers that reflect a complex picture of society [5].

Charles Dickens: In his novels, Dickens masterfully conveyed the speech of representatives of various strata of English society – from street vendors to the aristocracy. In the Cold House, the legal language of the court is contrasted with the lively colloquial speech of ordinary people, which highlights social contradictions.

• Gabriel Garcia Marquez: In One Hundred Years of Solitude, the narrative combines a mythological style, elements of the historical chronicle genre and everyday dialogue, creating a unique multilingual space [6].

• Zora Neale Hurston: In their eyes, they look at God, the narrator intersperses with the oral African-American tradition, which gives the text authenticity and depth.

Thus, heteroglossia allows the novel to cover different levels of social life, turning it into a living reflection of cultural diversity.

ISSN 2181-3187

According to Bakhtin, the dialogic structure of the novel makes it not just a narrative form, but an arena for the clash of ideas, values and linguistic worlds. There is no single center in a polyphonic novel, and meaning is born in the process of interaction of different points of view [7].

From Dostoevsky to Joyce, from Morrison to Garcia Marquez, writers from different eras have used dialogism to create works in which polyphony reflects the complexity of human experience. It is this ability of the novel to remain open, multi-layered, and endlessly interpretable that makes it one of the most powerful tools of literary art.

The novel is also closely related to the historical context. Orwell in 1984 demonstrates how language becomes an instrument of power and suppression, and Achebe reveals the drama of cultural clash in the Disintegration. In turn, Virginia Woolf in Mrs. Dalloway uses internal monologues to convey a changed perception of time and reality after the war.

Ultimately, the novel's dialogical structure makes it dynamic, multi-layered, and open to endless reflection. Such a text does not impose answers, but stimulates reflection, creating a space for intellectual search. It is this flexibility and the ability to update that ensure the novel's long life and relevance in an ever-changing world.

The dialogical structure of a novel is not just a literary device, but a key principle that forms its semantic depth [8]. According to Hurston, a novel is a space in which different voices collide and interact, each of which retains its own independence. Due to this, the polyphonic text avoids strict authorial dictation, allowing different ideas to exist and develop in the process of dialogue.

Polyphony makes the novel an open system where the characters express not only individual thoughts, but also broader philosophical and social concepts. Heteroglossia complements this process by introducing different language registers, dialects, and styles into the text, which enhances the layering of the narrative. This is especially noticeable in the works of Dickens, Marquez and Morrison, where stylistic and linguistic diversity helps to reveal the complexity of the social structure of the world.

ISSN 2181-3187

References:

1. Nafisa, K., & Kamola, A. (2024). The Problem Of Teaching Students Lexical And Phraseological Features In Translation Studies Of Phrasal Verbs In English And Uzbek Languages. Eurasian Journal Of Academic Research, 4(10), 39-42.
2. Nafisa, K., & Matluba, D. (2023). Psychological And Pedagogical Aspects Of Research Into The Problem Of Bilingual Foreign Language Teaching. Conferencea, 31-34.
3. Tasheva, D. S., & Kubaeva, N. A. (2022). Modern educational technologies in the aspect of a student-centered approach in teaching foreign languages. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 12, 35.
4. Kholbaeva, D., & Tasheva, D. (2022). Theoretical And Practical Aspects Of Monitoring The Acquisition Of Knowledge, Skills And Abilities By Students In The Russian Language In Universities. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 115-118.
5. Klichevna, A. D., & Salimovna, T. D. (2023). Practical aspects of the formation of a communicative approach in the development of a linguistic personality in teaching the Russian language. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 18, 180-183.
6. Tasheva, D. (2020). The Methodology for The Development of Unconventional Russian Language Lessons. In Archive of Conferences (Vol. 11, No. 1, pp. 9-10).
7. Абдуалиева Д.Р. Обучение трудовых мигрантов русскому языку как иностранному. “PEDAGOGS” international research journal. Volume-31, Issue-1, 2023. -с.82.
8. Абдуалиева Д.Р. Обучение морфологии на узбекском языке. Eurasian Journal of Academic Research. Volume 3 Issue 4, 2023. -с.13.
9. Abdualieva D.R. Open online courses in teaching Russian as a foreign language. Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture. Volume 3Issue1,2023.-с.119.

ISSN 2181-3187

file:///D:/Work/Innovative%20Academy/Innovative%20Academy%20journals/EJAR/Main%20documents%20-%20Asosiy%20fayllar/www.in-academy.uz

10. Bakhtieva R. M., Abdualieva D.R. Phonetics of the Uzbek Language in Teaching Russian as A Foreign Language. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Volume 21, 2023. – c.116. www.geniusjournals.org

11. Mukhtarovna, K. D. (2022). The theme of motherland in Yesenin's poetry. In E Conference Zone (pp. 35-37).

12. Худойбердиева, Д. (2021). Толкование лирического героя в “Персидских мотивах” Сергей Есенина. Иностранная филология: язык, литература, образование, (3 (80), 34–38.

ISSN 2181-3187

KASB-
HUNAR MAKTABLARIDA ADABIYOT FANIDAN AMALIY MASHG‘ULOT DARSLARINI O‘QITISHNING GURUHLI SHAKLLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH

R.Tillayeva (NamDPI dotsenti),

Sh.Tursunova (NamDPI magistranti)

Annotatsiya. *Maqolada kasb-hunar maktablarida adabiyot fanidan amaliy mashg’ulotdarslarni yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish,xususan o’qitishning guruhli shakllaridan foydalanish dars mazmunini yaxshi o’zlashtirilishiga,tushunchalarni amaliyotda qo’llash uchun sharoitlar yaratilishiga,o’qitish usullarining turli xil ko’rinishlari taklif etilishiga samarali ta’sir etib,o’quvchilarning fanga oid mavzu mazmuniga,o’qitish jarayoniga bo’lgan ijobiy munosabatini shakllantirishiga imkoniyat yaratishi mumkinligi tadqiqotlar asosida ochib berishga harakat qilingan***.**

Аннотация. *В статье на основе исследований стрались выявит, что организация практических занятий по предмету «Литература» в профессиональных училищах на основе новых педагогических технологий, в частности, использования групповых форм обучения, позволяет эффективно влиять на усвоение содержания урока, создавать условия для практического применения понятий, предлагать различные формы методов обучения, создавать возможность формирования положительного отношения учащихся к предметному содержанию науки и учебному процессу.*

Annotation. In the article, based on the research, the authors will reveal that the organization of practical classes on the subject "Literature" in vocational schools based on new pedagogical technologies, in particular, the use of group forms of training, allows to effectively influence the assimilation of the lesson content, create conditions for the

ISSN 2181-3187

practical application of concepts, offer various forms of teaching methods, create the opportunity to form a positive attitude of students to the subject content of science and the educational process.

Fanlardan o'tilgan darslar asosan amaliy mashg'ulotlar asosida mustaxkamlanadi. Chunki o'quvxhi eshitgan narsasini amalda sinash mavzu yuzasidan o'zlashtirgan bilimini amalda qo'llash imkoniyatini, bilim darajasini, ko'nikmasini shakllantiradi. Bu esa dars samaradorligini oshiradi. Shu sababdan biz ushbu maqolada ona tili fanidan amaliy mashg'ulotlarni muammoli ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda guruhli shakllarda o'qitish bo'yicha dars ishlanmasi yaratishga harakat qildik. Buning uchun «Erkin Vohidovning hayoti va ijodi» mavzusini tanlab oldik. Dastlab mavzuga doir ta'lim berish texnologiyasi modelini shakllantirdik va mashg'ulotning texnologik xaritasini tuzdik (1 va 2 jadvallar). Unda mashg'ulot vaqti, shakli, rejasi va maqsadi aniq belgilab olindi. Shuningdek, ta'lim berish texnologiyasi modelida pedogogik vazifalar va o'quv faoliyati natijalari, o'qitish va o'zlashtirilgan bilimlarni baholash uslublari keltiriladi.

1-jadval

Ta'lim berish texnologiyasi modeli

Mashg'ulot vaqti- 80 minut	***Talabalar soni***: 25 nafargacha
Mashg'ulot shakli	"E.Vohidovning hayoti va ijodi"mavzusi bo'yicha bilimlarni kengaytirish va mustahkamlash yuzasidan amaliy mashg'ulot
Mashg'ulot rejasi	1. E.Vohidov hayot yo'li 2.E.Vohidovning ijodga ilk qadamlari 3.E.Vohidov dostonlari
O'quv mashg'ulotining maqsadi:Tanlangan mavzu bo'yicha bilimlarni	

ISSN 2181-3187

mustahkamlash,kengaytirish va chuqurlashtirish.O'quvchi talabalarda nazariy ma'lumotlarni amaliyotga qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish	
Pedagogik vazifalar:	***O'quv faoliyati natijalari:***
•"E.Vohidovning hayoti va ijodi" mavzusi bo'yicha bilimlarni mustahkamlash,o'zlashtirish va kengaytirishga imkoniyat yaratish; •E.Vohidovning ijodga ilk qadamlari ya'ni birinchi yozgan she'ri,dastlabki chop etilgan she'riy to'plami,ularni yaratilish tarixiga oid bilimlar bo'yicha ko'nikmalarni shakllantirish; Mavzuga tegisgli savollari bo'yicha izohlar berish va rivojlantirish jarayonini tashkil qilish.	•E.Vohidovning tug'ilgan vaqti,joyi,o'quvchilik va talabalik davrlari,uning she'riyatga bo'lgan qiziqishi,ijod qilishni boshlashiga turtki bo'lgan omillar,uning yozgan asarlariga oid ma'lumotlarga ega bo'ladi.Mavzu doirasidagi voqealarni tahlil qila oladi; •E.Vohidov ijodi va ijodining dastlabki davrlari,dastlabki chop etilgan she'riy to'plamlari,ularning yaratilish tarixiga oid bilimlarni tahlil qilish,taqqoslash va umumlashtirish bo'yicha ko'nikmalar shakllanadi; •O'z fikrini to'g'ri yoki noto'g'riligini anglash qobilyati,o'ziga o'zi tanqidiy qarash,ishonch,ijodiy fikrlash fazilatlari paydo bo'ladi.
O'qitish usullari	Guruhlarda ishlash,taqdimot (namoyish etish)
O'qitish shakllari	Frontal,jamoaviy,individual
O'qitish vositalari	O'quv adabiyotlari,kompyuter,videoproyektor yoki sensorli doska
O'qitish sharoiti	Axborotlashtirilgan tizimda o'qitishga

ISSN 2181-3187

	moslashtirilgan kichik o'quv auditoriyasi
Monitoring va baholash	Joriy nazorat: tarqatma kartochka,savol-javob,syujetli jadval.

2-jadval

Amaliy mashg'ulot texnologik kartasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	**Faoliyat mazmuni**	
	O'qituvchi	**Talabalar**
I bosqich *Mavzuga kirish* (10 daqiqa)	1.1.O'quv mashg'uloti mavzusi,maqsadi, muhokama uchun savollar, ko'zlanayotgan natijalar va mashg'ulotni olib boorish xususiyatlarini ma'lum qiladi. Eng yuqori ball to'plagan guruh g'olib bo'lishi e'lon qilinadi.Guruhlarda ishlash qoidasi bilan tanishtiriladi ***(1-ilova*)**.	Tinglaydilar
	1.2.Talabalar bilimini jonlantirish uchun jalb qiluvchi savollar beradi: - *Erkin Vohidov haqida kimlar qanday ma'lumotlarga ega?* - *Erkin Vohidovning qaysi asarlarini bilasiz qaysi she'rlarini yod olgansiz ?*	Savollarga javob beradilar

ISSN 2181-3187

II bosqich Asosiy qism (65 daqiqa)	2.1. Talabalarni 5guruhga bo'ladi. Kartochkalar shaklida tayyorlangan o'quv topshiriqlarini va "Syujetli jadval" tarqatadi (*2,3-ilovalar, na'munaviy*) Topshiriqni bajarish bo'yicha ko'rsatma beradi. Ish tartibi va reglamenti, baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini tushuntiradi (*4-ilova*).	O'quv topshiriqlari, baholash ko'rsatkichlari va mezonlari bilan tanishadilar
	2.2. Guruhlarda ish boshlanganligini ma'lum qiladi.Kuzatuvchi sifatida guruh ishini nazorat qiladi,alohida ishlarni tashkil qilish bo'yicha aniq ko'rsatmalar beradi.	Guruh a'zolari jadvallarni to'ldiradilar, ish natijalarini ifodalaydilar va taqsimot varaqalarini rasmiylashtiradilar
	2.3. Guruhlarga jadval savollarini bo'lib tashlaydi,har bir guruhga bitta savolga javob berishni taklif qiladi.Jadvalning 4 savoli bo'yicha barcha guruhlar o'zlarining javob variantlarini berishlarini so'raydi.	
	O'quv natijalarini sharhlaydi,topshiriqni bajarish jarayonidagi qilingan alohida xulosa,umumlashtirishlarga ahamiyat beradi va guruhlarni o'zaro baholashlarini tashkillashtiradi.	Taqdimotga tayorlanadilar. Berilgan savol bo'yicha guruh faollari taqdimot qiladilar va boshqa guruh a'zolari javobni to'ldiradilar. O'zaro baholaydilar.

ISSN 2181-3187

III bosqich Yakuniy (5 daqiqa)	Guruhlarning o’zaro baholashning yakunini chiqaradi, o’quv faoliyat natijalarini tahlil qiladi.	Tinglaydilar

1-ilova

Guruhlarda ishni tashkil etish qoidalari

Ta’lim oluvchilar guruh a’zolarining majburiyatlarini bilishlari va bajarishlari zarur:

- *har bi a’zo o’rtoqlari fikrini eshitishi kerak;*
- *har bir a’zo ishda faol qatnashishi va hamkorlikda ishlashdan bo’yin tovlamasligi kerak:*
- *har bir a’zo zarurati bo’lganda yordam so’rashi kerak;*
- *har bir a’zo undan yordam so’rashganda boshqalarga yordam berishi kerak;*
- *har bir a’zoguruh ishining natijalarini baholashda ishtirok etishi kerak;*
- *har bir a’zo o’zining rolini yaxshi tushunishi va yaxshi bajarishi kerak.*

2-ilova

O’quv topshirig’i (Kartochka shaklida)

ISSN 2181-3187

1. Avval olingan bilimlarni qo’llab jadvallarni to’diring..
2. Savollar bo’yicha birga taqdimot qiling.

т/р.	Savollar	Javobingiz
1.	Erkin Vohidovning bolalik yillari haqida so’zlab bering?	
2.	Erkin Vohidovning doston janrida yozilgan asarlarini sanang.	
3.	Erkin Vohidov ijodida asosan qaysi mavzu yetakchilik qilgan?	
4.	Vatanga bo’lgan muhabbat mavzusi kuylangan she’rlaridan ifodali o’qing	
5.	Erkin Vohidov umrining so’ngi yillarida yozgan asari qaysi?	

3-jadval

SYUJETLI JADVAL

ISSN 2181-3187

Kim?	Nima?	Qayerda?	Qachon?	Nima uchun?
Erkin Vohidov	‘’Ruhlar isyoni’’dostoni	Hindistonda yozilgan	1978-1979 yillarda yozilgan	O’quvchida vatanparvarlik tuyg’ularini shakllantirish uchun

4-ilova

Ish tartibi va reglamenti

1. guruhlarda ishlash - 40 daqiqa.
2. Taqdimot - 20 daqiqa.
3. jamoaviy muhokama va o’zaro baholash – 20 daqiqa

O’quv faoliyatini baholash ko’rsatkichlari va mezonlari

ISSN 2181-3187

Guruhlar	Savol yoritilishining to'liqligi, aniqligi (3)	Javoblarga boshqa guruhlarning to'ldirishi (1balldan)	Bashorat varianti (1ball)	Umumiy ball (5 ball)
1				
2				
3				
4				
5				

Tadqiqotning ijtimoiy samaradorligini o'rganish maqsadida pedagogik amaliyot davrida Namangan shahar 2-sonli kasb-hunar maktabi 2-kurs ''Avtomobil elektr va electron jihozlariga xizmat ko'rsatish'' ta'lim yo'nalishi ''17-23'' va ''6-23''guruhlarini tanlab oldik va amaliy mashg'ulotni jamoaviy va guruhli usulda yuqoridagi tartibda o'tkazdik.Amaliy mashg'ulot darsida guruhlardan tegishli tartibda 25 nafardan o'quvchilar ishtirok etishdi.Tadqiqot natijasi shuni ko'rsatdiki jamoaviy usulda o'qitilgan ''17-23''guruhidagi jami 25nafar talabadan baholash natijalariga ko'ra faqatgina 3nafar talaba 86-100% li,12nafar talaba 71-85% li, 9 nafar talaba esa 56-70% li o'zlashtirish natijalari qayd etildi.1 nafar talaba esa 55% dan kam o'zlashtirish ko'rsatkichiga ega bo'ldi.Guruhli usulda dars o'tilgan ''6-23''guruhida esa jami 25 nafar talabadan 5 nafari 86-100% li, 15 nafari 71-85 % li,qolgan 5 nafari 56-70% li o'zlashtirish ko'rsatkichiga erishdilar.Guruhda o'zlashtirmagan talaba bo'lmadi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalaridan quyidagi xulosalar kelib chiqadi:

ISSN 2181-3187

- kasb -hunar maktablarida darslarni yangi pedagogic texnologiyalar asosida tashkil qilish dars mazmunini yaxshi o'zlashtirilishiga,tushunchalarni amaliyotda qo'llash uchun sharoitlar yaratilishiga,o'qitish usullarining turli xil ko'rinishlari taklif etilishiga samarali ta'sir etib, o'quvchilarning fanga oid mavzu mazmuniga,o'qitish jarayoniga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi.

- o'quv mashg'ulotlarida o'quvchilarni guruhlarga bo'lib o'qitish,tarqatma materiallardan foydalanish,o'quvchilarni o'zaro fikr almashishga,pedagogik faoliyatni tanqidiy tahlil qilish va taqqoslashga o'rgatadi.

- ushbu usul asosida o'quv jarayonini tashkil etish o'quvchilarda mustaqil izlanish ko'nikmasini hosil qilish bilan birga didaktik vositalardan foydalanish , turli usullarda dars ishlanmalari yaratish ishtiyoqlarini hosil qiladi va ularda ijodiy ishlash va fikrlash qobilyatlari shakllanadi.

ISSN 2181-3187

TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLASHTIRILGAN EKOTIZIM.

Muhammadjon Ibragimov Shuhratbek o‘g‘li
Andijon davlat universiteti IT fakulteti Kamyuter tizmalari va dasturiy ta’minot yo‘nalishi magistratura talabasi
Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich
Andijon davlat unversiteti kompyuter injiniringi kafedra mudiri
Sherzodbek Nabiyev Nurmuhammad o‘g‘li
Andijon davlat unversiteti kompyuter injiniringi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta’lim tizimida raqamlashtirilgan ekotizimlarning shakllanishi, ularning afzalliklari va muammolari atroflicha tahlil qilinadi. Raqamli ta’lim infratuzilmasi, elektron resurslar, o‘quv jarayonini boshqaruvchi platformalar va sun’iy intellekt vositalari orqali yaratilgan ekotizimlar bugungi kunda sifatli, qulay va moslashuvchan ta’limni tashkil qilishga xizmat qilmoqda. Tadqiqotda O‘zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasi solishtirilib, muammo va yechimlar aniqlangan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, ekotizim, ta’lim texnologiyalari, elektron resurslar, sun’iy intellekt, raqamlashtirish, masofaviy ta’lim, o‘quv muhiti.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim tizimiga ham o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Bugungi kunda ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish jarayoni keng ko‘lamda olib borilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, ta’limda raqamli ekotizimlarning shakllanishiga olib kelmoqda.

Raqamlashtirilgan ta’lim ekotizimi o‘quvchi, o‘qituvchi, ota-ona, boshqaruv tizimi va texnik infratuzilmaning yagona raqamli platforma orqali o‘zaro bog‘langan, axborot almashinuvi, monitoring va tahlil jarayonlari raqamli shaklda amalga oshiriladigan tizimdir.

Ushbu maqolada bunday ekotizimlarning tarkibiy qismlari, ularning ta’limdagi o‘rni, afzalliklari, dolzarb muammolari va istiqbollari tahlil qilinadi.

ISSN 2181-3187

Raqamli ta’lim ekotizimi haqida turli yondashuvlar mavjud. UNESCO (2021) tomonidan taqdim etilgan “Global Education Monitoring Report”da ta’limning raqamli transformatsiyasi haqida atroflicha ma’lumotlar berilgan. Unda ta’kidlanishicha, raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilarning individual qobiliyatlariga moslashgan, tahliliy tizimlar bilan birgalikda ishlovchi ekotizimlar shakllanmoqda.

O‘zbekiston tajribasiga murojaat qilsak, 2020-yildan buyon “Digital Education” kontsepsiyasi asosida bir qator loyiha va dasturlar yo‘lga qo‘yilgan. Xususan, “my.edu.uz”, “EduMarket”, “Kundalik”, “UzEdu” kabi platformalar ta’lim muhitining raqamli komponentlarini tashkil etmoqda.

Ushbu tadqiqot quyidagi usullar asosida amalga oshirildi:

- Tahlil va sintez: mavjud ilmiy adabiyotlar, davlat siyosati va statistik ma’lumotlar tahlil qilindi;

- Empirik kuzatuv: O‘zbekistonning bir necha umumta’lim maktablarida raqamli platformalardan foydalanish jarayoni o‘rganildi;

- Sotsiologik so‘rov: 100 nafar o‘qituvchi va 200 nafar o‘quvchi o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazildi;

- Solishtirma tahlil: O‘zbekiston, Janubiy Koreya, Estoniya va Finlyandiya ta’lim tizimlaridagi raqamlashtirish darajasi o‘zaro solishtirildi.

Bugungi raqamli transformatsiya asrida barcha sohalar singari ta’lim tizimi ham tubdan o‘zgarib bormoqda. An’anaviy o‘qitish usullarining o‘rnini raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim berish modellari egallamoqda. Ta’limda raqamlashtirish nafaqat jarayonni yengillashtirish, balki uni shaxsiylashtirish, interaktivlashtirish va tahliliy asosda boshqarish imkonini beradi. Bunday o‘zgarishlar natijasida ta’limda yangi tushuncha – raqamlashtirilgan ekotizim shakllanmoqda. U o‘z ichiga texnologik platformalar, pedagogik yondashuvlar, foydalanuvchilar (o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona) va o‘zaro aloqador komponentlarni qamrab oladi.

Raqamlashtirilgan ta’lim ekotizimi nima?

ISSN 2181-3187

Raqamlashtirilgan ta’lim ekotizimi o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari uchun raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan interaktiv va integratsiyalashgan muhitdir. Bu muhitda quyidagi elementlar mavjud bo‘ladi:

- Raqamli platformalar (LMS – Learning Management System),
- Masofaviy ta’lim tizimlari (Zoom, MS Teams),
- Elektron darsliklar, testlar va simulatsiyalar,
- Sun’iy intellekt yordamida shaxsiylashtirilgan o‘qitish,
- O‘quv jarayonini boshqarish va baholash tizimlari.

Mazkur ekotizim o‘zaro aloqada bo‘lgan raqamli resurslar, foydalanuvchilar va boshqaruv tizimlaridan iborat bo‘lib, o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli ekotizimning asosiy komponentlari

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamlashtirish tendensiyasi keskin sur’atlar bilan rivojlanmoqda. Bu esa o‘z navbatida raqamli ekotizimni shakllantirish zaruratini yuzaga keltirdi. Raqamli ekotizim — bu raqamli texnologiyalar, platformalar, foydalanuvchilar va ularning o‘zaro aloqalarini o‘z ichiga olgan yaxlit tizimdir. Quyida ushbu ekotizimning asosiy komponentlari tahlil qilinadi:

Raqamli infratuzilma

Raqamli ekotizimning asosiy tayanchi bu — texnik baza, ya’ni raqamli infratuzilmadir.

U quyidagi elementlardan tashkil topadi:

- Internet tarmog‘i – barqaror va yuqori tezlikdagi internet ta’lim jarayonining uzluksizligini ta’minlaydi.
- Kompyuterlar, planshetlar, noutbuklar – o‘quvchilarning raqamli materiallarga kirishini ta’minlaydi.
- Interaktiv doskalar va proyektorlar – vizual materiallar bilan ishlash imkonini beradi.
- Serverlar va ma’lumotlar bazalari – barcha axborotlar markazlashtirilgan holda saqlanadi.

ISSN 2181-3187

- Bulutli texnologiyalar – hujjatlarni saqlash, ulashish va birgalikda tahrirlash imkonini beradi.

Raqamli infratuzilmasiz ta’limni raqamlashtirishni samarali tashkil qilish amrimahol. Shu sababli, har bir ta’lim muassasasi o‘z texnik bazasini doimiy yangilab borishi lozim.

Platformalar va dasturiy vositalar

Raqamli ekotizimni tashkil qilishda maxsus platformalar va dasturiy vositalarning o‘rni beqiyosdir. Jumladan:

- O‘quv boshqaruv tizimlari (LMS – Learning Management Systems):

- Moodle, Google Classroom, Edmodo – o‘quv materiallarini joylashtirish, tarqatish, topshiriqlarni qabul qilish, baholash imkonini beradi.

- Test va baholash tizimlari:

- Quizizz, Kahoot, Socrative, Mentimeter – bilimni baholashni interaktiv tarzda olib boradi.

- Elektron darsliklar va mobil ilovalar:

- ta’lim materiallariga istalgan joyda va vaqtda kirish imkonini yaratadi, o‘quv jarayonini qulaylashtiradi.

Bu platformalar o‘quvchi-o‘qituvchi o‘rtasida samarali aloqa o‘rnatishga va bilimlar monitoringini olib borishga xizmat qiladi.

O‘qituvchi va o‘quvchi roli

An’anaviy ta’limda o‘qituvchi bilim manbai sifatida ko‘rilgan bo‘lsa, raqamli ekotizimda u:

- Yo‘naltiruvchi (mentor), fasilitator (jarayonni tashkil etuvchi) rolini bajaradi.

- O‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi.

- O‘quv faoliyatini shaxsiylashtirish imkonini beradi (ya’ni har bir o‘quvchi o‘ziga mos ritmda o‘qiydi).

O‘quvchi esa:

- Passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi.

- Mustaqil bilim olish, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

ISSN 2181-3187

- Jamoaviy ishlash, masofaviy muloqot qilish tajribasini orttiradi.

Shunday qilib, raqamli ekotizimda ishtirokchilar o‘rtasida rol va mas’uliyatlar yangi shaklga ega bo‘ladi.

Ma’lumotlar xavfsizligi va raqamli etika

Raqamli ekotizimda ishtirokchilarning shaxsiy va ta’limiy ma’lumotlarini himoya qilish birinchi darajali vazifadir. Bunda quyidagilar e’tiborga olinadi:

- Shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash – foydalanuvchilarning login-parollari, test natijalari va boshqa ma’lumotlar xavfsiz serverlarda saqlanishi lozim.

- Xavfsizlik protokollari – ikki bosqichli autentifikatsiya, shifrlash texnologiyalari orqali ma’lumotlar maxfiyligi ta’minlanadi.

- Raqamli etika me’yorlari:

- plagiatga yo‘l qo‘ymaslik, mualliflik huquqlariga hurmat, onlayn muloqotda odob saqlash.

O‘quvchilar raqamli savodxonlik bilan birga, raqamli mas’uliyat tushunchasini ham egallashi kerak.

Raqamli ekotizim shunchaki texnik vositalar to‘plami emas, balki ta’lim jarayonining butunlay yangi formatda tashkil etilishi demakdir. U quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

- Ta’limda innovatsion yondashuvlarni joriy etish;

- O‘quvchilarni motivatsiyalash va ularni faol ishtirokchiga aylantirish;

- Resurslardan samarali foydalanish va o‘z-o‘zini o‘qitish madaniyatini shakllantirish.

Kelajak ta’limi – raqamli, moslashuvchan va ochiq ta’limdir. Shunday ekan, har bir pedagog raqamli ekotizimga integratsiyalashishga tayyor bo‘lishi, doimiy o‘qib-o‘rganib borishi zarur.

O‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish, axborot xavfsizligi va raqamli madaniyatga rioya qilish raqamli ta’limning muhim jihatlaridan biridir.

Afzalliklar va imkoniyatlar

ISSN 2181-3187

- Shaxsiylashtirilgan ta’lim: Sun’iy intellekt o‘quvchining darajasiga mos materiallar tanlashga yordam beradi.

- Qulaylik: Istalgan joydan va istalgan vaqtda ta’lim olish imkoniyati mavjud.

- Tezkor tahlil: O‘quvchilar faoliyatini tahlil qilish, zaif nuqtalarni aniqlash osonlashadi.

- Interaktivlik: Video darslar, testlar, vizual vositalar o‘quvchini faolroq ishtirokchi qiladi.

- Resurslarning ochiqligi: Elektron kutubxonalar, ochiq ta’lim platformalari (Coursera, EdX, Khan Academy) orqali bilim olish imkoniyatlari kengayadi.

Muammolar va cheklovlar

- Infratuzilma muammolari: Ayrim hududlarda internet tezligi yoki qurilma yetishmovchiligi mavjud.

- Kadrlar salohiyati: O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasi yetarli darajada emasligi samaradorlikni pasaytiradi.

- Raqamli charchoq: Uzoq vaqt onlayn darslarda qatnashish o‘quvchilarda ruhiy va jismoniy charchoqqa olib keladi.

- Noto‘g‘ri qo‘llanilishi: Texnologiyalarni maqsadsiz yoki haddan tashqari ishlatish pedagogik maqsadga erishishni qiyinlashtiradi.

O‘zbekiston tajribasi va istiqbollar

O‘zbekiston ta’lim tizimida so‘nggi yillarda raqamli ta’lim muhitini yaratish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- my.edu.uz – umumta’lim maktablari uchun yagona elektron platforma;

- ZiyoNet – ta’lim axborot portali;

- Darslik.uz, eduportal.uz – elektron darslik va resurslar;

- OTMlar va maktablarda Moodle, Zoom, Google Classroom kabi platformalarning faol joriy qilinishi;

- 2030-yilgacha mo‘ljallangan “Raqamli O‘zbekiston” strategiyasi ta’limni to‘liq raqamlashtirishni maqsad qilgan.

ISSN 2181-3187

Yangi texnologiyalarni, jumladan sun’iy intellekt, raqamli baholash, raqamli laboratoriyalar kabi yondashuvlarni keng joriy etish ustuvor vazifaga aylangan.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim ekotizimining afzalliklari bilan bir qatorda, ayrim muammolar ham mavjud:

- Texnik muammolar: Internet infratuzilmasi va qurilmalar yetishmovchiligi raqamlashtirish jarayoniga to‘sqinlik qilmoqda;

- Kadrlar tayyorgarligi: O‘qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasi notekis;

- Motivatsiya: O‘quvchilarning hammasi ham mustaqil ta’lim olishga to‘liq tayyor emas;

- Platformalar integratsiyasi: Turli tizimlar o‘zaro integratsiyalashmagan bo‘lib, bu ma’lumotlar almashinuvini qiyinlashtirmoqda.

Shu bilan birga, Estoniya yoki Koreya kabi davlatlar tajribasida, har bir o‘quvchi uchun shaxsiy raqamli profil yaratilib, butun ta’lim hayoti davomida u orqali rivojlanish nazorat qilinmoqda.

Xulosa

Raqamlashtirilgan ta’lim ekotizimi faqat zamonaviy texnologiyalar to‘plami emas, balki butun ta’lim muhitining kompleks o‘zgarishidir. U o‘qitish sifatini oshirish, o‘quvchining faolligini kuchaytirish va shaxsiylashtirilgan ta’limni yo‘lga qo‘yishga xizmat qiladi.

Quyidagi tavsiyalar muhim ahamiyatga ega:

- O‘qituvchilar uchun raqamli kompetensiyalarni oshirishga qaratilgan treninglar tashkil etish.

- Texnologik vositalar va pedagogik maqsadlarni uyg‘unlashtirish.

- Har bir o‘quvchi va o‘qituvchi uchun qulay, xavfsiz va samarali raqamli muhit yaratish.

- Talab va real imkoniyatlar o‘rtasida muvozanatni ta’minlash.

- Raqamlashtirilgan ta’lim ekotizimlari ta’lim jarayonini shaffof, individual va samarali qiladi;

ISSN 2181-3187

- Bunday tizimlar nafaqat ta’lim, balki boshqaruv va nazorat sohalarida ham katta o‘rin egallaydi;

- Ta’lim muassasalarining texnik tayyorgarligi va xodimlarning raqamli savodxonligi hal qiluvchi omillardandir.

Adabiyotlar.

1. AKHTAYEVA, N.K. et al. Competency-based approach in modern language education. Man in India, 2017, 97(3), p.333-340. Available at: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29613557 Access: March 22, 2021.

2. ALMPANIS, T. Using a mixed methods research design in a study investigating the ‘Heads of e-Learning’ perspective towards technology enhanced learning Electronic Journal of E learning, 2016, 14(5), p.301-311. Available at: https://eric.ed.gov/?id=EJ1129889 Access: June 20, 2021

3. BARAKHSANOVA, E A.; SOROCHINSKIY, M.A. Creation of network consortium of pedagogical universities as a factor of sustainable development of regional education. Modern Education: Traditions and Innovations. 2016, vol. 3, p.20–24. Available at: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26397625 Access: June 17, 2021.

4. BARAKHSANOVA, E.A. et al. Vocational training of school teachers in Yakutia's universities through the principle of regionalization (case study of the methodology of teaching natural science to prospective teachers). Revista Espacios, 2018, vol. 39(20), p.35. Available at: http://www.revistaespacios.com/a18v39n20/18392035.html Access: March 22, 2021.

5. COSTLEY, J.; LANGE, C. The effects of instructor control of online learning environments on satisfaction and perceived Learning. Electronic Journal of E-learning, 2016, vol.14(3), p. 169-180. Available at: https://academic-publishing.org/index.php/ejel/article/view/1753 Access: June 15, 2021.

6. NOESGAARD, S.S.; ØRNGREEN, R. The effectiveness of e-learning: An explorative and integrative review of the definitions, methodologies and factors that promote e-learning effectiveness. Electronic Journal of E-learning, 2015, 13(14),

ISSN 2181-3187

p.278-290. Available at: https://www.researchgate.net/publication/281676355_The_effectiveness_of_e learning_An_explorative_and_integrative_review_of_the_definitions_methodologies _and_fac tors_that_promote_e-Learning_effectiveness Access: June 19, 2021.

7. OLSSON, M.; MOZELIUS, P.; COLLIN, J. Visualization and gamification of e-learning and programming education. Electronic Journal of E-learning, 2015, vol.13(6), p.452-465. Available at: https://eric.ed.gov/?id=EJ1087309 Access: June 15, 2021.

8. PROKOPIEV, M.S. et al. Development of a programming course for students of a teacher training higher education institution using the programming language Python. Propósitos y Representaciones, 2020, vol. 8 (3), p.15. Available at: https://doi.org/10.20511/ pyr2020.v8n3.484. Access: June 14, 2021

9. RADIF, M. & MOHAMMED, N.A. Computer science teacher's perception and needs towards e-learning in Iraq. Journal of Southwest Jiaotong University, 2019, 54(5). Available at: https://doi.org/10.35741/issn.0258-2724.54.5.42. Access: June 20, 2021.

ISSN 2181-3187

MINTAQAVIY QIYMAT TARKIBI (MQT) SAVDO VA BOJXONA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI HAMDA DIPLOMATIK ALOQALARNI MUSTAHKAMLASHDAGI ROLI VA UNING O‘ZBEKISTONDA QO‘LLANILISHI IMKONIYATLARI

Xalmuratov Sharapat Maxsetbay uli

Magistratura tinglovchisi, Bojxona instituti, Toshkent, O‘zbekiston.

e-mail: shara.medved@gmail.com

tel: +998 90 664 0405

Annotatsiya: *Ushbu maqola mintaqaviy qiymat tarkibi (MQT) tushunchasini mintaqaviy ishlab chiqarish va savdo samaradorligini oshirish mexanizmi sifatida ko‘rib chiqiladi. AQSh-Meksika-Kanada Kelishuvi (USMCA) misolida diqqatni jamlaydi. Tadqiqotda ayrim sohalarda mahsulotlar uchun 75% MQT talabini belgilash orqali qanday qilib iqtisodiy integratsiya va a’zo davlatlar o‘rtasidagi diplomatik aloqalarni mustahkamlayotgani tushuntiriladi. Bundan tashqari, MQT doirasining O‘zbekistonda qo‘llanilishi imkoniyatlari tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *mintaqaviy qiymat tarkibi, USMCA, O‘zbekiston, bojxona samaradorligi, savdo siyosati, diplomatik aloqalar, matematik modellashtirish.*

РОЛЬ РЕГИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ СТОИМОСТИ (РСС) В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТОРГОВЛИ И ТАМОЖНИ, А ТАКЖЕ В УКРЕПЛЕНИИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ.

Халмуратов Шарапат Махсетбай ули

Магистрант, Таможенный институт, Ташкент, Узбекистан

e-mail: shara.medved@gmail.com

tel: +998 90 664 0405

ISSN 2181-3187

Аннотация: *В данной статье рассматривается концепция региональной доли стоимости (РДС) как механизма повышения эффективности регионального производства и торговли, с акцентом на примере Соглашения между США, Мексикой и Канадой (USMCA). В исследовании объясняется, как установление требования РДС на уровне 75% для определенных продуктов способствует экономической интеграции и укрепляет дипломатические отношения между странами-участницами. Кроме того, анализируются возможности применения структуры РДС в Узбекистане.*

Ключевые слова: *региональная доля стоимости, USMCA, Узбекистан, эффективность таможни, торговая политика, дипломатические отношения, математическое моделирование.*

THE ROLE OF REGIONAL VALUE CONTENT (RVC) IN ENHANCING TRADE AND CUSTOMS EFFICIENCY, AS WELL AS STRENGTHENING DIPLOMATIC RELATIONS AND ITS APPLICABILITY IN UZBEKISTAN.

Khalmuratov Sharapat Maxsetbay uli
Master's student, Customs Institute, Toshkent, O'zbekiston.
e-mail: shara.medved@gmail.com
phone: +998 90 664 0405

Abstract: *This article examines the concept of Regional Value Content (RVC) as a mechanism to enhance regional production and trade efficiency, focusing on the example of the United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA). The study explains how establishing a 75% RVC requirement for certain products fosters economic integration and strengthens diplomatic relations among member countries. Furthermore, the potential application of the RVC framework in Uzbekistan is analyzed.*

ISSN 2181-3187

Keywords: *regional value content, USMCA, Uzbekistan, customs efficiency, trade policy, diplomatic relations, mathematical modeling.*

Kirish

Savdoning globallashuvi davlatlarni iqtisodiy raqobatbardoshlik va mintaqaviy integratsiyani oshirish uchun yangi mexanizmlarni qo‘llashga undadi. Bunday mexanizmlardan biri mintaqaviy qiymat tarkibi (MQT) bo‘lib, u mahsulot qiymatining ma’lum foizining belgilangan mintaqada ishlab chiqarilishi sharti bilan imtiyozli tariflardan foydalanish imkonini beradi [1]. 2020-yilda kuchga kirgan AQSh-Meksika-Kanada Kelishuvi (USMCA) avtomobil mahsulotlari uchun 75% MQT talabini joriy etib, ushbu yondashuvni namoyish etadi [2]. Ushbu tadqiqot USMCA doirasidagi MQTning ish mexanizmini, uning iqtisodiy va diplomatik ta’sirini va O‘zbekiston savdo va bojxona tizimlariga moslashuvchanligini aniqlashga qaratilgan. Matematik model taklif qilib, maqola bojxona boshqaruvining foydalarini miqdoriy jihatdan baholaydi va O‘zbekistonning asosiy sohalari uchun amaliy qo‘llanilishini o‘rganadi.

USMCA doirasidagi MQTni tushunish

MQT mahsulot qiymatining savdo kelishuvi a’zo davlatlarida yaratilishi kerak bo‘lgan ulushini anglatadi, bu esa tarif imtiyozlaridan foydalanish huquqini beradi. USMCAda avtomobil mahsulotlari 75% MQTga erishishi kerak, ya’ni ularning qiymatining kamida 75% — materiallar, qismlar yoki mehnatdan kelib chiqadigan holda — AQSh, Meksika yoki Kanadada ishlab chiqarilishi lozim [3]. Masalan, 100,000 AQSh dollari qiymatidagi avtomobilning 75,000 dollari mintaqaviy manbadan bo‘lishi kerak, qolgan 25% esa tashqi bozorlardan *(masalan, Xitoy yoki Yevropadan)* kelishi mumkin.

ISSN 2181-3187

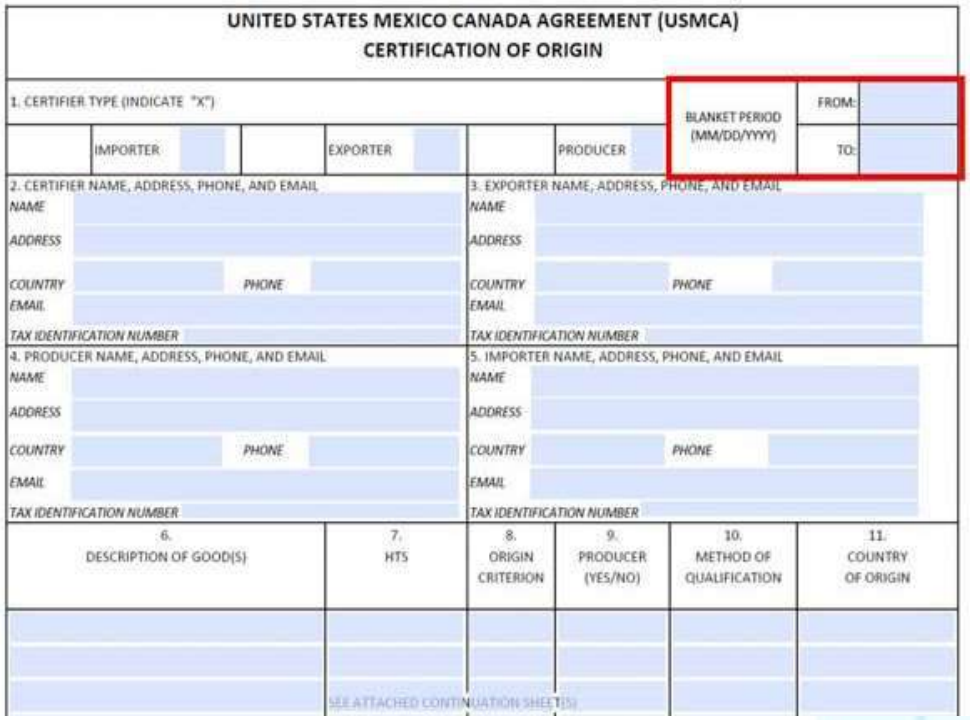

UNITED STATES MEXICO CANADA AGREEMENT (USMCA)
CERTIFICATION OF ORIGIN

1. CERTIFIER TYPE (INDICATE "X")

	IMPORTER		EXPORTER		PRODUCER

BLANKET PERIOD (MM/DD/YYYY) FROM: TO:

2. CERTIFIER NAME, ADDRESS, PHONE, AND EMAIL
NAME
ADDRESS
COUNTRY PHONE
EMAIL
TAX IDENTIFICATION NUMBER

3. EXPORTER NAME, ADDRESS, PHONE, AND EMAIL
NAME
ADDRESS
COUNTRY PHONE
EMAIL
TAX IDENTIFICATION NUMBER

4. PRODUCER NAME, ADDRESS, PHONE, AND EMAIL
NAME
ADDRESS
COUNTRY PHONE
EMAIL
TAX IDENTIFICATION NUMBER

5. IMPORTER NAME, ADDRESS, PHONE, AND EMAIL
NAME
ADDRESS
COUNTRY PHONE
EMAIL
TAX IDENTIFICATION NUMBER

6. DESCRIPTION OF GOOD(S)	7. HTS	8. ORIGIN CRITERION	9. PRODUCER (YES/NO)	10. METHOD OF QUALIFICATION	11. COUNTRY OF ORIGIN
	SEE ATTACHED CONTINUATION SHEET(S)				

1-rasm: MQT ulishini aniqlash sertifikati USMCA sertifikati

USMCAda mahsulotlarning MQT foizini aniqlash maqsadida sertifikat shakli tasdiqlangan [9].

Sertifikat shakli: USMCA'da standart NAFTA sertifikatidan farqli o'laroq, qat'iy belgilangan shablon mavjud emas. Sertifikat importyor, eksportyor yoki ishlab chiqaruvchi tomonidan tayyorlanishi mumkin va quyidagi minimal ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak:

- Sertifikat beruvchi haqidagi ma'lumotlar.
- Tovar tasnifi (TIF TN kodi).
- Tovar kelib chiqishining tasnifi (masalan, to'liq Shimoliy Amerikada ishlab chiqarilganmi yoki MQT asosida kelib chiqqanmi).
- MQT hisob-kitobi (agar qo'llaniladigan bo'lsa), masalan, olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymati metodi (1-usul) yoki xarajat metodi bo'yicha foizlar. *(1-rasm)*

RVC hisoblash usullari

Olib kiriladigan tovarga doir bitimning qiymati metodi:

ISSN 2181-3187

RVC = [(Tovar qiymati — Mintaqadan tashqari materiallar qiymati) / Tovar umumiy qiymati] × 100.

Xarajat metodi:

RVC = [(Sof xarajat — Mintaqadan tashqari materiallar qiymati) / Sof umumiy xarajat] × 100.

Ushbu hisob-kitoblar sertifikatda yoki qo‘shimcha hujjatlarda aniq ko‘rsatilishi kerak.

Qo‘shimcha hujjatlar: RVC mexanizmini tekshirish uchun quyidagi qo‘shimcha hujjatlar talab qilinishi mumkin:

1. Yuk hujjatlari (Avia yuk xati);
2. Hisob-fakturalar (Invoicelar) — transport xarajatlari va materiallar qiymatini tasdiqlash uchun;
3. Ishlab chiqarish jarayonini tasdiqlovchi hujjatlar (masalan, materiallar ro‘yxati yoki BOM — Bill of Materials).

Mintaqaviy qiymat tarkibi (MQT) qoidasi xomashyodan tayyor mahsulot eksportiga o‘tishni rag‘batlantirish, mahalliy ishlab chiqarish va ish o‘rinlarini rivojlantirish, savdo balansini yaxshilash, diplomatik aloqalarni mustahkamlash hamda bojxona rasmiylashtiruv jarayonlarini soddalashtirish orqali iqtisodiy va strategik maqsadlarni kompleks tarzda amalga oshirishga xizmat qiladi [4].

AQShda yig‘ilgan Ford avtomobilari misolida ko‘rib chiqadigan bo‘lsak. Agar uning dvigateli Kanadada, shinalari Meksikada ishlab chiqarilgan bo‘lsa va bu qismlar umumiy qiymatning 75% ini tashkil qilsa, u USMCA doirasida bojxona to‘lovisiz savdo qilish huquqiga ega bo‘ladi. Ammo dvigatel Xitoydan keltirilsa va MQT 75% dan past bo‘lsa, qo‘shimcha tariflar qo‘llaniladi.

Foydasi:

- **Ford uchun:** Import bojxona to‘lovlarini tejash, AQSh bozorida raqobatbardosh narxga erishish.
- **Meksika uchun:** Mahalliy shina ishlab chiqarish o‘sadi, ish o‘rinlari ko‘payadi.
- **Kanada uchun:** Dvigatel eksporti daromad keltiradi.

ISSN 2181-3187

- **AQSh uchun:** Yig‘ish jarayoni ish o‘rinlarini saqlaydi, soliqlar hisobiga byudjet tushumlarini orttiradi va iqtisodiy integratsiyaga erishadi.
- **Iste’molchilar uchun:** Arzonroq avtomobil sotib olish imkonini yaratiladi.

O‘zbekistonda MQTning potensial qo‘llanilishi

O‘zbekiston o‘zining eksportga yo‘naltirilgan sohalari rivojlanayotganligini hisobga olib, Markaziy Osiyo va undan tashqarida iqtisodiy mavqeyini mustahkamlash uchun MQT doirasidan foydalanishi mumkin. Quyidagi sohalarni asosiy yo‘nalishlar sifatida aniqlash mumkin:

Avtomobilsozlik sanoati

Hozirgi holat: O‘zbekistonning avtomobilsozlik sohasi, xususan “UzAuto Motors”, Ravon va Chevrolet brendlari bilan mahalliy ishlab chiqarishni kengaytirmoqda [5].

MQT qo‘llanilishi: Rossiya kabi hamkorlar bilan savdo kelishuvi 60-75% mintaqaviy qiymat tarkibni talab qilishi mumkin, bu mahalliy qismlar ishlab chiqarishni rivojlantiradi.

Foydasi: Qo‘shni bozorlarga imtiyozli tariflar bilan eksportni oshirish va mahalliy ta’minot zanjirlarini mustahkamlash.

To‘qimachilik va tikuvchilik sanoati

Hozirgi holat: Paxta yetishtirishda yetakchi bo‘lgan O‘zbekiston tayyor kiyim eksportini, ayniqsa Yevropa Ittifoqiga, oshirmoqda [6].

MQT qo‘llanilishi: Turkiya davlati bilan 70-80% MQT ip, mato va kiyimlarning mahalliy ishlab chiqarilishini ta’minlashi mumkin.

Foydasi: Xom paxta eksporti o‘rniga yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar eksport qilinadi.

Qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari

Hozirgi holat: O‘zbekiston meva-sabzavot va quritilgan mevalarni eksport qiladi.

ISSN 2181-3187

MQT qo‘llanilishi: Rossiya yoki Xitoy bilan kelishuvda qayta ishlangan mahsulotlar *(sharbat, konserva)* uchun 75% MQT talab qilinishi mumkin.

Foydasi: Qayta ishlash sanoatini rivojlantirish va ish o‘rinlari ko‘paytirish.

Taxminiy ssenariy

Qozog‘iston va Turkmaniston bilan “Markaziy Osiyo Savdo Zonasi” tuzilib, 70% MQT qo‘yilsa: O‘zbekiston to‘qimachilik, Qozog‘iston metall, Turkmaniston logistika ta’minlaydi, natijada Rossiya yoki Xitoyga eksport hajmi ortadi.

O‘zbekiston bojxona tizimida MQT joriy etilishi importni kamaytirib, eksportni oshirish orqali daromadni optimallashtirishga, kelib chiqish tekshiruvi standartlashtirilishi bilan bojxona qiymatini aniqlash va rasmiylashtiruv jarayonlarini soddalashtirishga [7], shuningdek, mintaqaviy bojxona idoralari bilan hamkorlikni kuchaytirib, eksport hajmi o‘sishi evaziga iqtisodiy rivojlanishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

MQT va bojxona ta’sirining matematik modeli

MQT’ning ta’sirini miqdoriy baholash uchun matematik model taklif qilinadi:

Asosiy o‘zgaruvchilar

- UQ: Mahsulotning umumiy qiymati (masalan, 20,000 AQSH).
- MQ: Mintaqaviy qiymat (masalan, 14,000 AQSH).
- TQ: Mintaqadan tashqari qiymat (masalan, 6,000 AQSH).
- IMS: Import bojxona stavkasi (masalan, 10%).
- T: MQT chegarasi (masalan, 75%).
- BD: Bojxona daromadi.

RVC hisoblash

$$MQT = \frac{MQ}{UQ} x100$$

Misol: MQT=(14000/20000)x100=70%. Agar MQT≥T imtiyozli tariflar qo‘llanilmaydi.

ISSN 2181-3187

BD = (TQ × IMS)

BD = (6000×0.1) = 600 AQSH

Eksport 100 tonna bo‘lgan bo‘lsa va har bitta tonnasiga 10 AQSH dollardan eksport yig‘imi bo‘lsa jami eksport uchun 1000 AQSH dollar miqdorida eksport uchun yig‘im undiriladi.

Jami BD = 1600 AQSH dollar

Bojxona daromad modeli

BD = (TQ × IMS) + (Eksport hajmi×Eksport to‘lovi)

Agar:

MQ = 16000 AQSH

TQ = 4000 AQSH

UQ = 20000 AQSH

MQT=(16000/20000)x100=80%.

Agar MQT≥T imtiyozli tariflar qo‘llaniladi.(0%)

BD = (4000 × 0) + (150×10) =1500

Talqin

Model shuni ko‘rsatadiki, TQ kamayishi bojxona daromadini pasaytirsa-da, eksport hajmining oshishi va ichki ishlab chiqarishning rivojlanishi bu yo‘qotishni qoplaydi va umumiy mamlakatda yaratilgan qiymat hisobiga davlatning umumiy daromadlar qismini oshiradi.

Xulosa

USMCA’da misol qilingan MQT mexanizmi mintaqaviy ishlab chiqarish, savdo samaradorligi va diplomatik aloqalarni targ‘ib qilish uchun mustahkam asos yaratadi. O‘zbekiston uchun uning qo‘llanilishi eksportni diversifikatsiya qilish, sanoat salohiyatini oshirish va mintaqaviy savdo tarmoqlaridagi rolini yuksaltirishi mumkin. Taklif qilingan matematik model bojxona foydalarini, jumladan daromad o‘sishi yoki kamayishini vizual ko‘rish imkonini yaratadi.

ISSN 2181-3187

Adabiyotlar:

1. World Trade Organization (WTO), "Rules of Origin", 2023.
2. United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA), Chapter 4: Rules of Origin, 2020.
3. Office of the United States Trade Representative, "USMCA Fact Sheet: Autos," 2020.
4. Baldwin, R., "Global Supply Chains: Why They Emerged, Why They Matter," Economic Policy, 2016.
5. O‘zbekiston Respublikasi Statistika Agentligi, "Sanoat ishlab chiqarish statistikasi," 2022.
6. International Trade Centre (ITC), "Uzbekistan Textile Export Report," 2021.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Bojxona Qo‘mitasi, "Bojxona jarayonlari raqamlashtirish strategiyasi" 2023.
8. Anderson, J.E., "Trade Costs and Regional Integration," Journal of Economic Integration, 2018.
9. URL: https://www.usmcacertificate.com

ISSN 2181-3187

ТРАНСИВЕР ПРЯМОГО ПРЕОБРАЗОВАНИЯ

Ташкентский Государственный
Технический Университет,
кафедра «Радиотехнические устройства
и системы» +998 946905731.

ст. пр. **Короткова Лариса Александровна**,

Аннотация: В статье представлено семейство стандартов, которое предназначено для поддержки одновременно практически всех поколений третьего (cdma2000 и WCDMA) и второго (GSM, GPRS, cdma One, DAMPS).

Ключевые слова: передатчик прямого преобразования, генератор управляемый напряжением (ГУН), частотно-фазовый детектор, двухдиапазонный усилитель мощности, процессорный комплект.

Входной сигнал может принадлежать одному из трех возможных диапазонов GSM – 900, 1800 и 1900 МГц. После антенного переключателя сигнал проходит соответствующий своему диапазону полосовой фильтр и встроенный малошумящий усилитель. Затем он попадает в мультиплексор, где смешивается с сигналом опорного генератора и раскладывается на квадратурные составляющие (II и QQ каналы). Последние поступают в каскад управляемых усилителей с фильтрами, что исключает влияние сигналов соседних каналов. Далее сигнал выводится из ИС, чтобы попасть на входные АЦП ИС кодека (AD6521). Передатчик прямого преобразования фактически представляет собой генератор, управляемый напряжением (ГУН). В GSM прием и передача всегда разнесены во времени, поэтому входами/выходами могут служить одни и те же выводы ИС (рис.1). Разложенный на квадратурные составляющие сигнал

ISSN 2181-3187

поступает в модулятор “виртуальной ПЧ”, где смешивается с сигналом “виртуальной” промежуточной частоты (свыше 100 МГц) и поступает на частотно-фазовый детектор. [1]

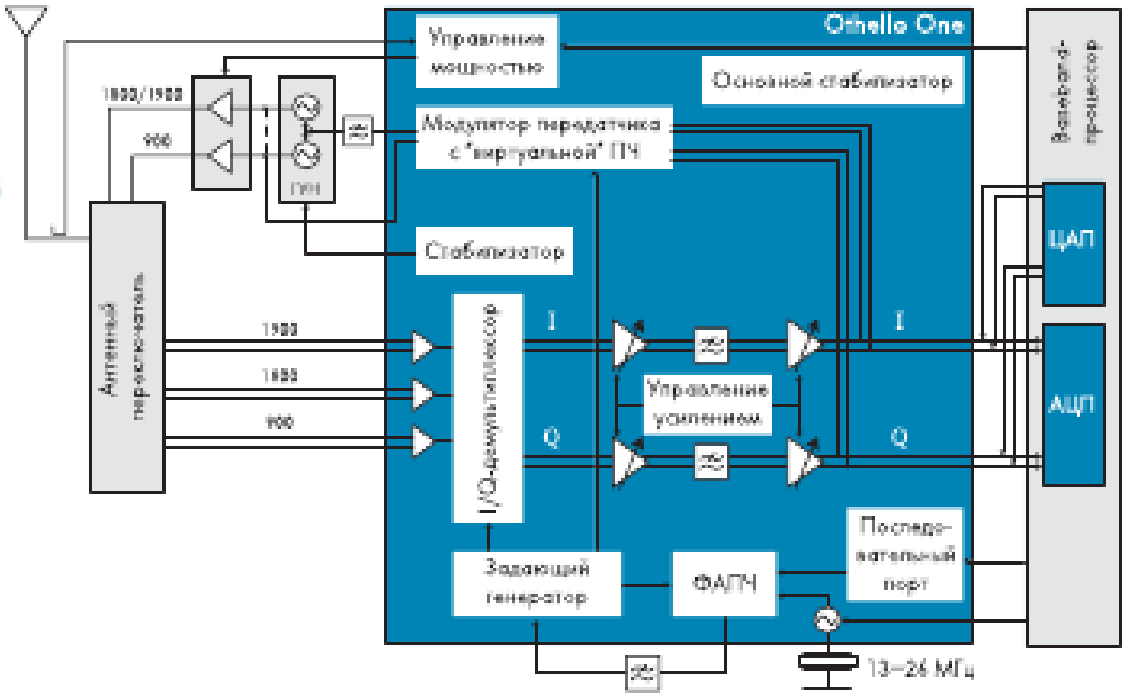

Рис.1. Структура трансивера прямого преобразования Othello One (AD6534)

Синхронизированный сигналом опорного генератора, сигнал с выхода частотно-фазового детектора через фильтр поступает на вход внешнего ГУН, где собственно и формируется транслируемый в эфир сигнал. С выхода ГУН сигнал поступает в двух-диапазонный усилитель мощности (3–35 дБ) и после НЧ фильтра – на антенный переключатель. Кроме того, с выхода ГУН сигнал по цепи обратной связи поступает в модулятор, где понижается до уровня “виртуальной” ПЧ, сравнивается с опорной частотой и используется как сигнал опорного генератора. Подобная схема передатчика называется “трансляционная петля”. Основное ее достоинство – возможность добиться точной амплитудно-фазовой траектории транслируемого сигнала, что снижает требования к линейности выходного усилителя, соответственно удешевляя его. Очевидно, что для GSM

ISSN 2181-3187

подобная схема требует быстрой перестройки частоты опорного сигнала. Так, при работе в режиме пакетной передачи GPRS перестройка частоты должна занимать время не более половины канального интервала GSM кадра, т.е. не более 250 мкс. Столь быструю перестройку обеспечивает схема синтезатора с фазовой автоподстройкой частоты (ФАПЧ) с дробным предделителем (FractionallN PLL). Такой синтезатор выполнен в виде отдельной ИС (AD 6524), а также интегрирован в Othello One (AD5634). Дополнительное достоинство системы с быстрой перестройкой частоты – малое энергопотребление, поскольку система включается именно в нужный момент, а в остальное время “дремлет”.[2]

Процессорный комплект AD20msp430 представляет уже четвертое поколение GSM чипсетов Analog Devices. Особенность архитектуры Soft Fone – размещение всех программ во Flash памяти, что позволяет модернизировать устройство просто заменой программы, даже не меняя ИС памяти. Для стандартного GSM терминала достаточно одной 88 Мбит ИС памяти. GSM процессор AD6522 содержит ядро сигнального процессора ADSP218x (производительность – 65 MIPS), ОЗУ, контроллер прямого доступа к памяти (ПДП), порт ввода/вывода и управляющий RISC контроллер на основе архитектуры ARM7 (39 MIPS). В данной ИС реализуются все необходимые алгоритмы обработки и управления, в том числе – алгоритмы речевого вокодера. AD6521представляет собой аналоговую ИС, работающую под управлением AD6522 и включающую многоканальный голосовой кодек, ЦАП/АЦП для основного потока (II и QQ каналы), а также вспомогательные ЦАП/АЦП для контроля частоты, усиления и т.п. Благодаря системе энергоконтроля общее потребление комплекта ИС AD20msp430 в дежурном режиме менее 1мА.

Таким образом, разработанные Analog Devices два комплекта ИС – процессорный и радио – позволяют создавать трехдиапазонный GSM телефон, состоящий из 51 компонента. При этом общая площадь системы на печатной плате – менее 15 см.[3]

ISSN 2181-3187

Важно также значительное снижение энергопотребления – до 1000 часов работы в дежурном режиме от стандартных аккумуляторных батарей. В планах Analog Devices – размещение на кристалле и управляемых напряжением генераторов.

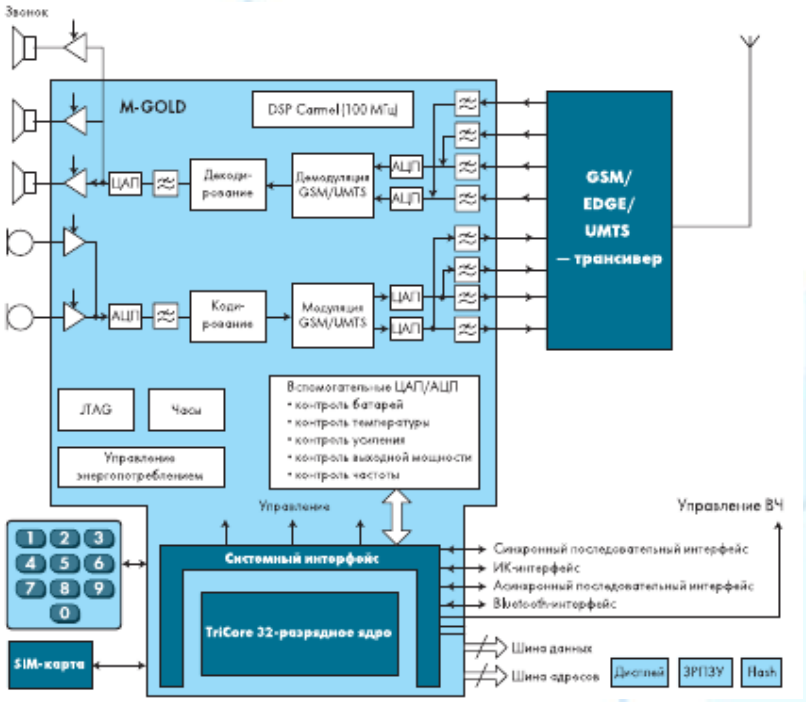

Рис.2. Мобильный терминал на основе baseband процессора M-GOLD компании Infineon

Устройство TRF6150 этой фирмы – полностью интегрированный трансивер, использующий принцип прямого преобразования. Внешние элементы, в которых он нуждается, – это полосовые фильтры в приемном тракте после антенного мультиплексора, а в передающем тракте – двухполосные ГУН и усилитель мощности. Аналогичный трансивер прямого преобразования CX74017 предложила и фирма Conexant. Весьма перспективную платформу для систем 3G предлагает компания Infineon – бывшее полупроводниковое подразделение Siemens. Ее однокристальная управляющая ИС M-GOLD (PMB 8880) поддерживает все необходимые функции как для режимов GSM вместе с его расширениями GPRS и EDGE, так и для стандарта третьего поколения WCDMA

ISSN 2181-3187

(рис.2.). Радиотракт обеспечивают однокристальный трансивер SMARTi+ (PMB 6253) с одной ПЧ или трансивер с прямым преобразованием SMARTi DC (PMB6256). Процессор M-GOLD производится по 0,188мкм процессу и представляет собой масштабируемую платформу для различных приложений 3G. Он включает ядро сигнального процессора Carmel и 322 разрядный управляющий микроконтроллер TriCore. ИС трансивера SMARTi+ интегрирует каскады приемника и передатчика, цепи ФАПЧ, ГУНы, необходимые фильтры, стабилизаторы напряжения и опорный 133МГц генератор. С процессором ИС связана трехпроводной управляющей шиной и стандартным I/Q интерфейсом. Для реализации двухдиапазонного GSM терминала из внешних элементов SMARTi+ нуждается в трех фильтрах и одном ВЧ ГУН. Собственно, были представлены две ИС – приемник RFR5200 и передатчик RFT5200. В семейство также входят управляющая схема MSM5200 (модем мобильной станции), усилитель PA5200 и схема управления мощностью PM1000. Данный комплект ИС предназначен исключительно для терминалов стандарта WCDMA (рис.3).

Передатчик действует под управлением MSM5200 и связан с антенным мультплексором через усилитель PA5200. Он включает в себя смеситель ПЧ, управляемый генератор ПЧ с программируемой системой ФАПЧ, повышающий преобразователь от ПЧ до несущей, два усилителя и схему управления выходной мощностью в диапазоне 85 дБ. ИС RFR5200 – это полностью интегрированный на одном кристалле приемник, изготовленный по SiiGe Би КМОП технологии, обеспечивающей низкий уровень шумов и высокую линейность. Приемник работает с сигналами не только WCDMA, но и системы позиционирования GPS. ИС включает два входных малошумящих

усилителя и понижающий (до ПЧ) конвертор, а также полосовые фильтры для квадратурных составляющих сигнала. Четыре ИС – MSM5200, PA5200, RFR5200 и RFT5200 – представляют собой законченное решение для телефона

ISSN 2181-3187

стандарта WCDMA вместе с приемником GPS. Появление первых образцов ожидается в третьем квартале этого года.

Кроме того, поддерживаются такие приложения, как GPS, Bluetooth, MP3, MPEGG4 и т.д. В новом семействе будет использована технология прямого преобразования, что неминуемо сократит число внешних компонентов.

Даже при столь беглом обзоре видно, что с точки зрения элементной базы преград для сетей 3G нет.[4]

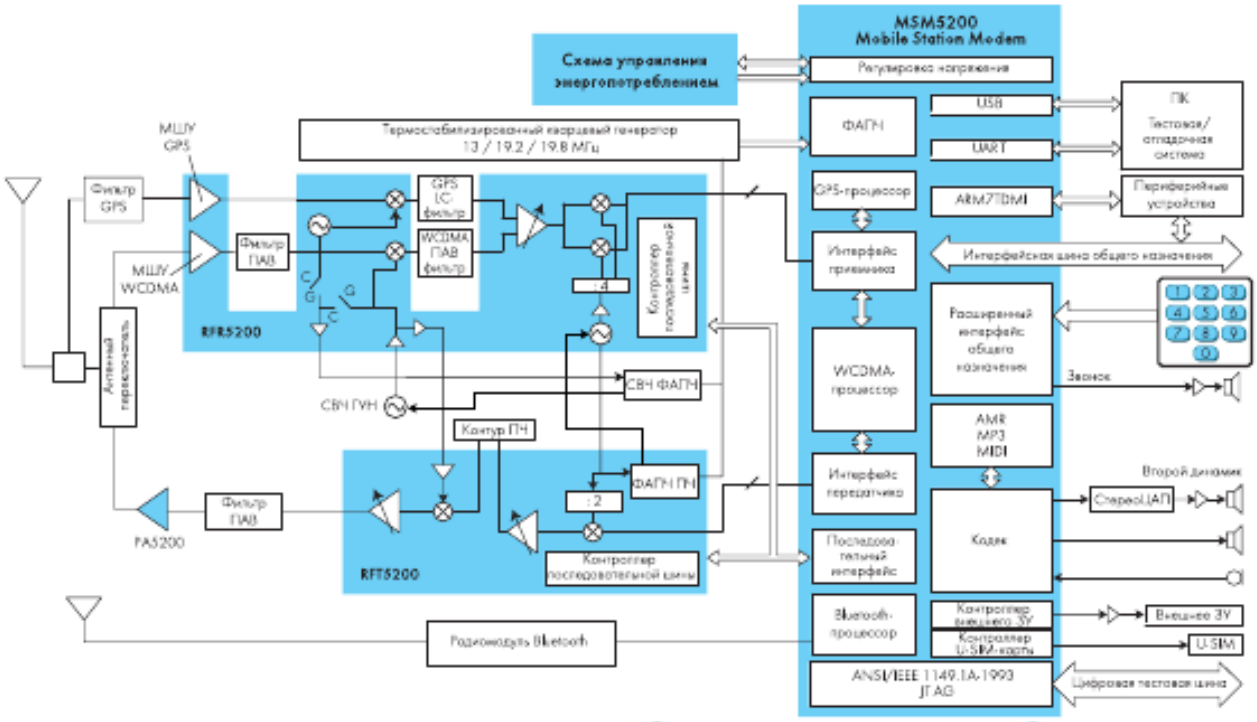

Рис.3. WCDMA терминал на основе комплекта ИС MSM5200 фирмы Qualcomm

Литература

1.**ОПАДЧИЙ Ю.Ф, ГЛУДКИН О.П, ГУРОВ А.И. АНАЛОГОВАЯ И ЦИФРОВАЯ ЭЛЕКТРОНИКА.— М.: РАДИО И СВЯЗЬ. 2021.**

2.Андрианов В.И., Соколов А.В. Средства мобильной связи.- СПб:BHV-Санкт-Петербург,2002.

ISSN 2181-3187

3.Быховский М.А. Сравнение различных систем сотовой подвижной радиосвязи по эффективности использования радиочастотного спектра // Электросвязь ,2000, №5.

4.Варакин Л.Е. Концепция создания широкополосных систем подвижной и персональной радиосвязи // Вестник связи, 2004, №9, с. 16-19.

ISSN 2181-3187

РОЛЬ РУССКОГО ЯЗЫКА В ИЗУЧЕНИИ ТЕОРИИ ЧИСЕЛ

Нишонов С.И - студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация:

В данной статье рассматривается значение русского языка в изучении теории чисел. Подчеркивается роль русскоязычных источников, таких как труды выдающихся математиков, научные статьи и учебные пособия. Анализируется влияние русского языка на международное сотрудничество в области математики, а также его значение для доступа к фундаментальным исследованиям.

Ключевые слова: теория чисел, русский язык, математическая литература, научные исследования, международное сотрудничество.

Теория чисел — это одна из важнейших областей математики, изучающая свойства целых чисел и их взаимосвязи. Исторически эта дисциплина привлекала внимание множества выдающихся математиков, и их исследования внесли значительный вклад в развитие математики в целом. В современном мире изучение теории чисел остаётся актуальным, поскольку её методы находят применение в криптографии, компьютерных алгоритмах и других областях науки и техники.

Для глубокого понимания этой дисциплины знание русского языка может сыграть значительную роль. Русская математическая школа обладает богатым наследием, а многие важные работы в области теории чисел были написаны на

ISSN 2181-3187

русском языке. В данной статье мы рассмотрим, почему изучение русского языка полезно для изучающих теорию чисел, и какие преимущества это может дать.

Вклад русских математиков

Русская математическая школа внесла огромный вклад в развитие теории чисел. Такие выдающиеся учёные, как Иван Виноградов, Александр Гельфонд, Юрий Линник, Андрей Колмогоров и многие другие, разработали фундаментальные методы и теоремы, которые сегодня широко используются во всём мире. Работы этих учёных часто публиковались на русском языке, и их оригинальные труды до сих пор имеют важное значение.

Одним из наиболее известных результатов является метод Виноградова, который позволил значительно продвинуться в решении задач о разложении нечётных чисел на сумму простых. Исследования Гельфонда в области трансцендентных чисел, такие как доказательство теоремы о трансцендентности чисел вида a^b (где a - алгебраическое число, не равное 0 или 1, a b - иррациональное алгебраическое число), стали важными этапами в развитии современной теории чисел. Работы Линника о распределении простых чисел также сыграли большую роль в развитии аналитической теории чисел.

Доступ к русскоязычным учебным материалам

В России издано множество учебников, монографий и статей по теории чисел, которые не всегда переведены на другие языки. Например, работы Виноградова по аналитической теории чисел или труды Гельфонда о трансцендентных числах доступны преимущественно на русском языке. Знание языка позволяет работать с этими источниками без посредников, что даёт возможность глубже понять материал.

Кроме того, многие русскоязычные математические журналы, такие как "Математические заметки", "Известия Российской академии наук. Серия математическая" и "Доклады Академии наук", публикуют важные исследования,

ISSN 2181-3187

связанные с теорией чисел. Они являются ценным источником информации для студентов, аспирантов и исследователей.

Возможность общения с русскоязычными специалистами

Во многих ведущих математических центрах мира работают русскоязычные специалисты, которые продолжают развивать теорию чисел. Знание русского языка даёт возможность участвовать в дискуссиях, читать статьи в оригинале и посещать научные конференции, проводимые на русском языке. Это расширяет горизонты и помогает оставаться в курсе последних достижений в данной области.

Кроме того, Россия является организатором множества международных математических олимпиад, конференций и семинаров, где изучаются и обсуждаются новейшие открытия в области теории чисел. Для эффективного участия в таких мероприятиях полезно владеть русским языком, что позволит легче общаться с учёными, обсуждать новые идеи и находить единомышленников.

Русский язык играет важную роль в изучении теории чисел, так как многочисленные исследования и труды великих математиков были написаны и переведены на этот язык. Великие русские математики, такие как Иван Виноградов, Андрей Колмогоров и другие, внесли значительный вклад в развитие этой области.

Благодаря русскому языку студенты и исследователи получают доступ к широкому спектру научных работ, учебников и статей, которые охватывают основные аспекты теории чисел, такие как простые числа, диофантовы уравнения, распределение чисел и криптографические приложения.

Кроме того, русский язык объединяет ученых из разных стран, что способствует международному сотрудничеству в математических

ISSN 2181-3187

исследованиях. Многие математические конференции и симпозиумы включают доклады на русском языке, что облегчает обмен знаниями и опытом.

Таким образом, владение русским языком является важным инструментом для углубленного изучения теории чисел и доступа к обширной математической литературе.

Великих математиков были написаны и переведены на этот язык. Великие русские математики, такие как Иван Виноградов, Андрей Колмогоров, Юрий Линник, Александр Гельфонд и другие, внесли значительный Знание этого языка помогает исследователям не только понимать классические труды, но и активно участвовать в современной математической науке, взаимодействовать с коллегами и вносить вклад в развитие этой фундаментальной области.

Заключение

Русский язык играет ключевую роль в изучении теории чисел, обеспечивая доступ к обширному научному наследию и современным исследованиям в этой области. Великие русские математики внесли значительный вклад в развитие теории чисел, а их труды продолжают оказывать влияние на современные математические исследования.

Благодаря русскому языку студенты и ученые имеют возможность изучать фундаментальные работы, участвовать в международных конференциях и взаимодействовать с ведущими специалистами.

Знание русского языка открывает доступ к ценным исследованиям, оригинальным трудам великих математиков и передовым достижениям в теории чисел. Это позволяет глубже понимать предмет, работать с важными источниками и общаться с ведущими специалистами. Для серьёзного изучения теории чисел владение русским языком станет значительным преимуществом.

ISSN 2181-3187

Я сократил заключение, сделав его более лаконичным. Если нужны ещё правки, дайте знать!

Таким образом, владение русским языком не только расширяет научные горизонты, но и открывает новые перспективы в изучении теории чисел и математике в целом.

Использованная литература:

1.Виноградов И.М. Основы теории чисел. — М.: Наука, 1972.

2.Чебышёв П.Л. Избранные труды по математике и механике. — М.: Физматгиз, 1955.

3.Колмогоров А.Н., Фомин С.В. Элементы теории функций и функционального анализа. — М.: Наука, 1989.

4.Марков А.А. Диофантовы приближения. — М.: ГТТИ, 1956.

5.Харди Г., Райт Э. Введение в теорию чисел. — М.: Мир, 1971.

6.Российские математические конференции и симпозиумы // Математический вестник, 2022, №3.

7.Международные исследования в области теории чисел // Журнал высшей математики, 2021, Т. 49, №2.

ISSN 2181-3187

ПРОИСХОЖДЕНИЕ РУССКИХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И ИХ АНАЛОГИ В ДРУГИХ ЯЗЫКАХ

Тошева З.Н. – студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация

Настоящая работа посвящена исследованию происхождения русских математических терминов и их аналогов в других языках. В ходе исследования анализируются корни и заимствования в русской математической терминологии, а также проводится сравнение с соответствующими терминами в английском, немецком, французском и других языках. Особое внимание уделяется влиянию латинского и греческого языков на формирование математического языка в России. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию процессов заимствования и адаптации терминов, а также выявлению общих тенденций в развитии математической лексики.

Ключевые слова: математическая терминология, этимология, заимствования, русские математические термины, сравнение языков.

Математика, будучи универсальным языком науки, опирается на специализированную терминологию, которая формировалась на протяжении веков. В русском языке многие математические термины имеют заимствованное происхождение, отражая исторические и культурные контакты России с другими странами. Изучение происхождения этих терминов и их аналогов в других

ISSN 2181-3187

языках позволяет не только проследить пути их заимствования, но и понять механизмы адаптации и интеграции в национальную лексическую систему.

Исторические корни русской математической терминологии

Развитие математической терминологии в России тесно связано с переводами научных трудов и учебников с европейских языков, особенно с латинского, греческого, немецкого и французского. Многие термины были заимствованы напрямую или адаптированы к фонетическим и морфологическим особенностям русского языка.

Влияние латинского и греческого языков

Латинский и греческий языки оказали значительное влияние на формирование математической лексики во многих европейских языках, включая русский. Термины, такие как "интеграл", "дифференциал", "логарифм", имеют латинские или греческие корни и используются во многих языках с минимальными изменениями.

Сравнение с другими языками

Сравнение русских математических терминов с их аналогами в других языках выявляет как сходства, так и различия. Например, английское "function" и русское "функция" происходят от латинского "functio". Однако существуют и термины, которые были переведены или адаптированы по-разному в зависимости от языковых традиций и норм.

Современные тенденции и заимствования

В современную эпоху глобализации наблюдается активный обмен научной информацией, что приводит к появлению новых терминов и заимствований. Русский язык продолжает интегрировать международные термины, сохраняя при этом национальные особенности в их адаптации и использовании.

ISSN 2181-3187

Современная наука требует унификации терминов для эффективного обмена знаниями между специалистами разных стран. Русская математическая терминология, несмотря на исторические заимствования, продолжает развиваться в соответствии с международными стандартами. Например, многие термины в математике закреплены в международных нормативных документах, таких как ISO и ГОСТ.

Перевод научных трудов играл ключевую роль в становлении русской математической терминологии. Например, переводы книг Евклида, Архимеда, Декарта и Ньютона оказали значительное влияние на формирование математического языка в России. В XIX и XX веках активно переводились работы западных математиков, что способствовало проникновению новых понятий и терминов в русскую лексику.

Хотя большинство математических терминов в русском языке имеют латинские или греческие корни, некоторые понятия были разработаны на основе национальных языковых традиций. Например, термин «первообразная функция» (вместо «антидериватив») является специфически русским вариантом, который подчеркивает суть математического понятия в привычной для русскоязычного человека форме.

С развитием цифровых технологий и искусственного интеллекта появляются новые математические термины, которые требуют адаптации на русский язык. Вопросы автоматизированного перевода, создания новых терминов и их закрепления в научной среде остаются актуальными и требуют дальнейшего исследования.

В XVIII–XIX веках основное влияние на развитие математики в России оказывали французская и немецкая математические школы. Французский язык был языком науки в Европе, поэтому многие термины пришли в русский именно

ISSN 2181-3187

из французского. Например, слова «дифференциал», «интеграл», «предел» имеют французские корни. Немецкие математики, такие как Гаусс и Эйлер, также внесли значительный вклад в развитие терминологии, и их труды активно переводились на русский язык.

Многие русские математики сами создавали термины, которые позже становились общепринятыми. Например, Пафнутий Чебышёв внёс большой вклад в развитие вероятностной теории и алгебры, а его труды способствовали появлению новых терминов. Софья Ковалевская, первая женщина-математик в России, также работала над развитием математического языка.

В английском языке математические термины часто являются производными от латинских или греческих слов и остаются практически неизменными (например, «function», «derivative», «matrix»). В русском языке, напротив, термины иногда адаптировались или переводились, чтобы быть более понятными для носителей языка («функция», «производная», «матрица»). Однако в последние десятилетия в русском языке наблюдается тенденция к использованию оригинальных английских терминов без перевода

С появлением новых технологий и программного обеспечения на английском языке, в русский математический язык приходит всё больше англицизмов. Например, такие термины, как «Big Data», «machine learning» (машинное обучение), «neural network» (нейронная сеть), всё чаще используются в оригинальном варианте, так как их точный перевод может изменить смысл.

Заключение

Исследование происхождения русских математических терминов и их аналогов в других языках позволяет глубже понять процессы формирования научной лексики и выявить культурные и исторические связи между народами. Анализ заимствований и адаптаций способствует более точному и осознанному использованию терминологии в научной и образовательной деятельности.

ISSN 2181-3187

Заключение

Русская математическая терминология имеет глубокие исторические корни и сформировалась под влиянием различных языков, включая греческий, латинский, французский, немецкий и английский. Этот процесс тесно связан с развитием математической науки и ее распространением на международном уровне. Исторические исследования показывают, что многие термины были заимствованы из античных языков, затем адаптировались через французскую и немецкую научные школы, а в последние десятилетия усилилось влияние английского языка.

Заимствование терминов сыграло важную роль в развитии российской науки. Особенно в XVIII–XIX веках Россия активно перенимала математические понятия из французского и немецкого языков. В XX веке международный язык науки стал преимущественно английским, что привело к появлению большого количества англицизмов в русской математической лексике.

Важно отметить, что русский язык не просто заимствовал термины, но и адаптировал их в соответствии с национальными лингвистическими нормами.

Литература

1.Алексеев А.П., Тихомиров В.М. История математических терминов. – Москва: Наука, 2001.

2.Кнорр У. Этимология математической лексики: греческие и латинские корни. – Кембридж: Cambridge University Press, 1982.

3.Гордон Е.Е. Заимствованные слова в русском научном языке. – Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2010.

4.Коряков Ю.Б. Влияние европейских языков на развитие русской математической терминологии. – Москва: Логос, 2015.

ISSN 2181-3187

В ИЗУЧЕНИИ ТРИГОНОМЕТРИИ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА

Мелиева М.З. – студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация:

В данной статье рассматривается важность русского языка в изучении тригонометрии. Обсуждается вклад классических русских математиков, которые заложили фонд знаний для развития математических теорий, а также роль методических ресурсов, доступных на русском языке, в современном образовании.

Ключевые слова: Тригонометрия, Русский язык, Математика, Методические ресурсы, Изучение.

В изучении тригонометрии русский язык играет значимую роль, объединяя в себе богатую традицию математической науки, методические подходы и доступ к оригинальным источникам знаний. На протяжении многих десятилетий работы выдающихся русских математиков способствовали развитию как теоретических, так и прикладных аспектов тригонометрии. Использование русского языка в образовательном процессе обеспечивает не только передачу фундаментальных понятий, но и способствует глубокому пониманию исторического и методологического наследия математики.

Исторический аспект

Русская математическая школа сформировалась под влиянием выдающихся учёных, чьи труды стали основополагающими для дальнейшего развития

ISSN 2181-3187

тригонометрии. Труды таких ученых, как Лобачевский, Коши и другие, оказали значительное влияние на формирование математических методов, используемых для анализа пространственных отношений и угловых измерений. Классическая русская литература по математике содержит работы, изложенные на русском языке, что позволяет сохранить историческую преемственность и адаптировать знания под современные образовательные стандарты.

Методологические ресурсы и учебная литература

Одним из важнейших аспектов использования русского языка в изучении тригонометрии является доступность качественных методических материалов и учебных пособий. Современные учебные программы активно опираются на труды отечественных авторов, где изложение материала проходит с учётом особенностей восприятия студентов. Методические рекомендации, разработанные в российских университетах, способствуют систематизации знаний и развитию аналитического мышления. Это позволяет не только усвоить базовые принципы, но и применять их в решении сложных практических задач.

Вклад классических математиков

Классические труды русских математиков являются фундаментом для современного понимания тригонометрии. Их исследования способствовали развитию методов, основанных на аналитическом и геометрическом подходах, что в свою очередь позволило углубить знания о тригонометрических функциях и их свойствах. Примеры из истории математики показывают, как оригинальные идеи, изложенные на русском языке, переросли в универсальные методики, используемые во всем мире. Таким образом, наследие русской математической школы остаётся актуальным и сегодня.

Современные тенденции

Современное образование в области математики всё больше обращается к интеграции традиционных методик с инновационными технологиями.

ISSN 2181-3187

Русскоязычные учебные материалы активно используются как в традиционных классах, так и в онлайн-курсах. Это позволяет студентам не только получать знания, но и развивать навыки самостоятельного анализа, поиска и применения математических закономерностей. Компьютерные программы, симуляции и интерактивные платформы дополняют классическое обучение, делая процесс изучения тригонометрии более доступным и увлекательным.

Влияние на международное сотрудничество

Несмотря на языковые барьеры, русский язык продолжает оставаться важным звеном в международном научном сообществе. Переводы классических работ, научных исследований и современных учебных пособий способствуют обмену опытом между отечественными и зарубежными специалистами. Международные конференции и совместные исследовательские проекты часто включают русскоязычных ученых, что позволяет интегрировать лучшие практики и методики в область тригонометрии. Такой обмен опытом способствует глобальному развитию математической науки.

Развитие преподавательской базы

Высокий уровень подготовки преподавателей математики в России обеспечивает передачу глубоких знаний новым поколениям студентов. Преподаватели, владеющие как классическими методами, так и современными инновационными подходами, способны адаптировать учебный процесс под индивидуальные особенности учащихся. Это, в свою очередь, стимулирует интерес к математике и тригонометрии, формируя базу для будущих научных открытий и исследований.

Интеграция инновационных технологий

С развитием цифровых технологий учебный процесс претерпевает значительные изменения. Онлайн-платформы, электронные библиотеки и специализированные программные продукты позволяют существенно

ISSN 2181-3187

расширить доступ к качественным образовательным ресурсам. Русскоязычные образовательные порталы предоставляют интерактивные материалы, видеоуроки и симуляторы, которые облегчают восприятие сложных концепций тригонометрии. Это способствует более глубокому и системному усвоению материала, а также подготовке студентов к решению практических задач в реальных условиях.

Преимущества изучения на русском языке

Изучение тригонометрии на русском языке обладает рядом преимуществ. Во-первых, оно обеспечивает глубокое погружение в предмет благодаря богатству терминологии и подробным объяснениям, характерным для русской математической литературы. Во-вторых, доступность оригинальных источников и первоисточников помогает студентам развивать критическое мышление и аналитические способности. Наконец, использование родного языка для объяснения сложных концепций способствует более быстрому и качественному усвоению материала, что положительно сказывается на общем уровне математической подготовки.

Будущие перспективы

С учётом стремительного развития технологий и глобализации образовательного процесса, роль русского языка в изучении тригонометрии продолжит расти. Внедрение гибридных моделей обучения, сочетание традиционных и цифровых методов позволит создать более эффективную и адаптивную образовательную среду. Кроме того, расширение международного сотрудничества и обмен опытом будут способствовать появлению новых методических подходов, что, в свою очередь, откроет новые горизонты для исследований в области математики.

Заключение

ISSN 2181-3187

Русский язык занимает важное место в изучении тригонометрии благодаря своему богатому научному наследию и высококачественным образовательным ресурсам. Труды классиков, современные методические материалы и интеграция инновационных технологий делают процесс обучения эффективным и интересным. Дополнительное внимание к развитию преподавательской базы и международному сотрудничеству способствует дальнейшему успеху в математическом просвещении и научном прогрессе. Таким образом, сохранение и развитие русскоязычных образовательных традиций является залогом будущих достижений в области тригонометрии и математики в целом.

Литература:

1.Лобачевский Н. И. «Элементы высшей геометрии». Москва, типография, 1829.

2.Коши А. Л. «Курс анализа». Москва, Наука, 1960.

3.Мазурин П. И. «Основы математического анализа». Москва, Физматлит, 1983.

4.Попов В. С. «История математики в России». Москва, Наука, 1995.

5.Соловьев И. Н. «Методика преподавания математики». Санкт-Петербург, Издательство Питер, 2005.

ISSN 2181-3187

В ИЗУЧЕНИИ ЛОГАРИФМИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА

Суюнова М.У – студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация:

В данной статье рассматривается роль русского языка в изучении логарифмических функций. Подчеркивается значение русскоязычных учебных материалов, научных исследований и методических пособий, способствующих более глубокому пониманию логарифмических функций, их свойств и применения в различных областях математики. Анализируется вклад русских математиков и доступность образовательных ресурсов, которые играют ключевую роль в освоении данной темы.

Ключевые слова: Логарифмические функции, русский язык, математика, методические материалы, обучение, научные исследования.

Логарифмические функции занимают важное место в математике, поскольку они используются в различных областях науки и техники, включая физику, экономику, информатику и инженерию. Изучение логарифмических функций требует понимания их свойств, преобразований и областей применения. В этом процессе русский язык играет важную роль, поскольку большинство классических и современных учебных материалов, научных трудов и методических пособий написаны именно на русском языке. В данной статье рассматривается значение русского языка в изучении логарифмических

ISSN 2181-3187

функций, его влияние на доступность образовательных ресурсов и эффективность освоения данной темы.

Историческое развитие логарифмических функций в русской математической школе

Логарифмы были введены в научный обиход шотландским математиком Джоном Непером в начале XVII века, однако значительный вклад в развитие логарифмических функций внесли и русские математики. В России логарифмическими таблицами начали активно пользоваться в XVIII веке, а в XIX веке появились работы, посвященные теоретическим аспектам логарифмов.

Одним из известных русских математиков, изучавших логарифмы, был Павел Чебышёв. Его работы по числовым рядам и приближениям способствовали более глубокому пониманию свойств логарифмических функций. Также важный вклад внес академик Алексей Ляпунов, который использовал логарифмы при анализе сложных математических моделей.

Современная русская математическая школа продолжает традиции предшественников, развивая новые методы изучения логарифмов и их применения в различных науках. Многие русскоязычные учебные материалы содержат уникальные объяснения сложных тем, что делает русский язык важным инструментом в изучении логарифмических функций.

Методические материалы и учебники

Русский язык обеспечивает доступ к широкому спектру учебников и методических пособий, которые подробно рассматривают логарифмические функции. В большинстве российских учебников приводятся не только определения и основные свойства логарифмов, но и многочисленные примеры их применения в различных сферах.

ISSN 2181-3187

Например, в классических русскоязычных учебниках по алгебре и математическому анализу, таких как «Курс высшей математики» Г. М. Фихтенгольца и «Алгебра» Колмогорова, содержатся четкие объяснения логарифмических функций, их графиков, производных и интегралов. Такие учебники помогают студентам и учащимся глубже понимать тему и успешно применять её на практике.

Кроме того, на русском языке доступно множество онлайн-ресурсов, которые содержат лекции, видеоматериалы и интерактивные упражнения по логарифмическим функциям. Это делает процесс обучения более доступным и эффективным.

Роль русского языка в освоении логарифмических функций

1. Терминология и точность формулировок

В математике очень важно точно формулировать определения и теоремы. Русскоязычные учебники отличаются четкостью терминологии и логическим изложением материала. Например, определение логарифмической функции в русских источниках обычно дается в строгой математической форме, что облегчает понимание.

2. Источники для научных исследований

Многие научные работы, связанные с логарифмическими функциями, написаны на русском языке. Это включает как исторические исследования, так и современные статьи по применению логарифмов в статистике, криптографии и машинном обучении. Студентам, изучающим эту тему, русский язык открывает доступ к обширному фонду научных публикаций.

3. Развитие аналитического мышления

Изучение логарифмических функций на русском языке способствует развитию аналитического мышления, так как большинство учебников

ISSN 2181-3187

предлагают не только теоретический материал, но и задания, требующие логического подхода. Например, в российских методических пособиях часто встречаются задачи, связанные с логарифмическими уравнениями и неравенствами, которые помогают развивать навыки математического анализа.

Применение логарифмических функций в русскоязычных научных исследованиях

Логарифмические функции широко применяются в русскоязычных научных исследованиях, особенно в таких областях, как:

Физика: В исследовании звуковых волн, радиоактивного распада и электромагнитных процессов.

Экономика: В анализе инфляции, сложных процентов и финансовых прогнозов.

Информатика: В алгоритмах сжатия данных, машинном обучении и криптографии.

Биология: В моделировании роста популяций и изучении биохимических реакций.

Русские ученые внесли значительный вклад в развитие этих направлений, и многие их труды доступны только на русском языке.

Будущие перспективы

С развитием цифровых технологий роль русского языка в изучении логарифмических функций будет только увеличиваться. Современные русскоязычные онлайн-курсы, видеолекции и интерактивные платформы делают обучение более доступным для студентов и исследователей. Кроме того, появление новых математических методов, основанных на логарифмах, требует

ISSN 2181-3187

дальнейшего перевода и адаптации материалов, что сохраняет важность русского языка в этой области.

Заключение

Русский язык играет ключевую роль в изучении логарифмических функций, обеспечивая доступ к качественным учебным материалам, научным трудам и методическим пособиям. Благодаря русскоязычным источникам студенты получают глубокое понимание темы, развивают аналитическое мышление и применяют знания в различных научных и технических дисциплинах. Развитие образовательных технологий и научных исследований на русском языке делает его незаменимым инструментом в освоении логарифмических функций и их практического применения.

Литература:

1. Фихтенгольц Г. М. Курс высшей математики. Том 1. — Москва: Наука, 1965.

2. Колмогоров А. Н., Абрамович Ю. И. Алгебра и начала анализа. — Москва: Просвещение, 1991.

3. Чебышев П. Л. Труды по математике. — Санкт-Петербург: Издательство РАН, 1899.

4. Ляпунов А. М. О логарифмических уравнениях. — Москва: Научное издательство, 1903.

5. Демидович Б. П. Сборник задач и упражнений по математическому анализу. — Москва: Физматлит, 2002.

6. Савватеев А. В. Математика для гуманитариев: логарифмы, экспоненты, вероятности. — Москва: МЦНМО, 2018.

7. Рускоязычные онлайн-ресурсы по математике (лекции, статьи и методические материалы).

ISSN 2181-3187

В ИЗУЧЕНИИ ГЕОМЕТРИИ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА.

Хусанбоева М.А – студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация:

В данной статье рассматривается роль русского языка в изучении геометрии. Подчеркивается значение русскоязычных учебных материалов, научных трудов и методических пособий, которые помогают глубже понять основные геометрические принципы, теоремы и методы их доказательства. Анализируется вклад русских математиков в развитие геометрии и доступность образовательных ресурсов на русском языке, способствующих эффективному усвоению материала.

Ключевые слова: геометрия, русский язык, математика, обучение, научные исследования, методические материалы.

Геометрия является одной из древнейших областей математики и играет ключевую роль в развитии научного мышления, инженерных дисциплин, архитектуры, физики и компьютерных технологий. Ее изучение требует точного понимания аксиом, теорем и методов доказательства. В этом процессе русский язык занимает важное место, поскольку на нем написаны значимые научные труды, учебники и методические материалы.

Данная статья рассматривает важность русского языка при изучении геометрии, анализирует вклад русских математиков в развитие этой науки, а также оценивает роль русскоязычных ресурсов в образовательном процессе.

ISSN 2181-3187

Историческое развитие геометрии в русской математической школе

Геометрия как наука начала развиваться еще в Древней Греции, но в России интерес к ней появился во времена Петра I, когда началось активное развитие инженерии и военного дела. Первые переводы западных математических трудов на русский язык дали возможность российским ученым и студентам освоить евклидову геометрию.

В XIX–XX веках российские и советские математики внесли значительный вклад в развитие геометрии. Среди них:

Николай Лобачевский – основоположник неевклидовой геометрии, доказавший существование альтернативных моделей пространства.

Пафнутий Чебышев – разработчик теории приближения функций, которая имеет геометрическое применение.

Андрей Колмогоров – математик, активно развивавший топологию и математическую логику, что тесно связано с геометрией.

Эти ученые писали научные труды на русском языке, что способствовало развитию отечественной математической школы и создало прочную базу для дальнейших исследований.

Русскоязычные учебники и методические материалыОдним из главных преимуществ изучения геометрии на русском языке является доступ к качественным учебникам, написанным российскими и советскими математиками. Например:

«Геометрия» Киселёва – классический учебник, используемый в школах и университетах.

«Курс аналитической геометрии» В. И. Арнольда – книга, углубляющая знания о координатных методах.

ISSN 2181-3187

«Дифференциальная геометрия и топология» А. Т. Фоменко – учебник для изучения сложных геометрических структур.

Эти учебные пособия позволяют студентам и исследователям более глубоко изучать геометрию, развивать логическое мышление и применять знания на практике.

Роль русского языка в понимании геометрии

1. Точность формулировок

В математике, особенно в геометрии, важны четкие формулировки понятий и теорем. Русский язык обладает гибкостью и точностью, позволяя ясно излагать математические идеи. Например, формулировки аксиом Евклида и их доказательства в русскоязычных учебниках изложены в строгой логической форме, что способствует лучшему пониманию.

2. Доступ к научным исследованиям

Многие научные статьи и исследования в области геометрии написаны на русском языке. Это особенно важно для студентов и ученых, занимающихся дифференциальной геометрией, топологией и геометрическими методами в физике.

3. Развитие логического мышления

Геометрия требует не только запоминания теорем, но и умения доказывать их. Русские учебники содержат большое количество задач на доказательство, что развивает у студентов аналитические и логические способности.

Применение геометрии в русскоязычных научных и инженерных исследованиях

Геометрия широко используется в различных областях науки и техники:

ISSN 2181-3187

Физика: геометрические методы применяются в квантовой механике, теории относительности и оптике.

Инженерия: строительство, механика, черчение и архитектура базируются на геометрических принципах.

Информатика: компьютерная графика, искусственный интеллект и обработка изображений используют геометрические алгоритмы.

Геодезия и картография: построение карт и определение координат требует применения сферической геометрии.

Многие научные исследования в этих областях проводятся на русском языке, что делает его важным инструментом для изучения геометрии и ее практических приложений.

Будущие перспективы

С развитием цифровых технологий обучение геометрии на русском языке становится еще более доступным. Появляются интерактивные курсы, онлайн-лекции и программное обеспечение, облегчающее освоение сложных тем. Развитие искусственного интеллекта и машинного обучения также требует глубоких знаний геометрии, а русскоязычные ресурсы помогают получать эти знания наиболее эффективным способом.

Заключение

Русский язык играет ключевую роль в изучении геометрии, предоставляя доступ к качественным учебникам, научным трудам и методическим материалам. Благодаря русскоязычным источникам студенты и исследователи могут глубже понять геометрические принципы, развивать логическое мышление и применять знания в науке и технике. Развитие образовательных технологий и научных исследований на русском языке делает его незаменимым инструментом в освоении геометрии и ее практического применения.

ISSN 2181-3187

Литература:

1. Киселёв А. П. Геометрия. Планиметрия и стереометрия. — Москва: Наука, 2001.

2. Арнольд В. И. Курс аналитической геометрии. — Москва: МЦНМО, 2018.

3. Фоменко А. Т. Дифференциальная геометрия и топология. — Москва: МГУ, 2005.

4. Лобачевский Н. И. О началах геометрии. — Казань: Университетская типография, 1829.

5. Колмогоров А. Н., Яглом И. М. Геометрия для школьников. — Москва: Просвещение, 1975.

6. Гельфанд И. М., Шен А. Геометрия. Учебное пособие. — Москва: Физматлит, 1993.

7. Современные русскоязычные онлайн-ресурсы по геометрии (научные статьи, лекционные материалы, видеоуроки).

ISSN 2181-3187

В ИЗУЧЕНИИ ВЕКТОРОВ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА

Эргашев Ф. У– студент группы 251-24

Эрназарова М.Н – старший преподаватель

Джизакский филиал Национального университета

Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Аннотация:

В данной статье рассматривается значение русского языка при изучении векторного анализа и линейной алгебры. Векторы являются фундаментальной концепцией в математике, физике, инженерии и компьютерных науках, и их изучение требует глубокого понимания теоретических основ и практических методов. Русский язык играет важную роль в освоении этой темы благодаря обширной библиотеке учебных пособий, научных исследований и методических материалов. Рассматривается вклад русских математиков в развитие векторного анализа, а также доступность качественных русскоязычных образовательных ресурсов, которые способствуют эффективному обучению.

Ключевые слова: векторы, линейная алгебра, векторный анализ, русский язык, обучение, математика, физика, научные исследования, методические пособия.

Векторный анализ и линейная алгебра играют важную роль в различных областях науки и техники, включая математику, физику, инженерное дело, компьютерную графику и механику. Для эффективного освоения этих дисциплин необходим доступ к качественным учебным материалам, научным исследованиям и методическим пособиям. Русский язык имеет особое значение в изучении векторов, так как именно на нем написаны фундаментальные труды

ISSN 2181-3187

по математике, широко используемые в образовательных учреждениях по всему миру.

Историческое развитие векторного анализа в русской математической школе

Векторный анализ начал развиваться в XIX веке, когда математики стали систематизировать знания о векторах и их применении. В российской математической школе важную роль в развитии этой науки сыграли следующие ученые:

Андрей Марков – изучал линейные преобразования и заложил основы матричного анализа.

Сергей Соболев – развил теорию функционального анализа, где векторы используются для описания многомерных пространств.

Павел Александров – внес вклад в развитие топологии, где векторный анализ применяется при изучении геометрических и алгебраических структур.

Владимир Арнольд – работал в области дифференциальных уравнений и механики, где векторы играют ключевую роль.

Благодаря этим ученым на русском языке были написаны многочисленные учебники и научные статьи, которые легли в основу современных исследований.

Русскоязычные учебники и методические материалы по векторному анализу

Изучение векторного анализа требует понимания базовых понятий, таких как:

Векторные операции (сложение, вычитание, умножение на скаляр)

ISSN 2181-3187

Скалярное, векторное и смешанное произведения.

Линейные преобразования и матрицы.

Векторные поля и их свойства.

Производные и интегралы векторных функций.

На русском языке написано множество учебников, которые объясняют эти темы доступным языком. Среди наиболее значимых можно выделить:

Ильин В. А., Позняк Э. Г. "Линейная алгебра" – один из самых популярных учебников, используемых в университетах.

Фихтенгольц Г. М. "Курс дифференциального и интегрального исчисления" – содержит подробное объяснение векторного анализа.

Курош А. Г. "Курс высшей алгебры" – книга, охватывающая основные принципы работы с векторами и матрицами.

Эти материалы помогают студентам и исследователям глубже понять теорию и применять ее в различных областях науки.

Роль русского языка в понимании векторного анализа

1. Четкость формулировок и терминологии

Русский язык позволяет точно формулировать математические определения и теоремы. Например, разница между "линейной зависимостью" и "линейной независимостью" в русскоязычных учебниках разъяснена с использованием наглядных примеров.

2. Доступ к фундаментальным научным исследованиям

Многие важные открытия в области векторного анализа и линейной алгебры были сделаны русскими математиками. Их труды доступны в оригинале именно

ISSN 2181-3187

на русском языке, что позволяет студентам и ученым работать с первоисточниками.

3. Обучение с использованием русскоязычного программного обеспечения

Векторный анализ активно применяется в программировании и инженерных расчетах. Многие математические пакеты, такие как Mathcad, MATLAB, Maple и Wolfram Mathematica, имеют русскоязычные руководства, что упрощает их освоение.

Применение векторного анализа в различных областях

1. Физика и механика

Векторный анализ используется для описания сил, ускорений, электрических и магнитных полей. Например, уравнения Максвелла, описывающие электромагнетизм, формулируются в векторной форме.

2. Инженерные расчеты

Векторы применяются в строительной механике, аэродинамике и робототехнике. Инженеры используют векторные методы для расчета нагрузок и траекторий движения.

3. Компьютерная графика и машинное обучение

В компьютерной графике векторы используются для обработки изображений, рендеринга 3D-моделей и анимации. В машинном обучении многомерные векторы представляют собой входные данные для нейросетей.

С развитием цифровых технологий и искусственного интеллекта векторный анализ становится еще более востребованным. Изучение этой темы на русском языке дает возможность использовать обширную библиотеку научных ресурсов, доступных в онлайн-формате. Современные образовательные платформы, такие

ISSN 2181-3187

как Coursera, Stepik, Лекториум, предлагают курсы по векторному анализу с русскоязычными лекциями и практическими задачами.

Заключение

Русский язык играет ключевую роль в изучении векторного анализа, предоставляя доступ к качественным учебникам, научным трудам и методическим материалам. Благодаря русскоязычным источникам студенты и исследователи могут глубже понять основы векторного исчисления, развивать аналитическое мышление и применять знания в науке и технике. Развитие образовательных технологий и онлайн-ресурсов делает изучение векторов на русском языке еще более доступным и эффективным.

Литература:

1. Ильин В. А., Позняк Э. Г. Линейная алгебра. — Москва: Наука, 2003.

2. Фихтенгольц Г. М. Курс дифференциального и интегрального исчисления. — Москва: Физматлит, 2001.

3. Курош А. Г. Курс высшей алгебры. — Москва: Наука, 1980.

4. Колмогоров А. Н., Фомин С. В. Элементы теории функций и функционального анализа. — Москва: Наука, 1989.

5. Соболев С. Л. Введение в теорию обобщенных функций. — Москва: Наука, 1973.

6. Арнольд В. И. Математические методы классической механики. — Москва: Наука, 1974.

7. Современные русскоязычные онлайн-ресурсы по линейной алгебре и векторному анализу (научные статьи, учебные пособия, видеолекции).

ISSN 2181-3187

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ БАСЕН И. А. КРЫЛОВА И ГУЛЬХАНИ

Шералиева Ситора,

студентка 2-курса Самаркандского

государственного института иностранных языков.

Научный руководитель:

***Шукурова З.С**., ст. преп. каф.*

Совместные образовательные программыСамГИИЯ

Аннотация:

Басни И.А.Крылова давно стали книгой мудрости не только для русского народа. Переведенные более чем на 50 языков мира, они стали достоянием многих поколений, многих народов и оказались одними из тех немногих произведений русской литературы, которые в переводах были широко распространены в мировой литературе, в том числе и в Узбекистане. Басни И. А. Крылова начали переводиться на узбекский язык и появляться в прессе еще в конце XIX в. Благодаря переводам С. Саидазизова, Алиаскара Калинина, Айбека, Г.Гуляма, Миртемира, Уйгуна, Ш. Сагдуллы, С. Абдукаххара и др. узбекский читатель имел возможность читать басни Крылова на родном языке. Определенную роль сыграла традиционность жанра басни и в узбекской литературе, появившейся еще во времена Алишера Навои и получивший новый расцвет в начале XIX в. в творчестве поэтов-демократов Гульхани и Махмура.

Ключевые слова: жанр басни, аллегория, «Зарбулмасал».

ISSN 2181-3187

Басни И.А.Крылова давно стали книгой мудрости не только для русского народа. Переведенные более чем на 50 языков мира, они стали достоянием многих поколений, многих народов и оказались одними из тех немногих произведений русской литературы, которые в переводах были широко распространены в мировой литературе, в том числе и в Узбекистане. Басни И. А. Крылова начали переводиться на узбекский язык и появляться в прессе еще в конце XIX в. Благодаря переводам С. Саидазизова, Алиаскара Калинина, Айбека, Г.Гуляма, Миртемира, Уйгуна, Ш. Сагдуллы, С. Абдукаххара и др. узбекский читатель имел возможность читать басни Крылова на родном языке.

Определенную роль сыграла традиционность жанра басни и в узбекской литературе, появившейся еще во времена Алишера Навои и получивший новый расцвет в начале XIX в. в творчестве поэтов-демократов Гулхани и Махмура. Мухаммад Шариф Гулхани в своем «Собрании притч» («Зарбулмасал») в аллегорической форме под образами животных и птиц жестоко высмеял современное ему общество. Произведения Гулхани состоят как бы из отдельных басен, сюжетно-связанных между собой. Они были широко распространены и горячо любимы народом.

Басни И. А. Крылова и Гулхани своим малым объемом, увлекательным сюжетом, простым и доходчивым языком, положительной морально-дидактической установкой, привлекают читателей вот уже сколько поколений.

В данной статьи анализируя басни И. А. Крылова и Гулхани пришли к такому выводу, что в баснях Крылова, а так же Гулхани сказались с особенной полнотой национальный характер народа, в них присутствует проницательный ум, лукавый юмор, глубокая мудрость и высокие моральные идеалы писателей.

«Честь, слава и гордость нашей литературы»,- так определил значение наследия баснописца для мировой культуры В.Г.Белинским.

ISSN 2181-3187

Басни И. А. Крылова начали переводиться и появляться еще в 70-е годы XIX веке и подробно исследованы и переведены на узбекский язык в XX веке.

Например, в номере газеты «Туркистон вилоятининг газети» за 21 апреля 1875 года были помещены переводы трех басен Крылова. Правда они не имели заголовков, были переведены прозой, и нигде не упоминалось, что они принадлежат перу Крылова. Однако, исходя из содержания, их можно озаглавить условно: «Медведь и Моська», «Глупый и очки», «Серая ворона и лисица». Как известно, у Крылова точно таких басен нет, но исследования ученых показали, что указанные рассказы не что иное, как вольные пересказы или переложения знаменитых басен Крылова: «Слон и Моська», «Мартышка и очки» и «Ворона и Лисица».

Дж. Шарипов в своей книги «Из истории перевода в Узбекистане» обстоятельно анализировал напечатанные в газетах и учебниках басни, сравнивая их с крыловскими.

С. Саидазизов, составитель учебника «Устоди аввал» в книге изданной в 1903 году, поместил переводы басен Крылова: «Волк и журавль», «Лисица и Петух», «Муха и Пчела», «Лягушка и Волк» и т.д.

Алиаскар Калинин также перевел ряд басен Крылова. Лучшие из них: «Осел и Соловей», «Волк и Журавль», «Лисица и виноград» и т.д.

В 1952 году в связи со 100-летием со дня смерти великого русского баснописца появился первый сборник басен Крылова на узбекском языке. Переводили басни крупнейшие узбекские писатели и поэты – Айбек, Г.Гулям, Миртемир, Уйгун и др.

У Крылова:

«Завистники на что ни взглянут,

Подымут вечно лай;

ISSN 2181-3187

А ты себе своей дорогою ступай,

Полают да отстанут».

В переводе Айбека:

«Ҳасадчилар иши шудир хар замон,

Нима кўрса, ириллару, акиллар,

Сен йўлингдан асло колма, биродар;

Ит ҳуради, лекин ўтади карвон».

В 1952 году этот первый узбекский сборник, значительно пополненный новыми переводами (поэт Ш. Сагдуллы и С. Абдукаххара), был переиздан.

Басни И. А. Крылова и Гульхани своим малым объемом, увлекательным сюжетом, простым и доходчивым языком, положительной морально-дидактической установкой, привлекают читателей вот столько же поколений.

Крылов «Ворона и Лисица»:

Вдруг сырный дух Лису остановил:
Лисица видит сыр, Лисицу сыр пленил.
Плутовка к дереву на цыпочках подходит;
Вертит хвостом, с Вороны глаз не сводит

Гулхани являлся первым поэтом, использовавшим жанр басни в узбекской литературе. Произведение Гулхани «Зарбулмасал» (“Притча”), или, известному по другим спискам как “Рассказы совы”. широко известно во всей восточной литературе.

ISSN 2181-3187

Художественная структура “Зарбулмасала” сложна. Произведение включает в себя вставные новеллы, басни, небольшие рассказы, в основном сатирического содержания, объединенные общим композиционным построением. При этом Гульхани украшает свое произведение большим количеством пословиц и поговорок, что делает “Зарбулмасал” ярким, образным произведением. Поэт на основе сложных взаимоотношений своих героев Япалоккуша и Байуглы, Коркуша и Худхуда, Кулонкир-султана и Малик-шахина создал реальную критическую картину социальной жизни своего времени.

Басни из сборника «Зарбулмасал»: «Обезьяна и плотник», «Верблюд и верблюжонок», «Черепаха и Скорпион» имеют глубокое нравственно-просветительское значение.

Все симпатии, все сочувствие Гульхани на стороне народа. Когда он говорит о народе, он оставляет в стороне всякие аллегории:

"Забота богачей спокон веков -

Все соки выжимать из бедняков".

Басни Крылова, а так же Гульхани полюбились и потому, что в них сказались с особенной полнотой национальный характер народа, в них присутствует проницательный ум, лукавый юмор, глубокая мудрость и высокие моральные идеалы писателей.

"Я не сама иду, - меня ведет

Всесильная хозяйская рука.

Еще не знаешь ты, что я раба

И ждет тебя такая же судьба".

Гулхани являлся первым поэтом, использовавшим жанр басни в узбекской литературе. Произведение Гулхани «Зарбулмасал» (“Притча”), или, известному

ISSN 2181-3187

по другим спискам как “Рассказы совы”. широко известно во всей восточной литературе.

Художественная структура “Зарбулмасала” сложна. Произведение включает в себя вставные новеллы, басни, небольшие рассказы, в основном сатирического содержания, объединенные общим композиционным построением. При этом Гулхани украшает свое произведение большим количеством пословиц и поговорок, что делает “Зарбулмасал” ярким, образным произведением. Поэт на основе сложных взаимоотношений своих героев Япалоккуша и Байуглы, Коркуша и Худхуда, Кулонкир-султана и Малик-шахина создал реальную критическую картину социальной жизни своего времени.

Басни из сборника «Зарбулмасал»: «Обезьяна и плотник», «Верблюд и верблюжонок», «Черепаха и Скорпион» имеют глубокое нравственно-просветительское значение. Широкую популярность и признание получил поэт Гулхани благодаря своему знаменитому сборнику **“Зарбулмасал”** (“Притча”), или, известному по другим спискам как “Рассказы совы”. Этот сборник переводил на русский язык Михаил Александрович Салье.

“Зарбулмасал” был создан Гулхани в последний период творчества. Гулхани хотел создать такое произведение, которое в полной мере выражало бы его социальную позицию, его страстное желание высказаться в художественной форме о существующей в жизни несправедливостях и многочисленных проблемах. Сделать это в рамках традиционных поэтических жанров было чрезвычайно сложно, практически невозможно.

Именно поэтому, видимо, Гулхани ищет новую форму изложения своих жизненных воззрений, основанных на прогрессивном гуманизме.

Художественная структура “Зарбулмасала” сложна. Произведение включает в себя вставные новеллы, басни, небольшие рассказы, в основном сатирического содержания, объединенные общим композиционным

ISSN 2181-3187

построением. При этом Гульхани украшает свое произведение большим количеством пословиц и поговорок, что делает “Зарбулмасал” ярким, образным произведением.

“Зарбулмасал” - сюжетно законченное произведение, написанное как народная сказка, с понятными и близкими народу образами, простым и доступным языком. Во многом этим и объясняется ее популярность.

В аллегорических рассказах из жизни птиц и животных Гульхани с большим мастерством пишет о жадных, мстительных и непорядочных феодалах, которые, прикрываясь религиозными убеждениями, благими намерениями, жестоко обманывали и эксплуатировали простых людей. Интересной представляется рассмотрение некоторых басен, которые в полной мере характеризуют произведение Гульхани.

Например, небольшая басня “Верблюдица и верблюжонок”. Содержание басни следующее: у ферганского караванщика была верблюдица, которая родила верблюжонка. Караван двинулся в путь, когда маленький верблюжонок был еще совсем слаб. Несмотря на это, он также пустился в путь. Сильно мучаясь в пустыне от знойного солнца, он стал отставать от матери. На счастье караван ненадолго остановился, чтобы можно было бы поправить груз, находящийся на спине верблюдицы, сбившийся набок.

Наибольшую известность приобрела басня Гульхани “Черепаха и скорпион”. В этом произведении, актуальном и сегодня, автор чрезвычайно емко и образно показывает черты характера низких и недостойных людей, которые за добро платят неблагодарностью. Их черная душа вместе с грязными помыслами неизменно дадут о себе знать в самый сложный и ответственный момент. Но, несмотря на все, зло не останется безнаказанным.

По многим своим идейно-тематическим и композиционным особенностям, “Зарбулмасал” Гульхани близка к произведению VI века “Калила и Димна”.

ISSN 2181-3187

Гульхани сумел творчески переосмыслить, и умело воплотить многие элементы из шедевра индийской литературы.

Анализируя басни И. А. Крылова и Гульхани пришли к такому выводу, что в баснях Крылова, а так же Гульхани сказались с особенной полнотой национальный характер народа, в них присутствует проницательный ум, лукавый юмор, глубокая мудрость и высокие моральные идеалы писателей. В заключении, можно сказать, что узбекский народ не только имеет возможность на родном языке прочесть лучшие басни Крылова, но также имеет в своем золотом фонде написанные в этом лаконичном жанре шедевры Гульхани.

ISSN 2181-3187

К ВОПРОСУ О РОЛИ ОБУЧЕНИЯ ПОСЛОВИЧНЫХ ИЗРЕЧЕНИЙ КАК МЕТОДУ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.

АЧИЛОВА ЮЛДУЗ АХТАМОВНА
Самаркандский государственный
институт иностранных языков
ЮНУСОВ БЕХРУЗ БЕГЗОД УҒЛИ
1 курс 2401-КД
Самаркандский государственный
институт иностранных языков

Abstract: *This article describes some of the features of the use of proverbial sayings in the teaching of foreign language as one of the effective methods of teaching and its role in educating in youth moral and ethical quality.*

Key words*: proverbial sayings, culture, imagination, method of teaching, Korean language.*

Аннотация: *В данной статье рассмотрены некоторые особенности использования Пословичных изречений в обучении иностранному языку, как одному из эффективных методов обучения и его роли в воспитании в молодёжи моральные и этические качества.*

Ключевые слова: *пословичные изречения, культура, художественный образ, метод обучения, корейский язык.*

Аннотация: *Берилган мақолада чет тилини ўргатишда ўқитишнинг эффектив усулларидан бири сифатида ҳикматли сўзларнинг бази бир хусусиятлари ва ёш авлодда одоб-аҳлоқни шакллантиришда унинг аҳамияти кўриб чиқилган.*

ISSN 2181-3187

Калит сўзлар: *ҳикматли сўзлар, маданият, бадиий образ, ўқитиш усули, корейс тили.*

В современных методиках преподавания иностранных языков важно делать акцент на цели обучения – формирование у учащихся ключевых характеристик вторичной языковой личности, при этом сохраняя их первичную языковую идентичность и присущие им духовные ценности.

Пословицы и поговорки (далее – ПИ) представляют собой своеобразный кладезь языковой мудрости, аккумулирующий опыт, проверенный веками. В их содержании отражены исторические события, морально-этические принципы, социальные и семейные отношения, а также традиционный уклад жизни того или иного народа. Таким образом, ПИ являются неотъемлемой частью национального менталитета, мировоззрения и культуры.

Нужно отметить важность глубокого знания иностранного языка, его роль в укреплении международного сотрудничества. Конечно существует множество возможностей ИИ, оно стирает все границы барьера языка. Но ИИ не обладает высокой культурой речи, ее живостью. В связи с этим сравнительное изучение ПИ приобретает особую значимость, так как способствует не только расширению лексического запаса, но и повышению уровня культуры речи.

Следует подчеркнуть, что роль ПИ в изучении иностранных языков не ограничивается лишь украшением речи. Они также способствуют духовному развитию личности, формированию моральных ценностей и глубинному пониманию менталитета носителей языка. В настоящее время данный вопрос является одной из ключевых проблем образовательной системы Узбекистана. Причем ПИ оказываются полезными не только в средних учебных заведениях, но и в высших учебных учреждениях.

Так, при изучении корейского языка как иностранного, ПИ не только обогащают словарный запас учащихся, но и знакомят их с культурными и

ISSN 2181-3187

историческими аспектами корейского народа. Значимость ПИ подтверждается и научными исследованиями. Например, известный фольклорист Г. Л. Пермяков, анализируя пословицы различных народов, отметил их логическую схожесть, несмотря на различия в образности. [Г. Л. Капчиц "Исследование по фольклору и мифологии Востока". - Москва: Наука, 1988. - С.8.]

Рассмотрим примеры идентичных по смыслу изречений в трёх языках:

Узбекский: “Бўрини эласанг, қулоғи кўринади” (Вспомнишь волка – уши его видны).

Русский: “Легок на помине”.

Корейский:“호랑이도 제 말 하면 온다” (И тигр приходит, когда о нем говорят).

Или

Узбекский: “Қўйчивон кўп бўлса, қўй ҳаром ўлар” (Когда пастухов много, овцы дохнут)

Русский: "У семи нянек – дитя без глазу".

Корейский: “사공이 많으면 배가 산으로 간다” (Слишком много капитанов отправят корабль в горы).

Или

Узбекский: “Ақл ақлдан кувват олар” (Один ум набирается силы от другого)

Русский: "Одна голова хорошо, а две лучше".

Корейский: “**백지장도 맞들면 낮다**” (листы бумаги лучше поднимать вместе).

ISSN 2181-3187

Все три выражения передают одинаковую мысль, однако их образное наполнение отличается в зависимости от особенностей культуры.

Помимо языкового аспекта, ПИ несут в себе богатый культурный пласт. Например:

"고래 싸움에 새우 등 터진다" (Когда киты дерутся, страдают креветки). Данная пословица иллюстрирует ситуацию, когда в конфликте сильных сторон больше всего страдают слабые.

"믿는 도끼에 발등 찍는다" (Надежный топор рубит ногу). Это выражение напоминает о том, что предательство может прийти от тех, кому больше всего доверяешь (аналогично русскому "Доверяй, но проверяй").

“누워서 떡 먹기” (Лежа есть рисовый пирог, что означает дело легкое, пара пустяков). Однако в русском языке также есть отличное выражение – «проще пареной репы».

На основе приведенных примеров можно выделить основные преимущества изучения ПИ:

- Знакомство с культурным и народным творчеством;
- Расширение словарного запаса;
- Формирование духовных ценностей;
- Развитие красноречия;
- Получение дополнительной информации о традициях и быте народа.

Таким образом, невозможно говорить о глубоком владении иностранным языком без освоения фразеологических единиц. Как метко подметил П. Вяземский: "Язык – это исповедь народа. В нем слышится его природа, душа и

ISSN 2181-3187

быт родной". ПИ, как неотъемлемая часть языка, раскрывают национальную идентичность, историческое наследие и систему ценностей каждого народа.

Литература:

1. Капчиц Г.Л. Исследование по фольклору и мифологии Востока. - Москва: Наука, 1988.-С.8.
2. Лим Су. Золотые слова корейского народа. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 2003. – С.357.
3. Ким О.Д. Мировые идеи в корейских и русских паремиях: философский анализ. Алматы:Sansam, 1994. С.25.
4. Ким Хын Джу, Александр С. Новый корейский - русский словарь. Сеул: Корейский Институт Иностранных Языков, 2009. С 1303.
5. Абдурахимов М. Узбекско-русский словарь афоризмов. Ташкент: Уқитувчи, 1976.С.216

ФИО	Ачилова Юлдуз Ахтамовна
Название статьи	К вопросу о роли обучения пословичных изречений как методу преподавания иностранных языков
Должность, ученая степень и ученое звание	Преподаватель
Место работы	СамГИИЯ
Контактный телефон	(+99891) 531 26 74
E-mail	yulduz1130@gmail.com

ISSN 2181-3187

DIZAYN-FIKRLASH METODI ORQALI DARSNI TASHKILLASHTIRISH

Toshmuhammedova Gulnoza Zayniddin qizi

SamDChTI, o‘qituvchi

g.toshmukhammedova@gmail.com

Sadullayev Parvozbek Sanjar o‘g‘li

SamDChTI, talaba

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz tilida "What is your future profession?" mavzusini dizayn-fikrlash metodi orqali o'rgatishning ahamiyati va metodologiyasi ko'rib chiqilgan. Darsni tashkil qilishda dizayn-fikrlashning besh bosqichi – empatiya, muammoni aniqlash, g'oyalarni ishlab chiqish, prototip yaratish va sinovdan o'tkazish – faol qo'llaniladi. Bu metod o'quvchilarga kelajakdagi kasb tanlashni ijodiy va foydalanuvchi markazida amalga oshirishga yordam beradi. Maqola davomida turli mashqlar va usullar yordamida o'quvchilar o'z kelajagini tasavvur qilishadi va kasb tanlash jarayonini o'zlari uchun tushunarli va aniq qiladilar.

Kalit so'zlar: Dizayn-fikrlash, ingliz tili, kelajakdagi kasb, metodologiya, empatiya, muammo aniqlash, brainstorming, prototip, sinov, o'quvchi markazi.

Abstract

This article discusses the importance and methodology of teaching the topic "What is your future profession?" in English using the design thinking method. The article highlights how the five stages of design thinking – empathy, defining the

ISSN 2181-3187

problem, ideation, prototyping, and testing – can be actively utilized to facilitate learning. This method helps students approach their future career choice creatively and user-centered. Various exercises and methods are presented to enable students to visualize their future and make the process of choosing a career clearer and more meaningful.

Keywords: Design thinking, English, future profession, methodology, empathy, defining the problem, brainstorming, prototyping, testing, student-centered.

Аннотация

В данной статье рассматривается важность и методология преподавания темы "What is your future profession?" на английском языке с использованием метода дизайна мышления. Описывается, как пять этапов дизайна мышления — эмпатия, определение проблемы, генерация идей, создание прототипа и тестирование — могут быть эффективно использованы для организации уроков. Этот метод помогает учащимся подходить к выбору будущей профессии творчески и с ориентиром на пользователя. В статье приведены различные упражнения и методы, которые помогают учащимся представить свое будущее и сделать процесс выбора профессии более понятным и целеустремленным.

Ключевые слова: Дизайн-мышление, английский язык, будущая профессия, методология, эмпатия, определение проблемы, мозговой штурм, создание прототипа, тестирование, ориентированность на учащегося.

Ingliz tilida darslarni mazmunli va maqsadga muvofiq o‘tishda metodlarning o‘rni beqiyosdir. Darslarda turli mavzularda har xil metodlardan foydalanish mumkin. Jumladan, **"What is your future profession?"** mavzusini dizayn-fikrlash metodi orqali tushuntirishda, o'quvchilarga kelajakdagi kasb tanlashga yondashuvni ijodiy va foydalanuvchi markazida o'rgatish mumkin. Bu metod yordamida o'quvchilarga o'z kelajagini tasavvur qilish va o'z xohishlarini amalga oshirish yo'lini topish imkonini

ISSN 2181-3187

yaratish mumkin. Quyida bunday darsni qanday tashkil qilish va mashqlarni qanday o'tkazishni ko'rsatamiz.

1. Empathy (Empatiya) – Foydalanuvchi (o'quvchi) ehtiyojlarini tushunish

Maqsad: O'quvchilar o'z kelajakdagi kasblari va ularning hayotiga qanday ta'sir qilishini aniqlash.

- Mashq: Intervyu qilish. O'quvchilar bir-biriga kelajakdagi kasblari haqida savollar berishadi. Savollarni quyidagi tarzda tuzish mumkin:
  - What is your dream job?
  - Why do you want this job?
  - How do you think this profession will change the world?
  - What skills do you need for this job?

O'quvchilar o'z fikrlarini bir-biriga gapirib, nima uchun shu kasbni tanlashlarini aniqlashga harakat qilishadi.

2. Define (Muammoni aniqlash) – Muammo yoki savolni aniq ifodalash

Maqsad: O'quvchilar o'z kasblariga bo'lgan ehtiyoj va motivatsiyalarini tushunish.

- Mashq: "Future Profession" kashfiyoti. O'quvchilar o'z kasblarini tanlashda duch kelgan qiyinchiliklarni aniqlashadi. Masalan:
  - "I don't know what profession to choose."
  - "I am interested in many professions."
  - "I am unsure if I can achieve my dream job."

O'quvchilar bu savollarni guruhlarda muhokama qiladilar va har birining qanday yechim topish mumkinligi haqida fikr yuritadilar.

3. Ideate (G'oyalarni ishlab chiqish) – Yechimlar va imkoniyatlarni yaratish

ISSN 2181-3187

Maqsad: O'quvchilar o'z kasblarini tanlashda yangi g'oyalar va imkoniyatlarni ishlab chiqishadi.

- Mashq: Kasbga yo'naltirilgan brainstorming. O'quvchilar guruhlar bo'lib, kelajakdagi kasblar bilan bog'liq g'oyalar va qarorlar ishlab chiqadilar. Masalan:
  - What are the most important skills for your future profession?
  - How will technology impact your future profession?
  - How can your profession help society?

Har bir guruh o'z g'oyalarini katta doskada yozadi va keyin sinf bilan baham ko'radi.

4. Prototype (Prototip yaratish) – Yechimlarni tasvirlash yoki yaratish

Maqsad: O'quvchilar o'z kasblari haqida tasavvur yaratadilar va buni amaliyotga tatbiq qilishadi.

- Mashq: "Future Profession" prototipi. O'quvchilar o'z kelajakdagi kasblarini taqdim etish uchun prototip yaratishadi. Masalan, ular o'z kasblari haqida qisqa video, poster yoki prezentatsiya tayyorlashadi. Bu taqdimotda ular:
  - Kasblarining nima ekanligini va nima uchun tanlashganini tushuntiradi.
  - O'z kasblariga qanday ko'nikmalar kerakligini ko'rsatadi.
  - Kelajakda bu kasbni qanday qilib rivojlantirishlarini tasavvur qilishadi.

O'quvchilar bularni boshqa guruhlar bilan baham ko'rishadi.

5. Test (Sinov) – Yechimlarni sinash va takomillashtirish

Maqsad: O'quvchilar o'z g'oyalarini sinovdan o'tkazadilar va fikr-mulohazalarni yig'adilar.

ISSN 2181-3187

• Mashq: "Peer Feedback" (Hamkasb fikr-mulohazasi). O'quvchilar tayyorlagan prototiplarini bir-birlariga taqdim etadilar va bir-birlaridan fikr olishadi. Fikr-mulohazalar asosida taqdimotlarni yaxshilashadi.

- "What did you like about my presentation?"
- "What can I improve?"

Bu bosqichda o'quvchilar bir-birlarining fikrlarini tinglab, o'zlari tanlagan kasbni yanada aniqroq va batafsilroq tushunishga yordam beradi.

Yakuniy qadamlar:

• Reflection (Refleksiya): O'quvchilar o'zlarining kelajakdagi kasblari haqidagi fikrlarini va bu darsda qanday yangi narsa o'rgandiklarini muhokama qilishadi. Bu jarayon o'quvchilarni o'z kelajagiga bo'lgan ishonchni oshiradi va ularni maqsadlariga erishish yo'lida ilhomlantiradi.

Misol mashqlar:

1. Kasbning kelajagi: O'quvchilarga turli kasblarni tasvirlab berish, ular haqida qisqa video ko'rsatish va so'ng ular haqida fikr-mulohaza qilish.
2. "Future profession vision board" (Kasbga qarash taxtasi): O'quvchilar o'z kelajakdagi kasblari bilan bog'liq rasm va so'zlarni to'playdilar, keyin ular bilan kasblarining qanday shakllanishini ko'rsatadigan kollaj tayyorlaydilar.

Xulosa o‘rnida aytadigan bo‘lsak, bu metod o'quvchilarni nafaqat o'z kelajagini tasavvur qilishga undaydi, balki ular o'z kasbini qanday tanlash va uni amalga oshirish uchun kerakli qadamlarni aniqlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, T. (2009). *Change by Design: How Design Thinking Creates New Alternatives for Business and Society*. Harper Business.

ISSN 2181-3187

2. Cross, N. (2011). *Design Thinking: Understanding How Designers Think and Work*. Berg Publishers.

3. Dorst, K., Kiki, T., & Hummels, C. (2015). *Design Thinking: A Methodology for Innovations*. Springer.

4. Razzouk, R., & Shute, V. (2012). What is design thinking and why is it important? *Review of Educational Research*, 82(3), 330-348.

5. Toshmukhammedova G.Z. (2024). Ingliz tilini o‘qitishda dizayn-fikrlash metodining o‘rni. Perspectives of Philology and Practical Possibilities of teaching Foreign Languages – International Conference, 443-445

6. Zayniddinovna T.G., Khasanovna M.N. Game technologies in teaching. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(6), 384-386

ISSN 2181-3187

O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI UZVIY RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI VA MUAMMOLARI

Tursunov Odiljon Azimovich FDTU 1-son akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi

Bahodirova Mashxura Bahodirovna FDTU 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Maqsudova Nilufar Rayimjonovna FDTU 1-son akademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Osimova Rayxona Adhamjon qizi FDTU 1-son a kademik litseyi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: O‘qituvchilar ta'lim tizimining asosi bo‘lib, ularning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning kompetensiyasi, ya'ni professional mahorati, bilim va ko‘nikmalari, ta'lim jarayonida o‘quvchilarga ta'sir ko‘rsatadi. Ushbu maqolada o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini uzviy rivojlantirishning samarali usullari va muammolari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetensiyas, usullar, muhokama, interaktiv metodlar, innovatsion yondashuvlar, tajriba almashish, bilim, ko'nikmalar.

O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda birinchi navbatda, ularning bilim darajasini oshirish zarur. Ta'lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalar, metodologiyalar va innovatsion yondashuvlar haqida muntazam ravishda ma'lumot olish muhimdir. O‘qituvchilar uchun seminarlar, treninglar va

ISSN 2181-3187

malaka oshirish kurslari tashkil etish, ularning professional rivojlanishiga yordam beradi. Bu jarayonlar orqali o‘qituvchilar yangi bilim va ko‘nikmalarni egallab, o‘z ish faoliyatida qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda tajriba almashish muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar o‘zaro tajriba almashish, bir-birlaridan o‘rganish orqali o‘z bilim va ko‘nikmalarini kengaytirishi mumkin. Bu jarayonni rag‘batlantirish uchun o‘qituvchilar o‘rtasida seminarlar, konferensiyalar va boshqa tadbirlar o‘tkazish kerak. Bunday tadbirlar o‘qituvchilarning o‘zaro muloqotini kuchaytiradi va ularning professional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi.[1]

O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim jihatlardan biri ham o‘quv dasturlarini yangilashdir. Ta'lim tizimida o‘quv dasturlari va materiallarining dolzarbligini ta'minlash, o‘qituvchilarga zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni berish imkonini yaratadi. O‘quv dasturlarini ishlab chiqishda pedagogik ekspertlar, o‘qituvchilar va ta'lim sohasidagi mutaxassislar ishtirok etishi zarur. Bu jarayon o‘qituvchilarning o‘z kasbiy kompetensiyasini oshirishga yordam beradi. Biroq, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda bir qator muammolar ham mavjud. Birinchidan, o‘qituvchilarning malaka oshirish imkoniyatlari cheklangan bo‘lishi mumkin. Ba'zi o‘qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari yoki seminarlar mavjud emas yoki ularga qatnashish uchun yetarli vaqt yo‘q. Bu esa o‘qituvchilarning o‘z bilim va ko‘nikmalarini yangilashiga to‘sqinlik qiladi.[2]

Ta'lim tizimidagi moliyaviy cheklovlar ham o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko‘rsatadi. O‘qituvchilar uchun zaruriy resurslar, materiallar va treninglar uchun mablag‘ yetishmasligi, ularning professional o‘sishiga to‘sqinlik qiladi. Ta'lim muassasalari bu muammolarni hal qilish uchun qo‘shimcha mablag‘larni jalb qilishlari zarur. O‘qituvchilarning o‘zaro hamkorligi va tajriba almashishi uchun sharoitlar etarli darajada yaratilmagan bo‘lishi mumkin. Ba'zi ta'lim muassasalarida o‘qituvchilar o‘rtasida muloqot va hamkorlikni rag‘batlantiruvchi tadbirlar o'tkazilmaydi. Bu esa

ISSN 2181-3187

o‘qituvchilarning o‘z bilim va ko‘nikmalarini oshirish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda motivatsiya ham muhim omil hisoblanadi. O‘qituvchilar o‘z ishlariga qiziqish va motivatsiya bilan yondashsa, ularning rivojlanish jarayoni ham samarali bo‘ladi. Ta'lim muassasalari o‘qituvchilarni rag‘batlantiruvchi tizimlarni joriy etish orqali ularning motivatsiyasini oshirishlari kerak.[3]

O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali usullari va muammolarini tahlil qilganda, ularning ta'lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati yanada oshadi. O‘qituvchilarni doimiy ravishda rivojlantirish, ularning bilim va ko‘nikmalarini yangilash, ta'lim sifatini oshirishga olib keladi. Bu jarayon ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va o‘quvchilarni zamonaviy bilimlar bilan ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi. Kelajakda o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar va yangi metodologiyalarni joriy etish zarur. Ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llash, masofaviy ta'lim va boshqa zamonaviy usullar o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga yordam beradi. Bunday yondashuvlar o‘qituvchilarning o‘z bilimlarini kengaytirish va zamonaviy ta'lim talablariga moslashish imkoniyatini yaratadi.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini uzviy rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarni malaka oshirish, tajriba almashish, o‘quv dasturlarini yangilash va motivatsiyani oshirish orqali ularning professional rivojlanishini ta'minlash mumkin. Biroq, bu jarayonda mavjud muammolarni hal qilish uchun ta'lim tizimida kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. O‘qituvchilarni rivojlantirish, o‘z navbatida, ta'lim sohasida ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi va o‘quvchilarning sifatli ta'lim olishlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

ISSN 2181-3187

1. Abdullayeva, M. (2021). O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishda innovatsion yondashuvlar. Ta'lim va tarbiya, 3(1), 45-50.

2. Karimov, B. (2020). O‘qituvchilarning malaka oshirish tizimi: muammolar va yechimlar. O‘zbekiston ta'limi, 4(2), 12-17.

3. Tursunova, N. (2022). Pedagogik tajriba almashish: o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga ta'siri. Pedagogika va psixologiya, 5(3), 78-83.

4. Qodirova, S. (2023). O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar. Raqamli ta'lim, 1(1), 34-40.

5. Murodov, A. (2021). Ta'lim tizimida o‘qituvchilarning motivatsiyasini oshirish. Ta'lim va innovatsiyalar, 2(4), 22-29.

6. Isroilov, D. (2020). O‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: muammolar va strategiyalar. O‘zbekiston pedagogik ilmiy jurnali, 3(2), 56-61.

7. Rahimova, L. (2022). O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishda malaka oshirish kurslari. Ta'lim va tarbiyaviy ishlar, 6(1), 15-20.

8. Xolmatova, G. (2023). O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda o‘quv dasturlarining roli. Ta'lim va jamiyat, 2(2), 10-15.

ISSN 2181-3187

DEHQON VA FERMER XO‘JALIKLARIDA URUG‘LIK SARIMSOQ YETISHTIRISHNING RESURSTEJAMKOR TEXNIKA VOSITALARI JAMLANMASI

D.Norchaev., S.Quralov.,
M.Bolasozova., M.Salomova.

Annotatsiya: Hozirgi kunda respublikamizda sarimsoq asosan dehqon fermer xo‘jaliklari va tomorqa yerlarida yetishtirilib uning umumiy yer maydoni 124 ming gektarni tashkil etmoqda. Respublikamizda sarimsoqni yetishtirish asosan qo‘l mehnati hisobiga bajarilishi hisobiga undan olinayotgan daromad eng past ko‘rsatkichlarda qolmoqda. Chunki tomorqa va kichik dehqon xo‘jaliklarida sarimsoqni ekishda dastlab ularni urug‘likka ajratish, ya’ni boshchalarga ajratish jarayoni, ularni urug‘lik uchun saralash, ekish va begona o‘tlarni o‘toq qilish hamda yig‘ishtirish jarayonlari mexanizatsiyalashmaganligi sababli uni yetishtirishda sarf harajatlar bir necha barobar yuqori bo‘lib qolmoqda.

Kalit so‘zlar: Fermer, tomorqa, dehqon xo‘jaliklari, urug‘chilik, saralash, saralagich, o‘toq qilish, kovlagich, yuklagich.

Аннотация: В настоящее время чеснок выращивается в нашей республике преимущественно в крестьянских хозяйствах и приусадебных участках, а его общая площадь составляет 124 тыс. га. В нашей республике доходы от чеснока остаются на самом низком уровне из-за ручного труда. Поскольку при посадке чеснока в приусадебных и мелких фермерских хозяйствах процесс первоначального разделения его на семена, то есть разделение на головки, сортировка на семена, посадка и прополка, процессы уборки не механизированы, затраты на его выращивание остаются в несколько раз выше.

ISSN 2181-3187

Ключевые слова: Фермер, усадьба, фермы, семена, сортировщик, сортировщик, сеялка, экскаватор, погрузчик.

Abstract: Currently, garlic is grown mainly in dehkan farms and homesteads in our republic, with a total area of 124 thousand hectares. Since garlic cultivation in our republic is mainly carried out by manual labor, the income from it remains at the lowest levels. Because when planting garlic in homesteads and small dehkan farms, the process of initially separating them into seeds, that is, dividing them into heads, sorting them for seed, planting, weeding and harvesting is not mechanized, the costs of growing it remain several times higher.

Keywords: Farm, homestead, peasant farms, seed production, sorting, sorter, weeding, digger, loader.

Hozirgi kunda respublikamizda sarimsoq asosan dehqon fermer xo‘jaliklari va tomorqa yerlarida yetishtirilib uning umumiy yer maydoni 124 ming gektarni tashkil etmoqda. Respublikamizda sarimsoqni yetishtirish asosan qo‘l mehnati hisobiga bajarilishi hisobiga undan olinayotgan daromad eng past ko‘rsatkichlarda qolmoqda. Chunki tomorqa va kichik dehqon xo‘jaliklarida sarimsoqni ekishda dastlab ularni urug‘likka ajratish, ya’ni boshchalarga ajratish jarayoni, ularni urug‘lik uchun saralash, ekish va begona o‘tlarni o‘toq qilish hamda yig‘ishtirish jarayonlari mexanizatsiyalashmaganligi sababli uni yetishtirishda sarf harajatlar bir necha barobar yuqori bo‘lib qolmoqda. Shuning uchun bu jarayonlarni mexanizatsiyalashgan usulda bajaradigan ilmiy tadqiqotlar asosida kichik hajmli resurstejamkor, universal va ish sifati yuqori hamda narxi jihatidan qulay bo‘lgan texnika vositalarini ishlab chiqish hozirgi kunda o‘z yechimini kutayotgan dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Shuning uchun Biz tomonimizdan dehqon va fermer xo‘jaliklarida urug‘lik sarimsoq yetishtirishning resurstejamkor texnika vositalari jamlanmasini ishlab chiqish taklif etiladi.

Bunda ishlab chiqilishi ko‘zda tutilgan qurilmalar, ya’ni sarimsoqni urug‘lik boshchalariga ajratkich va ularni urug‘lik uchun saralagichlarning konstruksiyasini yaratishda ajratkich sarimsoqlarni kam shikastlashi va ularni yuqori darajada

ISSN 2181-3187

ajratishiga, saralagichning ixcham konstruksiyaga ega bo‘lib kam quvvat talab qilishiga urg‘u beriladi. Sarimsoq ekkich va kovlagich-yuklagich mashinalarini yaratishda esa bir yo‘la bir nechta operatsiyalarni bajarilishi ta’minlanadi. Ya’ni sarimsoq ekkich bir yo‘la urug‘larni turli sxemalarga moslab ekishi, mineral o‘g‘itlarni berishi va ekilgan pushta yuzasiga politilen plyonkani to‘shab ketishi ta’minlanadi. Uni yig‘ishtiradigan kovlagich-yuklagich mashinasini yaratishda sarimsoq hosilini kam energiya hisobiga to‘liq kovlab olinishi va ularni o‘lchamlariga ko‘ra taraga yig‘ib ketishi ta’minlanadi (1-4-rasmlar).

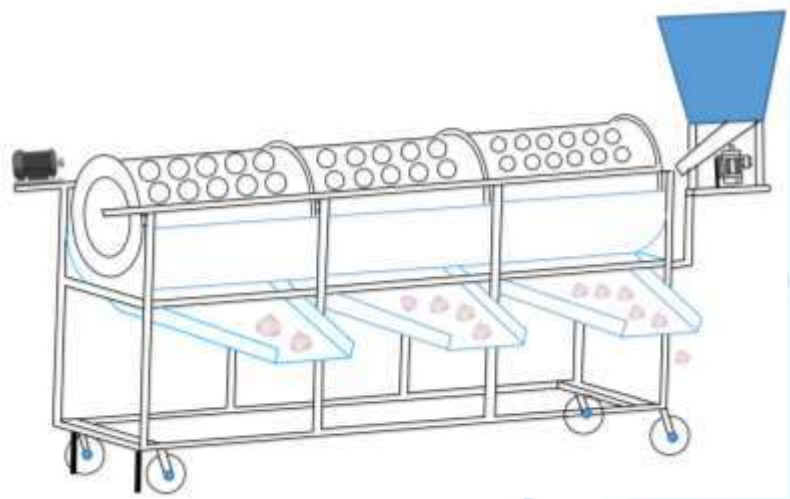

1-sarimsoqni urug‘lik pallaklarga ajratadigan maydalagich; 2-rama; 3-yechish va o‘rnatish imkoniga ega bo‘lgan silindrik g‘alvirlar; 4-novlar; 5-elektrodvigatel

1-rasm. Sarimsoqni va uning pallaklarga ajratilgan fraksiyalarini ham saralash imkonini beradigan universal resurstejamkor saralagich

ISSN 2181-3187

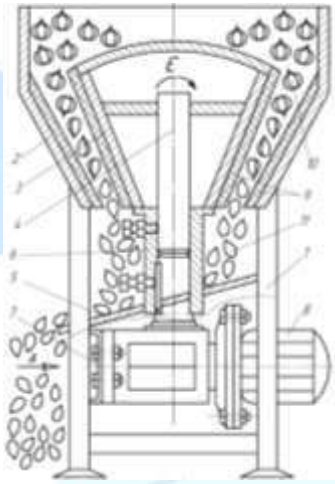

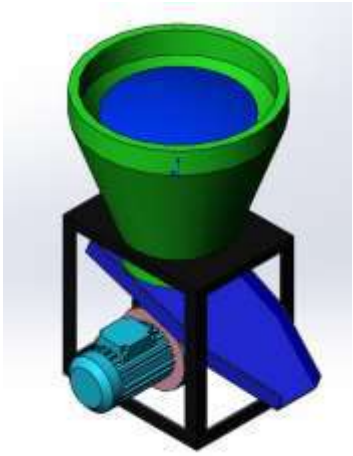

1-rama; 2-konussimon bunker; 3- ichki maydalovchi baraban; 4-val; 5-nov; 6-kronshteyn; 7-motor-reduktor boshqaruvchi kronshteyn; 8-motor-reduktor; 9-rezina; 10-sarimsoq

2-rasm. Sarimsoqni urug‘lik pallaklarga ajratadigan maydalagich

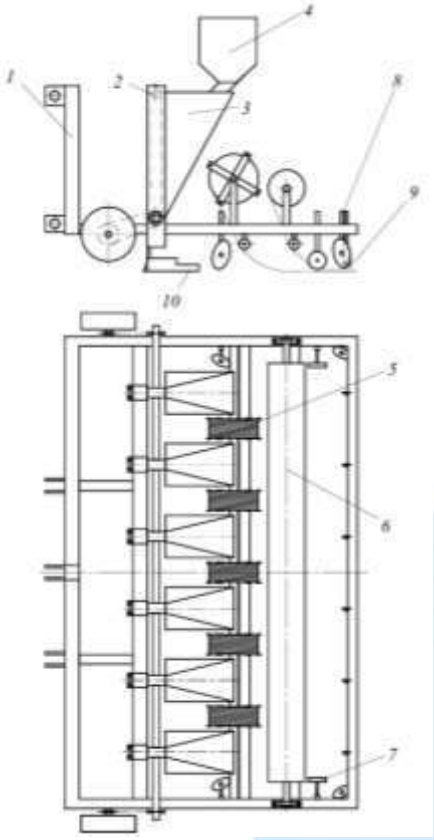

1-osma mexanizmi; 2, 3-ekish seksiyasi va uning bunkeri; 4-qo‘shimcha universal bunker; 5-tomchilatib sug‘oruvchi quvur g‘altagi; 5-g‘ildirak; 6-plyonka o‘rnatiladigan o‘q; 7-g‘ildirak; 8- plyonka ko‘mgich

3-rasm. Sarimsoqni an’anaviy usulda va plyonka ostiga ekish imkoniga ega sarimsoq ekish mashinasi

ISSN 2181-3187

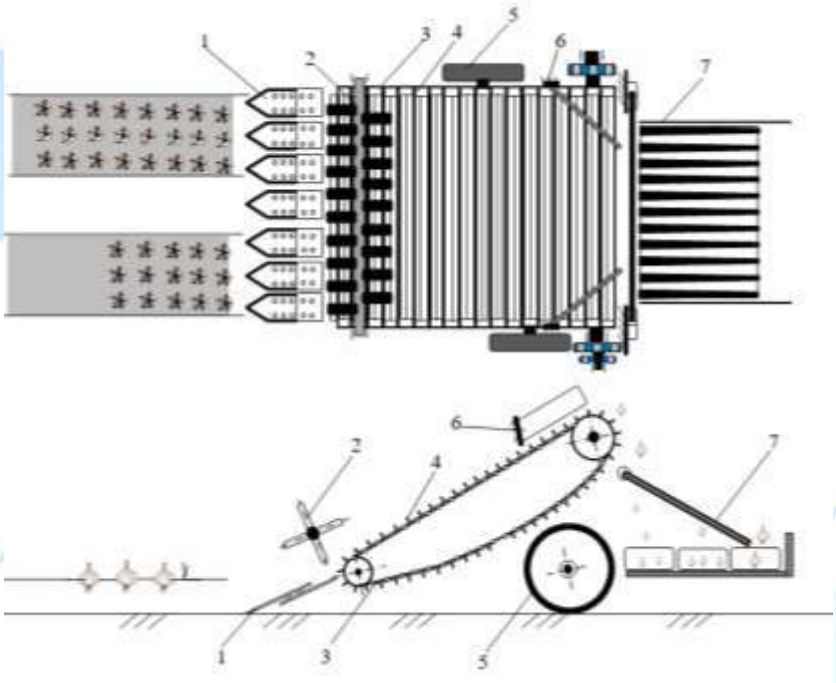

1-uzunligi o‘zgaruvchan seksiyali lemex; rezina barmoqli biter; 3- elevator-yuklagich; 4-elevator chivig‘iga o‘rnatiladigan almashinuvchi planka; 5-g‘ildirak; 6-yo‘naltirgich; 7-panjarali taqsimlagich

4-rasm. Sarimsoq kovlagich-yuklagich mashinasi

Ko‘zda tutilgan ishlanmalarni ishlab chiqish va ularni joriy etish kabi vazifalar Vazirlar mahkamasining “Qishloq xo‘jaligining ustuvor yo‘nalishlari, global, mintaqaviy va hududiy muammolarining ilmiy yechimlarini tadqiq qilish bo‘yicha 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan dastur” ida belgilab qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 12 dekabrdagi PQ-431-son qaror ijrosi ham ta’minlanadi. Loyihada ishlab chiqiladigan mashinalar bo‘yicha olinadigan texnik yechimlarni qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishiga qo‘llash urug‘lik va iste’mol uchun sarimsoq yetishtirishni mexanizatsiyalashda 2 martaga ish unumini oshirish, yonilg‘i va mehnat sarfini kamaytirish 2 martaga, hosildorlikni 15-20 foizga oshirish, mahsulotlarni yetishtirishga sarf-xarajatlarni 3-4 marta kamaytirish hamda Respublikamiz aholisining oziq-ovqatlarga bo‘lgan talabini qondirish va eksportga chiqariladigan mahsulotlar miqdorini orttirish imkonini beradi.

ISSN 2181-3187

Respublikamiz miqiyosida dehqon fermer xo‘jaliklari, tomorqa yer egalari va qishloq xo‘jaligini sotish bilan shug‘ullanadigan tadbirkorlik sub’ektlari va savdo xodimlari tomonidan sarimsoqni pallaklarga ajratadigan va turli fraksiyalarga saralaydigan qurilmalarga bo‘lgan talab 1000-1200 donani tashkil etadi. Sarimsoq ekkich hamda sarimsoq kovlagich-yuklagich mashinalariga bo‘lgan talab esa 1500-2000 donani tashkil etadi.

Taklif etilayotgan ishlanmalarning ilmiy yangiligi quyidagilar bilan izohlanadi:

- sarimsoqni urug‘lik uchun pallaklarga shikastlamasdan to‘liq ajratish ikonini beradigan qurilmaning konussimon bunkeri va uning barabanini maqbul geometrik parametrlari va ularni kinematik rejimlari hamda ular ishchi yuzasiga qoplangan rezina turlari va shaklini asoslanishi;

- sarimsoq va uning urug‘lik uchun ajratilgan urug‘bosh pallaklarini hamda boshqa ildiz-mevalarni ham turli fraksiyalarga saralash imkonini beradigan barabanning universalligini ta’minlaydigan parametrlarini asoslanishi;

- sarimsoqni ham an’anaviy usulda va ham plyonka ostiga ekish imkonini beradigan sarimsoq ekish mashinasining ekish seksiyalarini turli sxemalarga moslashadigan va undagi qoshiqchalarni universalligini ta’minlaydigan hamda pushta ostiga ko‘milgan sarimsoqlarni ustiga plyonka va tomchilatib sug‘oruvchi quvurlarni kam energiya hisobiga tushaydigan ish organlarning maqbul parametrlari va kinematik rejimlarini asoslanishi;

- sarimsoq kovlagich-yuklagich mashinasining sarimsoq va boshqa ildiz-mevalarni kovlash imkonini beradigan universal qazish lemexi (uzunligini o‘zgaradigan seksiyali lemexlar) va elaklash elevatori (elevator chiviqlariga o‘rnatiladigan turli plankalar) hamda ularni fraksiyalarga qarab ajratib taralarga yuklagich qurilmasining maqbul parametrlarini va kinematik rejimlari asoslanishi.

Ishlab chiqiladigan resurstejamkor texnika vositalari xorijiy mavjud mashinalar bilan solishtirilganda eng avvalo respublikamiz tuproq iqlim sharoitida

ISSN 2181-3187

etishtirilayotgan sarimsoqlarning ekish texnologiyasi, ularning navlari va o‘lchamlari hamda fizik mexanik xossalaridan kelib chiqib yaratilishi, mashinalarni kichik gabarit o‘lchamlarda bir necha funksiyalarni bajarish imkoniyatlari mavjudligi hisobiga ish unumini ortishi, yonilg‘i va mehnat sarfini kamayishiga olib keladi.

Tadqiqotlarda olingan natijalar kelgusida sarimsoqni urug‘lik uchun boshchalarga ajratish va saralashni ta’minlaydigan qurilmalar va ularni ekadigan va yig‘ishtiradigan mashinani tijoratlashtirish uchun xizmat qiladi. Ishlab chiqiladigan texnik yechimlar bo‘yicha olinadigan patentlar ularning tijoratlashtirish salohiyatinii yanada oshiradi. Ishlab chiqarishga tadbiq etish uchun dastlab “Tijoratlashtirishga tayyorlash loyihasi” ni shakllantirish, mashinalarning konstruksiyalarini, ular uchun texnik shartlar, korxona standartlari, texnologik reglament ishlab chiqiladi. Ular asosida qishloq xo‘jaligi mashinalarining sanoat nusxalari tayyorlanadi. Ular davlat qabul sinovlaridan o‘tkaziladi hamda tegishli sertifikatlar olinadi. Keyin mashinalarni qo‘plab ishlab chiqarish yo‘lga qo‘yiladi va ularni qo‘shni davlatlarga eksport qilish imkoniyatlari mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. М.М.Мирзаев, М.К.Собиров - «Боғдорчилик» Т.: «Меҳнат» 1987.
2. Джавакянц Ю.М. Научные основы технологии обработки почвы в садах и виноградниках Узбекистана. Ташкент, 2006. – 240 с.
3. Кленин Н.И., Сакун В.А. Сельсохозяйственные и мелиоративные машины. – Москва: Колос, 1980. – 617 б.

ISSN 2181-3187

THE ANALYSIS OF "ALICE'S ADVENTURES IN THE WONDERLAND "BY LEWIS CAROLL IN ENGLISH AND UZBEK TRANSLATION

Muzaffarova Dilshoda Mukhtorovna

A student of foreign languages and literature

department in Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract: This article examines how different languages influence through, conditions such as emotion contexts, some kind of idioms or collocations in the "Alice's adventures in the wonderland "by Lewis Caroll. This work also translated into diverse range of languages such as Uzbek, Russian, English and so on. When it comes to the novel,it goes into facing variations in two languages ,particularly Uzbek and English languages.In one word we can see a lot of distinctions in this work during analayzing through uzbek and english languages. Alice's adventures in Wonderland translated as "Alisaning mo'jizalar o'lkasidagi sarguzashtlari" by M .Zohidova in the mutolaa app .Additionally ,the novel has been translated into 175 languages, with Japanese having the most editions.

Keywords: Alice's emotion, idioms, collocations, falling sentences

Introduction.English author, mathematician, logician, and photographer Charles Lutwidge Dodgson wrote under the pen name Lewis Carroll (1832–1898). His children's books "Alice's Adventures in Wonderland" (1865) and its follow-up "Through the Looking-Glass" (1871) are his most well-known works. Carroll, a math whiz and lecturer at Christ Church, Oxford, was born in Daresbury, England. He is a literary legend thanks to his inventive vocabulary and funny narrative. Carroll had a lifelong interest in puzzles and logic, and he was a pioneer in photography, especially of youngsters.

ISSN 2181-3187

"Alice's Adventures in Wonderland" is a fantasy novel written by Lewis Carroll (Charles Lutwidge Dodgson) in 1865. It tells the story of a young girl named Alice who falls down a rabbit hole into a whimsical, nonsensical world filled with peculiar characters like the Mad Hatter, the Cheshire Cat, and the Queen of Hearts. Known for its imaginative narrative and wordplay, the book is a classic of children's literature and has inspired numerous adaptations in film, theater, and art. It tells the story of Alice, a curious young girl who falls down a rabbit hole into a whimsical and surreal world filled with peculiar characters and bizarre situations.

Examples:

1.English version: Alice was beginning to get tired of sitting by her sister on the bank, and of having nothing to do .(Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 1)

Uzbek version: Yoz kunlarining birida Alisa quyuq soyali daraxtning katta shoxida o‘tirar, opasi esa daraxt tagidagi maysada unga tarix kitobini o‘qib berardi.(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 2)

2.Peeped into-to secretly look at something for a short time, usually through a hole;

Example: once or twice she had **peeped into** the book her sister was reading,...(Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 1)

3.English version:

Rabit said Oh dear ! Oh dear! I shall be late!(

Uzbek version:

Voy, – qichqirdi u, – kech qolyapman, kech qolyapman!-dedi quyon. .(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 3)

4. ..for it flashed across her mind.. ,...(Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 2)

Flashed across ones mind-a sudden idea came in one's mind.

5. English version:

First, she tried to look down and make out what she was coming to, but it was too dark to see anything: then she looked at the sides of the well, and noticed that they

ISSN 2181-3187

were filled with cupboards and bookshelves: here and there she saw maps and pictures hung upon pegs. (Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 3)

Uzbek version:

Qandaydir pastlikka uchib tushar ekan, yo‘lida o‘sha yerosti qasrining devorlaridagi ko‘zgu va suratlarni bir chiroq yoritib o‘tib ketganini ko‘rdi. .(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 3)

6.English version:

Dinah 'll miss me very much to night, I should think!" (Dinah was the cat.) "I hope they'll remember her saucer of milk at tea-time. Dinah, my dear! (Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 6)

Uzbek version:

Alisa o‘zining Dina laqabli kichkina mushukchasini ushlab oldi-da, daraxtdan tushdi.(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 2)

7.English version:

Alice like the wind, and was just in time to hear it say, as it turned a corner, “Oh my ears and whiskers, how late it's getting!" She was close behind it when she turned the corner but the Rabbit was no longer to be seen. (Down the rabbit hole .Chapter 1.pg 7)

Uzbek version: there was not given information

8.Curiouser and Curiouser!- said Alice. (the pool of tears .Chapter 2.pg16)

9.shedding gallons of tears-to cry (the pool of tears .Chapter 2.pg17)

Example: Stop this moment,I tell you but she went on all the same,shedding gallons of tears , until there was a huge pool all around her.

10.English version:

"Would you tell me, please," said Alice, little timidly, "why you are painting those a roses?"

ISSN 2181-3187

Five and Seven said nothing, but looked at Two. Two began, in a low voice, "Why, the fact is, you see, Miss, this here ought to have been a red rose-tree, and we put a white one in by mistake, and if the Queen was to find it out, we should all have our heads cut off, you know. .(The Queen’s croquet-ground.Chapter 8.pg115)

Uzbek version:

Chunki Qirolicha faqat qizil gullarni yaxshi ko‘radi. Agar aslida oq ekanini bilib qolsa bormi, kallamizni olishga buyruq beradi. Yo‘q, yo‘q! Voy, ana o‘zlari! .(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 15)

11. “My name is Alice ,so please your Majesty”, said Alice very politely. .(The Queen’s croquet-ground.Chapter 8.pg116)

12. Obbo Xudoyim-yey! Endi shunchalik kattamanki, eshikka hecham sig‘masam kerak. .(Alisa mo’jizalar mamlakatida ; bet 10)

13.”May it please your Majesty” ,said Two ,in a very a humble tone,going down on a knee as he spoke. .(The Queen’s croquet-ground.Chapter 8.pg118

14.”.Hush!,Hush!” ,said the Rabbit in a low, a hurried tone. .(The Queen’s croquet-ground.Chapter 8.pg120)

15. "Tis so," said the Duchess: "and the moral of that is 'Oh, 'tis love, lis love, that makes the world go round!" .(The Mock turtle’s story.Chapter 9.pg132)

16.English version:

Gryphon- a gryphon (or griffin) is a mythical creature with the body of a lion and the head and wings of an eagle. It symbolizes strength, wisdom, and protection, often depicted as a guardian of treasures or sacred places. .(The Mock turtle’s story.Chapter 9.pg138)

Uzbek version :There was not mentioned about this ancient bird.

ISSN 2181-3187

Conclusion. There are a number of noteworthy linguistic and cultural differences between the English and Uzbek translations of Alice's Adventures in Wonderland. These variations draw attention to the difficulties and subtleties involved in translating feelings, idioms, and expressions between languages. Because words like "curiouser and curiouser" or "peeped into" have no direct equivalents in Uzbek, they must be changed, which could change the original text's tone or meaning. Similar to this, idiomatic language and how characters' emotions are portrayed can change depending on linguistic structures and cultural circumstances.

Moreover, the cultural adaptation of some elements, like legendary creatures or colloquial speech, is apparent even though the core of the story is the same in both the English and Uzbek versions.Details or particular imagery from the English version are often lost or changed in the Uzbek translation, while in other instances it provides more approachable options for readers in the area.

The complex interrelationship between language, culture, and translation is illustrated by this comparison of the two languages. Each language offers a unique perspective on the wonderful world of Wonderland, and the emotional undertones, wordplay, and whimsical character of Carroll's writing present both a problem and an opportunity for translators. In the end, the story's central themes of adventure, curiosity, and discovery cut over linguistic barriers, enabling readers from different cultural backgrounds to interact with it despite linguistic differences.

References:

1. Inoyatova, D. (2022). How to improve students' writing skill. *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali*, *2*(2).

2. Inoyatova Dilnoza Ilkhomovna. (2024). THE LINGUISTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF UGLINESS IN ENGLISH JOKES. *Current Research Journal of Philological Sciences*, *5*(07), 21–23. https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-07-05

ISSN 2181-3187

3. Rakhmatova, M. M., & Inoyatova, D. I. (2022). *Conceptual and Figurative Structure of the Concept of" Ugliness". Open Access Repository, 8 (04), 58-61*.

4. Ilxomovna, I. D. (2022, January). O'zbek tilida shaxs tasvirida xunuklik konseptining lisoniy xususiyatlari. In *Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes* (pp. 305-307).

5. R Achilova, Antonomasia in Different Languages. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT 2 (1), 98-101

6. Saidov Y., Achilova R. Antonomasias Formed on the Basis of the Names of Mythological, Religious-Legendary Heroes //International Journal on Integrated Education. – 2022. – Т. 5. – №. 6. – С. 1-3.

.

ISSN 2181-3187

PHRASEOLOGICAL UNITS

Muzaffarova Dilshoda Mukhtorovna
A student of foreign languages and
literature department in Bukhara State
Pedagogical Institute
dilashodamuzaffarova@gmail.com

Abstract. Phraseological units can play crucial role as component of any language by reflecting its cultural and historical background. This study analyzes phraseological units in the structural form and semantic features in order to emphasize their important role in communication. Due to usage of a comparative linguistic approach, we examine their utilize in a variety of contexts and the challenges they cause for translation. The study contributes to a deeper understanding of phraseology and opens their types by giving examples from “Tushda kechgan umrlar” by O’tkir Hoshimov.

Key words: phraseme, idiom, proverb, cliché, collocations, phraseological units.

INTRODUCTION. Phraseological units are fixed expressions which carry specific meanings beyond the sum of their individual words. This type of linguistic elements plays an important role in communication in order to offer richness and depth to a language. They are widely utilized in daily speech, literature, media, as well as it makes their study significant not merely linguistic but also language learners. In the study of phraseology, it has gained crucial in modern linguistics, by analyzing the formation, classification, and usage of phraseological units with researchers. In addition, scholars like Vinogradov categorized them based on their degree of semantic unity, distinguishing between phraseological fusions, unities, and collocations. "Despite of extensive research on phraseological units, challenges remain in their translation and interpretation across languages. Cultural differences often lead to

ISSN 2181-3187

variations in meaning, making it essential to analyze their cross-linguistic and contextual features. "This study intends to explore the structural, semantic, and cultural aspects of phraseological units in English and Uzbek, Russian [target language]. Using a comparative linguistic approach, we survey their meaning, usage, and translation barriers to provide deeper insights into their communicative functions."

1.Idioms.These are full of expressions whose figurative meaning is different from the literal interpretation of words which are involved. They are deeply rooted in language,particularly cultural context and it makes them difficult to translate directly. Idioms can add emphasis, humor, or color to speech because of their figurative nature, but they require similarity with the language's cultural background. In addition, Idioms seldom reflect historical or cultural practices. As a good example,"kick the bucket" {it means to die} has unclear meaning but it is tied to colloquial usage rather than a literal act. According to the situation, idioms can be used as well as. For example,"spill the beans" might be used in a context. Some idioms can be humorous or iconic, like "when the pig fly" [something that will never happen] as tone style.

Additional examples for idioms:

"Under the weather"-feeling ill or unwell;

"Cost an arm and a leg"-something very expensive;

"Barking up the wrong tree"-accusing or blaming the wrong person.

Collocations. They are combinations of words that frequently go together, creating expressions that sound naturally to native speakers. They help as a key to achieving fluency and naturally-sounding languages. Furthermore, they can be also lexical (adjectives with nouns) or verbal (verbs with prepositions). Memorizing common collocations rather than individual words can assist in developing more idiomatic speech. For instance, instead of learning the adjective "strong" in isolation, learning that "strong coffee" or "strong argument" is more natural.

Additional examples in collocations:

"Make an effort" – Exert energy to do something.

"Heavy rain" – A large amount of rainfall.

ISSN 2181-3187

"Bitterly disappointed" – Expressing profound disappointment.

"Strong coffee" – Coffee that is intense in flavor

3.Proverbs. These are short, traditional expressions which open moral lessons, cultural values and wisdom. They are often passed down through generations by generations and used as offering advice or making observations about life. A number of proverbs are didactic and serve as moral and ethical guidelines. For instance, “better safe than sorry”, it means warning of the risk and carelessness. When it comes to the structure of proverbs, sometimes containing rhyme or rhythm which help to master easily. While some proverbs are nearly universal such as “Actions speak louder than words”, others may be culturally specific reflecting local customs and history.

Additional examples in proverbs:

"Better late than never." – It is better to do something late than not at all;

"Two wrongs don't make a right." – Retaliation is not justified;

"A stitch in time saves nine." – Early action prevents bigger problems later.

3.Cliché. Clichés are expressions or ideas that have become overly familiar and predictable due to excessive use. Although they can help communicate common ideas quickly, they may lack originality and can sometimes weaken the impact of a message if overused. In literature and journalism, clichés can detract from originality. Writers often strive to avoid clichés in favor of more inventive language. Despite their drawbacks in creative writing, clichés are widely used in everyday conversation as they provide a shorthand for shared ideas.

Additional examples in cliché:

"At the end of the day" – Ultimately; after everything is considered;

"It is what it is" – Accepting a situation as it stands;

"Only time will tell" – The outcome will become clear in the future;

The examples of phraseological units from “Tushda kechgan umrlar”:

ISSN 2181-3187

1.Sen shoxida yursang, biz bargida yuramiz- If you are in a strong or dominant position, we are in a more delicate or weaker one -A proverb(equivalent translation)

2.Joni shirinlik qilmoq -To be overly careful- An idiom

3.Ko'zi ko'ziga tushmoq -To make eye contact - An idiom

4.Tit-pitini chiqarmoq - To turn something inside out - An idiom

5.Pinakka ketmoq -To fall into a deep sleep- An idiom

6.Qulog'iga ilmoq -To take something seriously or to remember well -An idiom

7.Ko'zi uchib turmoq -Not expecting something to happen -An idiom

8.Quloqni qomatga keltirmoq- To grab someone's full attention -An idiom

9.O'rnidan sapchib turmoq -To react suddenly due to fear or surprise - An idiom

10.Ko'z- quloq bo'lib turmoq -To keep an eye on something or someone -An idiom

11.Gunohini bo'yniga olmoq - To admit one's guilt- An idiom

12.Tili bir qarich -To be sharp-tongued -An idiom

13.Tili kalimaga kelmaslik -To be speechless due to fear or excitement- An idiom

14.Burnini suqmoq - To interfere in someone else's affairs -An idiom

15.Dami ichiga tushib ketmoq -To become silent due to fear or shock - An idiom

16.Ko'zlarida o't yonmoq -To be full of determination like anger or passion - An idiom

17.San-manga bormoq -To argue with someone- An idiom

18.Podadan oldin chang ko'tarmoq -To rush into something before the right time -An idiom

ISSN 2181-3187

19.Qulog'iga quymoq -To repeatedly tell or teach something so that it becomes engrained in someone's mind- An idiom

20.Oyoq-qo'lidan madori ketmoq -To feel extremely tired or weak physically or emotionally -An idiom

21.Qo'lini bigiz qilib ko'rsatmoq - To single someone out in an noticeable way - An idiom

22.Qulog'ingni ding qilgin-u, tilingni tiy! -Keep your eyes open and your mouth shut! -A proverb

23.Mehmon otangdan ulug'- A guest is greater than your father -Proverb

24.Og'zidan bol tommoq- Speak pleasantly - Idiom

25.Tekkaniga tegib ,tekmaganiga kesak otsa-Lashing out at everyone -Idiom.

26.Hamma yomon ,bitta siz yaxshisiz -Everyone is bad,only you are good -Idiom (sarcastic expression)

27.Hayratdan og'zi ochilib qolmoq -To be extremely surprise -Idiom

28.To'rt kunlik umrida dunyoga sig'magan -A big fish in a small pond -Idiom

29.Qon qilib yubormoq -To make someone extremely angry- An idiom

30.Kapalagi uchmoq - to become anxious, or to be in a state of emotional excitement -An idiom

Conclusion.To come straight to the conclusion,phraseological units play a vital role in language by enriching communication with cultural and historical depth. This study has highlighted the structural forms and semantic features of idioms, collocations, proverbs, and clichés, demonstrating their significance in both English and Uzbek, as well as the challenges they pose in translation. The comparative linguistic approach has revealed how these expressions function in different contexts

ISSN 2181-3187

and how their meanings often transcend literal interpretation.By analyzing examples from Tushda kechgan umrlar by O‘tkir Hoshimov, we have illustrated the distinct nature of Uzbek phraseological units and their cultural implications.Most of them are idioms whereas other are proverb . During translating them ,I have used not only descriptive translation but also equivalents for them.Ultimately, understanding phraseological units enhances language proficiency, facilitates effective communication, and provides deeper insight into the cultural foundations of language.

REFERENCE:

1. Vinogradov, V. V. (1947). Основные типы фразеологических единиц в русском языке [The Main Types of Phraseological Units in the Russian Language].

2. Kunin, A. V. (1967). Англо-русский фразеологический словарь [English-Russian Phraseological Dictionary].

3. Amosova, N. N. (1963). Основы английской фразеологии [Foundations of English Phraseology].

4. Cowie, A. P. (1998). Phraseology: Theory, Analysis, and Applications.

5. Fernando, C. (1996). Idioms and Idiomaticity.

6. Gläser, R. (1984). "The Translation Aspect of Phraseological Units in English and German." In Lexicology and Lexicography in the Modern Age.

7. Moon, R. (1998). Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach.

8.Tushda kechgan umrlar:Roman/O’tkir Hoshimov.-Toshkent:Yangi asar avlodi,2018.-272b

9. Inoyatova, D. (2022). How to improve students' writing skill. *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali*, *2*(2).

ISSN 2181-3187

10. Inoyatova Dilnoza Ilkhomovna. (2024). THE LINGUISTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF UGLINESS IN ENGLISH JOKES. *Current Research Journal of Philological Sciences*, *5*(07), 21–23. https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-07-05

11. Rakhmatova, M. M., & Inoyatova, D. I. (2022). *Conceptual and Figurative Structure of the Concept of" Ugliness". Open Access Repository, 8 (04), 58-61*.

12. Ilxomovna, I. D. (2022, January). O'zbek tilida shaxs tasvirida xunuklik konseptining lisoniy xususiyatlari. In *Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes* (pp. 305-307).

13.https://ciu.nstu.ru/kaf/persons/1570/a/file_get/167286%3Fnomenu%3D1

14. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Phraseology

ISSN 2181-3187

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DOCTRINE OF SEPARATION OF POWERS. (IN THE WORKS OF J. LOCKE AND CH. MONTESQUIEU)

Otabek Nayimov
Associate Professor at
Alfraganus University

Abstract

The doctrine of separation of powers, a cornerstone of modern political thought, was shaped by John Locke and Charles Montesquieu. Locke, in his *Two Treatises of Government*, proposed a division of powers into legislative, executive, and federative branches, emphasizing the supremacy of the legislative power while advocating for limited government to protect individual rights and prevent absolutism. Montesquieu, in *The Spirit of Laws*, expanded on this by introducing a tripartite system of legislative, executive, and judicial powers, stressing the need of checks and balances to prevent the abuse of power. While Locke focused on the legislative branch as supreme, Montesquieu highlighted the interdependence and mutual control of the branches to maintain harmony. Both thinkers profoundly influenced the development of democratic governance, efficiency, freedoms, and the prevention of concentrated power, principles that continue to underpin modern political systems worldwide.

Key words: Separation of powers, executive power, legislative power, judicial power, individual rights and freedoms, political system.

Introduction. The separation of powers is one of the most enduring political doctrines that have had significant impact in structuring governments around the world. Aiming to curb absolutism in every form, modern political thinkers have offered an alternative to create independent administrative bodies with clearly defined duties and responsibilities thus revolutionizing political thinking in many respects. The idea was to divide government's functions into legislative, executive and judicial bodies.

ISSN 2181-3187

Although some forms of shared governance can be seen in ancient world (especially in ancient Greece), the doctrine of separation of powers is largely the product of the Age of Enlightenment (XVII-XVIII) in Europe. It was also a time of tremendous changes in science, culture, philosophy and political thinking in Europe. The distinctive nature of the modern European thinking was the "rejection of tradition"[1]. In this article we try to comparatively analyze the theories of two prominent representatives of modern political philosophy, particularly the way how they described the doctrine of separation of powers. These two outstanding scholars are John Locke and Charles Montesquieu.

Material and Methods. J. Locke (1632-1704) is one the most famous political philosopher of the modern period. Locke has skillfully outlined his political and philosophical ideas in his major work titled as "Two Treatises of Government". In the First Treatise he strongly criticized R. Filmer's "Patriarcha" in which Filmer glorified the divine nature of the absolute sovereign and called for unconditional submission to the high authority. In the Second Treatise, Locke represented himself as a strong advocate of individual liberal rights, such as the right to decent life, the right to private property and safety and stressed that the men are naturally free and equal. Along with Hobbes, Locke believed in social contact theory of the emergence of state and argued that the contract is voluntarily established in order "… to join and unite into a community for comfortable, safe and peaceable living, in as secure enjoyment of properties and for a greater security"[2].

Locke heavily criticized absolutism by proposing limited form of government in which the state administration is divided into three separate and independent bodies. In fact, Locke's ideal legitimate government is based on the idea of separation of powers[3]. These three branches are the legislative, the executive and the federative power of the

[1] Forrest E. Baird, Walter Kaufmann. Modern Philosophy. Philosophic Classics Volume III, Princeton University – 1997. Pp. 7-5.
[2] Lock John. Two Treatises of Government. Second Treatise. Chapter VIII. Of the Beginning of Political Societies.
[3] The Stanford Encyclopedia of Philosophy. John Locke's Political Philosophy. Available at: http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/

ISSN 2181-3187

Commonwealth (in the Two Treatises of Government Locke referred to state as Commonwealth).

Legislative Power. According to Locke the most important branch of the government is the legislative power. In the Second Treatise he argues that the great end of men's entering into society being the enjoyment of their properties in peace and safety, and the great instrument and means of that being the laws established in that society, the first and fundamental law of all commonwealths is the establishing of the legislative power[4]. For him the legislative is not only supreme power but also sacred and unalterable. Though he defended the supremacy of the law-making branch, with the executive primarily an agent of the legislature, he nevertheless refused to concede to the representatives of the people an unlimited power[5].Locke firmly believed that regardless the form of commonwealth the ruling elite must govern the state with the declared and received laws not with the vague dictates and resolutions. As a supreme power in the state legislative issues the laws but does not possess a power of hereditary transfer of its authorities. Locke considered that the dissolution of legislative power would ultimately lead to disintegration of Commonwealth.

Executive power. As it was pointed out in the Second Treatise the main responsibility of the executive power is to enforce the issued by legislative power. Locke firmly believed in laws and famously quipped that where there is no law, there is no freedom[6]. According to Locke's political theory executive power is an important branch of government in monitoring and performing the observance of laws in the country.

Federative power. Interestingly, third important branch of government proposed by Locke is the federative power. The major functions of the federative power consist "the power of war and peace, leagues and alliances, and all the transactions with all

[4] Lock John. Two Treatises of Government. Second Treatise. Chapter XI. Of the Extent of the Legislative Power.
[5] [5] Robert E. Lerner, Standish M., Edward M. Burns. Western Civilizations, Eleventh Edition, Volume I. Norton and Company – 1998. Pp. 618-619.
[6] Ibid. Second Treatise, Chapter VI. Of Paternal Power.

ISSN 2181-3187

persons and communities without the commonwealth"[7]. It is worth to note that Locke's federative power also deals with foreign policy and international security thus reminding us contemporary state organs dealing with foreign and security issues.

Charles Montesquieu (1689-1755) was a prominent French lawyer and political theorist. He had lasting contribution in political science in the course of European Enlightenment by particularly developing the theories of classification of governments, separation of powers and by pioneering the doctrine of political influence of climate. In his seminal work known as "The Spirit of Laws" Montesquieu divided administrative authority into three: the executive, the legislative and the judicial powers.

It is worth to mention that Montesquieu's "The Spirit of Laws" is a significant contribution to political philosophy. By further developing the ideas on separation of powers he drafted a formula which is largely reminiscent of modern shape of separation of powers. Man entrusted with some power is more likely to misuse it. Therefore he stressed that the main reason for the separation of powers is to avoid the abuse of any power in the state[8]. It is important to create such a system in which different branches of government shell check and balance each other with separately defined authorities and responsibilities. Montesquieu believes that the checks and balances theory is a vital element in harmonious functioning of government institutions preventing the overgrowth of certain branch which might danger political liberties of the people. The logic is to prevent concentration of power in the hands of one person or group and mutually provide checks and balances. It is necessary to entrust the functions of the government to separately created organs, so that the responsibility for performing these functions may be effectively regulated.

Legislative power. In "Spirit of Laws" Montesquieu gives the right to legislative power to the people. The representatives of people are not only engaged in law-making

[7] Ibid. Second Treatise, Chapter XII. The Legislative, Executive and Federative Power of the Commonwealth.
[8] Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений. Инфра. Москва – 1996. Ст. 287-288.

ISSN 2181-3187

processes but also deals with monitoring the realization of laws in the society. For Montesquieu the main authority of the legislative power is to create “positive laws” for all. Montesquieu’s ideal legislative power holds a right to impose taxes . Along with the chamber of representatives there is an upper house in the legislature. The upper house is hereditary structure of nobility and aristocracy, well-known for their services before the state. Unlike Locke, Montesquieu does not consider legislative power as a supreme branch in the system of government administration.

Results

Executive power. Montesquieu argued that the executive power of the state shell be entrusted to the king because performance in the leadership of a single person is faster and more effective than otherwise. In order not to allow an excessive role of the legislative power, the executive power must possess a right to veto of decisions of legislature; executive power shall also summon and dismiss legislative assembly[9]. Others can also exercise executive power, but not the representatives of legislative power because, if so, it might endanger civic liberties of the people.

Judicial power. Montesquieu notes that the judicial power is authorized for interpreting the constitution, laws and decrees as well as applying their interpretations. Judicial power belongs to judges, specifically chosen from the people in order to perform their duties in concert with other branches of government. He maintained the idea that the judicial power must be separated from the legislative and executive powers, otherwise it might lead to undesired tyranny. Montesquieu strongly defended to observe the performance of functions distinctly assigned to each branch of the government within the doctrine of separation of powers.

As a conclusion we need to emphasize that the political and philosophical theories of Locke and Montesquieu have dramatically revolutionized political thinking in many ways. Although different and sometimes contradicting, their common contribution to the doctrine of separation of powers (which is generally applicable in government formation around the world) is immense. As they wished, the doctrine of separation of

[9] Мухаев Р.Т. История политических и правовых учений. Юнити, Москва – 2005. Ст. 243-244.

ISSN 2181-3187

powers has been promoting efficiency in government administration by advocating individual rights and freedom.

Reference

1. Forrest E. Baird, Walter Kaufmann. Modern Philosophy. Philosophic Classics Volume III, Princeton University, 1997.
2. Lock John. Two Treatises of Government. Second Treatise. Chapter VIII. Of the Beginning of Political Societies.
3. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. John Locke's Political Philosophy. Available at: http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/
4. Нерсесянц В.С. История политических и правовых учений. Инфра. Москва , 1996.
5. Мухаев Р.Т. История политических и правовых учений. Юнити, Москва, 2005.

ISSN 2181-3187

SHAHAR EKOLOGIYASIDA YASHIL TEXNOLOGIYALAR

Saidova Xosiyatxon Ibroxim qizi,

Farg‘ona davlat universiteti

Geografiya mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaharlar ekologiyasi haqida fikrlar ilgari surilgan. Shahar ekologiyasida yashil texnologiyalarning ahamiyati, uning ta’siri xususida ayrim mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: Shahar ekologiyasi, urbanizatsiya, ekologik omillar, ekotizm, yashil texnologiya, iqlim o‘zgarishlari, qayta ishlash, qishloq xo‘jaligi.

Dastlabki shaharlarning paydo bo‘lishi taxminan 3000 yillar avvalga to‘g‘ri kelib bu shaharlar, asosan, Nil, Tugr, Yefrat kabi daryolar qirg‘og‘ida yuzaga kelgan. Albatta, shaharlar o‘z- o‘zidan paydo bo‘lib qolmagan. Shaharlarning paydo bo‘lishiga o‘ziga xos sabablar mavjud bo‘lgan. Shulardan biri aholini turli bosqinchilardan himoya qilish bo‘lsa, boshqasi savdo- sotiq hamda hunarmandchilik rivoji bilan bog‘liq deb qaraladi.

Yer yuzi aholisining deyarli yarmi shaharlarda istiqomat qiladi. Shaharlarning o‘sib borishiga- qishloqlarga shahar maqomining berilishi, shaharlar hududining qo‘shni qishloq joylari hisobiga ortib borishi, qishloqlardan shaharlarga aholining ko‘chib kelishi (migratsiya) hamda shaharlarning tabiiy ko‘payishi sabab bo‘ladi. [1]

Shahar ekologiyasi shahar muhitining strukturasi, funksiyasi va inson faoliyatining ekologiyaga ta’sirini aniqlaydi. U shaharlar va ularning atrof- muhitdagi

[1] Shahar ekologiyasi. B.f.n. Yodgorova D. Sh, b.f.n. Egamberdiyeva L. Sh, b.f.n. Azimova D. O. Uslubiy qo‘llanma. Toshkent 2013.

ISSN 2181-3187

o‘zaro aloqalarini tahlil qiladi. Shahar ekologiyasida quidagi jihatlar muhim hisoblanadi.

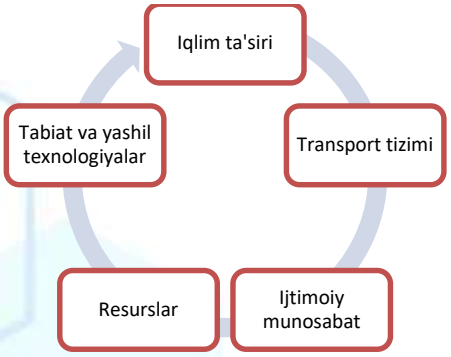

Yashil texnologiya tabiiy resurslarni samarali ishlatish va ekologik zararni kamaytirish maqsadida ishlab chiqilgan innovatsion texnologiyalarni anglatadi. U quyidagi asosiy sohalarda qo'llaniladi:

1. Qayta tiklanuvchi energiya - quyosh, shamol, geotermal va biologik yoqilg‘ilarni ishlatish.
2. Energiya samaradorligi - binolarda energiyani tejash uchun yangi materiallar va tizimlar.
3. Suvni tejash - suvni to'plash, filtrlaydigan va purkash texnologiyalari.
4. Ishlab chiqarishda barqarorlik - chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash jarayonlari.
5. Transportda yashil echimlar - elektr transport quvvatlari va qayta tiklanuvchi yoqilg‘ilar.

Yashil texnologiya ekologik muammolarni hal qilishga yordam beradi va barqaror iqtisodiy o'sish uchun zamin tayyorlaydi.

Shaharlarda yashil texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati bir qancha bo‘lib, u o‘zini quyidagilarda namoyon qiladi:

ISSN 2181-3187

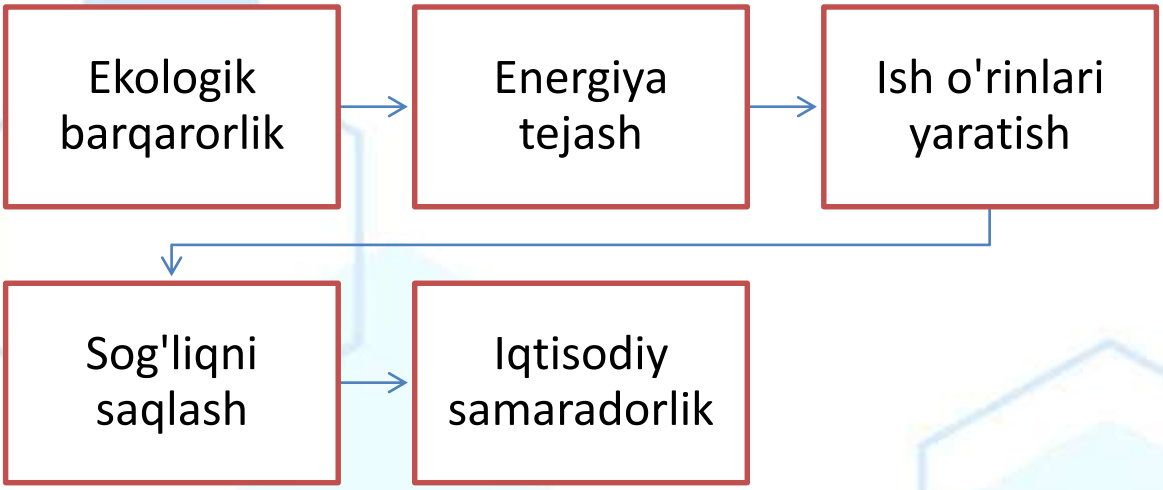

Aholining shaharlarda kompakt holda yashashi sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir qilishi bilan bir qatorda atrof tabiiy muhitning ekologik xavfsizlik darajasiga salbiy ta'sir ko‘rsatmoqda. Shaharlarda tuproq, o‘simlik va hayvonot dunyosi, suv va er osti boyliklaridan foydalanish o‘ta yuqori darajada bo‘lgani uchun ham ularda tabiiy ob‘ektlarning holati to‘lig‘icha antropogen o‘zgargan ko‘rinishda bo‘ladi. Ulardagi ekologik tizimlarning harakatlanish jarayoni kishilarning xo‘jalik faoliyati bilan uzviy bog‘langandir. Ekologik tizimlarda nafaqat biologik yoki ximik, balki fizik o‘zgarishlar (elektromagnit maydon tebranishlari) ham o‘ta kuchaygan ravishda namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shahar ekologiyasi. B.f.n. Yodgorova D. Sh, b.f.n. Egamberdiyeva L. Sh, b.f.n. Azimova D. O. Uslubiy qo‘llanma. Toshkent 2013.

2. Abirqulov Q.N., Xojimatov A.N.,Rajabov N. Ekologiya - T.: 2004. Abirqulov Q.N., Abdulqosimov A., Xamdamov Sh. Ijtimoiy ekologiya, - T.: 2004.

ISSN 2181-3187

3. Abirqulov Q. N., Xojimatov A.N., Rajabov N., Atrof-muhit muhofazasi. - T.: 2004.

4. Rafiqov A.A., Abirqulov Q.N., Xojimatov A.N. Tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti. O‘quv qollanma. -T., 2004

5. Nigmatov A.N., Shivaldova N.S, Sultanov R.N. Ekologiya va barqaror rivojlanish. O‘quv qollanma. -T., 2004 Kasimov N.S. и др. Экология города. – М.: Научный мир, 2004.

ISSN 2181-3187

YOSH DAVRLARINI TASNIFLASH VA ULARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Xusenova Dilnoza Nasriddinovna

O’zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy

fanlar fakulteti 2-bosqich magistranti

Yosh davrlari psixologiyasi ontogenezdagi turli yosh davrlari psixik taraqqiyotining umumiy qonuniyatlarini, psixik rivojlanishini hamda psixologik xususiyatlarini o’rganadi.

Ma’lumki, shaxs tarkib topish jarayoning psixologik qonuniyatlarini, uning ilmiy asoslarini mukammal bilmay turib, ta’lim va tarbiyaning nazariy hamda amaliy masalalarini muvaffaqiyatli hal etib bo’lmaydi. Yosh davrlari psixologiyasi bu borada ham o’z-o’ziga tegishli masalalarni tor eksperimental ravishda o’rganish bilangina cheklanib qolmay, balki o’z muammolarni inson hayoti va faoliyatining tabiiy sharoitlarida, bolaga beriladigan ta’lim va tarbiyaning mazmun va mohiyatidan kelib chiqqan holda o’rgansa, yanada muvaffaqiyatli rivojlanishi, tabiiydir.

Psixologiya fanida yosh davrlarini tabaqalash bo’yicha turlicha usullar mavjuddir. Bu inson shaxsini tadqiq qilishga turli nuqtai-nazardan yondashuvi va mazkur muammoning mohiyatini turlicha yoritadi.

Ma’lumki, har bir davr o’zining muhim hayotiy sharoitlari, ehtiyojlari va faoliyati, o’ziga xos qarama-qarshiliklari, psixikasining sifat xususiyatlari va psixik jihatdan xarakterli yangi sifatlarning hosil bo’lishi bilan ajralib turadi. Har bir davr o’zidan oldingi davr tomonidan tayyorlanib, uning asosida shakllanishi va o’z navbatida, o’zidan keying davrning paydo bo’lishi uchun asos bo’ib xizmat qiladi. Shu o’rinda psixologiyada mavjud yosh davrlarini tabaqalash nazariyalariga urg’u berib o’tish maqsadga muvofiqdir.

ISSN 2181-3187

Rus psixologiyasida yosh davrlarini tabaqalash muammosi dastlab L.S.Vigotskiy, P.P.Blonskiy, B.G.Ananev singari yirik psixologlarning asarlarida o'z aksini topa

boshlagan. Keyinchalik bu muammo bilan shug'ullanuvchilar safi ortib bordi, shu bois yosh davrlarini tasniflash muammosi o'zining kelib chiqishi, ilmiy manbai, rivojlanish jarayonlariga yondashilishi nuqtai nazaridan bir-biridan keskin farq qiladi. Hozirgi davrda yosh davrlarini tabaqalash yuzasidan mulohaza yuritishda olimlarning ilmiy qarashlarini muayyan guruhlarga ajratish va ularning mohiyatini ochish maqsadga muvofiqdir.

L.S.Vigotskiy psixologlarning yosh davrlarini tabaqalash nazariyalarini tanqidiy tahlil qilib, muayyan rivojlanishni vujudga keltiruvchi ruhiy yangilanishlarga tayanib, yosh davrlarini quyidagi bosqichlarga ajratadi:

1. Chaqaloqlik davri – 1 oygacha
2. Go'daklik davri – 2 oylikdan 1 yoshgacha (bir yosh inqirozi)
3. Ilk bolalaik davri – 1 yoshdan 3 yoshgacha (uch yosh inqirozi)
4. Maktabgacha davr – 3 yoshdan 7yoshgacha (yeti yosh inqirozi)
5. Maktab yoshi davri – 8 yoshdan 12 yoshgacha (o'n uch yosh inqirozi)
6. Pubertat (jinsiy yetilish) – 12 yoshdan 18 yoshgacha. (o'n yetti yosh inqirozi)

Shu kabi tasniflashlardan kelib chiqqan holda hozirgi zamon psixologiyasida yosh davrlarini quyidagicha tabaqalash maqsadga muvofiqdir:

1. Ilk bolalik davri – tug'ilganidan 3 yoshgacha
2. Maktabgacha yosh davri – 3 yoshdan 6,7 yoshgacha
3. Kichik maktab yoshi davri – 6,7yoshdan 10,11 yoshgacha
4. O'rta maktab yoshi (o'smirik davri) – 10,11 yoshdan 14,15 yoshgacha
5. Ilk o'spirinlik davri (kollej va litsey o'quvchilari) – 14,15 yoshdan 17,18 yoshgacha

Har bir yosh davri o'ziga xos xususiyatlar bilan belgilanadi, bularga oilada va maktabda bola holatining o'zgarishi, ta'lim-tarbiya shakllarining o'zgarishi hamda

ISSN 2181-3187

bolaning yangi faoliyat turlari, organizmdagi ayrim xususiyatlarning yetilishi singari jarayonlarni kiritish mumkin.

Ilk bolalik davri bola hayotidagi eng ahamiyatga molik, uning kelajakdagi psixologik rivojlanishini belgilab beruvchi muhim davr hisoblanadi. Bu davrdagi rivojlanishning asosini bolaning to'g'ri yurishi, muloqotga kirishishi va predmetli faoliyatni egallash xususiyatlari tashkil qiladi. Bu davrda yetakchi faoliyat turi – predmetlarni o'rganish hisoblanadi.

Maktabgacha yosh davri bu yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat o'zgarishlari bo'lishini inobatga olgan holda 3 davrga ajratish mumkin:

(3-4 yosh) kichik maktabgacha davr;

(4-5 yosh) o'rta maktabgacha davr;

(6-7 yosh) katta maktabgacha davr.

Bola bu davrda rivojlanish jarayonida kishilik avlodi tomonidan yaratilgan predmet va hodisalar olami bilan munosabatga kirishadi. Bu davrda yetakch faoliyat turi – o'yindir.

Kichik maktab yosh davrida bola fan asoslarini o'rganish uchun biologic va psixologik jihatdan tayyor bo'ladi. Uning psixikasi bilim olishga yetarli darajada rivojlangan bo'ladi. Shu yoshdagi bola idrokining o'tkirligi, ravshanligi,sofligi,aniqligi, hayolining yorqinligi, xotirasining kuchliligi, tafakkurning yaqqolligi, qiziquvchanligi va ihonuvchanligi b ilan boshqa yoshdagi bolalardan ajralib turadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi.

O'rta maktab Yoshi (o'smirlik davri) bu davrda bolada psixologik va fiziologik o'zgarishlar yuz beradi. Fiziologik o'zgarish jinsiy yetilishning boshlanishi va bu bilan bog'liq ravishda tanadagi barcha a'zolarning mukammal rivojlanishi va o'sishi kuzatiladi. O'smirlar o'zlarini kattalardek tutadilar. Bu o'smir baxtli bolalik bilan xayrlashgan, lekin hali kattalar hayotida o'z o'rnini topa olmagan holatda bo'ladi.

ISSN 2181-3187

O’smirlik davri “o’tish davri”, “krizis davr”, “qiyin davr” kabinomlarni olgan psixologik ko’rinishlari bilan xarakterlanadi. Bu davrda yetakchi faoliyat turi – o’qish, muloqot hamda mehnat faoliyatidir.

Ilk o’spirinlik davri “kamolot bo’sag’asi” deb nomlanadi. Bu kamolot bosqichi fiziologik, psixologik va ijtimoiy chegaralarni o’z ichiga oladi. Ilk o’spirinlik davrini ikkinchi o’tish davri deb atash mumkin. Ilk o’spirinlik davri asosan mustaqil hayotning boshlanishi bilan xarakterlanadi. Hayotdagi bu o’zgarishlar ilk o’spirinning shaxsiga , o’z-o’zini anglashiga ta’sir ko’rsatadi. O’smirlardan farqli o’laroq ilk o’spirinlar katta hayotni taavvur etmaydilar, balki unda ishtirok etadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.G.Davletshin, Sh.Do’stmuhammedova, M.Mavlonov, S.To’ychiyeva, M.Djumabayeva – “Yosh va pedagogik psixologiya”. Toshkent – 2007

2. Z.T.Nishanova, N.G.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova - “Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya” T-2018

3. https://uz.m.wikipedia.org

,

ISSN 2181-3187

SHAXS TASHABBUSKORLIGI NAMOYON BO‘LISHIDA TOLERANTLILIK O‘RNI

Asqarova Diyora Axlidin qizi

Mirzo Ulug’bek nomidagi O’zbekiston Milliy universiteti

Psixologiya (faoilyat turlari bo’yicha) mutaxassisligi 2-kurs magistri

Shaxs tashabbuskorligi va tolerantlik, jamiyatda rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda bir bilan bog’liq bo’lgan tushunchalardir.. Har bir insonning o‘z fikrini, qarorini erkin bildirish va amalga oshirish huquqi shaxsiy tashabbuskorlikni shakllantiradi. Shuni ham ta’kidlash joizki, tolerantlik jamiyatda ko‘plab farqlarga, fikrlar, qarashlar va hayot tarzlariga befarq bo’lmaslikka balki hurmat ko’rsatishga undaydi. Bu tushunchalar bir-birini to‘ldirib, ijtimoiy yuksalishga olib keladi.Shaxs tashabbuskorligi insonning o‘z hayotida mas'uliyatni o‘z zimmasiga olish, yangi g‘oyalarni olg’a surish va o‘z o‘rni bilan jamiyatni rivojlantirishga intilishidir.Birinchi navbatda, ichki erkinlik, motivatsiya va o‘ziga bo‘lgan ishonchni talab qiladi. Tashabbuskorlik ko‘pincha yangi loyihalar yaratish, o‘zaro munosabatlarda yangilik yaratish bilan bog‘liq deb aytish mumkin.

Tolerantlik esa, boshqa odamlarning fikrlariga, diniy e'tiqodlariga, irqiga, madaniyatiga yoki hayot tarziga nisbatan hurmat ko‘rsatish, ular bilan tinchlik va yaxshi munosabatlarni saqlashni anglatadi. Tolerantlik insonlarni bir biriga o‘zaro hurmati, va ularning farqliligini qadrlashni ham o‘z ichiga oladi. Jamiyatda tolerantlik yuqori darajada bo‘lsa, shaxslar o‘z tashabbuslarini amalga oshirishda eng kam qarshilikka duch keladilar.Shaxs tashabbuskorligini rivojlantirishda tolerantlikning o‘rni tolerantlik shaxslarning o‘z tashabbuslarini amalga oshirish jarayonida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bu, ayniqsa, ko‘p millatli, ko‘p madaniyatli jamiyatlarda ko‘proq ahamiyat kasb etadi. Tolerant jamiyatda, shaxslar o‘z g‘oyalarini erkin ravishda ifoda etishlari mumkin, chunki ular boshqalar tomonidan qabul qilinishini va

ISSN 2181-3187

hurmatga sazovor bo‘lishini bilishadi. Tolerantlikning rivojlangan darajasi, odamlarni jamiyatda o‘zlarini ifoda etishga, yangi fikrlarni ilgari surishga va muammolarni hal qilishda faol ishtirok etishga undaydi.Misol uchun, ijtimoiy tarmoqlarda yoki ish joylarida tolerantlikni targ‘ib qilish, shaxslarni ularning ijodiy fikrlarini erkin bildirishi va yangi tashabbuslarni amalga oshirishi uchun ilhomlantiradi. Agar jamiyatda tolerantlik bo‘lmasa, shaxslar o‘z fikrlarini bayon qilishda qo‘rquvni sezadilar, natijada yangi g‘oyalar va tashabbuslar rivojlanishdan to‘xtaydi.Tolerantlik va tashabbuskorlik jamiyatni rivojlantirishda ikki tomonlama jarayonni tashkil etadi. Tashabbuskor shaxslar, yangi g‘oyalar va yondashuvlar bilan jamiyatni yangilashda va rivojlantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Tolerant jamiyat esa, bu g‘oyalarni erkin muhokama qilish, ularni amalga oshirish uchun sharoit yaratish, va farqlarga qarshi to‘g‘ri munosabatni saqlash orqali ushbu tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, tolerant jamiyatda shaxslar o‘z tashabbuslarini amalga oshirishda turli to‘siqlardan (irqiy, diniy yoki madaniy) holi bo‘ladilar. Masalan, biror yangi loyiha yoki tashabbus, jamiyatning barcha qatlamlari tomonidan qabul qilinadi, chunki barcha insonlar o‘z fikrlarini hurmat bilan taqdim etishadi va boshqalarga ham xuddi shunday munosabatda bo‘lishadi. Tolerantlik va tashabbuskorlikni rivojlantirish shaxslarning tashabbuskorligini rivojlantirish va tolerantlikni targ‘ib qilish uchun bir nechta chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak:Ta'lim va tarbiya: Tolerantlikni yoshdan boshlagan holda, maktablarda va ta'lim muassasalarida targ‘ib qilish. Bu orqali yosh avlod farqlarga hurmat bilan qarashni o‘rganadi va o‘z fikrini erkin bildirishga o‘rganadi.Ochiq muloqot va munosabatlar: Shaxslar orasida ochiq va samimiy muloqotni yo‘lga qo‘yish, bu esa turli fikrlarni anglash va hurmat qilishni osonlashtiradi.Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash: Tolerant jamiyatda, yangi fikrlar va g‘oyalarni ilgari surishga yordam beruvchi platformalarni yaratish, bu esa shaxslarning tashabbuskorligini oshiradi.

Xulosa

ISSN 2181-3187

Shaxs tashabbuskorligi va tolerantlik jamiyatning rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Tolerantlik jamiyatdagi farqlarga hurmat ko‘rsatish va yangi g‘oyalarni ilgari surishga yordam beradi, shaxslarni o‘z tashabbuslarini amalga oshirishga undaydi. Bunday jamiyatda insonlar o‘z fikrini erkin bildirishga, yangiliklar yaratishga va jamiyatni ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlantirishga intilishadi. Shaxs tashabbuskorligini rivojlantirishda tolerantlik, uning muvaffaqiyatli va samarali bo‘lishi uchun muhim shartdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatov, S. (2019). Jamiyatdagi tolerantlik va ijtimoiy barqarorlik: Nazariy va amaliy yondashuvlar. Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.

2. Asimov, A. (2018). Tolerant jamiyatning ijtimoiy funktsiyalari. Journal of Social Sciences, 12(4), 45-56.

3. Mahmudov, M. (2017). Tolerantlik va shaxsiy erkinlik. Tashkent: Madaniyat va Ma’rifat.

4.Абидова, З.А “Толерантность-основа интеграции науки и образования”. Современное образование (Узбекистан)11(2016):28-33.

5. Nazarov, I. (2021). Innovatsiyalar va tashabbuskorlik: Jamiyatning rivojlanishdagi o‘rni. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.

6. Peterson, R. (2015). Cultural Diversity and Social Integration. Cambridge University Press.

7. Baxtiyorov, S. (2018). Shaxsiy tashabbuskorlik va uning jamiyatga ta'siri. Journal of Human Studies, (2), 22-31.

8.Зиёда, Абидова. «ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА».European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Tom4,No 10(2016)

ISSN 2181-3187

O‘SMIRLIK DAVRIDA O‘ZIGA ISHONCH HISSI VA UNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Davurova Marjona Ilhom qizi

Rahimova Sabohat Bahodir qizi

Karimova Madina Xusanboy qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti magistratura bosqichi talabalari

Annotasiya: Mazkur maqolada o‘smirlarda o‘ziga ishonch hissi, uni shakllantiruvchi omillar, qanday sabablar tufayli o‘ziga ishonch darajasi pasayib ketishi va o‘ziga ishonchsizlikning salbiy oqibatlari, bolaning o‘ziga ishinchi yetarli bo‘lishida oila va jamiyatning roli kabi jihatlar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, o‘ziga ishonch tuyg‘usi, o‘smirlar maksimalizmi, o‘z-o‘zini baholash, xulq-atvor, depressiya, qobiliyat, temperament, irodaviy sifatlar.

ЧУВСТВО УВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ И ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация: В данной статье освещаются такие аспекты, как чувство уверенности в себе у подростков, факторы, формирующие его, причины снижения уровня уверенности в себе и негативные последствия неуверенности в себе, роль семьи и общества в обеспечении самодостаточности ребенка.

Ключевые слова: подростковый возраст, чувство уверенности в себе, подростковый максимализм, самооценка, поведение, депрессия, способности, темперамент, волевые качества.

FEELING OF SELF-CONFIDENCE IN ADOLESCENCE AND ITS PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

ISSN 2181-3187

Annotation: This article highlights aspects such as the feeling of self-confidence in adolescents, the factors that shape it, what causes the level of self-confidence decreases and the negative consequences of self-insecurity, the role of family and society in the child's self-sufficiency.

Keywords: adolescence, sense of self-confidence, adolescent maximalism, self-assessment, behavior, depression, ability, temperament, volitional qualities.

Hayotning eng qiyin davrlaridan biri bo'lgan o'smirlik davri, bolaning gormonal o'zgarishlar va o'zlikni anglash jarayonidan o'tishi bilan kechadi. Bu davrda atrof-muhitning ta'siri juda katta bo'lib, o'smirlar uchun o'z tengdoshlari tomonidan qabul qilinish hissi katta ahamiyatga ega. Shu jarayonda o'z-o'zini anglash va o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirish muhimdir.

Sir emaski, o'ziga ishonch hayotda muvaffaqiyatga erishishning eng muhim kalitlaridan biridir. O'ziga bo'lgan ishonch - bu odam o'zini idrok etishda nimani his qilishi, qobiliyatlari va imkoniyatlarini qay darajada ijobiy baholashdir.

- O'ziga bo'lgan ishonch insonning omma oldida, odamlarda oldida qanday harakat qilishiga ta'sir qiladi.
- Sog'lom o'ziga ishonch hissi shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.
- O'ziga ishonch tuyg'usining ijobiy rivojlanishi insonning baxt darajasiga bevosita ta'sir qiladi.

O'ziga bo'lgan ishonch hissi o'smirga hayotning barcha qiyinchiliklari va noaniqliklariga jasorat bilan duch kelish, shuningdek, barcha umidsizliklar, ko'tarilishlar va pasayishlarni yaxshiroq yengish imkoniyatini beradi. Xususan:

- O'zaro munosabatlar, his-tuyg'ular, tengdoshlarning bosimi, raqobat va yuqori umidlar o'smirning o'ziga bo'lgan ishonchini jiddiy ravishda silkitishi mumkin.
- O'zini ijobiy baholash unga hayotdagi intilishlari va maqsadlariga erishishga yordam beradi.

ISSN 2181-3187

- O’z-o’zini hurmat qilish o‘smirga atrofdagilar bilan to‘g‘ri munosabatlarni o’rnatishga, baxtli va kuchli inson bo’lishga yordam beradi.

O‘smir yoshidagi bolalarda o‘ziga ishonch hissi yetarli emasligining bir qancha belgilari mavjud. Bunday bola yangi narsani sinab ko’rishdan qo’rqadi – uni quyidagi savollar bezovta qiladi: “Men buni qila olamanmi? Urinishlarimdan hech bir natija chiqmasa-chi?” Unga o’zini sharmanda qilmaslik uchun harakat qilmaslik yaxshiroqdir. U boshqalardan farq qilmaslikka intiladi – agar u boshqacha bo’lsa, unga g’alati tuyuladi, o‘zini olomondan ajralib qolgandek his qiladi. Tengdoshlariga nisbatan o‘zini qobiliyatsizdek, jozibasizdek his qiladi, boshqalar bilan o‘zini tinimsiz taqqoslaydi. Iltifotlarga javoban o’zi haqida nafrat bilan gapiradi: “Yaxshi baho oldimmi? — “Yo’q, men shunchaki ko’chirdim.” va hakozo.

O‘smirlarda o’ziga ishonchsizlik hissi quyidagi sabablar tufayli yuzaga kelishi mumkin: [4]

- ✓ Ota-onalar tarbiyaga yetarlicha e’tibor bermasliklari yoki ota-onaning o‘zida o‘ziga ishonch hissining pastligi;
- ✓ Bolaning xatolar uchun jazolanib kelishi;
- ✓ Nerv tizimining va temperament xususiyatlarining o‘ziga xosligi;
- ✓ Ota-onalar bolaning tashabbuslarini yoqlamasliklari.
- ✓ Oila bolaning kuchli tomonlarini rivojlantirish o’rniga, o’zlarining qadriyatlarini majburlab singdirishlari.
- ✓ Bolaning tashqi ko‘rinishi uchun kamsitilib, atrofdagilar tomonidan past baho berilishi;
- ✓ Ota-onalar bolani faqat yaxshi ishlar uchun sevishlarini aytsalar, bu bola o’zini faqat muvaffaqiyatlari orqali qabul qilinishini his qiladi va muvaffaqiyatsizlikka uchrashdan, xato qilishdan juda qo‘rqadi.
- ✓ Boladan har qanday mas’uliyatni olib tashlash, uni himoyasiz qilib qo’yadi.

ISSN 2181-3187

- ✓ Oila va maktab bolalarga o’z fikrlarini bildirishga imkon bermasa, bu ularning o’ziga ishonchini pasaytiradi.
- ✓ Ijtimoiy muhitning ta’siri ostida «o‘zlikni topish» dagi qarshiliklarni yenga olmaslik;
- ✓ «O‘zini ko‘rsatmaslik» haqidagi tarbiya. Uning ustidan kulish. Ertangi kunga va maqsadlariga ishonmaslik;
- ✓ Avvalgi «o‘zligi»ning yengilganlarini tan olish va yengaman degan fikrni paydo qila olmaslik;
- ✓ «a’lochi sindromi» (ota-ona tarafidan doimo «a’lochilik»ni kutishlari, o‘ziga ham «a’lochi» rolidan boshqasini ravo ko‘ra olmaslik, «xato» qilib qo‘yishdan qo‘rqib yashash, unga bildirilgan ishonchni oqlay olmaslikdan xavotirlanish tuyg‘usining shakllanganligi).

O’ziga ishonchni shakllantirgan bolalar ko’proq mas’uliyatli va mustaqil bo’ladilar. Biroq, ba’zi ota-onalar o’z farzandlarining haddan tashqari o’ziga ishongan bo’lishidan qo’rqishadi. Aslida, ishonch va o’ziga ortiqcha ishonch – ikki xil tushunchadir:

Ortib ketgan o’ziga ishonch: Ota-onalar bolani har qanday harakat uchun haddan tashqari maqtashlari natijasida rivojlanadi.

O’ziga ishonganlik: Ota-onalar bolaning qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam berishlari natijasida shakllanadi.

O’smirlik davrida bolalar o’zlarini boshqa tengdoshlariga qarab baholaydilar. Ular o’z bilimlari, qobiliyatlari va tashqi ko’rinishlarini solishtiradilar. O’zini anglash jarayonida bolalar:

- ➢ maktabda muvaffaqiyatsizliklarga duch kelsalar, sinfdoshlari tomonidan mazax qilinsalar, maktabga borishni istamasliklari mumkin.
- ➢ ota-onalari yuqori natijalar kutsa-yu, bola muvaffaqiyatsizlikka uchrasa, o’zini yomon his qilishi mumkin. [2]

ISSN 2181-3187

O‘smirlik paytida bola tez o‘sishni boshlaydi. O‘g‘il bolalarda ovoz do‘rillashi, qizlarda esa ayollik alomatlari, latofatlanish kuzatiladi. Agar bola o‘z o‘rtoqlaridan o‘sishda orqada qolayotgan bo‘lsa, qizlarda ham o‘z tana tuzilishiga nisbatan yoqtirmaslik hissi paydo bo‘lsa, «noqobillik kompleksi» o‘ziga ishonchsizlikni yuzaga keltiradi. O‘smir o‘ziga ishonchsizlikni har-xil qimmatbaho buyumlarni ota-onasiga sotib oldirish, qimmatbaho telefon ishlatish kabi harakatlar bilan yashirmoqchi bo‘ladi. Qiz bolalarda o‘ziga xos soch turmagini istash, kiyimdagi zamonaviylikni talab qilish kabi fikrlar aytila boshlaydi.

«O‘smirlar maksimalizmi» deb ataladigan bu davr ota-ona uchun oson kechmaydi. O‘smir o‘zi istagan baland bo‘y, keng yelka va a’lo baho o‘rnida o‘sa olmayotgan bola, o‘qiy olmayotgan ikkichi, tan olinmayotgan sevgi sohibi bo‘lishi o‘ziga ishonchsizlikni shakllantiradi. O‘smir voyaga yetar ekan, unga nafaqat ota-onasi, balki do‘stlari, ustozlari ham ta’sir o‘tkaza boshlaydilar. Tashqi olamdagi internet, media, televideniye ham o‘z domiga tortadi. Bu olamning ichida o‘smir o‘z o‘rni va qiyofasiga, qadriyatlar tizimiga ega bo‘lishi kerak. O‘ziga ishonchsizlik ruhiyatdan faoliyatga ko‘chadi. O‘smir hech narsani o‘z xohishi va intilishi bilan qila olmaydi. Unga albatta, ota-onaning tasdiqlab berishi, tasalli berishi yoki birgalikda qilishi kerak bo‘ladi.

Agar bola o’zini past, noloyiq his qilsa va o’z qobiliyatiga ishonchi yo’q bo’lsa, shaxsiy rivojlanishning to’g’ri bo’lishi mumkin emas. Bu o’zini past baholash deb ataladi. O’smirlik davrida bu eng xavflidir, u ijtimoiylashuvga, jamiyatda moslashishga va muvaffaqiyatga erishishga xalaqit beradi. O’zini to’g’ri baholash uchun o’smirning kelajakka qo’ygan maqsadlari va uning atrofidagi kattalarning yuksak axloqiy tamoyillarga sodiqligi katta ahamiyatga ega. Ba’zida haqiqat va bolaning o’zini qanday idrok etishi o’rtasida sezilarli farq paydo bo’ladi.

O’smirning o’z-o‘zi baholashining 3 ta darajasi mavjud: [3]

ISSN 2181-3187

Adekvat daraja – baholash haqiqatga mos keladi. O'smir o'z qobiliyatlari va imkoniyatlarini to'g'ri idrok etadi, o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erisha olish yoki olmasligidan qat'iy nazar zarur harakatlarni amalga oshiradi. O'zini adekvat idrok etgan bola keng qiziqish doirasi va boshqa shaxslar bilan aloqalari bilan ajralib turadi.

Yuqori daraja – o'z qobiliyatlari va imkoniyatlarini yetarli darajada idrok etmaslik, haqiqiy ko'rsatkichlardan oshib ketish. O'zini o'zidan yaxshiroq deb biladigan o'smir dialogik aloqaga ko'proq e'tibor qaratadi va muloqotda past mazmun bilan ajralib turadi.

Past daraja – o'z imkoniyatlarini yetarli darajada idrok etmaslik, bu haqiqiy ko'rsatkichlarni pasaytiradi. O'zini salbiy deb bilgan bola xavotirlanuvchan, depressiyaga moyil bo'ladi.

O'smirlik davrida bolada o'ziga ishonch hissi yetarli bo'lishida oilaviy muhitning, ota-onalar berayotgan tarbiyaning roli katta. Agar ota-onalar tarbiyaga ijobiy demokratik yondashuvni qo'llasa, u holda o'smir ishonchli xulq-atvori, ijobiy xarakteri va o'zini to'g'ri baholashi bilan ajralib turadi. Agar ota-onalar diktatorlik tarbiya uslubini namoyish qilsalar, u holda bola o'zini past baholaydi va atrofida faqat salbiy narsalarni ko'radi. [1]

O'smirning o'ziga bo'lgan hurmati va ishonchini oshirish uchun ota-onalar quyidagi ishlarni amalga oshirislarioshirishlari mumkin:

- Farzand bilan muloqot qilish uchun vaqt topish va uning fikrlarini inobatga olish;
- O'smir yoshdagi bolani tez-tez maqtash va shartsiz sevish;
- Bolalarning tashabbusi va faolligini rag'batlantirish;
- Bolaga ortiqcha talablar qo'ymaslik;
- Bolaga tashqi ko'rinish emas, shaxsiy fazilatlar muhim degan tushunchani singdirish;

ISSN 2181-3187

▪Barcha oila a’zolari uchun ularning yoshi va fikrlarini hisobga olgan holda mantiqiy va oqilona xulq-atvor qoidalarini belgilash;

▪Intizomiy talablar orqali, lekin erkinlikni cheklamasdan, bolada ijtimoiy jihatdan to’g’ri xulq-atvorni shakllantirish;

▪Bolani mustaqil bo’lishga, o’z harakatlariga javobgarlikka o’rgatish, lekin kerak bo’lganda yordam berish;

▪O‘smirni begonalar oldida tanqid qilishdan saqlanish kerak, chunki bola buni kamsitilish, masxaralash sifatida qabul qiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, o‘smirlik davri ota-onalar va ularning farzandlari uchun ham qiyin kechadigan davrlardan biri hisoblanadi. Farzandning kelajakda qanday inson bo‘lishi, jamiyatda o‘z o‘rnini topishi aynan shu davrda qanday xulq-atvor va emotsional holatga ega ekanligiga ko‘p jihatdan bog‘liq. O‘ziga ishongan o‘smir esa o‘z kelajagi uchun to‘g‘ri va dadil qadam tashlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimova V.M, Akromova F.A. “Psixologiya”. Toshkent-2000
2. M.G.Davletshin, Sh. Do`stmuhammedova, M. Mavlonov, S.To`ychiyeva. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya” O`quv metodik qo`llanma. Toshkent-2004
3. Z.Nishonova, D.Abdullayeva, G.Baykunusova “O‘smirlik davri psixodiagnostikasi va psixokorrektsiyasi” Toshkent-2015
4. Zebuniso Ahmedova “O‘zinga ishon. O‘smir” Noshirlik yog‘dusi” nashriyoti, Toshkent-2023, 24-bet.

ISSN 2181-3187

MUAMMOLI TA’LIM METODLARINI DARS JARAYONIDA QO’LLASH

Vafoyev Rajabboy TATU Urganch filiali talabasi
Komilov Asadbek TATU Urganch filiali talabasi

Annotatsiya: Mazkuz maqolada muammoli ta’lim metodlarini dars jarayonida qo’llashni afzalliklari va imkoniyatlari o’rganilgan.

Muammoli ta’lim metodlari - bu o’quvchilarga muammolarni hal qilish orqali bilim va ko’nikmalarni o’rgatish metodologiyasidir. Bu usul o’quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va hamkorlik qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Quyida muammoli ta’lim metodlarining asosiy xususiyatlari, afzalliklari va qo’llanilishiga oid tafsilotlar keltirilgan.

Asosiy Xususiyatlar:

1. Muammo Markazida: O’quv jarayoni muammo atrofida quriladi, bu esa o’quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

2. Amaliy Yondashuv: O’quvchilar nazariy bilimlarni amaliy muammolarni hal qilishda qo’llashadi.

3. Hamkorlik va Muloqot: O’quvchilar guruhlarda ishlashadi, shu orqali o’zaro fikr almashish va tajriba to’plash imkoniyatiga ega bo’ladilar.

4. Kreativlikni Rivojlantirish: O’quvchilar muammoni hal qilishda innovatsion yondashuvlar ishlab chiqishga undaydilar.

Afzalliklari

- Tanqidiy Fikrlashni Rivojlantirish: O’quvchilar muammolarni tahlil qilish va hal etishda tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantiradilar.

ISSN 2181-3187

- Mustaqil Fikr Shakllantirish: O’quvchilar o’z fikrlarini shakllantirishga va mustaqil qarorlar qabul qilishga o’rganadilar.

- Hayotga Tayyorlash: O’quvchilar hayotdagi real muammolarni hal qilishga tayyorlanadilar.

- Yangi Bilimlarni O’zlashtirish: O’quvchilar o’z tajribalaridan kelib chiqib yangi bilimlarni o’zlashtiradilar.

Ka’lit so’zlar: Case-study, Kashfiyotlar,Muammoli ta’lim

Case Study (Hujjatli Tadqiqot) Metodi - bu ta’lim jarayonida o’quvchilarga real yoki nazariy muammolarni tahlil qilish va hal etish imkonini beruvchi metoddir. Bu usul, o’quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko’nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Asosiy Xususiyatlari:

1. Real Hayot Vaziyatlari: Case study metodida o’quvchilarga real hayotdagi muammolar yoki vaziyatlar taqdim etiladi. Bu ularga nazariy bilimlarini amaliyotda qo’llash imkonini beradi.

2. Tahlil va Baholash: O’quvchilar berilgan vaziyatni tahlil qilib, muammoni aniqlashlari va turli yechimlarni baholashlari kerak.

3. Tadqiqot va Izlanish: O’quvchilar muammo bo’yicha qo’shimcha ma’lumot to’plashlari va tadqiqot o’tkazishlari mumkin.

4. Hamkorlik: Odatda, case study metodida o’quvchilar guruhlarda ishlaydilar, bu esa jamoaviy fikr almashish va muammolarni hal qilishda birgalikda harakat qilish imkonini beradi.

Afzalliklari:

- Amaliy Tajriba: O’quvchilar real vaziyatlar bilan ishlash orqali nazariy bilimlarni amaliyotda qo’llashni o’rganadilar.

ISSN 2181-3187

- Tanqidiy Fikrlash: Tahlil va baholash jarayonida o’quvchilar tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantiradilar.

- Muammolarni Hal Qilish: O’quvchilar kompleks muammolarni hal qilish usullarini o’rganadilar.

- O’zaro Fikr Almashish: Guruhlarda ishlash orqali o’quvchilar bir-birlaridan o’rganish imkoniyatiga ega bo’ladilar.

Qo’llanilish Joylari

Case study metodini turli sohalarda qo’llash mumkin, jumladan:

- Tibbiyot: Kasalliklar va ularning davolanishi bo’yicha real vaziyatlarni o’rganish.

- Biznes: Kompaniyalar va marketing strategiyalarini tahlil qilish.

- Siyosat: Siyosiy qarorlar va ularning ta’sirini o’rganish.

- Ta’lim: Ta’lim tizimlaridagi muammolarni tahlil qilish.

Kashfiyot metodlari - bu ilmiy va amaliy muammolarni hal qilish, yangi g’oyalar va yechimlar yaratishda qo’llaniladigan usullar. Quyida 10 ta kashfiyot metodini keltitilgan.

1. Eksperiment

- Nazariy g’oyalarni tekshirish va yangi ma’lumotlar olish uchun tajribalar o’tkazish.

2. Tadqiqot

- Ma’lumot to’plash va tahlil qilish orqali muammolarni o’rganish.

3. Brainstorming (Fikr almashish)

ISSN 2181-3187

- O’quvchilar yoki mutaxassislar guruhi bilan ochiq fikr almashish, yangi g’oyalarni ishlab chiqish.

4. Model Yasash

- Nazariyalarni yoki g’oyalarni vizual tasvirlash uchun modellar va simulyatsiyalar yaratish.

5. Guruh Loyihalari

- Guruhda ishlash orqali muammolarni hal qilish va yangi yechimlar ishlab chiqish.

6. Tajriba O’rganish

- O’z tajribalariga asoslanib, yangi bilim va ko’nikmalarni o’zlashtirish.

7. Analitik Tahlil

- Ma’lumotlar va statistikalarni tahlil qilib, muammolarni aniqlash va yechimlar taklif etish.

8. Fikr Yozish (Jurnal Tutish)

- O’z fikrlarini va kashfiyotlarini yozib borish orqali o’z-o’zini tahlil qilish va rivojlantirish.

9. Intervyu O’tkazish

- Mutaxassislar yoki mavzuga oid shaxslar bilan suhbatlashish orqali yangi fikrlar va ma’lumotlar olish.

10. Simulyatsiya

- Real hayotdagi jarayonlarni yoki tizimlarni simulyatsiya qilish orqali natijalarni oldindan ko’rish.

ISSN 2181-3187

Bu metodlar dars jarayonini samarali qilishda yordam beradi va yangi g’oyalarni amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa: Muammoli ta’lim metodlarini dars jarayonida qo’llash, ta’lim sifatini oshirish va o’quvchilarning faol ishtirokini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu metodlar o’quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi va ularni amaliyotda qo’llash imkonini beradi.

ISSN 2181-3187

ONLAYN O‘QUV KURSLARI: XALQARO VA MAHALLIY PLATFORMALAR.

S.P. Kutliyev[1], X.R. Nurmetov[2] , L.A. Otabayev[3]

TATU Urganch filiali assistent o‘qituvchisi, q.sardor.86@gmail.com

TATU Urganch filiali talabasi, nurmetovxursand9@gmail.com,

TATU Urganch filiali talabasi, lochinotabayev03@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada onlayn o‘quv kurslari platformalarining xalqaro va mahalliy versiyalarining taqqoslanishi, ularning afzalliklari va kamchiliklari ko‘rib chiqilgan. Xalqaro platformalar, masalan, Coursera, Udemy, edX, va mahalliy ta'lim resurslari, jumladan, Moodle va UzOnline platformalarining ta'lim jarayonidagi samaradorligi tahlil qilindi. Maqola platformalarning foydalanuvchi tajribasi, kurslar sifati, platformalar taklif qilayotgan materiallar va qimmatbaho resurslar haqida ma'lumot beradi.

Kalit so‘zlar: Onlayn o‘quv kurslari, xalqaro platformalar, mahalliy platformalar, ta'lim samaradorligi, ta'lim resurslari, ta'lim texnologiyalari, Coursera, Udemy, Moodle, edX.

Onlayn ta'limning rivojlanishi va global miqyosda keng tarqalishi bilan, o‘quvchilarga turli platformalarda o‘qish imkoniyati yaratildi. Bugungi kunda ta'limning an'anaviy shakllari o‘zgarib, onlayn ta'lim kurslari yanada ommalashmoqda. O‘quvchilar onlayn ta'lim yordamida dunyoning istalgan nuqtasidan bilim olish imkoniyatiga ega. Ushbu maqolada, xalqaro va mahalliy onlayn ta'lim platformalarining taqqoslanishi orqali, ularning o‘quvchilarga taqdim etayotgan xizmatlari, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinadi. Onlayn ta'lim platformalari ta'limning samaradorligini oshirishda, o‘quvchilarga yangi bilimlarni o‘zlashtirishda va kasbiy rivojlanishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

ISSN 2181-3187

Xalqaro onlayn o‘quv kurslari platformalari: Coursera – dunyoning yetakchi universitetlari va kompaniyalaridan kurslar taklif qiluvchi xalqaro platformadir. O‘quvchilar nafaqat mavzularni o‘rganish, balki amaliyotga doir tajribalarni ham oladilar. Coursera platformasi, juda keng tarmoqni o‘z ichiga olgan kurslar bilan ajralib turadi. U turli yo‘nalishlardagi kurslar, sertifikatlar va diplom dasturlarini taqdim etadi. Kurslar asosan ingliz tilida taqdim etiladi, lekin ba'zi tillarda tarjimalar mavjud.

Afzalliklari:

Eng yaxshi universitetlar va tashkilotlardan bepul va pulli kurslar.

O‘quvchilarga interaktiv videolar, testlar va amaliy topshiriqlarni taqdim etadi.

Kurslarni tugatgandan so‘ng rasmiy sertifikat olish imkoniyati.

Ko‘plab kurslar ingliz tilidan boshqa tillarga tarjima qilingan.

Kamchiliklari:

Ba'zi kurslar faqat pulli variantda mavjud.

Mahalliy talablar va madaniyatingizni hisobga olmaydi.

O‘quvchilar uchun tanlovlar juda ko‘p bo‘lishi mumkin, bu esa qiyinlik tug‘dirishi mumkin.

Udemy – bu platforma o‘quvchilarga o‘z-o‘zini rivojlantirish va professional ko‘nikmalarni oshirish uchun minglab kurslarni taklif etadi. Kurslar turli mutaxassisliklarda, jumladan, texnologiya, biznes, san'at va dizayn kabi sohalarda mavjud. Kurslar mutaxassislar tomonidan o‘qitiladi, shuningdek, foydalanuvchilar o‘z kurslarini yaratish imkoniyatiga ega.

Afzalliklari:

Kurslarni tanlashda yuqori moslashuvchanlik, foydalanuvchilar o‘z vaqtidan kelib chiqib kurslarni boshlashlari va tugatishlari mumkin.

Keng kurs tanlovi va narxlarning moslashuvchanligi.

Ba'zi kurslar juda arzon, ba'zan bepul ham bo‘ladi.

Kurslar yuqori sifatli va amaliy ko‘nikmalarni oshirishga yo‘naltirilgan.

Kamchiliklari:

Kurslar sifatida ba'zi kamchiliklar va yangiliklar o‘rganilishi mumkin.

ISSN 2181-3187

Sertifikatlar ba'zi holatlarda professional qiymatga ega bo‘lmasligi mumkin.

edX – bu platforma dunyoning eng mashhur universitetlari tomonidan taqdim etilgan bepul va pulli kurslarni taklif etadi. edX orqali o‘quvchilar Harvard, Berkeley kabi universitetlarning kurslarini o‘rganishlari mumkin. O‘quvchilar nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko‘nikmalarni ham o‘rganadilar.

Afzalliklari:

Harvard kabi dunyoning yetakchi universitetlaridan kurslar.

Kurslar professional va ilmiy darajada.

Sertifikatlar va diplomlar xalqaro miqyosda tan olinadi.

Kamchiliklari:

Ba'zi kurslar faqat pulli yoki qisqa muddatda mavjud.

O‘quvchilar uchun ba'zi murakkab kurslar mavjud bo‘lishi mumkin.

Moodle – bu ta'lim tashkilotlari uchun yaratilgan bepul va ochiq manba platformasidir. Asosan maktablar, kollejlar va universitetlar Moodle yordamida o‘z o‘quvchilariga onlayn kurslar, testlar, darslar va baholash imkoniyatlarini taqdim etadilar. Moodle platformasi juda moslashuvchan va foydalanishga oson bo‘lib, o‘quvchilarga samarali o‘rganish muhitini yaratadi.

Afzalliklari:

O‘quvchilarga qulay va intuitiv interfeys.

Kurslar va materiallar o‘qituvchilar tomonidan boshqariladi.

Ochiq manba sifatida bepul foydalanish imkoniyati.

Mahalliy ta'lim tizimiga moslashtirilgan.

Kamchiliklari:

Ba'zi holatlarda kurslarni yaratish va boshqarish murakkab bo‘lishi mumkin.

Interfeysni moslashtirish va shaxsiylashtirishda ba'zi cheklovlar mavjud.

Xalqaro platformalarda asosan ingliz tili asosiy til sifatida qo‘llaniladi. Mahalliy platformalar esa o‘quvchilarga o‘z ona tilida, ya'ni o‘zbek tilida kurslar taklif etadi. Bu mahalliy platformalarning bir qancha foydalanuvchilar uchun qulayligini oshiradi.

ISSN 2181-3187

Biroq, xalqaro platformalarda mavjud bo‘lgan ingliz tilidagi resurslar ko‘proq va global miqyosda tan olingan.

Xulosa: Xalqaro va mahalliy onlayn o‘quv kurslari platformalari ta'limni zamonaviy va qulay shaklda taklif etadi. Xalqaro platformalar kengroq resurslar, ko‘proq tillar va global miqyosda tan olingan sertifikatlarni taqdim etadi. Mahalliy platformalar esa o‘z hududida va madaniyatida yaxshiroq moslashgan resurslarni taklif etadi va o‘quvchilarga yanada qulayroq, tilga mos materiallar taqdim etadi. Har ikkala turdagi platformalar o‘z foydalanuvchilari uchun turli afzalliklar va kamchiliklarga ega bo‘lib, ular tanlangan kurslarga qarab o‘quvchilarni har tomonlama tayyorlashga yordam beradi. O‘quvchilar uchun eng yaxshi variantni tanlash kursning mavzusi, narxi, sifatiga qarab farq qiladi.

ISSN 2181-3187

MASOFAVIY TA’LIMDA ONLINE PLATFORMALARNING DASTURIY TAHLILI

[1] *Shokirov Diyorbek TATU Urganch filiali talabasi*
[2] *Yarashov Kamtarbek TATU Urganch filiali talabasi*
[3] *Soburaddinov Bekpulat TATU Urganch filiali talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada masofaviy ta'limda online platformalarning dasturiy tahlilini o'rganishga qaratilgan. Moodle, Google Classroom, Zoom va Microsoft Teams kabi mashhur platformalar tahlil qilinadi. Har bir platformaning foydalanuvchi tajribasi, pedagogik yondashuvi va texnik jihatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada interaktivlik, differensial yondashuv va baholash tizimlarining samaradorligi ta‘kidlanadi. Shuningdek, platformalarning xavfsizligi, mobil moslashuvchanligi va texnik qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlari ham o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: Moodle, Zoom, Google Classroom, Microsoft teams

Online platformalar tahlili

Zamonaviy ta’lim tizimida masofaviy ta'limning ahamiyati ortib bormoqda, bu esa o‘qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Moodle - bu ochiq manbali masofaviy ta'lim platformasi bo‘lib, o‘qituvchilar va talabalar uchun interaktiv ta‘lim muhitini yaratishga mo‘ljallangan. U asosan onlayn kurslar yaratish, boshqarish va o‘tkazish uchun ishlatiladi. Moodle quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

1. Kurslarni boshqarish: O‘qituvchilar o‘z kurslarini qulay tarzda yaratishi va boshqarishi mumkin.

2. Interaktivlik: Moodle forumlar, testlar, viktorinalar va boshqa interaktiv elementlar orqali talabalar bilan muloqotni rag'batlantiradi.

ISSN 2181-3187

3. Baholash tizimi: O‘qituvchilar talabalar ishlarini baholash va natijalarni kuzatish uchun turli xil vositalardan foydalanishlari mumkin.

4. Moslashuvchanlik: Moodle turli xil qurilmalarda (kompyuter, planshet, smartfon) ishlaydi, bu esa o‘qituvchilarga va talabalar uchun qulaylik yaratadi.

5. Ochiq manba: Moodle har kim tomonidan bepul foydalanish va o‘zgartirish mumkin bo‘lgan dasturiy ta‘minotdir.

Moodle ta'lim jarayonini samarali va qulay qilish uchun ko'plab imkoniyatlarni taklif etadi va global miqyosda keng qo'llaniladi.

• **Google Classroom** - bu Google tomonidan taqdim etilgan bepul onlayn ta'lim platformasi bo‘lib, o‘qituvchilar va talabalar uchun oson va samarali ta‘lim muhitini yaratishga mo‘ljallangan. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Kurslarni yaratish va boshqarish: O‘qituvchilar o‘z kurslarini tezda yaratishlari va talabalarni ularga qo‘shishlari mumkin.

2. Materiallar bilan ishlash: O‘qituvchilar dars materiallarini, vazifalarni va testlarni yuklashlari, shuningdek, talabalar bilan osonlik bilan ulashishlari mumkin.

3. Baholash va fikr bildirish: O‘qituvchilar talabalar ishlarini baholash va fikr bildirish uchun qulay vositalarga ega.

4. Muloqot imkoniyatlari: Talabalar va o‘qituvchilar orasida muloqotni osonlashtirish uchun forumlar va xabarlar funksiyalari mavjud.

5. Integratsiya: Google Classroom Google Drive, Google Docs, Google Sheets va boshqa Google xizmatlari bilan oson integratsiyalanadi.

Google Classroom ta'lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qilishga yordam beradi, bu esa masofaviy ta'limda qulaylik yaratadi.

Zoom - bu videokonferensiyalar va onlayn uchrashuvlar o‘tkazish uchun mo'ljallangan platforma. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

ISSN 2181-3187

1. Videokonferensiya: Zoom foydalanuvchilarga yuqori sifatli video va ovozli aloqa o‘rnatish imkonini beradi.

2. Uchrashuvlar va vebinarlar: Foydalanuvchilar 100 gacha ishtirokchini qo‘llab-quvvatlaydigan uchrashuvlar o‘tkazishlari yoki katta auditoriyalar uchun vebinarlar tashkil qilishlari mumkin.

3. Ekran almashish: Ishtirokchilar o‘z ekranlarini bo'lishishi va taqdimotlar o'tkazishi mumkin.

4. Chati va reaktsiyalar: Uchrashuv davomida matnli chat, emojilar va boshqa reaktsiyalar orqali muloqot qilish imkoniyati mavjud.

5. Integratsiya: Zoom turli xil ilovalar va xizmatlar bilan integratsiyalashgan, bu esa uni ta'lim, biznes va boshqa sohalarda keng qo‘llash imkonini beradi.

Zoom platformasi pandemiya davrida masofaviy ishlash va ta‘lim uchun juda mashhur bo'lib qoldi.

Microsoft Teams - bu jamoaviy hamkorlik va aloqa platformasi bo'lib, asosan ish joylarida foydalanish uchun mo‘ljallangan. U Microsoft 365 (oldingi Office 365) ekotizimining bir qismi sifatida taqdim etiladi. Microsoft Teams ning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Suhbatlar: Jamoalar o'rtasida matnli chatlar, guruh suhbatlari va shaxsiy xabarlar orqali tezkor aloqa o'rnatish imkonini beradi.

2. Videokonferensiya: Foydalanuvchilar videokonferensiyalar o‘tkazishlari, ovozli qo‘ng‘iroqlar qilishlari va ekran almashish imkoniyatidan foydalanishlari mumkin.

3. Hujjatlar bilan ishlash: Microsoft Teams Microsoft Word, Excel va PowerPoint kabi ilovalar bilan integratsiyalashgan bo‘lib, foydalanuvchilar birgalikda hujjatlarni yaratish va tahrirlash imkoniyatiga ega.

ISSN 2181-3187

4. Kanallar: Jamoalar ichida turli mavzular bo'yicha alohida kanallar yaratish imkoniyati mavjud, bu esa muloqotni tartibga solishga yordam beradi.

5. Integratsiya: Teams boshqa ko‘plab ilovalar va xizmatlar bilan integratsiyalashgan, bu esa ish jarayonlarini soddalashtiradi.

6. Xavfsizlik va boshqaruv: Microsoft Teams foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish va xavfsizligini ta'minlash uchun kuchli xavfsizlik chora-tadbirlariga ega.

Microsoft Teams masofaviy ishlash va jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish uchun keng qo'llanilmoqda.

Foydalanuvchi tajribasi:

• Interfeysning qulayligi: Talabalar va o'qituvchilar uchun intuitiv dizayn.

• Mobil moslashuv: Mobil qurilmalarda foydalanish imkoniyati.

• Foydalanish statistikasi: Talabalar faoliyatini kuzatish imkoniyatlari.

Pedagogik yondashuv:

• Interaktivlik: Ta'lim jarayonida talabalarni jalb qilish usullari.

Differensial yondashuv: Har xil darajadagi talabalar uchun moslashtirilgan materiallar.

• Baholash tizimi: Turli xil baholash usullari va ularning samaradorligi.

Texnik jihatlar:

• Xavfsizlik: Talabalar ma’lumotlarini himoya qilish.

• Integratsiya: Turli xil vositalar bilan integratsiya imkoniyatlari.

• Texnik qo‘llab-quvvatlash: Foydalanuvchilar uchun tezkor texnik yordam.

ISSN 2181-3187

Natijalar va takliflar:

• Platformalarni yangilash: Foydalanuvchilarning fikrlarini inobatga olish.

• Treninglar o‘tkazish: O‘qituvchilar va talabalar uchun platformadan samarali foydalanishni ta'minlash.

• Pedagogik yondashuvlarni rivojlantirish: Interaktiv materiallarni ko‘paytirish va ta'lim sifatini oshirish.

Xulosa

Masofaviy ta'limda online platformalarning dasturiy tahlili ta'lim jarayonini yaxshilashga, talabalar uchun samarali o'rganish muhitini yaratishga yordam beradi.

Ushbu tezis masofaviy ta'limda online platformalarning dasturiy tahlilini chuqurroq o'rganishga va ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlar uchun asos bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vivian, R., Falkner, K., & Szabo, C. (2014). Can everybody learn to code? Computer science community perceptions about learning the fundamentals of programming. Proceedings of the 14th Koli Calling International Conference on Computing Education Research (pp. 41-50). Koli: ACM.
2. Sebastien Phlix “How can self-learners learn programming in the most efficient way? A pragmatic approach” www.Grin.com 2016-yil.
3. Szlávi Péter – Zsakó László “Methods of teaching programming” https://www.researchgate.net/publication/235925815 Eötvös Loránd University of Budapest
4. Sardor Pulatovich Kutliyev, Oysuluv Matyaqubiva. Masofaviy ta’limda hamkorlikda o‘qitish texnologisini qo‘llash. International scientific conference "INFORMATION TECHNOLOGIES, NETWORKS AND TELECOMMUNICATIONS" ITN&T-2021. 2021/5/26, 303-306

ISSN 2181-3187

5. Sardor Pulatovich Kutliyev. Smart ta’lim texnologiyalarini xozirgi ta’lim jarayonlaridagi o‘rni. International scientific conference "INFORMATION TECHNOLOGIES, NETWORKS AND TELECOMMUNICATIONS" ITN&T-2022. 2022/4/30, 641-644

6. S Kutliyev, GR Dalerovich, TA’LIM JARAYONIDA HAYOTIY MISOLLARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI KEYS-STADI TA’LIM METODI, Journal of new century innovations 27 (1), 113-115

7. S.K Pulatovich, PB Yusupovich, GR Dalerovich. O'RTA MAKTABLARDA INFORMATIKA FANINI O'QITISHDA MOBIL ILOVALARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI. Journal of new century innovations 28 (1), 178-180

8. Grover, S., & Pea, R. (2018). *Computational Thinking: A competency whose time has come*. Computer Science Education, 28(2), 170-174.

9. Resnick, M., & Rosenbaum, E. (2019). *Designing for Tinkerability*. The Journal of the Learning Sciences, 28(1), 1-35.

10. Robins, A., Rountree, J., & Rountree, N. (2020). *Learning and Teaching Programming: A Review and Discussion*. Computer Science Education, 30(1), 1-18.

ISSN 2181-3187

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI.

Usarov Jaxongir Abdunazirovich

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotida muhim o‘rin tutuvchi kichik biznes subyektlari faoliyatini samarali boshqarish yo‘llari chuqur tahlil qilingan. Xususan, boshqaruv samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar, mavjud muammolar, ularni hal qilishda innovatsion va raqamli yondashuvlar, strategik rejalashtirish hamda inson kapitalidan samarali foydalanish kabi jihatlar yoritilgan. So‘rovnomalar, statistik tahlillar va xalqaro tajribalar asosida xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Kichik biznes, samaradorlik, strategik boshqaruv, innovatsion yondashuv, raqamlashtirish, inson kapitali, menejment, iqtisodiy o‘sish.

Bugungi kunda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholining farovonligini oshirishda kichik biznes subyektlarining o‘rni beqiyosdir. O‘zbekiston Respublikasida ushbu yo‘nalishda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, soliq yengilliklari, kredit resurslari, imtiyozli lizinglar, yer ajratish kabi chora-tadbirlar kichik biznesni rag‘batlantirishga qaratilgan.

Shunga qaramay, kichik biznes subyektlarida boshqaruv tizimining samaradorligi ko‘p hollarda past darajada bo‘lib, bu raqobatbardoshlikning pasayishiga, foyda ko‘rsatkichlarining kamayishiga olib kelmoqda. Mazkur maqolada ushbu muammoning asosiy sabablarini aniqlash va ularni hal qilish yo‘llari o‘rganiladi.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, moliyaviy muhitning yaxshilanishi, tadbirkorlik faoliyatini yuritishdagi byurokratik to‘siqlarning kamaytirilishi natijasida kichik biznes subyektlarining soni hamda faoliyat turlari sezilarli darajada kengaydi.

Kichik biznes subyektlari o‘zining moslashuvchanligi, innovatsion g‘oyalarni tez joriy etishi, yangi ish o‘rinlari yaratishi bilan milliy iqtisodiyotda muhim o‘rin tutadi.

ISSN 2181-3187

Shu bilan birga, ushbu subyektlarda boshqaruvning samarali tashkil etilishi ularning barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Shuning uchun ham kichik biznesni samarali boshqarish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznesni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari

Bugungi kunda biznesni boshqarish faqatgina an'anaviy usullar bilan cheklanmaydi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik biznes subyektlari o'z faoliyatlarini muvaffaqiyatli olib borishi uchun quyidagi zamonaviy yondashuvlardan foydalanishlari zarur:

- Strategik rejalashtirish – korxonaning uzoq muddatli maqsadlarini belgilash va unga erishish yo'llarini aniqlash.

- Raqamli boshqaruv tizimlari – avtomatlashtirilgan buxgalteriya va menejment dasturlaridan foydalanish.

- Innovatsion yondashuv – yangi mahsulot yoki xizmatlarni yaratish, ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirish.

- Agile (moslashuvchan) boshqaruv – jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish va qarorlarni tez qabul qilish imkoniyatlarini oshirish.

Bu usullar kichik korxonalarning tez o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishida, resurslardan oqilona foydalanishida va raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik biznes subyektlarida uchraydigan boshqaruv muammolari

Amaliyotda kichik biznes subyektlari ko'plab tashkiliy va boshqaruv muammolari bilan to'qnash kelmoqda:

- Moliya resurslarining cheklanganligi – investitsiya jalb qilishdagi qiyinchiliklar, kredit olishdagi to'siqlar.

- Marketing strategiyasining yo'qligi – mahsulot yoki xizmatlarni samarali targ'ib qilish mexanizmlarining zaifligi.

- Tashkiliy tuzilmaning sustligi – vazifalarning aniq bo'linmaganligi, rahbarlik va ijro intizomining pastligi.

ISSN 2181-3187

- Axborot texnologiyalaridan foydalanmaslik – raqamli texnologiyalarni joriy etishdagi sustkashliklar.

- Bozordagi raqobatbardoshlik darajasining pastligi – yangi mahsulotlar yaratish va narx siyosatini yuritishdagi zaifliklar.

Ushbu muammolarni hal qilish boshqaruvni modernizatsiya qilishni, menejer va xodimlarning malakasini oshirishni talab etadi.

Boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim yo‘nalishlari

Kichik biznes subyektlarining boshqaruv samaradorligini oshirish uchun quyidagi amaliy choralar muhim hisoblanadi:

- Korxonaning aniq missiyasi va strategiyasini ishlab chiqish – bu xodimlarga yo‘nalish beradi va samaradorlikni oshiradi.

- Ichki audit va monitoring tizimini joriy etish – bu orqali faoliyatdagi kamchiliklar aniqlanadi va vaqtida tuzatiladi.

- Kadrlar malakasini oshirish – doimiy o‘quv va treninglar tashkil etish orqali xodimlar salohiyatini oshirish.

- Xarajatlarni tahlil qilish va optimallashtirish – samarasiz xarajatlarni kamaytirish orqali foydani oshirish.

- Mijozlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish – sodiq mijozlar bazasini shakllantirish orqali barqaror daromad manbai yaratiladi.

Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarning o‘rni

Bugungi raqamli davrda kichik biznes subyektlarining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan texnologik jihatdan qurollanganlik darajasiga bog‘liq. Quyidagilar bu borada asosiy omillar hisoblanadi:

- CRM tizimlari – mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish tizimlari savdo hajmini oshiradi.

- ERP tizimlari – resurslarni boshqarish tizimlari orqali ichki boshqaruv avtomatlashtiriladi.

- Onlayn savdo platformalari – internet orqali mahsulot va xizmatlarni realizatsiya qilish imkoniyatini beradi.

ISSN 2181-3187

- Ijtimoiy tarmoqlarda marketing – tejamkor va ta’sirchan reklama vositasi sifatida xizmat qiladi.

Innovatsiyalarni joriy etgan kichik biznes subyektlari nafaqat bozorda barqaror o‘rnashadi, balki yangi bozor segmentlarini ham egallash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Tashqi muhit omillarini tahlil qilish va ularga moslashuv

Kichik biznes tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga juda sezgir bo‘ladi. Shuning uchun quyidagi tahlillarni olib borish zarur:

- PEST tahlil (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillar)
- SWOT tahlil (kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar)
- Bozor tahlili – iste’molchilar ehtiyojlari, raqobatchilar faolligi va narx dinamikasini o‘rganish

Moslashuvchanlikni ta’minlash orqali kichik biznes xavflarni oldindan sezadi, imkoniyatlardan esa samarali foydalanadi.

Kichik biznes subyektlarining boshqaruv samaradorligi ularning barqaror faoliyat yuritishi, raqobatbardoshligi va daromadining oshishida muhim o‘rin tutadi. Samarali boshqaruvning asosiy shartlari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- Strategik boshqaruv tizimlarini joriy etish
- Raqamli texnologiyalardan foydalanish
- Moliyaviy va tashkiliy tuzilmani takomillashtirish
- Marketing va mijozlar bilan ishlash tizimini rivojlantirish
- Xodimlar salohiyatini muntazam oshirib borish

Kichik biznes subyektlarida samarali boshqaruvni ta’minlash uchun zamonaviy yondashuvlar muhim. Boshqaruvda texnologiyalardan foydalanmaslik, kadrlar salohiyatining pastligi va tashqi muhitga moslasha olmaslik asosiy to‘siqlardandir. Yevropa va Osiyo mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kichik biznesga innovatsiyalar, IT texnologiyalar va doimiy ta’lim tizimini joriy etish orqali rivojlanish kafolatlanadi.

ISSN 2181-3187

O‘zbekistonda kichik biznes uchun mavjud resurslardan to‘liq foydalanilmayotgani, ayniqsa, konsalting xizmatlari va menejment kurslariga e’tibor yetarli emasligi aniqlangan.

Xulosa

Kichik biznes subyektlari faoliyatining boshqaruv samaradorligi pastligining asosiy sabablari quyidagilar:

- strategik rejalashtirishning mavjud emasligi,
- raqamlashtirish darajasining pastligi,
- malakali kadrlar yetishmovchiligi,
- innovatsion yondashuvlar va menejment bilimlarining sustligi.

Mahalliy konsalting markazlari orqali kichik biznes rahbarlari uchun strategik boshqaruv bo‘yicha treninglar tashkil etilsin.

Biznesni raqamlashtirish dasturlari ishlab chiqilib, ularning joriy etilishida davlat tomonidan subsidiyalar ajratilsin.

Tadbirkorlar uchun kredit olishda boshqaruv rejasini talab qilish amaliyoti yo‘lga qo‘yilsin.

Yosh menejerlar tayyorlash markazlari faoliyati kengaytirilsin.

Davlat-xususiy sheriklik asosida biznes inkubatorlar tarmog‘i kengaytirilsin.

Kichik biznes monitoring platformasi tashkil etilib, u orqali onlayn baholash tizimi yo‘lga qo‘yilsin.

Adabiyotlar.

1. Brenner, J. (2020). How 1-800-GOT-JUNK? uses cash flow forecasting to grow a $300-million-dollar business. Forbes.
2. Deloitte. (2019). Connected small businesses in the United https://www2.deloitte.com/us/en/pages/technology-media-and telecommunications/articles/small-business-iot-adoption-study.html
3. Kosoff, M. (2019). Sweetgreen's CEO is changing the restaurant industry by leading the "clean" food movement. CNBC.

ISSN 2181-3187

https://www.cnbc.com/2019/10/22/sweetgreens-ceo-is-changing the-restaurant-industry-by-leading-the-clean-food-movement.html

4. Mason, J. (2020). How Blue Star Recyclers turns e-waste into local jobs. GreenBiz. https://www.greenbiz.com/article/how-blue-star-recyclers-turns-e-waste-local-jobs

5. National Federation of Independent Business. (2020). Cash flow management in small business. https://www.nfib.com/content/resources/money/cash-flow-management-in-small business/

6. Osterman Research. (2019). Small and mid-sized businesses on the move: Modernizing employee learning. Osterman Research.

7. Small Business Administration. (2019). Managing cash flow. https://www.sba.gov/business guide/manage/manage-your-finances/managing-cash-flow

ISSN 2181-3187

KORPORATIV KORXONALARGA XORIJIY INVESTITSIYA JALB QILISH YO‘LLARINI.

Uralov Shavkat Maxramovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada korporativ korxonalarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning samarali yo‘llari yoritilgan. Xususan, investitsiya muhiti, korporativ boshqaruv, soliq imtiyozlari, huquqiy asoslar va mintaqaviy raqobatni tahlil qilish asosida xorijiy sarmoyadorlarni jalb qilish mexanizmlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, xorijiy investitsiyalar oqimini ko‘paytirish uchun tizimli yondashuvlar va strategik chora-tadbirlar zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Korporativ korxona, xorijiy investitsiya, investitsiya muhiti, sarmoyador, korporativ boshqaruv, iqtisodiy islohotlar, raqobatbardoshlik, innovatsiya, investitsion jozibadorlik.

Jahon iqtisodiyoti globallashuvi fonida xorijiy investitsiyalar mamlakatlarning iqtisodiy o‘sishida muhim rol o‘ynamoqda. Ayniqsa, korporativ sektorga yo‘naltirilgan sarmoyalar sanoat modernizatsiyasi, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va eksport salohiyatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘zbekiston korporativ korxonalari ham jadal rivojlanayotgan bozorlar qatorida xorijiy sarmoyadorlar e’tiborida turibdi. Biroq, bu yo‘nalishda hali hal qilinishi lozim bo‘lgan muammolar mavjud. Shuning uchun mazkur maqolada xorijiy investitsiyalarni korporativ korxonalarga jalb qilishning eng samarali yo‘llari tahlil qilinadi.

Bugungi globallashuv sharoitida korporativ korxonalar uchun raqobatbardoshlikni ta’minlash, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish xorijiy investitsiyalarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Xorijiy investitsiyalar korxonalarga nafaqat moliyaviy barqarorlik, balki xalqaro bozorga chiqish, zamonaviy boshqaruv tajribalarini joriy etish imkonini ham beradi. Shu bois, korporativ korxonalar oldida investitsiyalarni faol jalb etish dolzarb masalaga aylanmoqda.

ISSN 2181-3187

Xorijiy investorlarga qulay muhit yaratish

Global iqtisodiyotning bugungi rivojlanish bosqichida xorijiy investitsiyalar har bir mamlakat iqtisodiy taraqqiyotida muhim rol o‘ynamoqda. Xususan, korporativ korxonalar faoliyatini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatini yaratishda xorijiy kapitalning o‘rni beqiyosdir. Shuning uchun ham korxonalar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirish, xorijiy investorlar e’tiborini jalb etish yo‘llarini izlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada xorijiy investorlar uchun qulay sharoit yaratish omillari, mavjud yondashuvlar va samarali strategiyalar haqida fikr yuritiladi.

Yuridik kafolatlar va huquqiy ishonch

Xorijiy investorlar, avvalo, o‘z sarmoyasining xavfsizligini ta'minlaydigan yuridik kafolatlarga katta e'tibor qaratadi. Bu borada quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

- Investitsiyalarni himoya qiluvchi qonunlar mavjudligi;

- Xorijiy sarmoyadorlar huquqlarini mahalliy investorlar huquqlari bilan teng asosda himoya qilish;

- Investitsion nizolarni xalqaro arbitraj sudi yoki mahalliy adolatli tizim orqali hal qilish imkoniyati.

O‘zbekiston misolida aytganda, “Xorijiy investitsiyalar to‘g‘risida”gi qonun, investorlar uchun kafolatlangan yuridik asosni yaratadi va ularga nisbatan diskriminatsion choralarning qo‘llanilmasligini belgilaydi.

Soliq va bojxona imtiyozlari

Xorijiy investitsiyalarni rag‘batlantirishda muhim instrumentlardan biri bu – soliq yengilliklari hisoblanadi. Soliq imtiyozlari orqali korporativ korxonalar o‘z faoliyatini soddalashtiradi va kapital sarfini kamaytiradi. Jumladan:

- Investitsion loyihalarni amalga oshirish davrida daromad solig‘idan ma’lum muddatga ozod qilish;

- Import uskunalariga bojxona bojlari bo‘yicha imtiyozlar;

ISSN 2181-3187

- QQS bo‘yicha kechiktirilgan to‘lov yoki ozod qilish imkoniyatlari.

O‘zbekiston hukumati tomonidan bu borada bir qator qarorlar qabul qilinib, yirik investorlar uchun engillashtirilgan tartiblar joriy etilmoqda.

Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ)

EIZlar xorijiy investorlar uchun jozibador infratuzilmaviy hududlar hisoblanadi. Ular quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- Soliq va bojxona to‘lovlaridan ozod etilgan maxsus rejim;
- Tayyor infratuzilma va yer maydonlari;
- Yagona darcha tizimi orqali tezkor ro‘yxatdan o‘tkazish va ruxsatnomalar.

O‘zbekistonda “Navoiy”, “Angren”, “Jizzax” kabi EIZlar xorijiy investorlar uchun jozibador platforma bo‘lib xizmat qilmoqda.

4. Barqaror makroiqtisodiy muhit va moliyaviy tizim

Xorijiy investorlar uchun mamlakatning iqtisodiy barqarorligi, valyuta siyosati va bank tizimining ochiqligi muhimdir. Shuning uchun:

- Inflyatsiya darajasining pastligi;
- Valyuta erkinligi, daromadni erkin konvertatsiya qilish imkoniyati;
- Kreditlar olish va bank xizmatlaridan foydalanishda soddalik;
- Moliyaviy xavfsizlik kafolatlari.

Inson kapitali va malakali ishchi kuchi

Korporativ investorlar uchun mahalliy ishchi kuchining malakasi va sifatli kadrlar tayyorlash tizimi ham muhimdir. Shu bois:

- Professional ta’lim va amaliyot tizimi rivojlangan bo‘lishi;
- Korxonalar ehtiyojiga mos kadrlar tayyorlash uchun dual ta’lim dasturlarini rivojlantirish;
- Chet ellik mutaxassislarni jalb qilish bo‘yicha soddalashtirilgan me’yorlar.

Strategik hamkorlik va sheriklikni yo‘lga qo‘yish

Korporativ korxonalar xorijiy sarmoyadorlar bilan quyidagi yo‘nalishlarda strategik sheriklik o‘rnatishi mumkin:

ISSN 2181-3187

- Qo‘shma korxonalar tashkil etish – investorga ulush ajratilgan holda korxona ochish;

- Texnologik sheriklik – xorijiy texnologiyalar asosida ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish;

- Eksport yo‘naltirilgan ishlab chiqarish – xorijiy investorlar uchun mahsulot eksportidan manfaatdorlikni oshirish.

Raqamli transformatsiya va ochiqlik siyosati

Investorlar korxonalarning ochiqligi va zamonaviy boshqaruv tizimlariga ega bo‘lishiga katta e’tibor qaratadilar. Shu nuqtai nazardan:

- Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga muvofiqligi;

- Korxonaning internetdagi faol ishtiroki (veb-sayt, ijtimoiy tarmoqlar);

- ESG (ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv) ko‘rsatkichlariga rioya etish – xorijiy investorlar uchun muhim jihatdir.

Investitsiya forumi va ko‘rgazmalarda ishtirok etish

Xalqaro biznes forumlar, investitsiya ko‘rgazmalari va seminarlar – bu xorijiy investorlar bilan bevosita muloqot qilish, o‘z loyihalarini targ‘ib qilish uchun qulay maydonlardir. Korporativ korxonalar:

- Innovatsion loyihalarni taqdim etishi;

- Xorijiy banklar va fondlar bilan aloqalar o‘rnatishi;

- Potensial investorlar bilan shartnomaviy muzokaralarni boshlashi mumkin.

Davlat bilan hamkorlikni kuchaytirish

Korporativ sektor davlat bilan hamkorlikda quyidagi yo‘llar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilishi mumkin:

- PPP – davlat-xususiy sheriklik loyihalari asosida investitsion loyihalarni amalga oshirish;

- Davlat kafolatlari orqali investorlar uchun tavakkalchilik darajasini kamaytirish;

- Milliy investitsiya agentliklari orqali axborot va maslahat yordami olish.

Xorijiy investitsiyalar korporativ korxonalar uchun iqtisodiy o‘sishning kuchli manbai hisoblanadi. Buning uchun esa korxonalar ichki boshqaruv tizimini

ISSN 2181-3187

takomillashtirishi, ochiqlikni ta’minlashi, davlat bilan hamkorlikda ishlashi va xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoit yaratishi lozim. Ana shundagina mamlakat iqtisodiyotida raqobatbardosh, innovatsion va barqaror korporativ sektor shakllanadi.

Korporativ korxonalarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda faqat iqtisodiy rag‘batlar bilan cheklanib bo‘lmaydi. Muhim jihatlardan biri – ishonch muhitini shakllantirishdir. Sarmoyadorlar uzoq muddatli va barqaror hamkorlikni xohlaydi. Shu sababli quyidagi omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega:

- Korporativ boshqaruv tizimi – xalqaro standartlarga asoslangan, shaffof va samarali tizim sarmoyadorlar uchun ishonchli kafolatdir.

- Huquqiy muhit – investitsiyalar kafolatini ta’minlaydigan, investorlarning mulk huquqlarini himoya qiladigan barqaror qonunchilik zarur.

- Axborot ochiqligi – investitsion imkoniyatlar va tavakkallar bo‘yicha ochiq ma’lumotlar bazasining mavjudligi.

- Kadrlar salohiyati – mahalliy mutaxassislarning bilim va ko‘nikmalari xorijiy investorlarning texnologiyalarini samarali joriy qilish imkonini beradi.

Xulosa

Korporativ korxonalarga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda bir qancha tizimli muammolar mavjud bo‘lsa-da, mavjud imkoniyatlar ulkan. Bu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun davlat, xususiy sektor va xorijiy sarmoyadorlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash zarur.

Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish – IFRS asosida hisobot yuritish xorijiy investorlarga ishonch beradi.

“Yagona darcha” investitsiya platformasini yaratish – investorlar uchun barcha ma’lumot va xizmatlar bitta tizimda taqdim etilishi kerak.

Korporativ boshqaruv kodeksini takomillashtirish – menejment va kuzatuv kengashlari faoliyatini xalqaro tajriba asosida yo‘lga qo‘yish lozim.

Xorijiy sarmoyadorlar uchun maxsus inkubatsion zonalar tashkil etish – bu hududlarda soliq imtiyozlari va tezkor xizmatlar ko‘rsatilishi kerak.

ISSN 2181-3187

Tashqi aloqalarni faollashtirish – xorijiy elchixonalar, biznes forumi va ko‘rgazmalar orqali O‘zbekistonning investitsiyaviy salohiyati faol targ‘ib qilinishi zarur.

Adabiyotlar.

1. Ali, N. N. H., & Allan, M. (2017). The Role of Integrated Marketing Communications in Increasing the Efficiency of Internet-based Marketing among Jordanian Consumers. International Journal of Marketing Studies, 9(4), 97–110. https://doi.org/10.5539/ijms.v9n4p97

2. Bamossy, G. J., & Solomon, M. R. (2016). Consumer behaviour: A European perspective (6th ed.). Pearson Education.

3. Brand, S., Hill, S., & Munday, M. (2000). Assessing the impacts of foreign manufacturing on regional economies: the cases of Wales, Scotland and the West Midlands. Regional Studies, 34(4), 343–355. https://doi.org/10.1080/00343400050078123

4. Capik, P. (2019). Foreign Investment Promotion: Governance and Implementation in Central-Eastern European Regions. Palgrave Macmillan (part of Springer Nature). https://doi.org/10.1007/978-3-030-13658-1

5. Dolnicar, S., Grün, B., & Leisch, F. (2018). Market Segmentation Analysis. In Market Segmentation Analysis (pp. 11–22). Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-8818-6_2

6. Harding, T., & Javorcik, B. S. (2011). Roll out the red carpet and they will come: Investment promotion and FDI inflows. The Economic Journal, 121(557), 1445–1476. https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2011.02454.x

7. Ortega, C., & Griffin, C. (2009). Investment promotion essentials: What sets the world’s best investment facilitators apart from the rest?

ISSN 2181-3187

ПЕРИДОНТИТ ВА ҚАНДЛИ ДИАБЕТ КАСАЛЛИКЛАРИНИНГ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИГИНИ ЎРГАНИШ ВА АНИҚЛАШ

Alfraganus University Клиник фанлар кафедраси

ассистенти **Омонова Шодиёна Фарходовна**

leylafarxadovna1997 @gmail.com

Аннотация. Периодонтит ва диабет кенг тарқалган, сурункали, юқумсиз касалликлар бўлиб, бутун дунё аҳолиси учун соғлиқни сақлаш учун муҳим муаммоларни келтириб чиқаради. Ушбу икки касаллик ўртасидаги алоқалар кўп йиллар давомида стоматологлар томонидан тан олинган, айниқса периодонтитни диабетнинг "олтинчи асорати" деб таърифлаганидан кейин (ретинопатия, нейропатия, нефропатия, макроваскуляр ва микроваскуляр касалликларнинг классик диабет асоратларидан кейин), шу жумладан сереброваскуляр касалликлар ва ўзгарган яраларни даволаш). Диабет ва периодонтит ўртасида икки томонлама алоқанинг аниқ далиллари мавжуд бўлиб, уларнинг ҳар бири бошқасига салбий таъсир қилади.

Калит сўзлар: периодонтит, қандли диабет, нефропатия, макроваскуляр, ретинопатия, гингивит, гипергликемия.

Кириш Қандли диабет-бу инсулин секрецияси, инсулин таъсирида ёки иккаласида нуқсонлар натижасида углевод, ёг ва оқсил алмашинувининг бузилиши билан сурункали гипергликемия (қондаги глюкоза даражасининг кўтарилиши) билан тавсифланган кўп этиологияли метаболик бузилиши. 2 гипергликемия диабет билан боғлиқ асоратларнинг ривожланишига олиб келади, бу узоқ муддатли шикастланиш, дисфункция соғлом хаёт сифатига таъсир қилувчи турли органлар ва тана тизимларининг ишдан чиқиши натижасида юзага келади.

ISSN 2181-3187

Материал ва методлар:Периодонтит ва диабет бир-бирига салбий таъсир кўрсатадиган кенг тарқалган касалликлардир. Диабетик беморларда периодонтитни даволаш HbA1c ни 3-4 ойдан кейин 3,3-0,4 ммол/мол (3,4-4%) га камайтириши исботланган, бу диабетни даволашда иккинчи даражали фармакологик режим қўшилишига тенг клиник таъсир. 18 HbA1c нинг бундай пасайиши клиник жиҳатдан муҳимдир, чунки HbA1c нинг ҳар қандай пасайиши диабет асоратлари хавфини камайтиришга тенг периодонтитни даволаш жуда оддий клиник аралашув бўлиб, у аниқ афзалликларга ега (агар ехтиёткорлик билан бажарилса) ва қўшимча дори-дармонларга ехтиёж сезмайди.

Стоматологлар периодонтит ва диабет ўртасидаги боғлиқлик ҳақида бир неча йиллардан бери билишган бўлса-да, биз илгари соғлиқни сақлаш мутахассислари ва диабетга чалинган беморлар бу икки касаллик ўртасидаги боғлиқликни камроқ билишлари ҳақида хабар берган едик. 29 ушбу тадқиқотда биз тиббий ҳамкасблар ва беморлар ўртасида периодонтит ва диабет ўртасидаги боғлиқлик тўғрисида хабардорлик етишмаслигини, шунингдек, турли хил тизимларни ҳисобга олган ҳолда, беморнинг манфаати учун ҳеч нарса қилиш мумкин емаслигини ҳис қилдик.унда тиббиёт ва стоматология мутахассислари ишлайди. Бошқа томондан, диабетик беморлар барча тиббий ёрдам кўрсатувчи провайдерларга диабетда оғиз соғлиғининг аҳамияти тўғрисида изчил хабарлар беришларини ва керак бўлганда стоматологик ёрдам олишларига ёрдам беришларини хоҳлашди. 29 "оғизни танага қайтариш" тушунчаси сўнгги йилларда умумий саломатликнинг асосий компоненти сифатида оғиз соғлиғининг аҳамияти тўғрисида хабардорликни оширишга ишора қилмоқда.

Олинган натижалар: Бир қатор профессионал ва илмий ташкилотлар диабет ва периодонтит шароитида кўп тармоқли ёрдам ва касблараро ишларни такомиллаштириш бўйича тавсиялар ва кўрсатмалар ишлаб чиқдилар ва уларнинг баъзилари 1-жадвалда умумлаштирилди. 2012 йилда ЕФП периодонтит ва умумий саломатлик ҳақидаги манифестини еълон қилди ва "барча

ISSN 2181-3187

стоматологлар ва тиббиёт мутахассисларини оғиз бўшлиғи саломатлиги ва умумий соғлиғига ҳалокатли таъсирларга қарши курашиш учун periodontal касалликларнинг олдини олиш, ерта ташхислаш ва самарали даволаш учун ҳаракат қилишга chaqirdi.va жамият." 30 ушбу manifest периодонтика бўйича халқаро семинардан сўнг нашр етилди (2012 йил охирида бўлиб ўтди, нашрлар 2013 йил бошида чиқарилди), унда ЕФП ва ААП периодонтитни бир қатор тизимли касалликлар, шу жумладан диабет билан боғлайдиган далилларни кўриб чиқдилар. 31 семинарда шифокорлар ва стоматологлар учун диабет ва периодонтит билан оғриган беморларни бошқариш бўйича кўрсатмалар, шунингдек беморларнинг ўзлари учун маълумотлар тайёрланди. Яқинда (2017) ЕФП ва халқаро диабет Федерацияси (ИДФ) диабет ва периодонтит бўйича қўшма seminar ўтказдилар ва материаллар бир вақтнинг ўзида иккаласида ҳам бир хил мақолалар сифатида нашр етилди dental journal (клиник Периодонтология журнали) ва тиббий журнал (диабет тадқиқотлари ва клиник амалиёт) хабардорликни ошириш мақсадида иккала касбий гуруҳдаги касалликлар ўртасидаги боғлиқлик. 32 та нашрда стоматологлар, соғлиқни сақлаш мутахассислари ва беморлар учун кўрсатмалар мавжуд (тиббий амалиёт ёки стоматологик амалиёт контекстида кўриб чиқиладими). Кейинчалик кўрсатмалар ЕФП томонидан оғзаки соғлиқни сақлаш гуруҳи, беморлар ва жамоатчилик, соғлиқни сақлаш соҳаси мутахассислари ва фармацевтлари, сиёсатчилар, шунингдек университетлар ва тадқиқот марказлари учун нашр етилган кенг қамровли қўлланма ҳужжатлари учун асос сифатида ишлатилган.

Хулосалар Қандли диабет периодонтит хавфини оширади ва глисемик назорат даражаси хавф даражасини аниқлашда муҳим аҳамиятга ега. Ушбу икки касаллик ўртасида икки томонлама муносабатлар мавжуд бўлиб, ҳар бир ҳолатда юзага келадиган яллиғланишнинг кучайиши бошқасига салбий таъсир кўрсатади. Қандли диабетга чалинган одамларда периодонтит периодонтицизларга нисбатан ҳба1с ва оч қон глюкозасининг юқори даражаси билан боғлиқ ва оғир периодонтитнинг мавжудлиги соғлом periodontal соғлиғи

ISSN 2181-3187

бўлган одамларга нисбатан диабетнинг статистик жиҳатдан юқори хавфи билан боғлиқ. 2-тоифа диабет билан оғриган одамларда периодонтит ҳба1с даражасининг юқорилиги ва периодонтицизларга нисбатан диабет билан боғлиқ жиддий асоратлар билан боғлиқ. Жарроҳлик бўлмаган periodontal даволаш глисемик назоратни яхшилашга ва ҳба1с нинг клиник жиҳатдан сезиларли даражада пасайишига олиб келади, даволанишдан кейин тахминан 3-4 ммол/мол (0,3-0,4%) 3-4 ой ўтгач.Периодонтал скрининг ва периодонтитни даволаш диабетга чалинган одамлар учун жуда муҳимдир ва стоматологлар ҳам, шифокорлар ҳам беморларга ушбу икки касаллик ўртасидаги боғлиқлик тўғрисида маълумот беришлари ва ҳамкорлик ва касбларарo ишларни яхшилаш бўйича ишлашлари керак. Dental жамоаси диабетик беморларни даволашда муҳим рол ўйнайди. Бунга беморларни диабет хавфи бўйича скрининг қилиш (масалан, Diabetes УК хавф шкаласидан фойдаланиш), агар кўрсатилса, периодонтит ва диабет бўйича тиббий ҳамкасблар билан ҳамкорлик қилиш ва периодонтитни даволаш, periodontal саломатликни яхшилаш ва диабетик беморларда глюкемик назоратни яхшилаш киради.

1. Loe H. Пародонтит. Шестое осложнение сахарного диабета. *Diabetes Care* 1993; **16:** 329-334.

2. Всемирная организация здравоохранения. Определение, диагностика и классификация сахарного диабета и его осложнений ВОЗ. В *Диагностика и классификация сахарного диабета.* 2-е изд. Женева: ВОЗ, 1999.

3. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Определение и диагностика сахарного диабета и промежуточной гипергликемии, 2006. Онлайн-информация по адресу http://www.who.int/diabetes/publications/diagnosis_diabetes2006/en/ (дата обращения: январь 2019 г.).

ISSN 2181-3187

4. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Использование гликированного гемоглобина (HbA1c) в диагностике сахарного диабета, 2011. Онлайн-информация доступна по адресу https://www.who.int/diabetes/publications/report-hba1c_2011.pdf?ua=1 (дата обращения: январь 2019 г.).

5. Международная федерация диабета (IDF). IDF Diabetes Atlas 8-е издание, 2017 г. Онлайн-информация доступна по адресу http://www.diabetesatlas.org (дата обращения: январь 2019 г.).

6. Diabetes UK. Ежегодные показатели распространенности диабета. 2017. Онлайн-информация доступна по адресу https://www.diabetes.org.uk/professionals/position-statements-reports/statistics (дата обращения: январь 2019 г.).

ISSN 2181-3187

БОЛАЛАРДА ГЕРПЕТИК СТОМАТИТНИ ДИАГНОСТИКА ҚИЛИШ ВА ДАВОЛАШ

Alfraganus University Клиник фанлар кафедраси

ассистенти **Омонова Шодиёна Фарходовна**

leylafarxadovna1997 @gmail.com

Аннотация.Герпетик стоматит – болаларда кенг тарқалган вирусли касалликлардан бири бўлиб, унинг асосий сабабчиси герпес вируси (HSV-1) ҳисобланади[1]. У оғиз шиллиқ қаватида яллиғланиш, оғриқли яралар, иситма ва умумий ҳолсизлик билан кечади. Ушбу мақолада герпетик стоматитни аниқлаш ва уни самарали даволаш усуллари ҳақида маълумот берилади[1,2].

Калит сўзлар:герпетик стоматит,яллиғланиш,ярали тошмалар, иситма, рецидив стоматит, шиш, қизариш,лимфа тугунлар катталашиши.

Кириш.Ўткир герпетик стоматит иситма (38–40°C) оғизда оғриқли яралар ва пустулалар оғиз шиллиқ қавати қизариши ва шишиши холсизлик, бош оғриғи, иштаҳанинг йўқолиши лимфа тугунларининг катталашиши кузатилади[3,5].

Сузиб юрувчи (рецидив) герпетик стоматитда эса қайта-қайта кузатиладиган оғиз шиллиқ қаватидаги яралар, бироз оғриқ ва ноқулайлик ҳисси, иммунитет тушганда ёки стресс ҳолатларида қайта фаоллашиш каби аломатлар кузатилади[4,5].

Герпетик стоматит болаларда кенг тарқалган вирусли касаллик бўлиб, ўз вақтида аниқланмаса, жиддий асоратларга олиб келиши мумкин. Тўғри диагностика ва даволаш орқали унинг давомийлигини қисқартириш ва боланинг умумий ҳолатини яхшилаш мумкин. Профилактика чораларига риоя қилиш эса касалликнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга[1,3].

ISSN 2181-3187

Материал ва методлар:Герпетик стоматитни ўрганиш ва унинг диагностика ҳамда даволаш усулларини таҳлил қилиш учун қуйидаги материаллар ва методлардан фойдаланилди.

Тадқиқот объекти сифатида1–10 ёш оралиғидаги герпетик стоматит ташхиси қўйилган болалар олинди. Тадқиқот давомида беморларнинг ёши, жинси, касалликнинг оғирлик даражаси ва клиник белгилари ўрганилди

Клиник текширувда оғиз бўшлиғининг визуал текшируви ўтказилди.Шиллиқ қаватдаги яралар ва уларнинг жойлашуви,оғриқ даражаси, қизариш ва шиш белгиларини баҳоланди, беморларнинг умумий ҳолати: иситма, лимфа тугунларининг катталашиши, иштаҳа йўқолиши каби холатлар кузатувга олинди.

Лаборатор текширувларда эса полимераз занжир реакцияси (PCR) Герпес симплекс вируси (HSV-1) нинг ДНКсини аниқлаш,шиллиқ қаватдан мазок намуналари олиб таҳлил қилинди. Иммунофермент таҳлил (IFA) ва қонда герпес вирусига қарши антитаначалар (IgM ва IgG) мавжудлигини аниқланди.

Олинган натижалар.Беморларнинг умумий тавсифи буйича тадқиқот давомида 1-10 ёш оралиғидаги 60 нафар бола герпетик стоматит ташхиси билан ўрганилди. Улар қуйидаги гуруҳларга ажратилди:

1-3 ёш – 20 нафар (33,3%)

4-6 ёш – 25 нафар (41,7%)

7-10 ёш – 15 нафар (25%)

Жинс бўйича тақсимланиши:

• Ўғил болалар – 34 нафар (56,7%)

• Қиз болалар – 26 нафар (43,3%)

ISSN 2181-3187

Клиник белгилар	**Беморлар сони (%)**
Иситма (38-40°C)	52 (86,7%)
Оғиз шиллиқ қаватида яралар	60 (100%)
Қизариш ва шиш	58 (96,7%)
Оғриқ ҳисси	55 (91,7%)
Лимфа тугунларининг катталашиши	40 (66,7%)
Ҳолсизлик, иштаҳанинг пасайиши	45 (75%)

Лаборатор таҳлиллар натижалари PCR таҳлили: 60 нафар бемордан 55 нафарида (91,7%) HSV-1 аниқланди. IFA таҳлили: 42 нафар беморда IgM, 18 нафар беморда IgG аниқланди, бу эса инфекциянинг турли босқичларда эканлигини кўрсатди.

Даволаш самарадорлиги

Беморлар этиотропик, симптоматик ва антисептик терапия билан даволанди. Даволаш жараёни 7-10 кун давом этди.

Асоратлар

Беморларнинг 8 нафарида (13,3%) асоратлар қайд этилди:

ISSN 2181-3187

Иккиламчи бактериал инфекция – 5 нафар (8,3%),хаддан ташқари оғриқ туфайли озиш – 3 нафар (5%)

Хулоса Герпетик стоматит кўпроқ 4-6 ёшли болаларда учрайди.Клиник белгилари орасида оғиздаги яралар, иситма ва лимфа тугунларининг катталашиши асосий симптомлар сифатида аниқланди. PCR ва IFA таҳлиллари инфекцияни аниқлашда самарали экани тасдиқланди. Ацикловир асосидаги даволаш энг самарали бўлиб, беморларнинг 95%ида 7-8 кун ичида тўлиқ тикланиш кузатилди. Даволаш ўз вақтида бошланганда, асоратлар камроқ учрайди. Герпетик стоматитни эрта аниқлаш ва мақсадли даволаш орқали болаларнинг тезроқ тикланишига эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Кассафов А.Х. «Герпетик стоматит: диагностика ва даволаш усуллари», Тошкент: Дорий, 2018.

2. Мирзоев М.Ю. «Болаларда вирусли инфекциялар: клиник кўриниш ва даволаш», Ўзбекистон Педиатрия Журнал, 2017, 3-р чоп, 45–52 сах./

3. Johnson, R. ва Smith, L. (2019). «Management of Pediatric Herpetic Gingivostomatitis», Journal of Pediatric Infectious Diseases, 8(2), 123–130.

4. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2020). Herpes Simplex Virus (HSV) Infections. Available at: https://www.cdc.gov/herpes

5. Mandell, G.L., Bennett, J.E., ва Dolin, R. (2020). Mandell, Douglas, and Bennett’s Principles and Practice of Infectious Diseases (9th ed.). Philadelphia: Elsevier.

ISSN 2181-3187

ALLERGIYA - KASALLIK BELGILARI, DIAGNOSTIKA VA DAVOLASH USULLARI

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi "Tor mutaxassislik fanlari" kafedrasi yetakchi o‘qituvchizi Zaripova Shirin Yakubboy qizi

Annotatsiya: Allergiya-kasallik belgilari, diagnostika va davolash yo’llari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: allergiya, diagnostika, davolash.

Allergiya - bu organizmning atrof-muhitning ma’lum omillariga yuqori sezuvchanligi bo‘lib, u antigenlarga javoban antitanalar ishlab chiqarilishi bilan namoyon bo‘ladi. Bu antigenlar antitelolar bilan bog‘lanib, organizmning anomal reaksiyasiga sabab bo‘ladi.

Sabablari

Allergenlar allergik reaksiyalarni keltirib chiqaradigan moddalardir. Ular organizmga uchta asosiy yo‘l bilan tushishi mumkin:

Og‘iz orqali (ovqat va ichimliklar orqali);

Respirator (nafas yo‘llari orqali);

Kontaktli (allergen bilan bevosita kontaktda).

Eng keng tarqalgan allergenlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

O‘simliklar changi;

Hayvonlar juni;

Mog‘or;

Dori vositalari;

Maishiy kimyo;

Ovqat;

Hasharotlarning chaqishi.

ISSN 2181-3187

Allergiyaning kelib chiqishiga olib keladigan omillar quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin:

Irsiyat;

Ichki a’zolar kasalliklari (masalan, oshqozon, jigar, buyrak);

Yomon ekologiya;

Tez-tez uchraydigan yuqumli kasalliklar;

Ichakdagi parazitlar.

Sovuq va issiqlik kabi jismoniy omillar ham allergik reaksiyalarni keltirib chiqarishi mumkin.

Belgilari

Allergik reaksiyalar har qanday odamda namoyon bo‘lishi mumkin va ularning ifodalanishi turlicha bo‘ladi. Simptomlar allergenning farmakologik va kimyoviy xususiyatlariga, uni yuborish usuliga va dozasiga bog‘liq emas. Odatda, muammo allergen bilan takroriy aloqada paydo bo‘ladi, ammo anafilaktik reaksiyalar birinchi aloqadan keyin ham rivojlanishi mumkin.

Allergiya simptomlari har xil bo‘lishi va har qanday to‘qima va organlarga ta’sir qilishi mumkin. Kasallikning dastlabki bosqichlarida bemorlar quyidagilarni boshdan kechirishlari mumkin:

Teri qichishishi

Quloqlardagi og‘riq

Yuqori tana harorati

Bosh aylanishi

Og‘iz bo‘shlig‘ida achishish

Nafas olishning qiyinligi

Migren

Tumov

Umumiy zaiflik

Umumiy darmonsizlik

Nafas qisilishi

ISSN 2181-3187

Titroq

Eshitish qobiliyatining yomonlashishi

Aksirish

Diagnostika

Allergiyani davolashni tanlash uchun allergenni aniqlaydigan diagnostika zarur. Ko‘pchilik hollarda simptomlarni bartaraf etish uchun qo‘zg‘atuvchi omil bilan aloqani to‘xtatish kifoya qiladi.

Allergiyani tashxislash usullari:

Teri namunalari: Allergenlar tirnalgan joylar yoki inyeksiyalar orqali yuboriladi. Reaksiya (qizarish va shish) yarim soatdan keyin boshlanishi mumkin. Sekinlashgan tipdagi reaksiyalar bo‘lishi mumkin.

Qon tahlili: Birinchi turdagi allergiyalarni tashxislash uchun IgE darajasini aniqlaydi. IgG aniqlash usuli: Qon zardobi asosida bolalarda oziq-ovqat allergiyasi uchun ishlatiladi.

Foll usuli: Elektropunktura nuqtalaridagi elektr tebranishlarini baholaydi.

Qon tahlili aniqroq va xavfsizroq. Allergologiyaga ixtisoslashgan markazlar bunday tadqiqotlarni muvaffaqiyatli olib bormoqda.

Allergiyani davolash

Allergiyani davolash uch bosqichni o‘z ichiga oladi:

Allergenni aniqlash: reaksiyaga sabab bo‘luvchi moddani aniqlash.

Dorilarni qabul qilish: Simptomlarni bostirish uchun antigistamin preparatlar qo‘llaniladi, masalan:

"Suprastin," "Allergozan";

"Parlazin," "Klaritin";

"Zirtek," "Zodak" va boshqalar. Simptomlar sezilarli bo‘lsa, gormonlar, masalan, "Prednizolon," mahalliy qo‘llash uchun esa "Ekolon," "Sinaf" kabi gormonal kremlar va malhamlar buyuriladi.

Immunoterapiya: Immun tizimini ko‘niktirish va patologik reaksiyani kamaytirish uchun allergenning kichik dozalarini kiritish.

ISSN 2181-3187

Xavf

Anafilaktik shok allergiyaning eng xavfli shaklidir. U quyidagicha tavsiflanadi:

To‘satdan qichishish;

Nafas olishning qiyinligi;

Bosimning keskin pasayishi tufayli shok, bu esa tez yordam kelgunga qadar bo‘g‘ilishiga olib kelishi mumkin.

Bosh miya va o‘pka ham shishi mumkin.

Oldini olish

Allergiyaning oldini olish allergenlar bilan aloqani istisno qilish va reaksiya chaqiradigan mahsulotlarni rad etishni o‘z ichiga oladi. Uyni tez-tez namlab tozalash, shuningdek, gilam va to‘qimachilik buyumlarini yig‘ishtirish muhimdir. Agar allergiya o‘simliklarning gullashi bilan bog‘liq bo‘lsa, "xavfli" davrda ko‘chadagi vaqtni minimallashtirish, sayrdan keyin esa kiyimni almashtirish va dush qabul qilish kerak. Hayvonlarning juniga allergiyada ular bilan muloqot qilishdan qochish kerak.

Parhez

Yuqori allergen mahsulotlarga quyidagilar kiradi:

Ikra, baliq;

Pishloqlar, sut, sut mahsulotlari;

Tuxum;

Damlamalar;

Ziravorlar, souslar, ziravorlar;

Sitrus mevalar;

Konservalangan va marinadlangan mahsulotlar;

Qizil va to‘q sariq mevalar va rezavorlar;

Qizil qalampir, sabzi, lavlagi, qovoq, baqlajon, selderey;

Gazlangan va mevali ichimliklar;

Kavsh qaytargichlar;

No tabiiy yogurtlar;

Tabiiy asal, yong‘oqlar;

ISSN 2181-3187

Zamburug‘lar;

Qahva, kakao;

Spirtli ichimliklar;

Mayiz, xurmo, turshak, anjir;

Kisele, kompotlar;

Ekzotik mevalar (avokado, kokos, ananas);

Karamel, shokolad, marmelad.

Bu mahsulotlar, ayniqsa, oziq-ovqat allergiyasi bo‘lgan odamlar uchun xavfli.

ISSN 2181-3187

HAMSHIRANING ISH FAOLIYATIDAGI ASOSIY VAZIFALARI

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi
o’qituvchisi
Jumanazarova Zebuniso Shavkatovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada hamshiraning ish faoliyatidagi asosiy vazifalari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: hamshira, salomatlik, bemor.

Hozirgi davrimizda inson salomatligi jamiyat uchun, oila uchun juda muhimdir. Kasallik organizmni kuchsizlantiradi. Bemor kuch-quvvat toplash va tezroq davo topishi uchun uni maxsus parvarish qilish lozim. Bemorni parvarishlash odatda davolashning eng muhim qismidir. Dorilar hamisha ham zarur bolavermaydi. Lekin yaxshi parvarish doim muhimdir. Quyida bemorni yaxshi parvarishlash asoslari ko`rsatib otinadi: Bemorlarga qulayliklar yaratish. Bemor tinch, qulay, toza havoli va yorug joyda dam olishi kerak. Uni juda sovqotish yoki isib ketishdan saqlang. Agar havo sovuq bolsa yoki kasal sovqotsa, uning ustiga choyshab yoki korpa tashlab qoying. Agar havo issiq bolsa va kasalning isitmasi bolsa, uning ustini ochib qo`yish zarur. Suyuqliklar. Deyarli barcha kasalliklarda, ayniqsa, isitma yoki ichketar paytlarda, kasal koproq suyuqlik ichishi kerak: suv, choy, sharbat, shorva va boshqalar. Shaxsiy tozalik. Bemorni toza tutish muhim.U har kuni chomiltirilishi kerak. Agar u yotgan joyidan tura olmaydigan darajada kasal bolsa, badanini iliq suvda namlangan yumshoq sochiq bilan arting. Uning ust-boshlari, choyshablari va ustiga yopiladigan narsalari ham toza tutilishi kerak. Bemor yotgan joyga ovqat bolaklari va ushoqlar tushib qolmaganiga etibor berish kerak. Yaxshi ovqatlanish. Agar bemorning qorni ochsa, unga ovqat bering. Kop kasalliklarda maxsus parhez talab qilinmaydi. Bemor kop suyuqlik ichishi va foydali moddalarga boy ovqatlardan koproq istemol qilishi kerak. Agar bemor juda quvvatsiz bolsa, unga iloji boricha tez-tez toyimli ovqatlardan

ISSN 2181-3187

berib turing. Kerak bolsa ovqatlarni ezib yoki shorva, sharbatlarga qoshib berish darkor.

Guruch, bugdoy, suli, kartoshkani ezib, yumshoq botqa (pyure) holida berilsa, ancha quvvat boladi. Unga shakar va osimlik yogidan qo`shish ozuqa quvvatini oshiradi. Bemor ovqat yemasa uni shirin ichimliklar ichishga undash kerak. Xona holati. Bemor uyida davolanadigan bo‘lsa, u yotgan xona alohida, ozoda, yorug‘, iliq (18–20°) bo‘lishi, ko‘pda uch mahal – ertalab, kunduzi va kechqurun – uxlashdan oldin shamollatib turilishi zarur (hatto qishda ham). Bunda bemorni issiq yoping‘ich, boshini qalin sochiq bilan o‘raladi va yuzi ochiq qoldiriladi. Bemor sovqotmaydigan qilib yaxshi o‘rab qo‘yilsa, sof havo hech zarar qilmaydi. Yozda derazani kun bo‘yi ochib qo‘ygan ma’qul. Xona kuniga 2-marta: ertalab va kechqurun yotishdan oldin yig‘ishtirib, tozalanadi. Bunda deraza romlari, eshik, mebellar nam latta bilan artiladi, pol yuviladi yoki latta o‘ralgan cho‘tka bilan tozalanadi. Gilamlar, qalin deraza pardalar vaqtincha yig‘ib qo‘yilgani ma’qul yoki tez-tez (haftada 1-2 marta) changyutgich bilan tozalanadi. Xonada pastroq tovushda gaplashish kerak, ammo pichirlab gaplashish yaramaydi. Chunki bu bemorga go‘yo uning ahvoli og‘irligini yashirishga urinayotgandek bo‘lib tuyuladi, radio va televizor ovozini pasaytirib qo‘yiladi.

Buyurtmachilar maxsus tayyorgarlikdan o'tmagan xodimlar bo'lganligi sababli, ularning ishi to'shakda yotgan bemorni parvarish qilish, bo'lim bo'limlari, koridorlari va kabinetlarini toza saqlashga qisqartiriladi. Bunday ish maxsus ko'nikma va bilimlarni talab qilmaydi, shuning uchun treningni talab qilmaydi. To‘shakka yotqizilgan bemor kasalxonaga yotqizilganida, bemorning qarindoshlari qonunga ko‘ra kasalxonada yotqizilgan bemorlarga kim qarashi kerakligini so‘rashi mumkin. Bu savolga javob har qanday shifoxonaning har bir bo'limida mavjud bo'lgan hamshiraning vazifalari bo'ladi. Barcha shifoxonalar o'z qoidalarida, shuningdek, parvarish qilish xususiyatlarida farqlanadi. Odatda, turli kasalliklarga xos bo'lgan bo'limlarda bemorlarni parvarish qilish boshqa bo'limlardan juda farq qiladi. Har bir kasallikning o'ziga xos xususiyatlari va alohida e'tibor talab qiladigan nuqtalari

ISSN 2181-3187

mavjud. Shuning uchun har qanday bo'limda hamshira yoki boshqa xodimlar bajarishi kerak bo'lgan ish tavsiflari mavjud. Bundan tashqari, ishga kirishda xodimga umumiy ko'rsatmalar beriladi, ammo ma'lum bir bo'limda ish bilan tanishganda, katta opa xodimni bajarishi kerak bo'lgan asosiy vazifalar bilan tanishtiradi. Ish tavsiflari bevosita bosh hamshira tomonidan yozilishi mumkin, ammo shifoxonaning bosh hamshirasi tomonidan ko'rib chiqilishi va tasdiqlanishi kerak. Bunday ko'rsatmalarga majburiyatlar qo'shilishi mumkin, masalan, hamshiraga og'ir to'shakka mixlangan bemorlarni naycha bilan oziqlantirishda yordam berish. Shuning uchun bo'limning o'ziga xos xususiyatlariga qarab, xodimlarning vazifalari farqlanadi. Agar qarindoshlari yoki bemorning o'zi butunlay boshqacha vazifalarga ega bo'lgan farrosh bemorni to'shak yoki ovqatlantirish bilan shug'ullanayotganini payqagan bo'lsa, bu qo'pol qoidabuzarlikdir.

ISSN 2181-3187

TUG’MA YURAK POROGI — SABABLARI, TASNIFI, TASHXISLASH USULLARI

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi
o’qituvchisi
Karimova Intizor Ruzmetovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada tug’ma yurak porogi va uning sabablari tasnifi, tashxislash usullari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: tug’ma, porog, tasniflash.

Tug’ma yurak porogi (TYP) — yurak va (yoki) yirik tomirlar tuzilishidagi nuqsonlar bo’lib, bemorda tug’ilganidanoq boshlab mavjud bo’ladi. Aksariyat poroklar yurak ichida yoki katta va kichik qon aylanishi doirasidagi qon oqimini buzadi. Yurak poroklari eng ko’p uchraydigan tug’ma nuqsonlar bo’lib, ular rivojlanish poroklari tufayli bolalar o’limining asosiy sababidir.

Yangi tug’ilgan chaqaloqlar orasida tug’ma yurak porogi uchrashi ko’rsatkichi 1% ni tashkil etadi (har 100 chaqaloqdan bittasida uchraydi). TYP uchrash ko’rsatkichi — asab tizimining tug’ma poroklaridan keyin ikkinchi o’rinda. Tug’ma yurak porogining sababi genetik (irsiy) yoki ekologik (atrof-muhit) omil bo’lishi mumkin, lekin odatda, ikkalasining kombinatsiyasi.

Tug’ma yurak poroklarining eng o’rganilgan sabablari — nuqtali genetik o’zgarishlar yoki DNK segmentlarining deletsiya yoki dublikatsiyasi shaklidagi xromosomal mutatsiyalardir. 21, 13 va 18 trisomiya kabi asosiy xromosomal buzilishlar TYP holatlarining taxminan 5-8% ni tashkil qiladi. 21-xromosoma trisomiyasi — eng keng tarqalgan genetik sababdir. Ba’zi genlar muayyan poroklar bilan bog’liq. Yurak mushaklari oqsilining, α-miozin og’ir zanjirining (MYH6) mutatsiyalari bo’lmachalararo to’siqning nuqsonlari bilan bog’liq.

ISSN 2181-3187

MYH6 bilan o’zaro ta’sir qiluvchi ba’zi oqsillar ham yurak nuqsonlari bilan bog’liq. GATA4 transkriptsiya faktori MYH6 bilan ta’sir qiluvchi TBX5 geni bilan kompleks hosil qiladi. Yana bir omil, NKX2-5 oqsili gomeoboksi ham MYH6 bilan ta’sirlashadi. Bu oqsillarning mutatsiyalari bo’lmachalararo va qorinchalararo to’siq nuqsonlari rivojlanishi bilan bog’liq.

Bundan tashqari, NKX2-5 yurakning elektr o’tkazuvchanligi nuqsonlari bilan, TBX5 esa Holt-Oram sindromi bilan bog’liq. Boshqa T-box gen, TBX1, Di Jorj sindromi bilan bog’liq bo’lib, uning deletsiyasi ko’plab alomatlar paydo bo’lishiga olib keladi, shu jumladan yurak qon otilishi nuqsonlari, shu jumladan Fallo tetradasi.

Tug’ma yurak nuqsonlarinining jins bilan bog’liqligini o’rganish 1970-yillarning boshlarida, bir nechta yirik kardioxirurgik markazlarda to’plangan ma’lumotlar va adabiyotlardagi ma’lumotlar asosida amalga oshirilgan. Tug’ma yurak va magistral tomirlar nuqsonlari bilan og’rigan 31814 nafar bemorni tahlil qilish natijasida porok turi va bemorning jinsi o’rtasida aniq bog’liqlik mavjudligi aniqlandi. Jinslarning nisbati bo’yicha tug’ma yurak nuqsonlari uch guruhga bo’linishi mumkin: «erkak», «ayol» va «neytral». Jadvalda E — erkak, A — ayol.

Rokitanskiy (1875) tug’ma poroklar sababi ontogenezning turli bosqichlarida yurakning rivojlanishdan to’xtab qolishi deb hisoblagan. Shpitser (Spitzer, 1923) ularni filogenez bosqichlarining biriga qaytishi deb hisoblaydi. Krimskiy avvalgi ikki nuqtai nazarini sintez qilib, tug’ma yurak nuqsonlarini filogenezning u yoki bu bosqichiga mos keladigan ontogenez muayyan bosqichida rivojlanishning to’xtatishi deb qaraydi. Ushbu nazariyalar doirasida faqat atavistik yurak nuqsonlari (ayol va neytral) joylasha oladi, barcha erkak nuqsonlari hech qanday izohga ega emas, chunki tug’ma yurak nuqsonlarining hech bir erkak elementlariga normal embrion yoki insonning filogenetik avlodlarida o’xshash shakllanmalar mos kelmaydi. «Jinsiy dimorfizmning teratologik qoidalari» ning qo’llanilishi barcha uch guruh poroklarini tushuntirishga imkon beradi.

Tug’ma yurak va yirik tomir nuqsonlarini erkak, ayol va neytral turlarga ajratish bemor jinsini diagnostik simptom sifatida ishlatish imkonini beradi. Shu bilan birga,

ISSN 2181-3187

erkak va ayol tipidagi nuqsonlarning diagnostik qiymat koeffitsienti juda katta ahamiyatga ega. Masalan, bemorning jinsi to'g'risidagi ma'lumotni inobatga olish arterial nay ochiqligiga tashxis qo'yish ehtimolini 1,32 barobarga oshiradi.

ISSN 2181-3187

YETILGAN HOMILANING BOSH TUZILISHI QANDAY BO'LADI?

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi
o'qituvchisi
Mayliyeva Mehribon Yusupboyevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada yetilgan homilaning bosh tuzilishi, uning o'lchamlari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: homila, bosh, tuzilish.

Akusherlikda homila boshining shaklini va kattaligini o‘rganish, ayniqsa, muhim ahamiyatga egadir. Aksari tug‘ruqda (96%) homila boshi ketma-ket bir qancha harakatlar qilib (burilib), tug‘ruq kanalidan birinchi bo‘lib o‘tadi. Ichki tekshirishda homila boshidagi suyak choklari va liqildoqlar aniqlanadi, ularning qay tarzda joylashganiga qarab, tug‘ruqning qanday o‘tishi haqida fikr yuritsa bo‘ladi. Yetilgan homila boshining bir qancha xususiyatlari bor. Homilaning yuz suyaklari mustahkam birlashgan, ammo kalla suyaklari orasida yoriqsimon choklar va liqildoqlar bor. Homila boshi tug‘ruq yo‘llaridan o‘tayotganda choklar va liqildoqlar kalla suyaklarining bir-biriga nisbatan siljishiga, bir-birining ustiga o‘tishiga imkon beradi. Homilaning kalla suyaklari osongina bukiladi. Homila kalla suyaklarining yuqorida aytilgan tuzilish xususiyatlariga ko‘ra boshi plastik bo‘ladi, ya’ni shaklini o‘zgartira oladi, bu homila boshining tug‘ruq yo‘llaridan o‘tishi uchun g‘oyat muhim. Homila kallasi ikkita peshona suyagi, ikkita tepa suyak, ikkita chakka suyagi va bittadan ensa suyagi, asosiy suyak va g‘alvirsimon suyakdan iborat. Akusherlikda quyidagi choklarning alohida ahamiyati bor. O‘q yoysimon chok (sutura sagittalis) ikkala tepa suyaklari orasida joylashgan; bu chok oldingi tomonda katta liqildoqqa, orqa tomonda kichik liqildoqqa taqaladi. Peshona choki (sutura frontalis) ikkala peshona suyaklarining orasida bo‘ladi; o‘q-yoysimon chok qay yo‘nalishda o‘tsa, peshona choki ham o‘sha yo‘nalishda o‘tadi. Tojsimon chok (sutura coronaria) peshona suyaklarini tepa suyaklarga birlashtiradi, o‘q-yoysimon chok bilan peshona chokiga

ISSN 2181-3187

perpendikular joylashadi. Lambdasimon chok, ensa choki (sutura lambdoidea) ensa suyagini tepa suyaklarga birlashtiradi. Choklar birlashadigan sohada suyak to‘qimasidan xalos bo‘lgan oraliqlar – liqildoqlar ko‘rinadi. Bulardan katta liqildoq bilan kichik liqildoqning amaliy ahamiyati bor.

1. Katta oldingi liqildoq (fonticulus magnus, anterior) o‘q-yoysimon chok, peshona choki va toj chokning birlashgan joyida bo‘lib, romb shaklida. Katta liqildoqdan to‘rtta chok: oldingi tomonga – peshona choki, orqa tomonga – o‘q-yoysimon chok, o‘ng va chap tomonga – toj chokning tegishli bo‘limlari ketadi.

2. Kichik orqa liqildoq (fonticulis minor, posterior) o‘q-yoysimon chok bilan lambdasimon chok uchrashadigan kichkina chuqurchadir. Kichik liqildoq uchburchak shaklida bo‘lib, undan uchta chok: oldingi tomonga – o‘q-yoysimon chok, o‘ng va chap tomonlarga – lambdasimon chokning tegishli bo‘limlari ketadi. Homila boshidagi do‘mboqlardan: ensa do‘mbog‘i, ikkita tepa do‘mbog‘i ikkita peshona do‘mbog‘ini bilish ahamiyatlidir.

Yetilgan homila boshining quyidagi o‘rtacha o‘lchamlari tafovut qilinadi. 1. To‘g‘ri o‘lcham (diameter fronto-occiðitalis) – burun qanshari (glabella)dan ensa do‘mbog‘igacha 12 sm ga teng. Boshning shu o‘lchamga mos aylanasi (circumfrentio fronto-occiðitalis) – 34 sm. 2. Katta qiyshiq o‘lcham (diameter mento-occiðitalis) – ensa do‘mbog‘idan engakkacha 13 sm ga teng. Boshning shu o‘lchamga mos keluvchi aylanasi – 35–36 sm.

3. Kichik qiyshiq o‘lcham (diameter suboccіðito-bregmatica) – ensa ostidagi chuqurchadan katta liqildoqning oldingi burchagigacha 9,5 sm ga teng. Boshning shu o‘lchamga mos keluvchi aylanasi – 32 sm.

4. O‘rtadagi qiyshiq o‘lcham (diameter suboccіðitofrontalis) – ensa osti chuqurchasidan peshonaning sochli qismi chegarasigacha 10 sm ga teng. Boshning shy o‘lchamga mos keluvchi aylanasi – 33 sm.

5. Tik yoki vertikal o‘lcham (diameter verticalis, s.trachelobregmatica) – tepa suyak uchidan til osti sohasigacha 9,5–10 sm ga teng. Boshning shu o‘lchamga mos keluvchi aylanasi – 33 sm.

ISSN 2181-3187

6. Katta ko‘ndalang o‘lcham (diameter biðariyetalis) – tepa do‘mboqlar o‘rtasidagi eng olis masofa 9,5 sm ga teng.

7. Kichik ko‘ndalang o‘lcham (diameter bitemporalis) – toj chokning eng olis nuqtalari o‘rtasidagi masofa 8 sm ga teng. Homila tanasining quyidagi o‘lchamlari bor 1. Yelkalar o‘lchami – yelka kamarining diametri (diameter biacromialis) 12 sm ga teng. Yelka kamarining aylanasi – 35 sm. 2. Chanoq sohasining ko‘ndalang o‘lchami (diameter bisiliacus) 9 sm ga teng. Aylanasi – 28 sm. Keyingi yillarda homilaning vazni va bo‘yi bu ko‘rsatkichlardan farq qilishi, ya’ni bolalar kattaroq tug‘ilishi qayd etilmoqda. Bu vaziyat respublikamizda ovqatlanish, mehnat va turmush sharoitining tobora yaxshilanib borayotganligi, homilador ayollarga ko‘rsatilayotgan tibbiy yordam sifatining yaxshilanayotganligidan dalolat beradi.

ISSN 2181-3187

YUQUMLI KASALLIKLARNI OLDINI OLISH USULLARI

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi
o’qituvchisi
Rajabova Risolat Farxod qiz

Annotatsiya: Ushbu maqolada yuqumli kasalliklar va ularning oldini olish usullari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: yuqumli, kasallik, choralar.

Yukumli kasallik har qanday odam organizmiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Patogen mikroorganizmga karshi kurashish uchun insonning immunitet tizimi yuqoriligi katta ahamiyatga ega. Mamlakatimizda Milliy taqvim asosida 13 turdagi yuqumli kasalliklarga qarshi emlash ishlari o‘tkaziladi. Emlash bu — ma’lum bir kasallikka qarshi immunitetni oshiradigan biologik preparat. Vaksina zaiflashgan yoki kasallik chaqiradigan mikroorganizmlardan tayyorlanadi. Agent tananing immun tizimini uni begona sifatida aniqlashga, yo‘q qilishga va “eslab kolishga” undaydi, bu esa immunitet tizimiga kelajakda duch keladigan har qanday mikroblarni osonroq aniqlash va yo‘q kilish imkonini beradi. Vaksinaning o‘zi kasallik keltirib chikarishga qodir bo‘lmasa ham, tananing immunitet tizimi unga virus bordek munosabatda bo‘ladi. Xalqaro tajribadan ma’lum bo‘ldiki, emlashlarning keng qo‘llanilgani sababli, polimiyelit, qizamiq, difteriya, ko‘k yo‘tal, parotit, qoqshol va meningitning ba’zi turlari kabi keng tarqalgan kasalliklar hozirda kamdan-kam uchraydi. Emlangan odamlarda kasallik qo‘zg‘atuvchi virus yoki bakteriyalarni zararsizlantiradigan antitanachalar paydo bo‘ladi. Ularning kasallikka chalinishi hamda mikroblarni tarqatish ehtimoli juda kam bo‘ladi. Yuqumli kasalliklarning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Ular Quyidagilardan iborat:

1. Barcha yuqumli kasalliklar bemor yoki bakteriya tashuvchilardan atrofdagi sog'lom kishilarga yuqishi mumknn. Kasallikning atrofdagilarga yuqish ehtimoli kasallik turiga va kechish davriga bog'liq.

ISSN 2181-3187

2. Yuqumli kasalliklarda o'ziga xoslik mavjud har bir kasallik ma'lum turdagi patogen mikrob tomonidan quzg'otiladi. Masalan, difteriya (bo'g'ma) ni difteriya tayoqchasi, qizamiqni - qizamiq virusi, vaboni - vabo vabrioni qo'zg'atadi hech qachon vabo vibrioni difteriyani qo'zg'atmaydi, yoki aksincha ham bo'lmaydi).

3. Yuqumli kasalliklar kechishida ma'lum davriylik kuzatiladi. Patogen mikrob odam organizmiga tushganidan so'ng ma'lum muddatgacha kasallik alomatlari ko'rinmaydi. Uni yuqumli kasallikning yashirin (inkubatsion) davri deb ataladi. Bu davr muddati turli kasalliklarda turlicha bo'ladi. Masalan, grippda bir necha soatdan 2 kungacha, ich terlamada 2-3 hafta va hokazo. Keyingi davr kasallik alomatlari namoyon bo'lgan davr hisoblanadi. Unda kasallikning umumiy alomatlari ham, har bir xastalikning o'ziga xos bo'lgan klinik alomatlari ham yuzaga chiqadi. Bu belgilar dastlab paydo bo'ladi (prodromal davr), rivojlanib avjiga yetadi va ma'lum muddatdan so'ng borib, yo'qoladi. Kasallik alomatlari kamaya boshlagandan bemor o'zini durustroq his qila boshlaydi. Bu tuzalish (rekonvalessensiya) davri boshlanganidan darak beradi. U ko'pincha sog'ayish davri bilan tugallaiadi. Ayrim hollarda, bu davrda kasallik zo'rayishi mumkin. Yuqumli kasalliklarda "to'la sog'ayish" deganda faqat kasallik alomatlarining to'la tugashi emas balki bakteriologik sog'ayish ham nazarda tutiladi. Chunki bemor kasalliklar to'la forig' bo'lganida, uning organizmidan patogik mikroblar ajralishi ham to'xtash kerak. Bemor tuzilganidan so'ng qilinadigan tahlilda (surtma yoki ekmalarda) patogen mikroblar 2-3 karra tekshirilganda topilmasligi bakteriologik sog'ayishidan darak beradi. Bazi kasalliklarda, masalan ich terlama yoki paratiflarda, bemor tuzalib ketganidan so'ng ham, uning tanasidan patogen mikroblar ajralib turadi. U kasallikdan so'nggi bakteriya tashuvchilik holati deb ataladi. Bu holat 3 oygacha davom etsa, o'tkir bakteriya tashuvchilik, 3 oydan ortiq cho'zilsa surunkali bakteraya tashuvchilik hisoblanadi.

4. Yuqumli kasalliklardan so'ng bemor organizimida aynan shu kasallik mikroblariga nisbatan turg'unlik immunitet paydo bo'ladi. U ortirilgan immunitet bo'lib, himoya qobiliyati turli muddatgacha saqlanib qoladi. Masalan, grippdan so'nggi immunitet kuchi aynan shu turdagi virusga nisbatan 3 yilgacha yetadi. Qizamiq va ich

ISSN 2181-3187

terlamadan so'ng paydo bo'ladigan immunitet butun umrga yetadi va odam bu kasalliklar bilan qaytadan og'rimaydi. Keyingi yillarda ilmiy tekshirishlar natijasida, yuqumli kasalliklardan so'ng shakllanadagan immunitet ko'p jihatdan bemor organizmning genetik na fenotipik xususiyatlariga bog'liq ekanligi isbotlandi.

5. Emlash yo'li bilan keng tarqalgan yuqumli kasalliklarning oldini olish mumkin. Bolalarni bir necha yuqumli kasalliklarga qarshi emlashdan maqsad, ularni oldini olishdir. Difteriya, ko'kyo'tal, qizamiq, poliomiyelit (shol) ga qarshi emlashlar shular jumlasidandir.

ISSN 2181-3187

STRESS VA STRESSGA BARDOSHLILIK HOLATLARI PSIXOLOGIYASI

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
Falsafa fanlari nomzodi dotsent: **G'oziyeva Fotima**
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
Psixologiya (faoliyat turlari bo'yicha) yo'nalishi 1-kurs magistri
Karimova Madina

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola stress va uning inson salomatligiga psixologik hamda fiziologik jihatdan salbiy ta'sirlari,oqibatlari hamda diagnostikasi borasida tahliliy ma'lumotlar haqida fikr yuritadi.

Kalit so'zlar :Stress,distress,bardoshlilik,prognoz,eustress.

ПСИХОЛОГИЯ СТРЕССА И СТРЕССОВОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются аналитические данные о стрессе и его психологическом и физиологическом негативном влиянии на здоровье человека, последствиях и диагностике.

Ключевые слова: Стресс, дистресс, толерантность, прогноз, эустресс

PSYCHOLOGY OF STRESS AND STRESS TOLERANCE

ABSTRACT

This article discusses analytical data on stress and its psychological and physiological negative effects on human health, consequences and diagnostic.

Key words: Stress, distress, tolerance, prognosis, eustress.

Hozirgi rivojlanib borayotgan axborot texnologiyalari asrida, bilamizki inson psixikasi uchun zararli ta'sir ko'rsatuvchi psixoemotsional holatlar tobora ildiz otib bormoqda.Sababi bizga OAV orqali kirib kelayotgan har qanday ma'lumotlar psixikamizga ta'sir qilmay qolmaydi ,shuningdek beixtiyor tibbiy salomatligimiz

ISSN 2181-3187

uchun ham yetarlicha xavf keltiradi.Bizdagi psixoemotsional holatlar ichida stressning o'rni asosiylaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zamonamiz asri psixolog va shifokorlarining fikricha, chegara buzilishlari deb ataydigan kasalliklarning sonining ko'payishi yildan yilga ortib borayotgsni kuzatilmoqda kuzatilmoqda. Ko'plab insonlar boshidan kechirayotgan doimiy stressga, oilaviy, ishhonadagi muammolar, shuningdek, hayotning iqtisodiy muammolari bilan ham bog'liqligini taxmin qilish mumkin. Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan bu stress omillari mikroijtimoiy stressorlar asosida rivojlanib kelmoqda. Stress -so'zi inglizcha so'zdan kelib chiqib - "zoriqish", "keskinlik", "bosim" -ma'nolarni bildiradi. Stress tushunchasini birinchi bo'lib Kanadalik fiziolog Gans Selye fanga olib kirgan.(1936). U stressing shaxs faoliyatiga ijobiy va salbiy ta'sirlarini va stress vaziyatida moslashuv-(adaptatsiya) jarayonlarini tadqiq etgan. G.Selye stressga sabab bo'luvchi omillarni - stressorlar nomi ostida birlashtirgan. Stress bu kishining turli stressorlar ta'siri natijasida haddan tashqari zo'riqish holatidir. Ushbu stressorlar turli xil fiziologik (jismoniy zo'riqish, og'riq, turli patalogik jarayonlar, fiziologik buzilishlar) va psixik (hissiy zarbalar, bezovtalik, ziddiyatlar, qo'rquv) stressorlar bo'lishi mumkin. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib emotsional holatlarning psixologik, fiziologik, tibbiy ta'sirlarini o'rganish amalga oshirila boshlandi. Jumladan stress holatining psixologik jihatlarini o'rganish ko'plab tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'ldi. Bu boradaV.Yu. Shcherbatyx, A.O.Proxorov, B.G.Ananev, K.K.Plantov, F.Y.Vasilyuk kabi olimlar stressning psixologik jihatlarini tadqiq etganlar.Stressning kichik miqdori foydali ekanligi, bu shaxs faollanishi uchun muhim turtki bo'lishi ilmiy tadqiqot natijalariga ko'ra tasdiqlangan. Bunday stress

inson uchun foydali stresslar –eustress deb nomlanadi, . Zero, ko'p miqdordagi, ta'siri kuchli , uzoq vaqt davom etuvchi omillar insonda distress holatini yuzaga keltiradi. Distress holati esa insonning psixik va tibbiy salomatligiga salbiy ta'sir qiladi, shaxs faoliyatida sezilarli o'zgarishlarni vujudga keltiradi.Xususan, yuzaga kelgan distress holati o'zining bir qancha alomatlari bilan namoyon bo'ladi. Zero,

ISSN 2181-3187

shaxsning intelektual faoliyatida bir qancha o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Bu holatda: diqqat jamlanishining qiyinlashuvi, e'tiborni muhim narsaga jalb qila olmaslik, fikrlar tarqoqligi va bu esa o'z navbatida qaror qabul qilishning qiyinlashuviga , natijada ish ko'lamiga, shaxs faoliyati unumdorligining keskin pastlashuviga sabab bo'ladi. Bundan tashqari distress holati xotira jarayonlariga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi, natijada esda saqlash , saqlangan ma'lumotni qayta esga tushirishning qiyinlashuviga olib keladi. Distress holati insonning psixik muvozanatini buzibgina qolmasdan uning tibbiy ta'sirlari fiziologik tizimlarda ham sezilarli alomatlari bilan namoyon bo'ladi.Stress vaziyatida organizmning yurak-qon tomir, nerv, hazm, nafas, endokrin kabi tizimlarida bir qancha o'zgarishlar kuzatiladi. Bu holat:

-qon bosimining ortib ketishi-gipertoniya;

-yurak urishining tezlashuvi- taxikardiya;

-hazm traktidagi o'zgarishlar:ishtaxasizlik-anoreksiya, oshqozon-ichak sekretsiyasining buzulishi;

-nafas harakatlaridagi o'zgarishlar;

-asabiy odatlar (qo'llar titrashi, qaltirash, ko'z, qovoqlar uchishi, barmoqlarni qirsillatish)

-yomon uyqu bo'lishi kabilar kuzatiladi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Stressli vaziyatga sabab bo'luvchi omillarni va stress holatiga talabalarning munosabatini aniqlash maqsadida psixodiagnostika so'rovnoma (A.O.Proxorov metodikasi) o'tkazdik. Ushbu metodika yuzasidan psixodiagnostika jarayoniga Nizomiy nomidagi TDPU 30 nafar bitiruvchi talabalari ishtirok etdi.

Vaziyatlar Natijalar foiz hisobida

Men har doim ishimni ohirigacha qilishga harakat qilishga intilaman,lekin ulgurmayman va o'rnini to'ldirishga harakar qilaman 26,25 %

Mn kelajakdan xavotr olaman. 22.5 %

ISSN 2181-3187

Zararli odatlarimdan doim qutulishga harakat qilaman lekin uddalay olmayman.

13.75 %

Hayotda ko’p narsaga erishganim yo’q va ko’pincha o’zimdan qoniqmayman

11.25 %

Men oilam va do’stlarimni yaxshi ko’raman lekin ko’pincha ularni oldida bo’shliq his qilaman

8.75 %

Atrofda shuqadar ko’p o’zgarishlar bo’lyaptiki, boshim aylanib ketyabdi. Hammasi bunchalik tez o’zgarmasa yaxshi bo’lardi

5 %

Ishda va uyda doim ko’ngilsizliklar yuzberadi

6.25 %

Og’ir kundan keyin odatda bo’shashim uchun alkogol,sigareta va tinchlantiruvch idori kerak

2.5 %

Oynaga qaraganimda yuzimda charchoq alomatlarini ko’raman

3.75 %

Yuqoridagi natijalardan olishimiz mumkin bo’lgan xulosalar shuni ko’rsatadiku,hozirgi kunda ko’pchilik insonlar ayniqsa talabalar vaqtni to’gri taqsimlay olmayotganligi,kun tartibining yo’qligi,bunung natijasida esa doimiy kundalik stressli vaziyatlarni boshidan kechirib borayotganligini bilishimiz mumkin.Keyingi yuqori o’rinlarda talabalarda xavotirlanish hissining yuqoriligi aniqlanmoqda. Bu esa talabalardagi xavotirlanish hissini kamaytirish uchun ular bilan maxsus treninglar tashkil etish,guruhiy va individual tartibda korreksion ishlarni amalga oshirish, motivlashtirish, psixoprofilaktik usullarni qo’llash kerakligini talab qiladi. Keyingi o’rinlarda talabalarda kun tartiblari hamda kunlik amalga oshiradigon ishlari jarayonida ,o’zlaridagi zararli shu bilan bir qatorda inson psixasiga hamda atrofdagilarga salbiy energiya ulashuvchi odatlaridan voz kecha olmasliklari keltirib

ISSN 2181-3187

o’tilgan.Bularni korreksiya qilish uchun avvalo insonda iroda sifatlarini mustaxkamlovchi treninglar tashkil etish,psixoprofilaktik usullarni amalaga oshirish va zararli odatlarning zararli ta’sirlari yuzasidan umumiy ommaviy suhbatlar o’tkazish maqsadga muvofiqdir.Keltirib o’tilgan stressing salbiy ta’sirlari, aniqlangan diagnostik tahlillar stress moyillikni prognoz qilish, psixodiagnostikasini amalga oshirish va olingan natija va prognoz bo’yicha korrektsion va profilaktik ishlarni ishlab chiqish, amalga oshirish muhim ekanligini ta’kidlaydi. Ammo doimiy distress holatida bo’lishning negativ ta’sirlari ham juda ko’p.Sababi uzoq muddatli distressdan so’ng inson organizmi antistress ishlab chiqarmaydi,buning natijasida inson tanasida turli xil kasalliklar,patalogik o’zgarishlar vujudga kelishi mumkin. Distressning salbiy oqibatlari:

-yurak -qon tomir kasalliklari;

-nerv tizimi kasalliklari;

-hazm tizimidagi kasalliklar va b.

Psixodiagnostik tahlil natijalari psixokorrektsion va psixoterapevtik ishlarni tashkil etish zaruratini yuzaga keltiradi, aks holatlarda jiddiy kasalliklarga duch kelish tabiiy. Bunday holatlarga tushishi mumkin bo’lgan shaxslar sonini bilish va

ular bilan profilaktikani ham tashkil etish muhim.

Stress psixologiyasi va psixofiziologiyasi ustida ko’p ilmiy izlanishlar olib borgan olim Y.V.Shcherbatyx o’zining ilmiy asarlarida shaxsning stresssga bo’lgan munosabatini, stress holatiga chidamliligini (labilligini), moyilligini, stress vaziyatida o’zini o’zi boshqara olish darajasini aniqlashning qator usullarini keltirib o’tadi. Jumladan :

-birxil stress omillaridan foydalanish, bu o’z navbatida shaxsda stress jarayonining kechish tarzini va bu vaziyatga shaxsning chidamlilik darajasini prognoz qilish imkonini beradi;

-labaratoriya sharoitida o’lchangan sinov stressorlaridan foydalanish (stimullar bilan ta’sirlashga asoslangan)

ISSN 2181-3187

-turli stress vaziyatini yaratish orqali stress holatiga shaxsning munosabatini o’rganish;

-psixologik testlar, so’rovnomalar, anketalar to’ldirish bilan prognoz qilish.

XULOSA

Xulosa o’rnida shuni aytish lozimki,stress va stress oldi holatlari hamda distress vaziyatlarini bilish,uni oldini olish uchun ommaviy,guruhiy yokida individual profilaktik ishlarni amalga oshirish ham ilmiy ham amaliy ahamiyatga egadir.Sababi insondagi irodaviy sifatlarini asta sekinlikda rivojlantirib borish ,uning stressga nisbatan bardoshliligini,har qanday emotsional holatlarga ham ta’sirlanib ketavermasligini ,doimiy stress natijasida depressiya va affekt holatlariga tushib qolmasligini oldini olish uchun asosiy yo’l bo’ladi.Bilamizki stressni davolovchi hech qanday dori vositalari yo’q,shuning uchun uni oldini olish,doimiy mashg’ulotlar bilan shug’ullanish,jismoniy va aqliy mehnatni almashlab amalga oshirish,to’g’ri ovqatlanish qoidalariga amal qilish,o’zidagi antistressga yordam beruvchi qiziqishlarini o’rganish muximdir. Sababi ayni stressga bardoshlilik natijasida har qanday negativ tashqi omillarni yengib o’ta olish insonga ruhiy va jismoniy salomatlikni beradi.Bu esa o’z o’rnida jamoaviy hamda oilaviy muhitda iliq munosabatlar hukumron bo’lishiga xissa qo’shadi.Shubhasiz bunday ijobiy atmosfera sog’lom fikrlash va sog’lom turmush tarziga mos va xosdir.Shu qatorda ushbu fikrni ta’kidlab o’tsak mubolag’a bo’lmaydi,JSST ma’lumotiga ko’ra ’’ Salomatlik bu-insonning faqat jismoniy emas,balki psixologik jihatdan ham salomatligidir’’

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1.F. I. Xaydarov , N. I. Xalilova.” Umumiy psixologiya “ (darslik) – Toshkent – 2009

2.Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti“ TDPU, 2013 y, B.79-90.

3.Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014 г. С.-194-205.

ISSN 2181-3187

4.Haydarova, S. (2020). Teaching English with interesting activities. The Scientific Heritage, (55-4), 3-4.

5. Jalolova M.O. “O’smirlik davrida stress holatlari diagnostikasi va korrektsiyasi”.Magistrlik dissertatsiyasi, Andijon-2017.

Internet saytlari:

5. https:// uz.m.wikipedia.org.

6. https://mymedic.uz.

7. http:// library.ziyonet.uz.

ISSN 2181-3187

MUSIQA METODIKASI

Sharipov Shaxzod Shavkatovich
Abdurauf Fitrat nomidagi Buxoro maqom san'atiga ixtisoslashtirilgan maktab internati o'qituvchisi.
Sharipova Jasmina Shavkatovna
Abdurauf Fitrat nomidagi Buxoro maqom san'atiga ixtisoslashtirilgan maktab internati o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada musiqa ta'limining metodik asoslari, o‘quvchilar musiqiy tafakkurini shakllantirishda foydalaniladigan uslublar va texnologiyalar tahlil qilinadi. Musiqa darslarining samaradorligini oshirish, ijodiy faoliyatni rivojlantirish va o‘quvchilarda estetik didni yuksaltirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, maqolada musiqiy materiallarning tanlovi, ularni o‘rgatish jarayonida qo‘llaniladigan metodik vositalar hamda yosh xususiyatlariga mos o‘qitish yo‘llari bayon etilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, integratsiyalashgan metodlar o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekani ta'kidlanadi.

Kalit so‘zlar: musiqa ta’limi, metodika, musiqiy tafakkur, estetik tarbiya, innovatsion texnologiyalar, integratsiyalashgan yondashuv, o‘quvchi faolligi, ijodkorlik.

АННОСТАТЦИЯ

В статье анализируются методические основы музыкального образования, методы и технологии формирования музыкального мышления учащихся. Подчеркивается значение современных педагогических подходов в повышении эффективности уроков музыки, развитии творческой активности и формировании эстетического вкуса учащихся. В статье также описывается подбор музыкальных материалов, методические средства, используемые в

ISSN 2181-3187

процессе их преподавания, а также методы обучения, соответствующие возрастным особенностям. По результатам исследования установлено, что комплексные методы высокоэффективны в развитии музыкальных способностей учащихся.

Ключевые слова: музыкальное образование, методика, музыкальное мышление, эстетическое воспитание, инновационные технологии, комплексный подход, активность учащихся, творчество.

ABSTRACT

This article analyzes the methodological foundations of music education, the methods and technologies used to form students' musical thinking. The importance of modern pedagogical approaches in increasing the effectiveness of music lessons, developing creative activity and raising aesthetic taste in students is highlighted. The article also describes the selection of musical materials, methodological tools used in the process of teaching them, and teaching methods appropriate to age characteristics. According to the results of the study, it is noted that integrated methods are highly effective in developing students' musical abilities.

Keywords: music education, methodology, musical thinking, aesthetic education, innovative technologies, integrated approach, student activity, creativity.

KIRISH

Musiqa insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, u nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki shaxs kamolotida ham muhim o‘rin tutadi. Ta’lim tizimida musiqaning o‘rni tobora ortib bormoqda, chunki u o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida, estetik didini shakllantirishda va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ayniqsa, musiqa ta’limining metodikasi — pedagogik jarayonni samarali tashkil etishda, o‘qituvchining faoliyati va o‘quvchining musiqiy qobiliyatini uyg‘un holda shakllantirishda markaziy ahamiyatga ega.

Bugungi kunda musiqa ta’limida faqatgina an’anaviy metodlarga emas, balki innovatsion yondashuvlarga ham katta e’tibor qaratilmoqda. Har bir yosh guruhining psixofiziologik xususiyatlariga mos usullarni tanlash, interaktiv metodlardan

ISSN 2181-3187

foydalanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash orqali musiqiy bilimlarni samarali o‘rgatish imkoniyati kengaymoqda. Shu sababli, musiqa metodikasi o‘qituvchidan didaktik, psixologik, estetik hamda texnik bilimlarning uyg‘unligini talab qiladi.

Ushbu maqolada aynan shu jihatlar — musiqa darslarining metodik asoslari, o‘quvchilarning musiqiy dunyoqarashini kengaytirish usullari, mashg‘ulot jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik vositalar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Musiqa metodikasiga oid ilmiy-amaliy izlanishlar asosida bugungi darslarni takomillashtirish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi. Mazkur tadqiqot musiqa ta’limi sifatini oshirish, ijodiy fikrlovchi va musiqani his qila oladigan avlodni tarbiyalashga xizmat qilishi ko‘zda tutilgan.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqotlar va kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, musiqa ta’limida zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning musiqiy eshituv, ritm, ohangni anglash, ifodali kuylash kabi ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Dars jarayonida interaktiv usullar, musiqiy o‘yinlar, multimediya vositalaridan foydalanish orqali o‘quvchilarda mustahkam bilim, ijodiy fikrlash va estetik tafakkur shakllanadi. Musiqa asarlarini tahlil qilish, kompozitorlar hayoti va ijodini o‘rganish, amaliy mashg‘ulotlarni ijodiy yondashuv bilan olib borish darslarning samaradorligini oshirgan.

Shuningdek, yosh guruhiga mos ravishda individual yondashuvni qo‘llash, darsni bosqichma-bosqich tashkil qilish, vokal va ritmik mashqlar orqali o‘quvchilarning musiqiy salohiyatini aniqlash va rivojlantirish imkonini bergan. Tajriba asosida aniqlanishicha, musiqa faniga oid metodik materiallar, o‘quv qo‘llanmalari va texnologik kartalardan foydalanish o‘quv jarayonini tizimli va qulay tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, o‘qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik yondashuvi, darsga tayyorgarligi va shaxsiy ijodkorligi o‘quvchilarning musiqaga bo‘lgan munosabatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekani isbotlandi. Tahlil natijalariga ko‘ra, metodik

ISSN 2181-3187

jihatdan puxta tashkil etilgan musiqa darslari nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchilarni madaniy, axloqiy va estetik jihatdan kamol toptirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Musiqa metodikasi zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas bo‘lagi sifatida qaralmoqda. Bugungi kunda o‘quv jarayonlarida samarali metodik yondashuvlar orqali musiqani o‘rganish jarayoni faollashtirilmoqda. Xususan, 2020-yildan buyon ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar, xususan, “Yangi O‘zbekiston – yangi ta’lim” dasturi asosida musiqa fani bo‘yicha metodik qo‘llanmalar, elektron resurslar va interaktiv vositalar soni sezilarli darajada oshdi.

Ta’lim jarayonida musiqa metodikasini to‘g‘ri qo‘llash, bolalarning musiqiy eshituv, ritm sezgisi, intonatsiya, kuy tuzilmasi kabi elementlarni anglash darajasiga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, boshlang‘ich sinflarda qo‘llaniladigan ritmik qo‘shiqlar orqali bolalarning nafaqat musiqiy qobiliyati, balki psixomotorik faoliyati ham rivojlanadi. Shu bois, metodika faqat nazariy bilim emas, balki harakat, sezgi va ongni uyg‘unlashtirgan pedagogik vositadir. Musiqa darslarida foydalaniladigan metodlar turli xil bo‘lib, ularning samaradorligi o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlanadi. Masalan, maktabgacha ta’lim muassasalarida o‘yinli usullar asosida musiqani o‘rgatish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu usullar o‘quvchilarda ijodiy yondashuv, eshituv qobiliyati va ijro madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tajriba natijalariga ko‘ra, 2019–2023 yillar oralig‘ida o‘tkazilgan monitoringlar shuni ko‘rsatdiki, metodik yondashuvlar asosida tashkil etilgan darslarda qatnashgan o‘quvchilarning 82 foizi musiqa bo‘yicha asosiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan. Bu esa metodik ishlarning natijadorligini ko‘rsatadi va ta’lim sifatining oshishiga olib keladi.

Musiqa metodikasining eng muhim tomonlaridan biri – bu integratsiyalashgan yondashuvdir. Musiqa fanini adabiyot, tarix, tasviriy san’at kabi boshqa fanlar bilan bog‘lab o‘rgatish o‘quvchilarda mavzuni kengroq anglash imkonini beradi. Masalan, Alisher Navoiy g‘azallariga bastalangan kuylarni o‘rganish orqali nafaqat musiqa, balki adabiyotga ham bo‘lgan qiziqish ortadi.

ISSN 2181-3187

Pedagoglarning kasbiy mahorati va metodik bilim darajasi ham musiqani o‘qitish samaradorligiga ta’sir qiladi. 2022-yilda O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan o‘tkazilgan so‘rov natijalariga ko‘ra, musiqa o‘qituvchilarning 61 foizi dars jarayonida zamonaviy metodik vositalardan foydalanmasligi aniqlangan. Bu esa pedagoglar malakasini oshirish zaruriyatini ko‘rsatmoqda. Zamonaviy musiqa darslarida multimediya vositalari, audio va video asarlar, musiqa dasturlari qo‘llanilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Ayniqsa, mashhur bastakorlarning hayoti va ijodi haqidagi qisqa videolavhalar orqali o‘quvchilar mavzuni tezroq va samarali o‘zlashtiradi. Metodik yondashuvda har bir mashg‘ulot bosqichma-bosqich tashkil etilishi kerak. Dars rejasida kirish, yangi mavzu, mustahkamlash va baholash bosqichlari aniq ko‘rsatilgan bo‘lishi lozim. Bu tartib dars samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarning bilim olish jarayonini boshqarishda o‘qituvchiga yordam beradi. Musiqiy ko‘nikmalarni shakllantirishda vokal va instrumental mashqlar muhim o‘rin tutadi. Vokal mashqlar orqali o‘quvchilarning tovush chiqarish madaniyati, nafas olish texnikasi va ohangdorlikni his qilish qobiliyati rivojlanadi. Ayniqsa, xor ijrosida ishtirok etish o‘quvchilarda jamoa bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantiradi.

2021-yilda Toshkent shahridagi ixtisoslashtirilgan musiqa maktab-internatida o‘tkazilgan amaliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, haftasiga ikki marotaba ijro mashg‘ulotlari o‘tkazilgan guruhlarda o‘quvchilarning musiqiy savodxonlik darajasi 35 foizga oshgan. Bu musiqiy mashqlar va to‘g‘ri metodik yondashuvning amaliy natijasidir. O‘quvchilarning ijodkorlik salohiyatini ochib berishda metodika hal qiluvchi omildir. Har bir o‘quvchining musiqiy qobiliyat darajasi turlicha bo‘lishi sababli, o‘qituvchi differensial yondashuvni qo‘llashi zarur. Bu esa shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillariga asoslangan darslarni tashkil etishga imkon beradi. Musiqa metodikasi orqali faqat bilim emas, balki tarbiyaviy maqsadlar ham amalga oshiriladi. O‘zbek xalq kuy-qo‘shiqlari, milliy cholg‘u asboblari bilan tanishish orqali o‘quvchilarda milliy g‘urur, estetik did, vatanparvarlik tuyg‘ulari shakllanadi. Shu bois musiqa darslari – bu tarbiyaviy maktab hamdir.

ISSN 2181-3187

Darslarda innovatsion metodlar – “aqliy hujum”, “klaster”, “rol o‘ynash” kabi texnikalardan foydalanish musiqiy mavzularni o‘zlashtirishni osonlashtiradi. Masalan, kompozitor rolida chiqish, guruhda kuy tuzish, o‘z qo‘shig‘ini bastalash kabi topshiriqlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan munosabatini ijobiy o‘zgartiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023-yil 14-fevralda qabul qilingan “Musiqa madaniyatini rivojlantirish dasturi” asosida umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa xonalari texnik jihatdan jihozlandi. Natijada, hozirgi kunda 70% maktablarda musiqiy asboblar, projektorlar va audio tizimlar mavjud. Statistik ma’lumotlarga qaraganda, 2023-yilda Respublika bo‘yicha 5–9-sinflar oralig‘ida musiqa fanidan o‘tkazilgan bilimlar monitoringida qatnashgan o‘quvchilarning 74 foizi musiqiy asar tahlilini mustaqil bajara olgan. Bu esa dars jarayonida qo‘llanilgan metodik usullarning samaradorligini ko‘rsatadi. Musiqa metodikasida milliy va jahon musiqasi uyg‘unligini yaratish ham muhim vazifadir. O‘quvchilarning didini shakllantirishda ularga klassik bastakorlar – Bethoven, Motsart, Shohistoniy asarlaridan namunalar tinglatish, ularni O‘zbek musiqasi bilan solishtirish orqali keng qamrovli bilim berish mumkin.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, musiqa fani bo‘yicha o‘quvchilar ishtirokida o‘tkazilgan ko‘rgazmali chiqishlar, mini-konsertlar, bayram tadbirlari musiqiy metodikaning samarali tatbiq etilishini ta’minlaydi. Bu darsda o‘rganilgan bilimlarning amalda qo‘llanilishiga yordam beradi. Dunyo tajribasidan o‘rganilgan yondashuvlarga e’tibor qaratilsa, Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi davlatlarda musiqa darslari bolalarning psixologik holati, o‘zini anglash darajasi va ijtimoiy moslashuvchanligini oshiruvchi fan sifatida qaraladi. Bu tajribani bizning ta’lim tizimimizda ham tatbiq etish mumkin. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, musiqa metodikasi – bu o‘qituvchi mahorati, pedagogik yondashuv, texnologik vositalar va o‘quvchining individual salohiyati uyg‘unligida samarali ta’limni ta’minlaydigan muhim fanlar qatoridadir. Har bir o‘qituvchi zamon talablariga mos ravishda o‘z metodikasini boyitib borishi zarur.

ISSN 2181-3187

XULOSA

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlar, kuzatuvlar va amaliy tahlillar asosida musiqa metodikasi zamonaviy ta’limning ajralmas va zaruriy tarkibiy qismi ekani aniqlandi. Ta’lim jarayonida qo‘llanilayotgan an’anaviy va innovatsion metodlarning uyg‘unligi o‘quvchilarning musiqiy savodxonligini shakllantirish, ularning ijodiy salohiyatini ochib berish, milliy qadriyatlar va jahon madaniy merosini anglashiga xizmat qilmoqda. Har bir yosh bosqichiga mos, maqsadga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlar musiqa fanini yanada chuqur va mazmunli o‘rganish imkonini bermoqda. Shuningdek, musiqa metodikasi faqat nazariy bilimlarni emas, balki estetik tarbiya, axloqiy qadriyatlar, badiiy did va jamoaviy ishlash ko‘nikmasini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilar tomonidan milliy va jahon musiqasiga bo‘lgan qiziqishning ortishi, turli madaniy-tarbiyaviy tadbirlarda faol ishtirok etishi, metodik yondashuvlarning samaradorligidan dalolat beradi. O‘qituvchining metodik saviyasi, didaktik vositalardan to‘g‘ri foydalanishi, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashi — bu sohada muvaffaqiyat kalitidir. Shunday ekan, musiqa metodikasini doimiy ravishda rivojlantirish, ilmiy-amaliy tadqiqotlar asosida takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jo‘rayev S. "Musiqa ta’limi nazariyasi va metodikasi". – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Raximova N.X. "Boshlang‘ich sinflarda musiqa ta’limi". – Samarqand: Ma’rifat, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Musiqa madaniyatini rivojlantirish dasturi” qarori. – 2023-yil, 14-fevral.
4. Mavlonova R. "Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar". – Toshkent: Fan, 2020.
5. Tursunov A. "Musiqiy ta’limda interfaol metodlardan foydalanish". // "Ilm va taraqqiyot", 2022, №3.

ISSN 2181-3187

6. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligining 2022-yilgi statistik hisobotlari.

7. Hasanova D. "Musiqa fanining o‘quv-metodik asoslari". – Nukus: Bilim, 2019.

8. UNESCO Report: “The Role of Music Education in the Development of Children”. – Paris, 2020.

9. Bekmurodov I. "O‘quvchilarda estetik didni shakllantirish yo‘llari". – Toshkent: Iste’dod, 2017.

10. Internet manbasi: www.edu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim portali, 2023-yilgi yangilanishlar.

ISSN 2181-3187

УЧЕНИКИ ШКОЛ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ ПРЕДЛОЖНО- ПАДЕЖНЫМ КОНСТРУКЦИЯМ РУССКОГО ЯЗЫКА С ПОМОЩЬЮ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.

М.Х.Аскарова

преподаватель-стажёр кафедры русского языка

и методики преподавания УзГУМЯ

Ташкент, Узбекистан

marjonashoxnur@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности усвоения предложно-падежных конструкций русского языка учащимися школ с узбекским языком обучения. Основное внимание уделено роли мультимедийных технологий в формировании грамматических навыков, повышении мотивации и эффективности обучения. Представлены методы преподавания, результаты практического применения, а также обсуждаются достижения и сложности, выявленные в процессе исследования.

Ключевые слова: педложно-падежные конструкции, русский язык, узбекские учащиеся, мультимедийные технологии, обучение грамматике, межкультурная интерференция.

Обучение русскому языку в школах с узбекским языком обучения представляет собой сложную задачу, особенно в области грамматических конструкций, не имеющих прямых аналогов в узбекском языке. Одним из таких сложных аспектов являются предложно-падежные конструкции. В последние годы применение мультимедийных технологий стало одним из перспективных направлений в преподавании русского языка как иностранного, способствуя более глубокому усвоению грамматического материала за счёт наглядности, интерактивности и адаптивности контента.

В исследовании использовались следующие методы:

ISSN 2181-3187

- наблюдение за учебным процессом в 8-х и 9-х классах школ с узбекским языком обучения;

- проведение экспериментальных уроков с использованием мультимедийных презентаций, видеороликов, анимаций и онлайн-тестов;

- анкетирование учащихся и учителей по вопросу восприятия мультимедийного материала;

- сравнительный анализ результатов контрольных работ.

В условиях глобализации знание русского языка становится важным фактором не только для образовательной, но и для профессиональной и культурной деятельности. В школах с узбекским языком обучения преподавание русского языка играет ключевую роль в формировании коммуникативной компетенции учащихся.

Одной из сложных тем в курсе грамматики русского языка являются предложно-падежные конструкции, особенно для узбекоязычных учащихся, так как в узбекском языке аналогичных падежных форм и структур нет. Это требует особого подхода в обучении и применения современных педагогических технологий.

В данной статье рассматриваются возможности эффективного преподавания предложно-падежных конструкций с использованием мультимедийных технологий, направленных на улучшение восприятия, понимания и практического применения этих грамматических форм.

Теоретические основы изучения предложно-падежных конструкций

Предложно-падежные конструкции в русском языке представляют собой сочетание предлога и имени существительного (или местоимения) в определённой падежной форме. Наиболее часто используются предлоги с предложным, творительным, дательным, родительным падежами.

Примеры:

- в школе, на уроке (предложный падеж),
- с другом, перед домом (творительный падеж),

ISSN 2181-3187

- к учителю, по теме (дательный падеж).

Для учащихся с узбекским родным языком трудность заключается в том, что узбекский язык агглютинативный и в нём нет предлогов, а грамматические значения выражаются с помощью послелогов и аффиксов. Поэтому формирование навыков употребления падежных конструкций требует постоянной практики, наглядности и повторения.

Проблемы традиционного обучения падежным конструкциям

- Отсутствие языковой среды.
- Монотонные упражнения и объяснения, которые не активизируют интерес учащихся.
- Недостаточная визуализация и отсутствие интерактивности.
- Запоминание форм без понимания их коммуникативной функции.

Преимущества использования мультимедийных технологий

Мультимедийные технологии позволяют преодолеть указанные трудности за счёт:

- Визуального представления (схемы, таблицы, видео),
- Аудиального восприятия (озвучка примеров, диалогов),
- Интерактивных упражнений (викторины, игры, симуляции),
- Моделирования речевых ситуаций (анимационные диалоги, виртуальные экскурсии),
- Индивидуализации обучения (учащиеся могут работать в собственном темпе).

Примеры мультимедийных заданий по теме

Задание 1. Видеоанализ

Видео: «Где ты был? — Я был в школе». После просмотра учащиеся заполняют таблицу:

Место	Предлог	Падеж	Конструкция
школа	в	предложный	в школе

ISSN 2181-3187

Место	Предлог	Падеж	Конструкция
библиотека	в	предложный	в библиотеке

Задание 2. Интерактивная игра «Найди ошибку»

Учащимся показываются фразы, например:

- *в школе, в дома, на улице, на комнате.*

Они должны выбрать правильные и объяснить, почему другие неверны.

Задание 3. Озвученный тест

Онлайн-тест с озвученными вопросами:

Где находится книга?

а) на стол

б) на столе

в) в стола

Правильный ответ озвучивается и объясняется.

Задание 4. Ситуационное моделирование

Виртуальная экскурсия по школе: учащиеся смотрят видео и проговаривают, что где находится:

- «Ученики сидят в классе.»
- «Книги лежат на полке.»
- «Учитель стоит перед доской.»

Результаты и наблюдения

На основе наблюдений в школах с узбекским языком обучения можно отметить, что:

- Применение мультимедиа повышает мотивацию и активность учащихся.
- Уровень правильного употребления падежей возрастает на 30–40% при регулярной практике с визуализацией.
- Ученики легче усваивают падежные формы, когда они связаны с конкретной ситуацией или образом.

ISSN 2181-3187

Для эффективного преподавания предложно-падежных конструкций в школах с узбекским языком обучения необходимо:

- Широко внедрять мультимедийные ресурсы в преподавание.
- Использовать интеграцию видео, аудио и интерактивных упражнений.
- Формировать у учеников ассоциативное мышление через визуальные образы.
- Поддерживать языковую практику в форме диалогов и моделирования ситуаций.

Применение мультимедийных технологий делает обучение не только более эффективным, но и интересным для современных школьников.

Полученные данные подтверждают гипотезу о том, что мультимедийные технологии не только повышают интерес к изучению русского языка, но и помогают преодолеть языковую интерференцию. Однако следует учитывать и сложности — ограниченность технических ресурсов в некоторых школах, недостаточная подготовленность некоторых учителей к использованию цифровых платформ, а также потребность в методических разработках.

Заключение

Использование мультимедийных технологий при обучении предложно-падежным конструкциям русского языка учащихся с узбекским родным языком обучения является эффективным инструментом, способствующим более прочному усвоению грамматических навыков и мотивации к обучению.

Разработать специализированные мультимедийные обучающие материалы по падежной системе русского языка для узбекских школ.

Провести курсы повышения квалификации для учителей русского языка по использованию ИКТ в преподавании.

Интегрировать мультимедийные задания в школьные учебники и рабочие тетради.

ISSN 2181-3187

Создать онлайн-платформу с упражнениями по падежам с визуализацией и озвучкой.

Расширить исследование на другие аспекты грамматики и классы, включая начальную школу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Касымова Ф. С. Проблемы перевода на занятиях русского языка нефилологических факультетах педвузов / Ф. С. Касымова // Теоретические и практические аспекты развития современной науки: материалы XVIII международной научно-практической конференции. Москва: Научно информационный издательский исследований». 2015. – С. 87-89.

2. центр «Институт стратегических Фёдорова Л.И. Трудности русской грамматики: характерные ошибки при освоении употребления предлогов В и НА студентами-узбеками // Л.И Фёдорова // Инновационная наука. 2015. № (4-1), – С. 171-175.

3. Муминов М. Т. Элементы аналитизма в языках синтетического строя // М. Т. Муминов, К.Р. Арсланова // Языки и литература в поликультурном пространстве: Материалы Международной научно-практической конференции, Андижан, 25 мая 2021 года. – Москва: Издательство «Перо», 2021. – С. 38-44.

4. Бахтиярова Х.Ш., Щукин А.Н. История методики преподавания русского языка как иностранного. Киев, 1988

5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М., 1997

6. Саъдуллаев Д.С. Инновационный подход к теории языка и методике его преподавания. Т., 2020

7. Хидирова Г.Н. О функциональных подходах к изучению языка // Преподавание языка и литературы, №7, Т., 2013. 5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000

ISSN 2181-3187

KIMYO FANINI O‘QITISHDA PED-TEXNOLOGIYALARNING O’RNI

Boymirzayeva M.

Namangan Davlat Pedagogika instituti

Annotatsiya: maqolada kimyo fanini o’qitishdagi qiyinchiliklar, masalalar ishlash davomida duch kelinadigan ikkilanishlar va bularni bartaraf etish yo’llari haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar: texnologiya, zamonaviy ta’lim, pedagogic mahorat, masalalar ishlashdagi qiyinchiliklar.

ROLE OF PED-TECHNOLOGIES IN CHEMISTRY TEACHING

Boymirzayeva M.

Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: the article talks about the difficulties in teaching chemistry, the hesitations encountered during the work of problems and ways to overcome them.

Key words: technology, modern education, pedagogic skills, difficulties in problem solving.

РОЛЬ ПЕД-ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ

Боймырзаева М.

Наманганский государственный педагогический институт

Аннотация: в статье рассказывается о трудностях в обучении химии, возникающих при работе с неуверенностью задачах и способах их преодоления.

Ключевые слова: технология, современное образование, педагогическое мастерство, трудности решения задач.

Dars bu- o’qituvchini umumiy va pedagogik madaniyatining ko’zgusi intellektual boyligining o’lchovi, uning bilim darajasi eruditsiyasi (bilimdonligi)ning ko’rsatkichidir. Yaxshi rejalashtirilmagan, chuqur o’ylanmagan, shoshilinch loyihalashtirilgan va o’quvchilar imkoniyati bilan uyg’unlashmagan dars sifatli bo’lmaydi.

ISSN 2181-3187

Zamonaviy ta`limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma`lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta`lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Bugungi kunda ilm-fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarining tez sur`atlarda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta`lim muassasalarida ta`lim-tarbiya sifatini mazmun jihatdan yangi bosqichga ko'tarishni talab etmoqda. Bu o'z o'rnida har bir tizim xodimi, ayniqsa, o'qituvchilar zimmasiga yanada yuksak mas`uliyat va vazifalarni yuklaydi. Umumiy o'rta ta'limda kimyo fanini o'rganishning asosiy maqsadi - o'quvchilarda tayanch va kimyo o'quv faniga oid umumiy kompentensiyalarni shakllantirish, mazkur fanni o'rganishda boshqa fanlardan olgan bilimlarini va hayotiy tajribalariga tayangan holda eng muhim kimyoviy tushunchalar, kimyoviy elementlar, moddalarning xossalari, tuzilishi, tarkibi, anorganik bilan organik moddalar orasidagi bog'liqlik, ulardan kundalik turmushda foydalana olish hamda kimyo o'quv xonasida ishlash xavfsizlik qoidalari bilan tanishtirish va amal qilishga o'rgatish. Kimyo fanini o'qitishning asosiy vazifasi - ta'lim-tarbiya jarayonida kimyo fani mazmunini hozirgi ijtimoiy hayot, fan-texnika va texnologiyalar taraqqiyoti bilan bog'lash, buyuk allomalar va kimyogar olimlarning kimyo fani rivojiga qo'shgan hissalari bilan tanishtirish va kimyoviy ishlab chiqarishning ekologiyaga ta'siri haqidagi bilim, ko'nikma, malakalar va kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltiradi.

Kimyo fani murakkab fanlardan biri bo'lib, uni o'qitishda bir qator muammolarga duch kelinadi. Bugungi kunda kimyo fanini o'qitishda vujudga kelayotgan muammolarni turli xildagi yechimlari ham bor. Har bir muammoni qanday hal qilish har bir pedagogning mahoratiga bog'liq. Lekin shunday muammolar ham borki, uning yechimi boshqa omillarlarga bog'liq. Quyida kimyoda masalalar ishlashda yangicha usulda yondashilgan.

ISSN 2181-3187

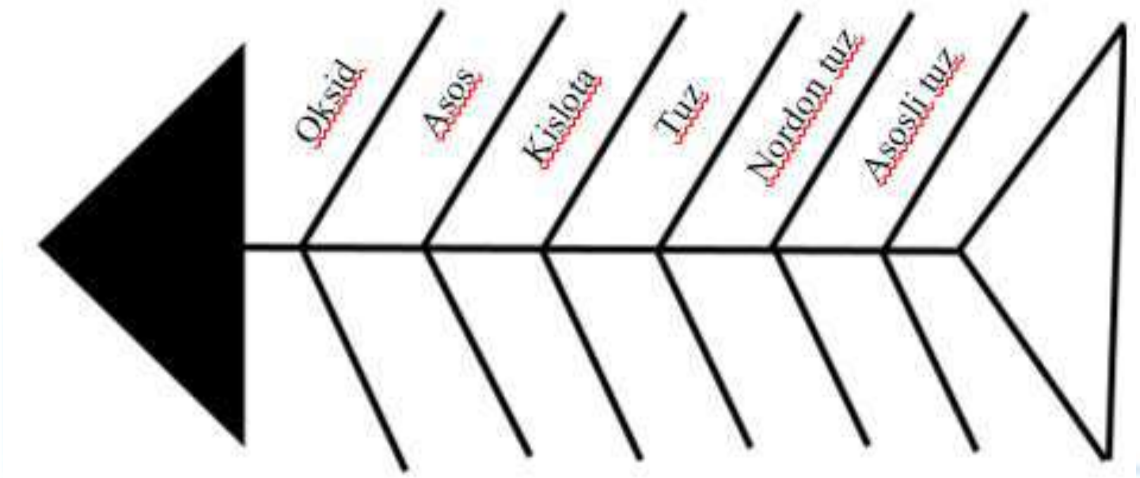

1. **Nomi:Kimyoning asosiy tushunchalari**
2. **Vaqt:** 2minut.
3. **Kimlar uchun:** Maktab o’quvchilari va kimyo bo‘yicha tayyorgarlik ko‘rayotganlar uchun.
4. **Qaysi mavzuga mos keladi:** Kimyoni asosiy tushunchalari, oksid, asos, kislota, tuz va shu bob bo‘yicha takrorlash savollarida qo‘llash mumkin. Fan haftaliklarida topshiriq sifatida qo‘llash maqsadga muvofiqdir.
5. **Maqsad:** O‘quvchining mustaqil fikrlashini taminlash va uning fikrlash doirasini kengaytirish, yangi g‘oyalarni o‘ylab chiqishga, tezkorlikka, mantiqni rivojlantirishga yordam beradi.
6. **Afzalliklari va yutuqlari:** Bu orqali tasavvurni kengaytirish, aniq mantiqqa erishish, uzviylik va mutanosiblik bo‘yicha, diqqatni jamlash bo‘yicha, topqirlikka undaydi.

Kimyo o‘qitish dunyo bo‘ylab turli xil innovatsion yondashuvlar bilan boyitilgan. Turli mamlakatlar ta’lim tizimida kimyo fanini samarali o‘qitish bo‘yicha ilg‘or tajribalar quyidagicha:

---

1. AQSh tajribasi: STEM yondashuvi va tajriba asosida o‘qitish

ISSN 2181-3187

STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) konsepsiyasi AQShda kimyo ta’limining asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

- O‘quvchilar kimyo bilimlarini texnologiya va muhandislik bilan bog‘lab, amaliy loyiha va eksperimentlarda ishtirok etadilar.
- O‘quvchilar real hayotda duch keladigan muammolarni kimyo bilimlari orqali yechishga o‘rganadilar (masalan, ekologik muammolarni tahlil qilish, yangi materiallar yaratish).
- Kimyo laboratoriya ishlari zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan bo‘lib, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalardan ham foydalaniladi.

Natija: O‘quvchilarning fanga qiziqishi oshib, aniq fanlarga qiziqish ortadi va kimyo fanini real hayot bilan bog‘lash ko‘nikmalari shakllanadi.

---

2. Finlandiya tajribasi: Integratsiyalashgan va loyihaviy ta’lim

Finlandiya ta’lim tizimi dunyodagi eng samarali tizimlardan biri hisoblanadi va u yerda kimyo o‘qitish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- **Fanlararo integratsiya** – Kimyo boshqa fanlar bilan bog‘lab o‘qitiladi. Masalan, biologiya bilan birga oziq-ovqat kimyosi o‘rganiladi yoki fizika bilan bog‘langan holda termodinamika tushuntiriladi.
- **Amaliy tadqiqotlar** – O‘quvchilar o‘z mustaqil tadqiqotlarini olib borishlari va kimyoviy jarayonlarni o‘zlari kuzatishlari talab etiladi.
- **Loyihaviy ta’lim** – O‘quvchilar kimyo fanidan real loyihalar ustida ishlaydi. Masalan, ekologik muammolarni hal qilish yoki yashil energiya manbalarini tadqiq qilish.

ISSN 2181-3187

Natija: O‘quvchilar fanni chuqurroq tushunib, real muammolarga yechim topa oladigan ijodiy va tadqiqotchi shaxs sifatida shakllanadi.

---

3. Yaponiya tajribasi: Texnologiyalarni keng qo‘llash va muammoga asoslangan o‘qitish

Yaponiya ta’lim tizimida kimyo o‘qitishda yuqori texnologiyalar va muammoga asoslangan yondashuv keng qo‘llaniladi:

- **Interaktiv va raqamli ta’lim** – Kimyo laboratoriyalarida **virtual reallik (VR)** texnologiyalari qo‘llaniladi. O‘quvchilar turli kimyoviy reaksiyalarni simulyatsiya orqali ko‘rishlari mumkin.
- **Muammoga asoslangan ta’lim (Problem-Based Learning - PBL)** – Darslarda oldindan tayyorlangan muammoli holatlar beriladi va o‘quvchilar muammoni hal qilish yo‘llarini kimyo bilimlari yordamida topishadi. Masalan, suvni tozalash texnologiyasini ishlab chiqish yoki havoni ifloslanishdan himoya qilish usullarini taklif qilish.
- **Yaponiya fan va texnika festivallari** – Maktablarda kimyo bo‘yicha yillik musobaqalar o‘tkazilib, o‘quvchilar o‘z loyihalarini namoyish qiladilar.

Natija: O‘quvchilar muammolarni ilmiy asosda tahlil qilish va ilmiy loyihalar yaratish bo‘yicha yuqori darajada tayyorlanadilar.

---

4. Germaniya tajribasi: Dual ta’lim tizimi va sanoat bilan integratsiya

Germaniyada kimyo fani ko‘proq amaliyotga asoslangan bo‘lib, o‘quvchilar maktab davridayoq ilmiy laboratoriyalar va sanoat muassasalarida amaliy tajriba orttiradilar:

ISSN 2181-3187

- **Dual ta’lim tizimi** – O‘quvchilar maktab va sanoat korxonalarida bir vaqtning o‘zida o‘qitiladi. Kimyo fanidan nazariy bilimlar olgach, ular laboratoriya yoki ishlab chiqarish muassasalarida tajribalar o‘tkazadilar.
- **Kasbiy tayyorgarlikka urg‘u berish** – O‘quvchilar maktab davridanoq kimyo sohasi bo‘yicha mutaxassis bo‘lishga yo‘naltiriladi.
- **Kimyoviy ishlab chiqarish va ekologiya** – Darslarda sanoatda kimyo texnologiyalarining ekologiyaga ta’siri o‘rganiladi. O‘quvchilar kimyo sanoati atrof-muhitga ta’sirini baholash va uni minimallashtirish yo‘llarini ishlab chiqadilar.

Natija: O‘quvchilar nazariy bilimlarini bevosita ishlab chiqarish bilan bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘lib, kelajakda kimyo sohasida professional mutaxassis bo‘lib yetishadilar.

Xulosa qilib shuni aytish mmkinki, o’qituvchining doimiy ravishda o’z mahorati va tajribasini oshirishning eng muhim sharti o’z ustida ishlashi, “Dars-muqaddas” ekanligini unutmasligi hisoblanadi. Kimyo fanini o’rgatishda o’quvchini darsga jalb qila olish, darsga qiziqtira olish ham muhim masalalardandir. Har bir darsda bir-biridan qiziqarli o’yinlar tashkil etish zarur. O’quvchini erkin fikrlashga o’rgatish zarur. O’quvchining nutqini o’stirib borish ham eng ahamiyatli ish bo’lib, buning uchun tegishli choralar ko’rib borish zarur. O’quvchilarni erkin fikrlashga o’rgatishda turli metodlardan, tabiiy savodxonlikni oshiruvchi qiziqarli topshiriqlardan, video-savollardan unumli foydalaninish yaxshi samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Ishmuhamedov R. Abduqodirov A., Pardaev A., Ta’limda innovatsion texnologiyalar (ta’lim muassasalari pedagog-o’qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). Toshkent. Iste’dod. 2008y.

2. М.Лутпиллаева. Кимё фани ўқитишни ахборотлаштириш зарурати. Наманган давлат университети табиий фанлар ва экологияга оид айрим муаммолар (илмий мақолалар тўплами). Наманган 2018. 121-124б

ISSN 2181-3187

3. М.Лутпиллаева. Таълим жараёнларида илғор педагогик технологияларни қўллаш самараси. Наманган давлат университети табиий фанлар ва экологияга оид айрим муаммолар (илмий мақолалар тўплами) Наманган 2016. 230-232б

4. Yusuvaliyeva G, Lutpillayeva M.X. Kimyo fanini o‘qitishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari. “Инновационные технологии переработки минерального и техногенного сырья химической, металлургической, нефтехимической отраслей и производства строительных материалов”.Toshkent-2022. 301-303b

ISSN 2181-3187

РУССКИЙ ЯЗЫК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Xorazm viloyati Qo‘shko‘pir tumani

1-son politexnikumi Rus tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi

Polvonova Dilorom Ibragimovna

Аннотация: *Данная статья дает общее представление о русском языке в современном мире. В статье русский язык признан одним из самых распространенных языков в мире. В статье представлена информация о русском языке, его использовании в различных сферах, чему способствуют платформы онлайн-обучения, а также о важности изучения русского языка. В статье освещаются возможности личного, корпоративного и сотрудничества с международными организациями изучения русского языка. В статье показано значение изучения русского языка в современном мире и облегчение изучения русского языка в нашей стране. Информация, представленная в статье, показывает преимущества изучения русского языка в различных областях и включает в себя методы и технологии, позволяющие сделать изучение языка легким и эффективным. В современном мире русский язык по-прежнему остается одним из важнейших языков мира. Этот язык имеет большое значение в связи с большим количеством людей, владеющих русским языком и тем, что его преподают во многих других странах Российской Федерации, отличающейся высоким уровнем открытого экспрессивного общения.*

Ключевые слова: *русский язык, Коммуникабельность, Онлайн-обучение, Сотрудничество с корпоративными и международными организациями, Методология и технологии обучения, Международная коммуникация.*

Сегодня русский язык используется в личных и корпоративных коммуникациях по всему миру используется. Русский язык также является одним из самых посещаемых сайтов в мире. Русский язык также широко

ISSN 2181-3187

используется в различных областях медицины, техники, науки и искусства. Кроме того, изучение русского языка сегодня возможно благодаря Интернету, мобильным приложениям и онлайн-сервисам стало проще благодаря платформам для совместной работы. В ряде стран мира русский Язык можно выучить с помощью онлайн-курсов.

Для значительной части нашего общества русский язык также является средством приобретения опыта, чтения, письма и упрощает перевод. Также русский язык, политические и экономические процессы в мире помогает им понимать и участвовать. Чтобы сделать изучение русского языка в нашем обществе легким и эффективным, русский язык. Методики и технологии обучения также развиваются своевременно. Итак, русский Этот язык является одним из крупнейших языков, используемых сегодня в международном общении. Рассмотрев это, мы можем обсудить важность изучения русского языка и его место в мире вы можете иметь информацию. В современном мире русский язык, глобализация и высокий уровень коммуникации имеют решающее значение. Благодаря этим изменениям он занял место одного из самых широко используемых языков в мире. Русский язык преподается во многих странах, как в Российской Федерации, так и за ее пределами, и многие люди изучается.

Русский язык, высокий уровень открытых возможностей общения в мире и на международном уровне облегчает общение. Русский язык, мировая политика, экономика, литература, Он также широко используется в музыке и кино. Помощь в изучении русского языка и поиске работы а также облегчает перевод. Сегодня существуют различные методики и технологии изучения русского языка. Русский В преподавании языка используются платформы онлайн-обучения, мобильные приложения и другие технологии. Отдельные лица, корпорации и международные организации также сотрудничают в изучении русского языка. Изучение русского языка также важно для облегчения изучения мировых языков. русский язык Он также широко используется для обучения и работы в различных

ISSN 2181-3187

областях, и в нашей стране русский язык Легкость обучения также кажется личной.

Русский язык — национальный язык русского народа, форма русской национальной культуры, родной язык русского народа язык. Русский язык — один из самых развитых языков в мире. Он — мастер всех наук и технологий. Выразительная краткость грамматических средств, богатый словарный запас и терминология в области Он обладает способностью в своей ясности отражать все многообразие окружающего мира. Согласно Конституции Российской Федерации, русский язык является государственным языком на всей территории Российской Федерации. Это государственный язык на данной территории. Русский язык — не только государственный язык Российской Федерации. Этот количество языков в мире, то есть средство международного общения между народами разных стран Он принадлежит к языкам, которые служат. Из более чем двух с половиной тысяч языков, известных в мире, Международное общение называют наиболее развитой группой мировых языков.

Таким образом, наряду с русским, английским, арабским, испанским, китайским и французским языками, он является членом ООН. важнейшие договоры и соглашения, признанные одним из шести официальных языков Написано, что русский язык изучают во многих странах. В настоящее время русский язык является вторым по распространенности языком в мире. Мир Укрепление позиций русского языка в мировом масштабе требует не только предоставления значительных ресурсов, но и все государственные и местные организации, призванные поддерживать и развивать русский язык и культуру требует улучшения коммуникации между государственными учреждениями и организациями. В то же время На русском языке говорят также студенты русскоязычных учебных заведений и преподаватели русского языка. Необходимо в совершенстве учить язык.

Русский язык играет значительную роль в современном обществе, так как является языком международного общения и мира один из языков.

ISSN 2181-3187

Популярность русского языка в мире очень высока. Русский язык — самый богатый язык художественной литературы. Его мировое значение огромно. Русский язык продолжает представлять интерес для современного мира делает. По публикациям в российской прессе, в последнее время русский язык и начал изучать литературу. Граждане США, Франции, Испании, Швеции, Финляндии Число увеличилось в несколько раз. Русский язык — не только один из языков России, но и мира, то есть один из множества различных языков. Он относится к языкам, служащим средством международного общения между народами стран.

В статье дается понимание русского языка в современном мире. Статья на русском языке, Он признан одним из наиболее широко используемых языков в современном мире. Русский язык, русский количество говорящих и тот факт, что русский язык преподается во многих других странах из-за высокого уровня открытого демонстративного общения имеет большое значение. В статье рассматриваются преимущества изучения русского языка в различных областях, в режиме онлайн стало проще с помощью преподавания и личного, корпоративного и международного использования изучения русского языка. Особое внимание уделяется возможностям сотрудничества с организациями. Русский язык, мировая политика, Он также широко используется в экономической и художественной сферах, а также используется для изучения русского языка и разговорной речи на русском языке. помогает найти работу в странах. Статья о том, насколько легко выучить русский язык в нашем обществе и эффективные методики и технологии обучения русскому языку также должны быть своевременными Говорят, что он развивается. В результате статьи подчеркивается важность изучения русского языка и его роль в мире дана информация о месте.

Использовал литература:

1.Abdulazizov A.,Sodiqov A.,Bashakov N. Umumiy tilshunoslik T.,1979.

2.Avashani Yu.YU.Вопросы фразеологии С.,1997

ISSN 2181-3187

3.Авашани Ю.Ю., Эмиорова А.М. К семантический структуре фразеаологических единиц. 1971

4.Rahmatullayev SH. Hozirgi o'zbek adabiyoti tili.T .,1978

5. www.wikipediya.org

ISSN 2181-3187

“ZAMAONAVIY O‘ZBEK SHE’RIYATIDAGI YANGI LIRIK JANRLAR”

Xorazm viloyati.Qo‘shko‘pir tumani

1- son politexnikumi Ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi

Yusipova Gulchiroy Ravshanbek qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Erkin Vohidov, Anvar Obidjon, Mahmud Toir, Azim Suyun, Farida Afro_z, Go‘zal Begim kabi shoirlar ijodida uchraydigan —ignabarg‖, ikkilik, —sachratqi, —uchchanoq, —qayirma, —fiqra, —tasbeh kabi yangi lirik janrlar tadqiq etiladi. Istiqlol davri o’zbek she‘riyatidagi shakliy izlanishlar va ijodkor individualligi masalasiga alohida e‘tibor qaratiladi. Ayrim tadqiqqotchilar tomonidan yangi lirik janr ekanligi inkor qilinayotgan, ijtimoiy, psixologik jarayonlarda badiiy modifikatsiyaga uchragan she‘rlar sifatida e‘tirof etilayotgan ignabrg, uchchanoq, fiqra kabi yangi lirik janrlar haqida nazariy ma‘lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *shakl, mazmun, janr, ignabarg, ikkilik, sachratqi, uchchanoq, qayirma, fiqra, tasbeh.*

Adabiyotshunoslikda lirik asarlar janrini belgilash turli davrlarda turli mezonlarga bo'ysundirilgan. Antik davrlarda she'r mazmuniga qarab lirik janrlar belgilangan bo'lsa, she'riyatda kanonik janrlar hukm surgan davrlarda, janrni belgilashda shakliy xususiyatlar hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan (7, 275). XX asrga kelib yana mazmun birinchi planga chiqadi, dunyo she'riyatida turg'un shakllarniinkor qilish, qat'iy ramkalar doirasidan erkinlik tomon intilish, ijodiy laboratoriyada yangi lirik janrlarni yaratish yoki an'anaviy janrlarga qo'rqmasdan o'zgartirishlar kiritish kabi umumiy tendensiya kuzatiladi. O'zbek shoirlari ham xorijiy adabiyotdan sonet, xokku, tanka, oktava, epigramma, epitafiya, rondo kabi lirik janrlarni o'zlashtirdilar va bu janrlarning mazmunini to'ldirib, ularning qurilishiga o'zgartirishlar kiritdilar.

ISSN 2181-3187

Bugungi kunga kelib shoirlar laboratoriyasidan chiqqan lirik asarlarning janrini aniqlash murakkab muammoga aylandi. Janr - muayyan mazmunni shakllantirsh va ifodalashga xizmat qiluvchi shakliy hodisa hisoblanadi. Janr o'zgarmaydigan yoki manguga shakllangan hodisa emas. U o'sib va o'zgarib, nafaqat mazmunni to'ldirib, balki o'z strukturasini ham o'zgartirib boradi. Bir janrdan ikkinchi janrning o'sib chiqishi tabiiy holatdir. Bunga misol qilib qit'a - g'azal - mustazod taraqqiyotini olishimiz mumkin.

Biz ushbu maqolada o'zbek shoirlarining ijodxonasida yaratilgan, tajribadan o'tib, ommalashgan ignabarg, ikkilik, uchchanoq (Anvar Obidjon), sachratqi (Go'zal Begim), fiqra, tasbeh (Farida Afro'z), qayirma (Azim Suyun) kabi yangi she'riy shakllar haqida fikr yuritmoqchimiz, chunki bugungu kunga kelib adabiyotshunosligimizda bir misralik, ikki misralik, uch misralik, besh misralik she'rlarga ham alohida janr sifatida qarash mavjud. Tadqiqotchi Q.Yo'lchiyev o'zining "O'zbek she'riyatida birlik va uchlik she'r poetikasi" mavzusidagi tadqiqotida ignabarg, uchchanoq., fiqra kabi she'r shakllarini janr sifatida tahlil qilib bergan.

IGNABARG janri bir misrali she'rdir. Bu janr qadimiy bo'lib, ingliz adabiyotshunosi Ben Jonson XVI asrda bir misrali she'r mavjud ekanligini ta'kidlagan edi [1, 182]. Tadqiqotchi Qahhor Yo'lchiyev bir qatordan iborat she'rlarni lirik janr sifatida e'tirof etadi, lekin ayrim adabiyotshunoslar esa bir misrali she'rni "nasriy she'r" deb ataydilar. Rus olimi, V. P. Burich bir qatorli she'rlarni nasr ham emas, nazm ham emas, balki ikkalasining o'rtasidagi modifikatsion hodisadir, deb yozadi va bunday she'rlarni "udeteron" (yunon: unisi ham, bunisi ham emas) deb nomlaydi. Turk olimi Mehmet Kaplan esa "birlef'ni (bir misrali she'rlarni) mumtoz adabiyotimizning mufradlariga o'xshatadi, ifoda tarzi bilan "hikmatlaf'ga ham yaqin turadi, deb hisoblaydi.

Ignabarg she'rlarda ohang, pafos va falsafa bo'ladi. Farida Afro'z, Faxriyor, Ulug'bek Hamdam, Shermurod Subhon, Go'zal Begim kabi ijodkorlar bir misrali she'rlar yozganlar, ammo maxsus nom bilan atamaganlar. Anvar Obidjon esa bunday she'rlarini "ignabarg" deb nomladi.

ISSN 2181-3187

Anvar Obidjonning ignabarg she'rlari o'quvchining qalbiga, tafakkuriga ignadek sanchiladi, qalbimiz, ongimiz sergaklashadi, juda qisqa she'rga yuklangan juda katta falsafani tafakkur qilishga majbur qiladi. Masalan, "Omin!. G'arbga yiqil, terakjon!" yoki "Qarmoq solsam, kulfat ilindi". Shoirning barcha ignabarg she'rlari 9 bo'g'inli barmoq vazniga tushadi, lekin turoqlari har xil: 4+5, 4+2+3 va 4+3+2. Turoqlardagi bo'g'inlarning turlichaligi o'ziga xos musiqiylikni ta'minlagan. Ignabarglarda she'riy nutqning hissiy-ekspressivlik, musiqiylik, badiiy obraz, vazn, badiiy tasvir vositalari kabi barcha xususiyatlari mavjud. Masalan, "Bu qiz go'yo muzda o'sgan gul"; "Oshpichoq bu... juda imonli..."; "Bas qil!" dedi. Baliq gapirdi!", "Sham ham shohdir Quyosh chiqquncha" she'rlarida antiteza yetakchi uslubiy vosita hisoblanadi. Shoir so'z, so'z birikmasi, iboralar yordamida turli fikr va timsollarni qarama-qarshi qo'yadi. Ikki qutb o'rtasidagi ziddiyat lirik qahramon holatini ochishga xizmat qiladi.

Bir misrali she'rlarda gradatsiyadan ham unumli foydalaniladi. Qahhor Yo'lchiyev e'tirof etganidek, Anvar Obidjon so'z ma'nolarini biridan ikkinchisiga kuchaytirib boradi yoki aksincha kuchsizlantiradi. Masalan, "O'lma! Senda o'chim bor axir!" she'rida ma'no kuchayishi "o'lma - o'chim bor" tarzda berilsa, "Qullik o,,zi go'rkov, o,,zi go'r!" she'rida ma'no tizimining kuchsizlanib borishi "go'rkov - go'r" tushunchalari orqali yuzaga chiqqan. IKKILIKLAR (Mahmud Toir) yoki SOCHILGAN BAYTLAR (Erkin Vohidov) - o'zaro qofiyalanadigan ikki misra she'r. Agar fard aruz vaznida yozilsa, ikkiliklar barmoqda yoziladi. Bunday qisqa she'rlarda hikmatomuz fikrlar, olam va odamning yaratilishi haqida tasavvurlar, falsafiy mushohadalar qalamga olinadi. Qofiyalanishi: a-a. Masalan:

Erinchoq kam yashar nimaga desak, (6+5)

Yashashi uchun ham hafsala kerak. (E.Vohidov) (6+5)

***

Shohona kiyinib shoh bo 'lolmaysan, (6+5)

Tunda jilva qilib moh bo „lolmaysan. (Mahmud Toir) (6+5) SACHRATQI (Go'zal Begim) - o'zaro qofiyalanmaydigan ikki misra she'r. Bu she'riy shakl ixcham

ISSN 2181-3187

"oq she'r" dir, ya'ni barmoq vazniga xos bo'g'inlar tengligi, turoqlar bor, lekin qofiyadosh so'zlar qo'llanmaydi. Modern she'riyat ko'rinishlariga o'xshab tinish belgi ishlatilmaydi, chunki tinish belgi xayolning sarhadsiz maydoniga to'siq bo'ladi. Sachratqida ruhiyatning oniy holati qalamga olinadi. Qofiyalanishi: ab. Masalan, Go'zal Begimning bir sachratqisini e'tiboringizga havola qilamiz: O'tayotib daraxt tagidan (4+5).

FIQRA yoki TASBEH she'rlar (Farida Afro'z) - erkin vaznda yoki barmoqda yoziladigan, qofiyasiz uchliklar. Fiqra - arabcha "qism, bo'lak" ma'nolarini anglatadi. Fiqralarda diniy mulohazalar, tasavvufiy qarashlar va qalb kechinmalari yetakchilik qiladi. Adabiyotshunos olim, professor Qozoqboy Yo'ldoshev shoira Farida Afro'zning "Tasbeh" kitobiga yozgan so'zboshida shoiraning "fiqra'lari haqida shunday deydi: "Fiqra" so'zi, garchi adabiyotimiz tarixida "fiqrai rangin" yo'sinida birikmali qo'llangan bo'lsa-da, u adabiy janr emas, balki asarlardan olingan go'zal parchalarni anglatadi. Farida Afro'z fiqrani janr maqomiga chiqarib, bu nom ostidagi bitiklarda o'z ruhiyatining parchalarini ifodalashga uringan. Shoira fiqraning shakliy xususiyatlarini qat'iylashtirishga, undagi so'zlar miqdori va bitik kompozitsiyasini tayin qilishni maqsad etmagan" Quyida ba'zi fiqralarni ko'rib o'tamiz: Sen unchalar badbaxt emassan Tanimaysan Baxtingni xolos.

"Tasbeh" Xudoning nomini zikr etib sanaladigan munchoq shodasi bo'lib, shoira mana shu diniy atamani maxsus she'riy janrga nom qilib bergan. "Tasbeh" to'plamining tuzilishi ham o'ziga xos. 231 tasbeh donasi yetti shodaga teng taqsimlangan: har bir shodada 33 tadan tasbeh donasi, ya'ni 33 ta uchlik bor. Fiqralar soni esa 99 ta, xuddi Allohning ismlari kabi... Ularda bandasining Yaratganga munojoti yaqqol aks etadi.

Bu tasbehda odamzod tabiatiga xos bo'lgan xudbinlik, nafs ifodalangan. Insonning barcha xatti-harakatlari zamirida uning manfaati yotishini hayotiy manzaralar orqali eslatadi. Umuman, barcha tasbehlarda hamma biladigan, lekin tan olinmaydigan oddiy haqiqatlar aks etadi:

Do „sting qo „lingga Yoring husningga

Onang seningyo „lingga qaraydi ***

ISSN 2181-3187

Tulki-ku tumshug„dan ilinar, shaksiz, Bo „rining og „zi qon, yesa-yemasa, Tegirmondan butun chiqar Bu Odam! (Farida Afro 'z) Ushbu tasbehda shoira qilgan gunohlari uchun oxirida tulki ham, bo'ri ham qanday jazo olishini aytadi, ammo so'ngi misrada Odamning bunday holatlarga ham chap bera olishi, tegirmonga tushsa-da, butun chiqa olishi tasvirlangan. Tasbeh 11 bo'g'inli barmoq vaznida yozilgan bo'lib, 6+5 tarzda turoqlangan. Ammo she'rda qoyifa mavjud emas.

QAYIRMA - besh misrali barmoq vaznida yoziladigan she'r bo'lib, birinchi misrasi "Ey do'st!" undalmasi bilan boshlanishi shart. Qofiyalanishi har xil bo'ladi. Azim Suyunning qayirmalari asosan barmoqning 11 bo'g'inida yozilgan: Ey do „st!

"Qayirma" so'zi ko'p ma'noli bo'lib, uning "egilgan, bukilgan", "tepki", "pishiq, puxta", "obdon yetilgan, tobiga kelgan narsa, ish-harakat" kabi ma'nolari mavjud. "Qayirma" atamasiga aynan "puxtalik", "pishiqlik" ma'nolari asos bo'lgan. Abdulla Oripov shoirning 2018-yilda nashr etilgan "Ey do'st yoxud Azimnoma" to'plamiga "Qayirma - mustaqil janr" sarlavhali so'zboshi yozib, Azim Suyunning she'riyatda yangi shakl yaratish borasidagi izlanishlarini alohida ta'kidlagan edilar: ruboiy, tuyuq, fard degan janrlar qatoriga qayirma degan janr qo'shildi. Bu janr donolik, ixchamlik va lo'ndalikka asoslanadi. Shakldagi yangiligi shundan iboratki, ijtimoiy-siyosiy, falsafiy, odob-axloq va ishqiy mavzuda yozilgan besh misrali she'r "Ey do'st!" murojaati bilan boshlanadi. U turli o'rinlarda turlicha ohang va ma'no kasb etadi. Nido san'atiga asoslanuvchi "Ey do'st!" undalmasi gohida Yaratganga, gohida Vatanga, xalqqa, do'stga, yorga, gohida lirik qahramonning o'ziga murojaatni ifodalaydi.

Bugungi kunda o'zbek adabiyotshunosligi oldida turgan muhim vazifalardan biri Istiqlol davri o'zbek she'riyatidagi shakliy izlanishlar va ijodkor individualligi masalasiga alohida e'tibor qaratish va yagona to'xtamga kelishdir. Shoirlarnng o'zlari yangi janr deb e'tirof etgan she'riy shakllarni o'quvchilarga ijodkor ustaxonasidan chiqqan yangi lirik janr deb taqdim qilish kerakmi yoki, ayrim tadqiqqotchilarga ergashib, individual janrlarni ijtimoiy, psixologik jarayonlarda badiiy modifikatsiyaga uchragan she'rlar sifatida o'rgatishimiz kerakmi? [4] Bizningcha, ignabarg, ikkilik, sachratqi, uchchanoq, qayirma, fiqra, tasbehlarda janrga xos belgilar - muayyan

ISSN 2181-3187

mazmunni shakllantirsh va ifodalashga xizmat qiluvchi shakllarning mavjudligi ularni yangi lirik janrlar deb o'rganishimizga asos bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ben Jonson. Qaydlar yoki kuzatishlar // G'arb adabiy-tanqidiy tafakkuri tarixi ocherklari. — T.: Fan, 2008. — 209-221 b.

2. Farida Afro'z. Tasbeh. Chetki, Posary. So'zboshi muallifi Q. Yo'ldoshev. — T.: Sharq, 2007. — 218 b.

3. Mehmet Kaplan. Cumhuriyet devri turk §iiri. — Ankara: Ba§bakanlik Basimevi, 1990. — 535 s.

4. Mamiraliyev K.K. O'zbek she'riyatida shakliy izlanishlar va individuallik. Literature and Culture DOI: 10.36078/1673348607 205 O'zbekistonda xorijiy tillar, 2022, № 5 (46) - 201-218 b.

5. Yo'lchiyev Q. O'zbek she'riyatida birlik va uchlik she'r poetikasi. Fil.fan.bo'yicha.falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. — Farg'ona, 2017. — 128 b.

6. Йулчиев Поэтик олам сирлари (Анвар Обиджоннинг игнабарг ва уччаноклари мисолида). - Тошкент: Akademnashr, 2012. 96 б.

ISSN 2181-3187

“MATEMATIKA FANINI O’QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH”

Xorazm viloyati Qo‘shko‘pir tumani

1-son politexnikumi Matematika fani o‘qituvchisi

Sobirova Muxlisa Arslon qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada matematika fanini o’qitish orqali ta’lim sifat va samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalaridan samarali foydalanish usullari bayon etilgan.*

Kalit so’zlar: *Edraw Max, Microsoft Mathematics, GeoGebra, Jivaya Geometriya, Grafics.*

Bugungi global rivojlanish davrida ta’lim jarayonlarida raqamli texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Raqamli ta’lim muhitining qo‘llanilishi zamonaviy ta’lim jarayonlarini faqatgina osonlashtirib qolmay, balki o‘quvchilar bilim olishda individual yondashuvni ta’minlash imkoniyatini ham beradi. Xususan, matematika kabi mantiqiy tahlil va tushunishni talab qiladigan fanlarni o‘qitishda ushbu texnologiyalarning o‘rni beqiyosdir.

Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilar murakkab masalalarni yechishda vizual ko‘makka ega bo‘ladilar, bu esa mavzularni o‘zlashtirishda sezilarli natijalar beradi. Masalan, GeoGebra kabi dasturlar grafikalar yaratish va ularni tahlil qilishni osonlashtiradi, Wolfram Alpha esa murakkab matematik hisob-kitoblarni tez va aniq bajaradi. Ushbu texnologiyalaro‘quvchilarni faollikka, qiziqish bilan o‘rganishga undaydi va o‘quv jarayonlarini interaktiv qilish imkonini beradi. Maqolada aynan matematik fanlar bo‘yicha raqamli ta’lim muhitining afzalliklari, uning qo‘llanilish usullari hamda kelajakdagi istiqbollari atroflicha tahlil qilinadi. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi o‘quv jarayonlarini takomillashtirish va ta’lim sifatini oshirishdan iboratdir.

ISSN 2181-3187

Matematikani o‘qitishda raqamli ta’lim muhitining ahamiyatini tushunish uchun, avvalo, ushbu sohada mavjud bo‘lgan ilmiy ishlar va resurslarni tahlil qilish zarur. Maqolalarda raqamli ta’lim texnologiyalarining ta’lim jarayoniga qanday ta’sir ko‘rsatishi va uning samaradorligini qanday oshirishi haqida keng ma’lumotlar berilgan. Adabiyotlarni tahlil qilishda quyidagi asosiy yo‘nalishlarga e’tibor qaratish mumkin:

1. Raqamli Ta’lim Muhitining Rivojlanishi: Raqamli ta’lim muhitining o‘rni va uning ta’lim jarayoniga qo‘shgan hissasini o‘rganish uchun zamonaviy tadqiqotlar va maqolalar asosida o‘qitishning yangi yondashuvlari tahlil qilindi. Misol uchun, Khan Academy (2023) va Coursera (2023) kabi raqamli ta’lim platformalarida matematikani o‘qitishda foydalaniladigan metodlar va vositalar ko‘rib chiqilgan. Ushbu platformalar nafaqat o‘quvchilarga interaktiv ta’limni taklif qiladi, balki o‘qituvchilarga ham o‘quv jarayonini nazorat qilish va individual yondashuvlarni amalga oshirish imkonini beradi.

2. GeoGebra va Wolfram Alpha: GeoGebra va Wolfram Alpha kabi dasturlarning matematikani o‘qitishda o‘quvchilarning tushunishini yaxshilashdagi roli o‘rganilgan. GeoGebra (2023) matematik tushunchalarni vizual tarzda ifodalash imkonini yaratib, o‘quvchilarga grafik va algebraik ko‘rinishlarda masalalarni yechishda yordam beradi. Wolfram Alpha esa murakkab matematik hisob-kitoblarni amalga oshirishda, ayniqsa, analiz va hisoblashlar uchun qulay vosita bo‘lib, o‘quvchilarga natijalarni tez va aniq olish imkoniyatini beradi.

3. Gamifikatsiya va Interaktiv Darslar: Gamifikatsiya elementlari ta’limni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar o‘yin usullaridan foydalanish orqali o‘rganishni yanada qiziqarliroq va motivatsion qilishadi. Coursera (2023) kabi platformalar gamifikatsiya elementlarini ta’lim jarayoniga joriy qilish orqali o‘quvchilarning faolligini oshiradi. Gamifikatsiya yordamida o‘quvchilar matematikani o‘rganishda qiziqarli raqobatbardosh muhit yaratadilar.

4. Interaktiv Ta’lim Platformalari: Raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishning yana bir afzalligi interaktiv darslar va mashg‘ulotlarni tashkil qilishdir. Raqamli

ISSN 2181-3187

vositalar yordamida o‘quvchilarga matematikaning turli bo‘limlari (algebra, geometriya, analiz) bo‘yicha interaktiv darslar taqdim etiladi. Wolfram Alpha kabi dasturlar esa o‘quvchilarga murakkab masalalarni hal qilishda ko‘maklashadi va bu ularning o‘zlashtirish darajasini oshiradi.

Tadqiqot natijalari matematikani o‘qitishda raqamli vositalar o‘quvchilarning faolligini va bilim olish samaradorligini oshirayotganini ko‘rsatadi. Raqamli ta’lim muhitining asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u talabalarni o‘qitish jarayoniga faol jalb qiladi va ularning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, GeoGebra va Wolfram Alpha kabi dasturlar orqali talabalar matematik tushunchalarni interaktiv tarzda o‘rganadilar. Bu usul, o‘z navbatida, talabalar uchun murakkab masalalarni ko‘rish va tushunishni osonlashtiradi. Visualizatsiya orqali tushunchalarni o‘zlashtirish talabalar uchun yanada samarali bo‘ladi, chunki ular nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy tajribalarni ham mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Shuningdek, raqamli ta’lim muhitining interaktivlik jihati talabalar uchun yuqori motivatsiya manbai hisoblanadi. Talabalar interaktiv dasturlar orqali mustaqil tarzda masalalarni hal qilish, matematik masalalarga yana bir bor yondashish va o‘z yechimlarini topish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu jarayonda o‘qituvchilar talabalar bilan doimiy aloqada bo‘lib, ularni kerakli yo‘nalishlarga yo‘naltirishi va yordam berishi mumkin. Bunday yondashuv, o‘z navbatida, talabalarni o‘z bilimlariga bo‘lgan ishonchni oshiradi va ularning o‘qishdagi muvaffaqiyatini ta’minlaydi.

Gamifikatsiya elementlarining ta’lim jarayoniga qo‘shilishi talabalar o‘rtasida sog‘lom raqobatni yuzaga keltiradi. Bu elementlar yordamida talabalar o‘zaro jamoaviy ishlash, turli matematik topshiriqlarni bajarish, va shu bilan birga o‘z bilimlarini baholash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Gamifikatsiya jarayonida talabalar o‘z faoliyatlarini ko‘proq baholashni boshlaydilar va shu orqali ta’limga bo‘lgan qiziqishlarini yanada oshiradilar. Bu usul, shuningdek, talabalar uchun darslarni qiziqarli va interaktiv qilib, ularning motivatsiyasini oshiradi.

Bundan tashqari, raqamli ta’lim muhitida ta’lim jarayonida yuzaga keladigan muammolar ham mavjud. O‘qituvchilar tomonidan raqamli vositalardan

ISSN 2181-3187

foydalanishdagi cheklovlar (masalan, texnik muammolar, dasturlarni qo‘llashda malaka yetishmasligi) o‘qitish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Raqamli vositalar bilan ishlashda o‘qituvchilarning texnik bilimlari va tajribasining yetarli darajada bo‘lishi zarur. Agar o‘qituvchilar ushbu texnologiyalarni samarali qo‘llay olishmasa, ta’lim jarayonining samaradorligi pasayishi mumkin. Shuning uchun, o‘qituvchilarga raqamli ta’lim vositalarini qo‘llash bo‘yicha maxsus treninglar tashkil etish zarur. Bunday treninglar o‘qituvchilarga texnologiyalardan yanada samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi va ta’limning sifatini oshiradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim muhitini to‘liq joriy qilish uchun ta’lim muassasalarida zarur infratuzilma bo‘lishi kerak. Internetga ulanish, raqamli qurilmalar va dasturlarni ta’minlash kabi masalalar hal qilinishi kerak. Ta’lim tizimining barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ta’lim sifatini oshirishi mumkin, ammo bunda muassasalar va o‘qituvchilarning tayyorgarligi katta ahamiyatga ega. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhitining matematikani o‘qitishda qo‘llanilishi talabalar uchun sezilarli foyda keltiradi. Biroq, uning samaradorligi o‘qituvchilarning raqamli vositalarni qo‘llashdagi malakasiga, texnik resurslarga va ta’lim muassasalarining tayyorgarligiga bog‘liq. Shuning uchun raqamli texnologiyalarni joriy etishda barcha jabhalarda puxta tayyorgarlik zarurdir.

Matematikani o‘qitishda raqamli ta’lim muhitidan foydalanish o‘quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qilish bilan birga, talabalar uchun bilim olish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Raqamli texnologiyalar, xususan GeoGebra, Wolfram Alpha, va gamifikatsiya kabi vositalar, murakkab matematik tushunchalarni tushunishni osonlashtiradi, talabalarni mustaqil ishlashga undaydi va ularning analitik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Interaktivlik va vizualizatsiya talabalar uchun darsni qiziqarli qilish bilan birga, ularning o‘qishdagi motivatsiyasini oshiradi va bilimlarni mustahkamlashda samarali rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim muhitining to‘liq joriy etilishi uchun o‘qituvchilarni texnologik vositalar bo‘yicha doimiy treninglar bilan ta’minlash, zarur infratuzilmani yaratish va ta’lim

ISSN 2181-3187

muassasalarini moslashtirish zarur. O‘qituvchilarning malakasi va texnik imkoniyatlar ta’lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omildir.

Kelajakda raqamli texnologiyalarning yanada rivojlanishi matematikani o‘qitishning yangi imkoniyatlarini yaratadi, bu esa o‘quvchilar va talabalar uchun ta’limning sifatini oshiradi. Shuning uchun raqamli vositalarni ta’lim jarayoniga kengroq joriy etish, o‘qituvchilar va ta’lim muassasalarining asosiy vazifasiga aylanishi lozim. Raqamli ta’lim muhitining samarali qo‘llanilishi, nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki talabalarni muvaffaqiyatli kelajak uchun tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Khan Academy. (2023). "Mathematics in Digital Learning."
2. GeoGebra. (2023). "Interactive Tools for Mathematics Teaching."
3. Wolfram Alpha. (2022). "Advanced Computational Techniques in Education."
4. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim Vazirligi hisobotlari. (2024).
5. Coursera. (2023). "Innovative Approaches in Digital Education.

ISSN 2181-3187

“ON THE POLICY OF REPRESSION AND ITS CONSEQUENCES”

JSPU mainsty PhD student **Mavlyanova**

Shakhnoza Dehqonboyevna's article named

Abstract: *This article will talk about why the victims of the Repression were treated this way. We will study the history of those infamous events.*

Keywords: *Repression policy, Soviet Union, politics, victims, intellectuals, political scientists, writers.*

By the 1930s, "Gulag" camps were established that were completely unmarked on the world map. Their citizens were Heroes of the Soviet Union, famous figures of art, skilled diplomats, poets and writers, artists, or workers and collective farmers whose names were unknown to anyone. This was, of course, the result of the repressive policy of the Soviet state. Those who fought for the freedom of Turkestan were exterminated with the label "Printer". Then the middle class of the population, who had earned something by working, was caught up in this scourge.

Internal opponents of the party, who did not commit any illegal actions, were arrested and exiled from the second half of the 1920s. After that, repressions increased, and their reasons were falsified. This primarily concerned the group of specialists from the Jadid schools: scientists, engineers, agronomists, economists and intellectuals. Most of them were declared spies, "subversives", "enemies of the people" and sentenced to various punishments (imprisonment, exile, burning, etc.). During the period of mass collectivization of agriculture, many layers of the peasantry were repressed. Young workers in new buildings, mechanics who had been trained in the villages for a long time, often became guilty of technical sabotage. This was also later assessed as subversiveness by a class enemy.

Since 1929, cases against "class enemy elements" began to be considered by commissions called "troika". Its composition was as follows: the first secretary of the

ISSN 2181-3187

Raykom, the chairman of the Rayon Executive Committee, and the head of the Rayon GPU. Those convicted were sent to the Gulag Archipelagos in the north. Repressions were carried out until the beginning of the 1930s under the banner of the struggle against the main class enemy elements - "kulaks" and "bourgeois specialists". From 1934, repressions began on a wider scale than before, namely under the accusations of "Agent of Fascism", "Supporter of the capitalist bourgeois state", "Organizer of the Anti-Soviet Center", "Subversive", "Spy". The pretext for this was the assassination of S.M. Kirov, a member of the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, the party's Central Committee member, and the secretary of the Leningrad City Committee, on December 1, 1934. Stalin was the personal organizer of this case, but all the witnesses who knew about it were destroyed.

The term of imprisonment for state criminals was increased from 10 to 25 years. At the suggestion of the Secretary of the Central Committee of the CPSU (b), Kaganovich, cases on political charges began to be considered extrajudicially, but with the application of the highest penalty. In 1934, the OGPU was reorganized into the People's Commissariat of Internal Affairs (NKVD - Russian - author). In 1937, the world press published a trial called the military case. In it, Stalin condemned most of the military leaders of the Red Army. In the newspapers of June 2, 1937, it was announced that the following major military leaders were brought to the Military Collegium: M.N. Tukhachevsky, I.E. Yarkin, I.P. Uborovich, R.P. Eideman, and they were sentenced to be shot on the same day. Such repressions had previously taken place in the 1920s as a purge of the Red Army from tsarist officers and generals, but by the late 1930s they were replaced by false accusations of being traitors and "Trotskyist-Zinobyevist" enemies of the revolution.

According to Voroshilov, from the 1920s to the mid-1930s, 47,000 soldiers and 5,000 dissidents were expelled from the Red Army. At that time, there were 5 marshals in the USSR, 3 of whom: Tukhachevsky, Yegorov, and Blucher fell victim to terror. Only Voroshilov and Budyonny survived. A characteristic feature of Stalin's repressions was that no one, from government officials to janitors, could escape from

ISSN 2181-3187

this repression, and indictments were found for them as needed. For example: after the Yakut uprising in 1928, 35 thousand people were shot, at the beginning of 1930 the case of the Union for the Secession of Ukraine was tried in court, and Professor Yefremov and the Chekovskys and many Cossacks were exterminated. The repressions carried out in the center and in the regions against the military, engineers, intelligence officers, party and Soviet leaders dealt a huge blow to the defense potential. Stalin, not trusting the intelligence that had managed to obtain valuable information about the military plans of Hitlerite Germany, repressed one by one the five heads of the Main Intelligence Directorate of the General Staff of the Red Army.

Lieutenant General Pavlenko said about the repression: "In world history, no country has ever so ruthlessly and widely destroyed its military specialists on the eve of an impending war." The years 1937-1938 were a period of repression, during which many party and state figures were unjustly killed. In particular, the entire administrative apparatus was destroyed in Leningrad. Such repressions were carried out on a large scale in the RSFSR, Ukraine, Azerbaijan, Georgia, and Armenia. Theorists, scientists, and innovators of Soviet science also became victims of repression. For example: the repression of Vavilov, the father of genetics, V.I. Vernadsky, the geographer and theorist of biosphere reserves, Ioffe, the physicist, Luzin, the great mathematician, Lysenko, the biological theorist, Bulgakov, Platonov, and other literary figures and intellectuals was a real tragedy for science and culture.

The extermination of party workers and statesmen in Uzbekistan was also carried out in a unique manner. The policy of repression that was taking place throughout the former Soviet Union did not bypass Uzbekistan. Stalin and his bloodthirsty executioners pursued the path of repression even towards the true children of the Uzbek people. Not a single prominent person, leader, or party worker was left unimprisoned in Uzbekistan. Some of those who were not in plain sight were taken under secret surveillance. The first victim of repression in the republic was the chairman of the Council of People's Commissars of the republic, Fayzulla Khojayev. He was born in 1896 in Bukhara into a millionaire merchant family. Fayzulla Khojayev was the

ISSN 2181-3187

chairman of the Council of Labor and Defense of the Bukhara Republic in 1922-1924. He joined the Communist Party of the Soviet Union on September 11, 1920. Then he was included in the Central Committee of the Bukhara Communist Party. In October 1920, he was elected Chairman of the Bukhara Soviet of People's Observers. By the decision of the Central Committee of the RCP (b) on November 5, 1924, he was confirmed as Chairman of the Revolutionary Committee of Uzbekistan. From February 14, 1925 to June 17, 1937, he served as Chairman of the Central Committee of the Uzbek SSR. In early 1923, F. Khojaev was in Germany. The goal was to find a cure for the people's ills, that is, to open a German embassy in Bukhara, and to prevent Russian interference in the internal affairs of the Bukhara People's Republic.

Fayzulla Khojayev always paid great attention to being politically educated, cultured, and a merchant. Here are his words to his relatives: "You have not studied. We are not working on ourselves. Our cultural level and spiritual image have become deplorable. As a result of this illiteracy, we lost our Motherland, Bukhara. For this reason, we could not take up leadership positions in our Motherland and act wisely on the path to independence." From March 2 to 13, 1938, F. Khojayev and a group of party Soviet workers were tried in the large hall of the House of Unions in Moscow. He was charged with being an anti-Soviet nationalist and was shot. Later, Fayzulla Khojayev was acquitted after his death.

Repression of progressive writers and poets. In the 20s-40s of the 20th century, talented writers and promoters of enlightenment, such as Cholpon, Fitrat, Batu, Abdulla Qodiriy, Usman Nasir, Otajon Hashim, Abdulla Alvoniy, Elbek, Rafiq Momin, were also caught up in the wave of repression. Also, the father of Uzbek novelists, Abdulla Qodiriy, talented writers Oybek, Shuhrat, Mirzakalon Ismailiy, Sayid Ahmad, Shukurullo were declared "Enemies of the People". Their works were banned, and they themselves were imprisoned and sent to Stalinist camps. In addition, a number of our intellectuals who had been abroad, such as Sattor Jabbor, Salih Muhammad, Maryam Sultanmurodova, Khayriniso Majidkhanova and others, also

ISSN 2181-3187

became victims of the unjustified policy of repression. Many of them, fed up with this policy, ended up living abroad, far from their homeland.

Munavvarqori showed great enthusiasm in organizing Tashkent State University. He worked for a short time in the public education department. He also became a victim of Stalin's repression policy. In 1929, he was arrested and shot by a three-member jury. One by one, the wave of repression began to destroy prominent Uzbek intellectuals. One of them was the poet Usman Nasir. He was born in the city of Namangan. Recently, the press has expressed various opinions about the pretext for the arrest of Usman Nasir. For example, the poet's niece, Nodira Rashidova, said the following in an article about this: "In May 1937, the Decade of Uzbek Literature and Art will be held in Moscow. Usman Nasir was also part of the delegation. A group of writers will return to Tashkent by train." Usman Nasir said: "We saw Stalin with our own eyes, he was an ordinary person like all of us. He reminded me of a friend of mine who sold kerosene." However, this is not recorded only in one place.

The investigation materials indicate that one of the people who put Usman Nasir on the black list was a Russian writer named Alexander Grigorievich Lavrentyev. These two "friends" from Kokand (U. Nasir and A. G. Lavrentyev) also participated in the solemn event of the USSR Writers' Union held in February 1937 on the occasion of the 100th anniversary of the death of A. S. Pushkin. Usman Nasir was staying with Lavrentyev at the hotel. During his conversation with Lavrentyev at the hotel, he said that the content of the poem was based on a pessimistic worldview and that a true work of art would appear only if the poet was in opposition to the existing system. During this conversation, he also expressed the "counter-revolutionary" opinion that Uzbekistan did not necessarily have to be part of the USSR to build socialism, that the Turkic peoples could unite and move towards socialism. The return from the Moscow trip was not without its ups and downs for Usman Nasir. After a little drinking on the train, he had a fight with Lavrentyev and insulted him by calling him "Velikorus".

Our beloved poet E.Vohidov described the work of Usman Nasir as follows: "I see a young poet with a broad heart, an open mind, a truthful word, and a fighting spirit,

ISSN 2181-3187

in many ways similar to Yesenin." Usman Nasir, like the great Russian poet, was a fiery, rebellious soul, a bright star that suddenly shone on the horizon of poetry. He also left the bright world very early and untimely. Like Yesenin, he died in the midst of a difficult era.

References:

1. Karimov I. A. The homeland is as sacred as a place of worship. -T.: Uzbekistan, 1996

2. Karimov I.A. There is no future without historical memory. -T.: Sharq, 1998

3. Bobojonova D. Democratic processes in Uzbekistan and their characteristics. -T., Science, 1995

4. Ishokov F. Proshloye glazami istorika. -T.: Uzbekistan, 1999

5. Karimov Sh., Turgunov I., Shamsutdinov R. History of the homeland. Third book. -T.; Sharq, 1997

6. The policy of the autocratic regime to plunder the national wealth of Uzbekistan: historical testimony and lessons. -T.: 2000

7. Usmanov. K. and others. Uzbekistan in the years of dependence and independence.-T.; Teacher, 1996.

ISSN 2181-3187

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ/ MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи/ Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	NON MAHSULOTLARINI INSON SALOMATLIGIDAGI O‘RNI	3-7
2	МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ НИКОЛАЯ ИЛЬИНА	8-16
3	TARBIYASI OG‘IR O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA MAKTAB AMALIYOTCHI PSIXOLOGINING ROLI	17-29
4	HAYOT GO'ZAL YASHASH UCHUN 1001 SABAB	30-35
5	HAYOT GO‘ZAL, YASHASH UCHUN 1001 SABAB	36-43
6	BIZ ZO‘RAVONLIKKA QARSHIMIZ	44-53
7	ГЛАГОЛЫ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В СРАВНЕНИИ С РУССКИМИ: МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ, СИНТАКСИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИКО СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ	54-64
8	HAVONI MUHOFAZA QILISH	65-68
9	“NATUF MADANIYATI: NEOLIT INQILOBIGA ELTUVCHI KO‘PRIK”	69-72
10	FRILANS VA RAQAMLI IQTISODIYOTDA MEHNAT BOZORINING O‘ZGARISHI	73-86
11	THE DEVELOPMENT OF ALICE WALKER’S WOMANISM AND ITS MAIN PERSPECTIVES PAST AND PRESENT	87-96
12	EKOLOGIK JIHATDAN TOZA AVTOBUSLAR: KELAJAK TRANSPORTI	97-103
13	KICHIK VA O‘RTA BIZNES SUBYEKTLARIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISH TIZIMINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI	104-108
14	AKADEMIK LITSEY MATEMATIKA KURSIDA IRRATSIONAL TENGLAMALAR VA TENGSIZLIKLARNI O‘QITISH METODIKASI.	109-114
15	KHIVA: HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE AND ITS PLACE IN MODERN TOURISM	115-118
16	THE SILK ROAD AND UZBEKISTAN: UNCOVERING THE TOURIST POTENTIAL OF A HISTORICAL TRADE ROUTE	119-122
17	RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANAYOTGAN SHAROITDA TA’LIM TURIZMI: JAHON TAJRIBASI VA O‘ZBEKISTONDAGI ISTIQBOLLARI	123-129
18	GAMIFICATION IN ESP: MAKING LEARNING ENGAGING AND EFFECTIVE	130-135
19	ЗНАЧИМОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	136-139
20	MODDA TARKIBIDAGI BOG’LAR SONINI ANIQLASH	140-148
21	KOLLOID ERITMALAR: XOSSALARI, BARQARORLIGI VA AMALIY QO‘LLANILISHI	149-153
22	ВЛИЯНИЕ ПОЧВЕННОЙ ЗАСУХИ КАК НЕБЛАГОПРИЯТНЫЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР НА ПРОДУКТИВНОСТЬ ХЛОПЧАТНИКА	161-164
23	FINLANDIYA TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTONNING MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMIDA FOYDALANILGAN DIDAKTIK O‘YINLAR	165-168
24	PROFESSIONAL TA`LIM TIZIMIDA MEDIATEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA ELEKTRON KUTUBXONALARNING AHAMIYATI.	169-174
25	YUK L-3 KOLLEKTORIDA O‘TKAZILGAN TADQIQOT ISHLARINING TAFSILOTI	175-180
26	KEY ASPECTS OF THE NOVEL'S DIALOGICAL STRUCTURE	181-185
27	KASB HUNAR MAKTABLARIDA ADABIYOT FANIDAN AMALIY MASHG‘ULOT DARSLARINI O‘QITISHNING GURUHLI SHAKLLARI ASOSIDA TASHKIL ETISH	186-195
28	TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLASHTIRILGAN EKOTIZIM.	196-204
29	MINTAQAVIY QIYMAT TARKIBI (MQT) SAVDO VA BOJXONA SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI HAMDA DIPLOMATIK ALOQALARNI	205-213

	MUSTAHKAMLASHDAGI ROLI VA UNING O‘ZBEKISTONDA QO‘LLANILISHI IMKONIYATLARI	
30	ТРАНСИВЕР ПРЯМОГО ПРЕОБРАЗОВАНИЯ	214-220
31	РОЛЬ РУССКОГО ЯЗЫКА В ИЗУЧЕНИИ ТЕОРИИ ЧИСЕЛ	221-225
32	ПРОИСХОЖДЕНИЕ РУССКИХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И ИХ АНАЛОГИ В ДРУГИХ ЯЗЫКАХ	226-230
33	В ИЗУЧЕНИИ ТРИГОНОМЕТРИИ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА	231-235
34	В ИЗУЧЕНИИ ЛОГАРИФМИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА	236-240
35	В ИЗУЧЕНИИ ГЕОМЕТРИИ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА.	241-245
36	В ИЗУЧЕНИИ ВЕКТОРОВ ВАЖНОСТЬ РУССКОГО ЯЗЫКА	246-250
37	СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ БАСЕН И. А. КРЫЛОВА И ГУЛЬХАНИ	251-258
38	К ВОПРОСУ О РОЛИ ОБУЧЕНИЯ ПОСЛОВИЧНЫХ ИЗРЕЧЕНИЙ КАК МЕТОДУ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.	259-263
39	DIZAYN-FIKRLASH METODI ORQALI DARSNI TASHKILLASHTIRISH	264-269
40	O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI UZVIY RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI VA MUAMMOLARI	270-273
41	DEHQON VA FERMER XO‘JALIKLARIDA URUG‘LIK SARIMSOQ YETISHTIRISHNING RESURSTEJAMKOR TEXNIKA VOSITALARI JAMLANMASI	274-280
42	THE ANALYSIS OF “ALICE’S ADVENTURES IN THE WONDERLAND “BY LEWIS CAROLL IN ENGLISH AND UZBEK TRANSLATION	281-286
43	PHRASEOLOGICAL UNITS	287-293
44	COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DOCTRINE OF SEPARATION OF POWERS. (IN THE WORKS OF J. LOCKE AND CH. MONTESQUIEU)	294-299
45	SHAHAR EKOLOGIYASIDA YASHIL TEXNOLOGIYALAR	300-303
46	YOSH DAVRLARINI TASNIFLASH VA ULARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	304-307
47	SHAXS TASHABBUSKORLIGI NAMOYON BO‘LISHIDA TOLERANTLILIK O‘RNI	308-310
48	O‘SMIRLIK DAVRIDA O‘ZIGA ISHONCH HISSI VA UNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	317-323
49	MUAMMOLI TA’LIM METODLARINI DARS JARAYONIDA QO’LLASH	324-328
50	ONLAYN O‘QUV KURSLARI: XALQARO VA MAHALLIY PLATFORMALAR.	329-332
51	MASOFAVIY TA’LIMDA ONLINE PLATFORMALARNING DASTURIY TAHLILI	333-338
52	KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI.	339-343
53	KORPORATIV KORXONALARGA XORIJIY INVESTITSIYA JALB QILISH YO‘LLARINI.	344-349
54	ПЕРИДОНТИТ ВА ҚАНДЛИ ДИАБЕТ КАСАЛЛИКЛАРИНИНГ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИГИНИ ЎРГАНИШ ВА АНИҚЛАШ	350-354
55	БОЛАЛАРДА ГЕРПЕТИК СТОМАТИТНИ ДИАГНОСТИКА ҚИЛИШ ВА ДАВОЛАШ	355-358
56	ALLERGIYA - KASALLIK BELGILARI, DIAGNOSTIKA VA DAVOLASH USULLARI	359-363
57	HAMSHIRANING ISH FAOLIYATIDAGI ASOSIY VAZIFALARI	364-366
58	TUG’MA YURAK POROGI — SABABLARI, TASNIFI, TASHXISLASH USULLARI	367-369
59	YETILGAN HOMILANING BOSH TUZILISHI QANDAY BO’LADI?	370-372
60	YUQUMLI KASALLIKLARNI OLDINI OLISH USULLARI	373-375
61	STRESS VA STRESSGA BARDOSHLILIK HOLATLARI PSIXOLOGIYASI	376-382
62	MUSIQA METODIKASI	383-390
63	УЧЕНИКИ ШКОЛ С УЗБЕКСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫМ КОНСТРУКЦИЯМ РУССКОГО ЯЗЫКА С ПОМОЩЬЮ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.	391-396
64	KIMYO FANINI O‘QITISHDA PED-TEXNOLOGIYALARNING O’RNI	397-403
65	РУССКИЙ ЯЗЫК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ	404-408

ISSN 2181-3187

66	“ZAMAONAVIY O‘ZBEK SHE’RIYATIDAGI YANGI LIRIK JANRLAR”	409-414
67	“MATEMATIKA FANINI O’QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH”	415-419
68	“ON THE POLICY OF REPRESSION AND ITS CONSEQUENCES”	420-425

ISSN 2181-3187

Напоминание! — Образование наука и инновационные идеи в мире ‖ *Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович

Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон

Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович

ISSN 2181-3187

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2025-г.

OPEN ACCESS

doi

iD